

ГОРЛІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ
ІНОЗЕМНИХ МОВ

На правах рукопису

ЖИХАРЕВА НАТАЛІЯ АНАТОЛІЇВНА

УДК 81'367 : 81-112 + 81'324 (043)

**СЕМАНТИКО-ПРАГМАТИЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ
СУБ'ЄКТНО-ПРЕДИКАТНИХ ВІДНОШЕНЬ У СТРУКТУРІ
МОВЛЕННЄВИХ АКТІВ**

(на матеріалі англійської та української мов)

10.02.15 – загальне мовознавство

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук

Науковий керівник
Корольова Алла Валер'янівна
доктор філологічних наук, професор

ГОРЛІВКА – 2011

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	4
ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ СУБ'ЄКТНО-ПРЕДИКАТНИХ ВІДНОШЕНЬ У СТРУКТУРІ МОВЛЕННЄВИХ АКТІВ.....	13
1.1. Напрями кваліметричного синтаксису.....	13
1.2. Аспекти взаємовідношень між членами предикативної пари.....	19
1.3. Ізоморфізм співвідношень суб'єкт – предикат та прямий мовленнєвий акт – непрямий мовленнєвий акт у світлі прагмалінгвістики та іконізму.....	27
1.4. Методологічна парадигма дослідження і проблема еталону вимірювання в кваліметрії мовленнєвого акту.....	32
Висновки до розділу 1.....	48
РОЗДІЛ 2. СЕМАНТИЧНА ПАРАМЕТРИЗАЦІЯ СУБ'ЄКТНО-ПРЕДИКАТНОЇ СТРУКТУРИ МОВЛЕННЄВИХ АКТІВ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ 	51
2.1. Основні обмеження і допущення в обраній системі аналізу матеріалу	51
2.2. Типи кількісного розподілу інформації між суб'єктом і предикатом мовленнєвого акту.....	66
2.3. Характер розподілу інформації між складами суб'єктно-предикатної структури.....	73
2.3.1. Мінімальне і максимальне інформаційне насичення суб'єкта і предиката.....	74
2.3.2. Співвідношення в розподілі інформації між складами суб'єкта і предиката.....	79

2.4.	Роль композиційно-синтаксичної будови мовленнєвого акту в кількісному розподілі інформації між членами предикативної пари.....	83
2.5.	Співвідношення формально-синтаксичної і комунікативної перспектив висловлення.....	98
2.6.	Функціонально-семантичні параметри висловлення.....	109
2.6.1.	Лексико-семантичні групи тематизації.....	110
2.6.2.	Кількісний розподіл інформації між темою і ремою висловлення	118
	Висновки до розділу 2.....	121
	РОЗДІЛ 3. ПРАГМАТИЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ КВАЛІМЕТРІЇ СУБ'ЄКТНО-ПРЕДИКАТНОЇ СТРУКТУРИ МОВЛЕННЄВИХ АКТИВ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ	124
3.1.	Типологія мовленнєвих актив.....	124
3.2.	Динаміка використання різних типів мовленнєвих актив протягом ХІХ–ХХ століть.....	137
3.3.	Кількісний аналіз використання прагматичних типів непрямих мовленнєвих актив.....	150
3.4.	Семантика предикатного центру експліцитних перформативних формул непрямих директивів та експресивів.....	157
3.5.	Довжина висловлення як опосередкований показник типу мовленнєвого акту.....	168
	Висновки до розділу 3.....	179
	ВИСНОВКИ.....	183
	СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	189
	СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ.....	217
	ДОДАТКИ.....	229

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ЕПФ – експліцитна перформативна формула, яка використовується для експлікації ілокутивної сили висловлення.

ІС – ілокутивна сила, імпліцитний або експліцитний намір адресанта як функція мовленнєвого акту в конкретній комунікативній ситуації.

КО – комунікативна одиниця, представлена певною сукупністю висловлень зі спільною для них ознакою наявності комунікативної інтенції, що лежить в основі їх використання у комунікації.

НМА – непрямий мовленнєвий акт, заснований на мовній грі, такий, що не збігається за ілокутивним типом з ілокутивною силою, яка імплікується в ньому; випадок розбіжності між інтенціоналом (абстрактним змістом, пропозицією) та екстенціоналом висловлення (його значенням у конкретних комунікативних умовах). Механізм породження НМА – транспозиція прагматичних типів речень, яка полягає у заміні мовленнєво-комунікативної мети іншою в межах акту спілкування.

ПД – перформативне дієслово, що визначає перформативний статус висловлення; його вживання у формі першої особи теперішнього часу є рівнозначним здійсненню дії, вираженої цим дієсловом.

ПМА – прямий мовленнєвий акт, який передає ілокутивну силу адресанта буквально у висловленні, тобто ілокуція безпосередньо витікає з буквального (власного, основного, базисного) значення висловлення.

ФСП – функціонально-семантичне поле інтенціональності, яке об'єднує всі комунікативні одиниці певної мови, кожна з яких представлена сукупністю висловлень зі спільною для них ознакою наявності комунікативної інтенції, що лежить в основі їх використання у комунікації.

Р – предикат, склад речення, який є характеристикою суб'єкта, визначає його ознаки в широкому розумінні цього слова, характеризується модально-часовими відношеннями і має опорне слово складу, що безпосередньо співвідноситься з опорним словом складу суб'єкта.

R – рема, частина речення, яка містить основний зміст повідомлення; виступаючи носієм “нової” інформації про тему, є комунікативним центром висловлення.

S – суб’єкт частина речення, яка відображає предмет думки, є незалежною в структурно-смісловому відношенні і має опорне слово складу.

T – тема, частина речення, яка звичайно відома і зумовлена попереднім контекстом; виступаючи носієм “даного”, становить вихідний пункт повідомлення.

ВСТУП

Дисертаційне дослідження присвячене вивченню семантико-прагматичних характеристик суб'єктно-предикатних відношень у структурі мовленнєвих актів в англійській та українській мовах. У роботі визначено ізоморфізм співвідношень “суб'єкт – предикат”, “тема – рема” і “прямий мовленнєвий акт – непрямий мовленнєвий акт” на основі кількісно-якісного зіставлення комунікативної та формально-синтаксичної перспективи висловлення, його структурно-семантичних і прагматичних властивостей в англійській та українській мовах протягом XIX–XX століть; встановлено взаємозалежність між довжиною висловлення і його приналежністю до конкретного типу мовленнєвого акту.

Сучасна комунікативна лінгвістика характеризується тенденцією до аналізу процесів накопичення, обробки й використання вербальної інформації для оптимізації комунікації (Ф. С. Бацевич, В. В. Дементьев, Г. Г. Почепцов, І. П. Сусов, М. Kissine, D. Sperber, D. Wilson). Останнім часом увагу науковців зосереджено на вивченні гносеологічних передумов мовленнєвого акту комунікації (Т. Ю. Кочеткова); конструктивних і семантичних особливостей прямих і непрямих мовленнєвих актів з однаковою комунікативною функцією (Л. Р. Безугла, О. С. Волкова, А. Є. Чернова); функцій непрямих висловлень певного комунікативно-прагматичного типу (Н. Ф. Гладуш, Н. О. Гуцал, Н. І. Лихошерст, С. Rinnert); типів непрямих мовленнєвих актів (О. І. Герасимова, Т. М. Шелінгер); еволюційних процесів у прагматиці (Л. В. Михайлова, І. С. Шевченко); когнітивної моделі потенційних непрямих мовленнєвих актів (Л. П. Семененко).

У процесі створення загальної теорії інформаційних процесів, які відбуваються під час здійснення акту комунікації (І. Б. Долиніна, В. Інґве, В. В. Красних, С. Г. Тер-Авакян, Т. Givon, G.A. Miller), дослідницький вектор було спрямовано на аналіз кількісно-якісної характеристики суб'єктно-

предикатної структури мовленнєвих актів, результати якого сприяли встановленню важливих закономірностей у функціях предикативних центрів прямих мовленнєвих актів російської (В. В. Лушай, В. М. Мігірін), англійської (Н. Шенгелая) та німецької (Л. М. Іноземцев) мов. Проте перевірити ці загальні тенденції на матеріалі хоча б двох мов у паралельному зіставленні науковцям до цього часу ще не вдалося, що й зумовлює актуальність дисертаційного дослідження.

Актуальність дисертаційної роботи визначається загальним спрямуванням сучасного теоретичного мовознавства до комплексного аналізу процесів інтерпретації мовних явищ різних рівнів, насамперед синтаксичного, який останнім часом повертає все більшу увагу представників прагмасемантичного напрямку, ключовим поняттям якого залишається “мовленнєвий акт”, передусім особливості організації його суб’єктно-предикатної структури. З огляду на таку постановку проблеми, стає необхідним вивчення суб’єктно-предикатних відношень у структурі прямих і непрямих мовленнєвих актів у мовах номінативної будови, а також встановлення закономірностей і відмінностей у встановленні цих відношень крізь призму і семантики, і прагматики в англійській та українській мовах ХІХ–ХХ століть.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідних робіт Горлівського державного педагогічного інституту іноземних мов у рамках наукової теми “Функціонування і типологія мовних одиниць у структурно-семантичному, прагматичному та когнітивному аспектах у різноструктурних мовах” (протокол № 5 від 29 січня 2003 р. засідання вченої ради Горлівського державного педагогічного інституту іноземних мов). Тему дисертації затверджено вченою радою Горлівського державного педагогічного інституту іноземних мов, протокол № 3 від 17 жовтня 2001 р., перезатверджено – протокол № 8 від 23 лютого 2011 р.

Метою дисертаційної роботи є встановлення закономірностей в організації системи суб'єктно-предикатних відношень у структурі прямих і непрямих мовленнєвих актів шляхом зіставлення їхніх семантичних і прагматичних параметрів в англійській та українській мовах упродовж XIX–XX століть.

Поставлена мета передбачає вирішення таких **завдань**:

- визначити теоретико-методологічні засади вивчення семантичних і прагматичних характеристик суб'єктно-предикатних відношень у структурі мовленнєвих актів;
- розробити методiku семантико-прагматичної інтерпретації суб'єктно-предикатної структури мовленнєвих актів в англійській та українській мовах;
- охарактеризувати семантичну параметризацію суб'єктно-предикатної структури мовленнєвих актів англійської та української мов у різних функціональних стилях XIX і XX століть;
- проаналізувати кваліметрію тема-рематичних відношень у структурі зіставляваних мовленнєвих актів;
- здійснити прагматичну інтерпретацію кваліметрії суб'єктно-предикатної структури мовленнєвих актів в англійській та українській мовах;
- виявити загальні тенденції до встановлення суб'єктно-предикатних відношень у структурі мовленнєвих актів в англійській та українській мовах.

Об'єкт дослідження становлять прості двоскладні розповідні речення, що реалізують пропозиційну структуру прямого і непрямого висловлення в англійській та українській мовах XIX–XX століть.

Предметом аналізу є семантичні та прагматичні характеристики суб'єктно-предикатних відношень у структурі прямих і непрямих мовленнєвих актів у зіставляваних мовах протягом вказаного періоду.

Фактичним матеріалом дисертації є 24000 простих двоскладних речень англійської та української мов, що реалізують різні типи мовленнєвих актів у текстах XIX–XX століть. Кожне століття представлене 60 суцільними

вибірками по 100 одиниць з текстів різної функціонально-стилістичної спрямованості.

Методи дослідження. Зіставно-типологічний метод дозволив виявити закономірності творення мовленнєвих актів в англійській та українській мовах; метод екстраполяції застосовано для обґрунтування ізоморфізму співвідношень “суб’єкт – предикат”, “тема – рема” та “прямий мовленнєвий акт – непрямий мовленнєвий акт”; метод польового структурування – для цілісного представлення характеру зміни довжини висловлень у системі “прямий мовленнєвий акт – непрямий мовленнєвий акт”; методика лінгвокваліметричного аналізу та симптоматичної статистики (статистики процентних відношень, виміру середньої довжини речення та його складів у кількості словоформ) дала змогу встановити характер перерозподілу інформації на рівні складів простого речення та у мовленнєвих актах; методика комунікативно-функціонального (тема-рематичного) аналізу – виявити кваліметричні характеристики у функціональній перспективі висловлення та встановити лексичні одиниці, які у процесі перерозподілу інформації тяжіють до імпліцитності у складі теми; методика контекстуально-пресупозиційного аналізу – вивести пресупоновані прямі мовленнєві акти з імплікатури непрямих висловлень, методика компонентного та трансформаційного аналізу – ідентифікувати семантичні типи предикатів експліцитних перформативних формул непрямих мовленнєвих актів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що у роботі *вперше* виявлено загальні тенденції ізоморфізму співвідношень “суб’єкт – предикат”, “тема – рема” та “прямий мовленнєвий акт – непрямий мовленнєвий акт” як семантико-прагматичних універсалій мов номінативної будови. Визначено спільні семантичні параметри суб’єктно-предикатної структури мовленнєвих актів в англійській та українській мовах: компенсаторну залежність між обсягом інформації складів суб’єкта і предиката простого двоскладного розповідного речення, позиційне

передування суб'єкта-теми предикату-ремі, нерівномірний характер кількісно-якісного розподілу інформації між темою і ремою на користь останньої та імпліцитність суб'єкта-теми, вираженого у п'яти підгрупах одиниць ЛСГ “Людина”: 1) окремий індивід; 2) соціальні групи і структури; 3) частини тіла; 4) діяльність; 5) емоційно-психологічний стан. Встановлено зростання частотності використання непрямих мовленнєвих актів в усіх сферах спілкування носіїв обох мов; особливості їхнього творення (імплікатуру висловлення директивної й експресивної ілокутивної сили); однаковий розподіл довжини висловлень у межах ядрено-периферійної організації функціонально-семантичного поля інтенціональності (зростання довжини периферійного висловлення у мікрополі спонукання та зменшення – у мікрополі констатації); обернено-пропорціональну залежність між довжиною непрямого висловлення та кількістю пресупонованих ним прямих мовленнєвих актів; відмінні тенденції обміну інформацією між системою і середовищем в англійській та українській мовах протягом XIX–XX століть: збільшення середніх розмірів предиката і реми в англійській мові та їхнє зменшення – в українській; інтенсифікацію частотності (вдвічі) непрямих висловлень в англійській мові, порівняно з українською.

Теоретичне значення дисертації пов'язане із поглибленням теоретичних концепцій зіставної прагмалінгвістики, з розробкою теоретико-методологічних засад вивчення прагмасемантичної типології мовленнєвих актів та польового моделювання прагматичних явищ, а також із визначенням іконічних властивостей синтаксичних одиниць загалом та інформаційної структури речення у мовах різних типів зокрема.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості їхнього застосування у викладанні навчальних дисциплін: “Загальне мовознавство”, “Порівняльна типологія англійської та української мов”, “Теоретична граматики англійської мови ” (розділи “Речення”, “Теорія мовленнєвих актів”), “Сучасна українська літературна мова” та “Стилістика англійської (української) мови” (розділи “Стилістичний синтаксис”,

“Функціональні стилі”), “Теорія і практика перекладу”. Опрацьований фактичний матеріал може стати у пригоді при розробці теоретичних курсів з прагматики спілкування (навчання іншомовної прагматичної компетенції), теорії та інтерпретації дискурсу, теорії мовленнєвого впливу, лінгвокультурології, а також на заняттях з практики англійської мови для навчання діалогічного мовлення.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації висвітлювалися в доповідях на *дванадцяти* міжнародних наукових конференціях: “Актуальні проблеми сучасної філології” (Белці (Молдова), 2001 р.), “Мова, освіта і культура у сучасному світі” (Київ, 2001 р.), “Проблеми загальної, германської, романської та слов’янської стилістики” (Горлівка, 2003 р., 2005 р.), “Традиції Харківської лінгвістичної школи у світлі актуальних проблем сучасної філології” (Харків, 2004 р.), “Проблеми зіставної семантики” (Київ, 2005 р.), “Актуальні проблеми функціональної лінгвістики” (Харків, 2005 р.), “Актуальні проблеми менталінгвістики” (Черкаси, 2003 р., 2005 р., 2007 р., 2009 р., 2011 р.).

Публікації. Проблематику, теоретичні й практичні результати дисертаційного дослідження викладено в *дванадцяти* статтях, опублікованих у фахових наукових виданнях, затверджених ВАК України.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається з переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури (264 найменування, з яких 46 – іноземними мовами), списку джерел ілюстративного матеріалу (126 найменувань), додатків (36 таблиць та 3 графіки). Повний обсяг дисертації – 285 сторінок, основний зміст викладено на 188 сторінках, додатки займають 57 сторінок.

У першому розділі “**Теоретико-методологічні засади вивчення суб’єктно-предикатних відношень у структурі мовленнєвих актів**” критично проаналізовано основні напрями кваліметричного синтаксису, визначено специфіку взаємовідношень між членами предикативної пари, розкрито суть ізоморфізму співвідношень суб’єкт – предикат та прямий

мовленнєвий акт – непрямий мовленнєвий акт у світлі прагмалінгвістики та іконізму, розроблено методику аналізу мовленнєвих актів в англійській та українській мовах.

У другому розділі **“Семантична параметризація суб’єктно-предикатної структури мовленнєвих актів”** визначено типи кількісного розподілу інформації між суб’єктом і предикатом мовленнєвого акту, а також роль композиційно-синтаксичної будови мовленнєвого акту в кількісному розподілі інформації між членами предикативної пари, проаналізовано характер співвідношення формально-синтаксичної і комунікативної перспектив висловлення, встановлено лексико-семантичні поля тематизації та кількісний розподіл інформації між темою і ремою.

У третьому розділі **“Прагматична інтерпретація кваліметрії суб’єктно-предикатної структури непрямих мовленнєвих актів”** представлено типологію мовленнєвих актів, визначено динаміку використання різних типів мовленнєвих актів в англійській та українській мовах протягом XIX–XX століть, проаналізовано семантику предикатного центру експліцитних перформативних формул непрямих директивів та експресивів, встановлено залежність між довжиною висловлення та типом мовленнєвого акту, яке це висловлення реалізує.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ СУБ'ЄКТНО-ПРЕДИКАТНИХ ВІДНОШЕНЬ У СТРУКТУРІ МОВЛЕННЄВИХ АКТІВ

1.1. Напрями кваліметричного синтаксису

Методологічна ситуація в лінгвістиці на зламі нового тисячоліття характеризується загальними тенденціями розвитку науки, культури і мистецтва за тріадою “класика – модерн – постмодерн” [135]. Постмодерністський етап розвитку вказаних форм суспільної свідомості знаменується його перевантаженням концептуальними парадигмами, кожна з яких “залягає” пластами історичних традицій і досягнень, а у зв'язку з цим перевантаженням процес формування нових парадигм починає поступатися процесу їх взаємодії та ре-інтерпретації одних парадигм у термінах інших. Внаслідок цього, очевидно, не можна не погодитися з думкою, що лінгвістика ХХ століття, не давши практично нічого нового в галузі методу, виявилася плідною в галузі теорій [135], хоча, на жаль, поняття методу і теорії часто сплутуються. При цьому не слід думати, що евристичний потенціал нового методу вищий за потенціал нової теорії, створеної в межах старого методу: у відношенні один до одного вони евристично рівносильні. Якби це було не так, накопичення постулатів “задушило” б науку, але цього не відбувається.

Проілюструвати наведені положення можна на прикладі теорії довжини речення, яка досягла свого апогею в 50-і – 60-і роки минулого століття в межах структурно-таксономічної парадигми, квантитативної методології [103, 137, 241, 246, 258] та успіхів структуралізму як модерна, а також через виявлення перспектив, які обіцяє застосування цієї методології у межах таких парадигм сучасної лінгвістики, як семіологічна, комунікативно-прагматична і когнітивно-антропоцентрична. Увагу науковців сфокусовано

на розробці основ теорії мовної комунікації [41, 167, 193], детальному описі комунікативних стратегій [84, 79, 86, 171, 230] та маніпулятивних технологій [133, 143], на співвідношенні фізичних та змістовних параметрів комунікативного простору [9] та його гендерних специфікацій [151], функціональній взаємодії вербальних і невербальних засобів у реалізації мовленнєвих актів певного типу [30, 37, 99, 106, 139], розроблено критерії розрізнення маркованих синтаксичних структур від немаркованих [234], досліджено характер комунікативних бар'єрів [153], вербалізацію психоемоційних станів у мовленнєвій діяльності [188, 195, 236]. За такої деталізації якісних характеристик комунікативних одиниць кількісні параметри функціональних і комунікативних закономірностей творення мовленнєвих актів у прагмалінгвістиці, на жаль, ще не дістали вичерпного висвітлення. Проте їхню актуальність для створення загальної теорії інформаційних процесів, які відбуваються під час здійснення акту комунікації, важко переоцінити.

Вирішення проблем кількісно-якісних закономірностей переробки і відтворення вербальної інформації, які піднімаються у сучасних роботах з когнітивної психології та психолінгвістики [12, 56, 74, 87, 101, 130, 176, 197, 244, 250] та ін., та подальше дослідження кількісно-якісного розподілу інформації між довготривалою та оперативною пам'яттю може багато дати для оптимізації як міжкультурної, так і внутрішньокультурної комунікації в цілому і зокрема сприятиме розвитку таких галузей, як міжмовна прагматика (*interlanguage pragmatics*) та методика навчання іншомовної прагматичної компетенції (*teaching of pragmatic competence*), які нині стрімко розвиваються американськими лінгвістами К. Bardovi-Harlig [221], D. Boxer [223], J. D. Brown [224], A. D. Cohen [225], M. Jeon [238], E. L. Judd [239], D. Li [242], K. Niezgodna, C. Röver [247], K. R. Rose [253] та ін. з метою підвищення ефективності навчання англійської як другої мови.

На початку 70-х років XX століття з'явився термін "кваліметрія" для позначення науки про кількісні методи оцінки якості продукції з метою

прогнозування наборів її якісних параметрів і керування ними. На момент появи на обрії кваліметрії лінгвістика виявилася добре підготовленою до її методологічного сприйняття саме з боку згаданої вище теорії довжини речення і словосполучення, яка активно розвивалася в колишньому Союзі РСР школою проф. В. Г. Адмоні [1, 2, 3]. До теперішнього часу було встановлено ряд найважливіших кваліметричних кореляцій, як то: а) середня довжина речення (далі – СДР) – авторський стиль; б) СДР – семантичні типи предикатів і типові значення речень; в) СДР – структура речення та його компонентів; г) СДР – ситуація, що описується в тексті, і спосіб оповіді; ґ) СДР – тематична структура тексту; д) діахронічні зміни СДР – синтаксичні процеси; е) категорії СДР (короткі – до 10 словоформ, середні – до 30 словоформ, довгі – до 60 та наддовгі – більше, ніж 60 словоформ) – їх статистичний розподіл у текстах різних функціональних стилів, жанрів, підмов, авторських стилів і деякі інші.

Для лінгвістичних застосувань кваліметрії було запропоновано термін “лінгвокваліметрія” [15, 17–19, 21, 53, 160–162]. Лінгвокваліметрія речення і словосполучення, яка є результатом вимірювання самого “лінгвістичного тіла”, дозволила зробити ряд важливих висновків стосовно діалектики якості та кількості в мові та її мовленнєвому функціонуванні, дала можливість прогнозувати інформаційну “ємність” різних вузлів мовної системи і моделювати змістовні (якісні) сторони тексту через його кількісні параметри.

На сучасному етапі кваліметричний синтаксис представлений декількома основними напрямками, докладний огляд яких зробив В. Г. Байков у своїй монографії “Якісно-кількісний аспект діалектики речення (кваліметрія атомарних висловлень)”[17]. Автор виділяє такі напрями кваліметричного синтаксису:

1) **лексико-граматичний:** граматичні властивості моделі (якість) встановлюють межу її лексичного наповнення (кількість), а перевищення цієї межі призводить до дивергенції варіантів різної частотності (кількість), у

чому і вбачається стимул синтаксичних змін (якість). Цей напрям розроблявся наприклад, у роботах В. М. Ярцевої [216–218];

2) **комунікативний**: перерозподіл комунікативного навантаження між центральними ділянками висловлення призводить до мовленнєвого розриву лінійних зв'язків, що входять до системи комунікативних варіантів речення (кількість). Поступове накопичення таких комунікативних інновацій викликає перебудову моделей – перехід у новий стан (якість). Напрямок представлений, наприклад, у статті Ю. А. Азовцевої [6];

3) **метричний**: теоретична невичерпність заповнювання валентних зв'язків одиниць обмежується на рівні комунікації такими чинниками, як граматична будова речення і словосполучення та психофізіологічні механізми, що керують мовленнєвою діяльністю. Найважливішими завданнями представників цього напрямку є встановлення факторів, що обмежують обсяг речення в його верхніх та нижніх межах, і залежності між обсягом речення і частотністю речень різної довжини в різних стилях та в мовленні в цілому. Центральна проблема напрямку – питання про структурну обов'язковість, тобто про “структурний мінімум” – поки що не вирішена [3, 8, 132];

4) **психолінгвістичний**: у центрі уваги – психофізіологічні механізми, які керують мовленнєвою діяльністю. Основоположною для цього напрямку є гіпотеза глибини В. Інґве [76]. Кількісне накопичення інформації в реченні спричиняє його якісну перебудову за рахунок перерозподілу зв'язків у реченні згідно з особливостями пам'яті (психолог Дж. А. Міллер [120] вивів оптимальний показник глибини в 7 ± 2 знаків одночасного запам'ятовування) та в залежності від структурних рис тієї чи іншої мови [54, 93]. Припущення про нерівні можливості пам'яті щодо зберігання інформації, яка вимірюється кількістю зв'язків компонента (вузлів дерева безпосередньо складових) у лівому і правому відгалуженні речення, що відповідають іменній і дієслівній групам, було підтверджено в діахронії англійської мови. Н. Шенгелая виявила факт перебудови іменної та дієслівної груп і всієї структури речення

в цілому по лінії розвитку тих структурних засобів, що знімають глибину конструкції і викликану нею “громізdkість” речення [208];

5) **лінгвістика тексту:** семантична інформація художнього твору представляється як сума всіх його тематичних планів, для проникнення в які не досить проаналізувати тільки композицію епізодів. Необхідно враховувати інформаційне і структурно-семантичне навантаження, які розподіляються між ділянками і одиницями тексту неоднаково [95, с. 114–115; 178]. При цьому на відміну від граматичної предикативності речення семантична предикативність пов’язана з інформативністю висловлення. Будь-який компонент-носій інформації (слово, речення, надфразова єдність і текст в цілому) може бути формальним засобом вираження цієї предикативності [25, с. 4]. Так, загальні інформаційні закономірності в реченні і тексті проявляються, наприклад, в ізоморфізмі структурної напруги в рамках речення та структурно-сюжетної – в рамках одиниць тексту [5]. Точні методи були застосовані і для визначення розподілу інформації в тексті на рівні надфразової єдності [178];

б) **інформаційний:** подальший розвиток синтаксичної теорії відбувається шляхом поширення інформаційних закономірностей великого (текст) і малого (речення) синтаксису на суб’єктно-предикатні відношення. Основою цього напрямку стала праця В. М. Мігіріна “Нариси з теорії процесів перехідності в російській мові”, де автор спробував поширити теорію довжини речення на головні члени – групу підмета (суб’єкт) і групу присудка (предикат) і відзначив, що вивчення розподілу інформації між суб’єктом і предикатом може багато дати для розуміння деяких процесів в історичному синтаксисі, що в напрямі до сучасності межа між суб’єктом і предикатом формувалась все більш чітко і що між двома головними членами речення існує компенсаційна (комплементарна) залежність: зростання інформації в одному зі складів речення спричиняє її зменшення в іншому і навпаки [118].

Хоча ці ідеї професора В. М. Мігіріна були висловлені понад три десятиліття тому і розвинуті на різному мовному матеріалі такими його

послідовниками, як В. М. Ронгінський [160–162], Л. Г. Демченко [53], В. Г. Байков [17, 18, 21, 23] та іншими, вони не втратили своєї перспективності для подальших досліджень у межах антропоцентрично-когнітивної парадигми сучасної лінгвістики на основі концепції взаємодії системи і середовища (І. В. Арнольд [11], О. В. Бондарко [35]). Виявлені лінгвокваліметриєю закономірності інформаціогенезу складовості речення через зняття інформації з суб'єкта та її “перекачки” в предикат є одним з виявів загального принципу обміну квантами інформації між системою і середовищем. З іншого боку, заслуговує на увагу відзначена багатьма дослідниками (В. Г. Байковим [14, 20], Л. В. Михайловою [121, 122], І. С. Шевченко [203], та ін.) тенденція до збільшення питомої ваги непрямих мовленнєвих актів в усіх галузях комунікації на тлі ускладнення соціальної інфраструктури і зростання тезауруса сучасної мовної особистості. Разом з тим у сучасній науковій літературі широко обговорюється проблематика, пов'язана з опозицією “своє / чуже” (В. Г. Байков [16], О. Б. Пеньковський [136], С. Л. Сахно [165], Ю. А. Сорокін, І. Ю. Марковіна [179], О. К. Якимович [212], Т. М. Nikolaeva, І. А. Sedakova [248]), яка зіграла вирішальну роль у формуванні механізмів семіозису (знакоутворення). О. Б. Пеньковський [136], зокрема, відзначає, що дана опозиція лягла в основу семіозису як його найдавніший, прототипічний принцип. Виділяються такі параметри свого / чужого, як відповідно: дискретність / недискретність; представленість іменами власними / загальними; пізнаваність / непізнаваність; позитивність і нормативність / негативність і аномальність; тривіальність / екзотичність і ряд інших. Цілком імовірно, що дана параметризація відображує аспекти взаємодії людини як біосоціальної системи із середовищем в плані асиміляції нею останнього. У зв'язку з цим можна вважати за правомірну побудову наступних рядів аналогів, які фіксують у своїй структурі та семантиці деякі з наведених параметрів:

– суб’єкт ~ тема ~ прямий мовленнєвий акт як кванти “привласненого”, “свого” знання, знання, яке стало частиною компетенції мовної особистості і зберігається у довготривалій пам’яті людини;

– предикат ~ рема ~ непрямий мовленнєвий акт як знання, яке ще не стало “привласненим”, а є “відчуженим”, “об’єктивованим”, “абстрагованим” від суб’єкту пізнання, продовжуючи залишатися для нього до певного часу “річчю в собі”. Така актуалізована інформація, як відомо, утримується в оперативній пам’яті людини.

Отже, у даному дослідженні ми спробуємо проаналізувати одну з перспектив, пов’язану із встановленням послідовниками професора В. М. Мігіріна компенсаторної залежності між синтаксичними обсягами (ступенем розчленованості) складів простого речення і дати цій залежності прагмасемантичну інтерпретацію в термінах розширеного розуміння предикації як акту створення пропозиції, будь-якого приписування певної ознаки певному носію. Це, в свою чергу, змушує нас більш детально розглянути характер взаємовідношень двох синтагматично протиставлених один одному компонентів предикаційної структури.

1.2. Аспекти взаємовідношень між членами предикативної пари

У мові існує декілька моделей відображення дійсності: логічна, граматична, семантична і комунікативно-інформаційна. Кожній з моделей відповідає своє членування речення і свої специфічні аспекти взаємовідношень між компонентами такого членування. Але ці аспекти не є абсолютно незалежними один від одного і повинні розглядатися як функціонально взаємозамінні. Розглянемо кожен з аспектів окремо.

Під **логічним суб’єктом** в традиційному розумінні, започаткованому Аристотелем, мається на увазі предмет думки (або уявлення про предмет думки), а під **логічним предикатом** – ознака, яка приписується даному предмету (або уявлення про ознаку, яка приписується предмету) [91]. До

кінця XIX ст. в логіці суб'єкт судження, як правило, ототожнювався з граматичним підметом, а предикат – з іменною частиною граматичного присудка, яка виражається, наприклад, прикметником. Таким чином, предикативний зв'язок зводився до атрибутивного, тобто означав, що предмету притаманна певна ознака. Розвиток математичної логіки спричинив перегляд цієї точки зору: поняття “предикат” було узагальнено на основі поняття логічної або пропозиціональної функції, значеннями якої служать висловлення (або їх істиннісні значення – “істина” і “заблудження”) [192]. Пропозиціональна функція задовольняється даним аргументом, якщо приймає значення істинності для даного аргументу. При цьому слід зазначити, що логічні “істина” і “заблудження” не відповідають мовним істинності і хибності, оскільки в мові існують так звані “ідеальні референти”. Мовні істинність або хибність знаходяться цілком в галузі “відзначеності / невідзначеності” і лише частково визначаються поєднанням понять [17].

У **семантичній** сфері співвідношення між суб'єктом і предикатом зумовлене номінативним аспектом речення. Висловлення розглядається тут як подія, в якій повинні бути поійменовані не лише її учасники, а й відношення між ними. В семантичній організації речення важливу роль відіграє суб'єкт. Його основна власне семантична (звернена до позамовної дійсності) функція – **ідентифікувати** предмет дійсності, про який йдеться. Для виконання цієї функції найбільш пристосовані денотативно орієнтовані слова: вказівні та особові займенники, власні і деякі загальні імена. Своїм значенням (сигніфікатом) суб'єкт звернений до предиката, для інтерпретації якого він створює певні передумови. Зв'язок з предикатом формує дві функції суб'єкта: 1) функцію **аспектизації** (вказівки на родові або індивідні ознаки предмета), яка зумовлює семантичні типи предикатів, що можуть бути зіставлені з даним предметом; 2) **анафоричну** функцію, яка надає суб'єкту семантичної ретроспективності (з ним явно чи імпліцитно асоціюються вже накопичені знання про предмет – пресупозиції даного повідомлення). Суб'єкту конкретного речення притаманні всі три функції –

ідентифікації, аспектизації і анафори. В міру формування загальних суджень та відходу від предметної дійсності роль суб'єкта змінюється: ідентифікувальна функція поступається предикатній орієнтації суб'єкта.

У тих напрямках логіки, які базуються на обчисленні висловлень, поняття “суб'єкт” не використовується. Предикат розуміється як пропозиційна функція і співвідноситься з предикатними предметами, або аргументами, – залежними від предиката актантами [105, с. 498]. При цьому для позначення однієї події можуть бути використані різні дієслова, керуючи різною конфігурацією своїх супутників [129], звідси можливість конвертування відношень [108] та різної інформаційної структури ідентичних ситуацій. Наприклад: *Петров взяв картину у антиквара. – Антиквар віддав картину Петрову.* Семантична сполучуваність актантів визначається закономірностями сполучуваності понять. Отже, в семантичному синтаксисі суб'єкт розглядається як один з аргументів, інколи як перший аргумент, який переважно обирається для вираження ролі агенсу (валентносний синтаксис Л. Теньєра [185], відмінкова граматики Ч. Філмора [191] та ін.).

Комуникативно-інформаційна сфера взаємовідношень суб'єкта і предиката розкриває діалектику “старого” і “нового” знання, “відомого” і “невідомого”, “раніше згаданого” і “вперше згаданого”. Актуальний динамізм ступенів “новизни” покладено в основу актуального членування речення, яке являє собою поділ речення на дві частини: перша – вихідна точка висловлення / дане / тема – служить для того, щоб включити речення в текст, а друга – ядро / нове / рема – для того, щоб передати нову інформацію.

Принципи теорії актуального членування були сформульовані чеським лінгвістом В. Матезіусом [243], який спирався на роботи А. Вейля та Г. Пауля. В радянському мовознавстві питаннями, пов'язаними з актуальним членуванням речення, займалися К. Г. Крушельницька [96], І. П. Распопов [154], С. В. Степанюк [181], М. Я. Блох [32], В. С. Юрченко [211] та ін. К. Г. Крушельницька приділяє основну увагу значенням “даного” і “нового”,

які, на її думку, накладаються на граматичні значення членів речення в кожному конкретному акті комунікації і входять до комунікативного навантаження членів речення, яке розглядається дослідником як особлива синтаксична категорія, що виражається особливими засобами мови [96, с. 58]. І. П. Распопов розглядає граматичне і актуальне членування як два різних і непересічних функціональних плани в синтаксичній структурі речення: номінативний і комунікативний [154, с. 43–51]. Він вважає, що в граматичному членуванні відображаються об'єктивно існуючі відношення між предметами, явищами, ознаками, які отримують формальне вираження в конструктивному зв'язку слів у реченні. А в актуальному членуванні виявляється комунікативне призначення висловлення. Граматичне членування дає лише синтаксичну конструкцію, каркас речення. Згідно з характером співвідношення між компонентами актуального членування, залежно від того, які саме граматичні члени включаються до їх складу і як вони перерозподіляють між собою комунікативне навантаження, виділяються декілька комунікативно-синтаксичних типів речень. Таким чином, будь-яке речення отримує додаткову, дуже важливу характеристику, пов'язану з його комунікативною сутністю. В. В. Богданов вважає, що актуальне членування займає проміжне положення між семантикою, яка формується в термінах предиката і аргументів, та синтаксисом, який оперує поняттями членів речення: “Актуальне членування можна розглядати як засіб, за допомогою якого компоненти Сем[античної] С[труктури] пристосовуються до синтаксичних умов” [34, с. 134]. В. С. Юрченко вважає актуальне членування (тема – рема) як зовнішній мовленнєвий прояв структури віртуальної думки (предмет – загальна ознака), граматичною репрезентацією якої служать два склади речення (склад підмета – склад присудка). На думку В. С. Юрченка, завдяки актуальному членуванню будова комунікативної одиниці набуває своєрідного “замикання на себе” (віртуальне судження – граматична структура – лексичний зміст – актуальне судження) і тим самим набуває особливо цільного, завершеного характеру: “Відношення між віртуальним

судженням і актуальним судженням можна порівняти з відношенням між вартістю і ціною товару. Вартість є матеріалізованою в товарі абстрактною людською працею, а ціна – грошове відбиття вартості. Ціна часто не збігається з вартістю, відхиляється від неї в той чи інший бік. Подібно до цього актуальне судження є реальним (мовленнєвим) відбиттям віртуальної думки, воно безпосередньо не накладається на неї, і тому між ними спостерігається розходження” [211, с. 50]. Але, як показує статистичний аналіз, проведений деякими дослідниками [17, 211], збіг граматичного і актуального членувань речення відбувається приблизно в 88% випадків. Саме це є свідченням того, що інформаційно-динамічний аспект речення в писемному мовленні являє собою функціональний бік структурно-семантичного синтаксису.

У **граматичній** сфері розуміння взаємовідношень суб’єкта і предиката вимагає вирішення трьох важливих проблем: 1) визначення предикативного зв’язку та його місця в системі домінативних відношень; 2) визначення того, який із компонентів є носієм граматичної предикативності; 3) розподілу граматичної інформації між суб’єктом і предикатом. Питання про те, що вважати центром, вершиною, “абсолютним визначуванним” речення, залишається гостро дискусійним. У сучасній синтаксичній теорії існує декілька описів дерева залежностей у структурі речення: традиційна двовершинна граматики, граматики безпосередньо складових, граматики залежностей і Теньєрівська граматики. Критичний аналіз концепцій, у яких відстоюється ідея про домінацію одного з компонентів предикації (або суб’єкта, або предиката) наведений у монографії В.Г. Байкова, де автор особливо підкреслює два моменти: “...з одного боку, “абсолютний характер” суб’єкта в граматичному і семантичному планах вельми сумнівний, особливо в структурах з формальними суб’єктами, типових для аналітичних мов. З іншого боку, домінація предиката виявляється тільки в глибинному синтаксисі (у трансформаційних перетвореннях) і не підтверджується поверхневою граматиною” [17, с. 37].

Концепція бінарного членування як двовершинний опис у традиційній граматиці і в тісному зв'язку з уявленнями традиційної логіки витікає з самої суті предикації, яка відображає бінарний характер думки. В. М. Мігірін писав: “Поки що ніхто не довів, що суб’єктно-предикатна будова – фікція. І якщо ми вчення про суб’єктно-предикатну структуру розуміємо як безумовну істину, то ми повинні прагнути, щоб нові поняття, які ми створюємо, вписувалися у теоретичні побудови, що базуються на суб’єктно-предикатній структурі. Суб’єкт – це предмет судження, а предикат – це те, що ми приписуємо суб’єкту. Поняття суб’єкта і предиката є загальнолюдськими категоріями і можуть отримувати різне формальне вираження у мовах” [117, с. 128]. З точки зору відносної інформаційної значущості частин висловлення, суб’єкт і предикат простого двоскладного розповідного речення являють собою організуючі центри групування всієї необхідної для реалізації комунікативного мінімуму інформації. При цьому другорядні члени входять в інформаційну значущість предиката в протиставленні суб’єкту, адже предикат характеризує суб’єкт низкою ознак, та, оскільки ця характеристика багатоаспектна, вона здійснюється не лише в межах предикативного слова чи конструкції (у випадку складних форм простого присудка), а всім складом предиката.

Виходячи з цього, не прийнятним видається відоме в науці троїсте членування речення: відокремлення детермінантів (комплементів структурної схеми всього речення) і всього іншого, суб’єктно-предикатного складу речення. Поширювачів двоскладного речення не може існувати: можуть існувати лише поширювачі його частин: “Якщо поширювач є частиною речення, то він не може відноситися до всього речення в цілому, а тільки до всієї решти речення” [117, с. 124]. Підставою для виникнення концепції детермінантів послужив аналіз конструкцій, які мають подвійні синтаксичні зв'язки. Але подвійність зв'язків свідчить лише про процеси перехідності в синтаксисі, а не про передумови введення членувань, які суперечать суб’єктно-предикатній будові. Будь-який компонент

двоскладного речення, що входить до його структури, є або елементом інформаційної значущості суб'єкта, або предиката, або фазою переходу від одного статусу зв'язків до іншого. Отже, в останньому випадку ми маємо справу не з поширювачами всього двоскладного речення в цілому, а лише з певними стадіями перебудови зв'язків, тобто ресегментації. При цьому слід зазначити, що елементи, які виконують функцію парантези (модальні слова і вирази, вставні речення, деякі частки, зв'язки з надфразовим контекстом дискурсу), не входячи до інформаційного мінімуму предикативної пари, можуть бути безболісно виключені з аналізу розподілу інформації між суб'єктом і предикатом як одне з обмежень в описі, що, до речі, є прийнятним в усіх типах граматик. Але вони, безумовно, повинні бути враховані як такі, що відрізняють синтаксичний об'єм речення в цілому від суми значущостей суб'єкта і предиката і акцентують ці значущості разом з позиційними характеристиками складів речення. Таке акцентування накладається на суб'єктно-предикатне членування, а не створює якоесь нове.

Під впливом логіки в лінгвістиці поширилася концепція багаточленності у формі вчення про номінативний аспект речення, коли традиційній логічній моделі “суб'єкт – предикат” протиставлена модель “система із співвідношеннями”, розроблена у застосуванні до синтаксису Т. П. Ломтевим [108, 109]. У межах цієї моделі другорядні члени виділяються за критеріями обов'язковості / необов'язковості, які встановлюються на базі співвідношення різних рівнів пізнання. Таким чином, будується більш розгалужена система структур речення, яка враховує імена властивостей, відношень та предметів, пов'язаних даними відношеннями. Модель надає можливість уточнення явища синтаксичної деривації в генеративних граматиках, розмежування первинних і вторинних структур і значень та явищ так званих глибинного і поверхневого синтаксисів. Але ця модель не позбавлена недоліків, як то: відсутність критеріїв розрізнення речення і не речення, ігнорування тих компонентів, які не являють собою ні імена аргументів, ні імена відношень (атрибути і сірконстанти) [134]. Крім того,

номінативний аспект речення певною мірою відсуває на задній план комунікативну спрямованість речення [129], в той час як в реальному функціонуванні мови обидва ці аспекти рівноправні і можуть по черзі висуватися на перший план залежно від умов комунікації.

Отже, незважаючи на розбіжності, що існують у поглядах логіків і лінгвістів на структуру судження та її відображення в мові, незважаючи на висунення теорії номінативного аспекту речення, доцільність бінарного підходу до членування речення визнається все більшою кількістю вчених-мовознавців. Це членування відповідає принципам кількісно-якісного розподілу інформації у висловленні. Наприклад, автори університетського курсу англійської граматики Кверк і Грінбаум вказують, що суб'єктно-предикатне членування приводить до виділення нерівноцінних за обсягом і семантикою компонентів і виявляє більшу складність структури предиката порівняно із суб'єктом [251, с. 11].

Треба відзначити, що в цілому визначення граматичних категорій суб'єкта і предиката неможливі, поки не досліджені всі складні сторони їх ознак і взаємовідношень. Ми не ставимо перед собою такого завдання в межах даного дослідження, оскільки воно спрямоване на аналіз певного аспекту взаємовідношень суб'єкт – предикат. Видається можливим спиратися на одне з робочих, операційних визначень, вже сформульованих у практиці кваліметричних досліджень [53, 17], а саме: **суб'єкт – це частина речення, яка відображає предмет думки, є незалежною в структурно-смісловому відношенні і має опорне слово складу. Предикат – склад речення, який є характеристикою суб'єкта, визначає його ознаки в широкому розумінні цього слова, характеризується модально-часовими відношеннями і має опорне слово складу, що безпосередньо співвідноситься з опорним словом складу суб'єкта.** Дане визначення, як і будь-яке операційне визначення взагалі, не позбавлене певної вузькості та неповноти (зокрема, незалежність суб'єкта в структурно-смісловому відношенні є досить умовною). Але саме ця вузькість робить дане визначення придатним до

встановлення параметрів об'єкта кваліметричного дослідження. Наведене визначення відповідає прагматично-евристичній меті отримання інформації про якісні параметри об'єктів через аналіз їх кількісних характеристик.

1.3. Ізоморфізм співвідношень суб'єкт – предикат і прямий мовленнєвий акт – непрямий мовленнєвий акт у світлі прагмалінгвістики та іконізму

Для розуміння характеру взаємовідношень між предикативними центрами простого двоскладного речення велике значення має дослідження розподілу інформації між ними, що пов'язано з інформаціогенезом складовості речення. За даними діахронічних досліджень на матеріалі російської [118] та англійської [17, 208] мов основним синтаксичним процесом є процес перерозподілу інформації у бік експансії предиката і компресії суб'єкта, при цьому загальна довжина речення в напрямку до сучасності скорочувалась. Даний процес мав вирішальне значення для перебудови структури речення. Речення сучасних мов виникло з непомірно розбухлої “голофрази” [116], тобто двоскладовість виникла на базі односкладовості. У давньоанглійських реченнях, наприклад, у багатьох випадках відокремлення складу суб'єкта від складу предиката є доволі проблематичним.

Становлення суб'єктно-предикатної межі призводило до морфолого-синтаксичної спеціалізації та позиційного розподілу головних і другорядних членів речення, що свідчило про розвиток мислення від недискретності (нерозчленованості) до дискретності (розчленованості). Усунення формально-дифузних суб'єктів у флективно-синтетичних мовах компенсувалося морфологією дієслова односкладного речення, а в аналітичному синтаксисі позиція суб'єкта заповнювалася формально-узагальненим займенниковим елементом. Отже, односкладовість у сучасних мовах номінативної будови – це також наслідок інформаціогенезу

предикатів, але її виникнення носило вторинний характер: вона могла сформуватися лише за умови розвитку інформаційних процесів у повністю сформованій структурі двоскладовості. Синтаксис номінативної будови став відображенням процесу виділення суб'єкта із середовища, його рефлексії і самоусвідомлення. Як номінація, так і предикація є результатом мовленнєвої діяльності суб'єкта, що рефлектує, через відчуження.

Перебудова синтаксичної структури речення шляхом зняття інформації з суб'єкта та її “перекачки” в предикат з психологічної точки зору пов'язана з оперативними можливостями пам'яті. І. Б. Долиніна ввела індекс обмеження росту “глибини” речення, яка вимірюється кількістю вузлів дерева безпосередньо-складових у лівій розгортці структури речення, а структури, які знаходяться за межами ліміту $7+2$ вузлів, називають “громіздкими” [54]. Елементи досвіду людини, складовими яких є пресупозиції мовної картини світу, фонових знань, комунікативно-мовних компетенцій, логічної семантики і соціокультурних контекстів, постійно розширюються, переводячи актуальне знання в неактуальне, переміщуючи кванти інформації оперативної пам'яті в довготривалу і топікалізуючи їх. Досвід мовної особистості (тезаурус) і модель мови / мовлення (текст) прагматично розподілені по двох світах: у “своєму” світі побутує топікалізоване знання, яке потребує мінімуму словесного вираження (немаркована норма), в “чужому” – інформаційно відзначена аномалія. Отже, можна інтерпретувати “присвоєне” знання, яке стало “моїм”, як суб'єкт-тему, а рефлексію над неприсвоєним знанням – як предикат-рему, що підтверджується філогенезом, спрямованим від остенсивної номінації через накопичення сигніфікатів до номінації описової (дескрипційної). Тобто в даному випадку ми говоримо про предикати в широкому значенні слова, як про “учуднення нареченням”. Про коректність даної інтерпретації свідчить постулат інформативності мови: вербалізація тривіальних знань про світ створює шумові перешкоди в інформації, прикладом чому служать аномальні висловлення типу “У kota –

хвіст”. Беручи до уваги вказані міркування, текст можна кваліфікувати як “предикат досвіду”.

Між досвідом і текстом іде постійний обмін квантами інформації подібно до того, як іде обмін інформацією між нормою та аномалією. Знання про світ розширюються, обсяг тезаурусу зростає, і це розхитує межі між нормою та аномалією. Предикатна функція аномалії історично переходить у суб’єкт-норму через стадію розуміння: зрозуміла аномалія і є суб’єкт.

Мовна система та її мовленнєве функціонування носять “глибоко ешелонований” антропогенний характер і навіть такі формальні показники, як синтаксичний обсяг речення і його компонентів – це поверхневі сигнали присутності людського фактора в граматиці. Так виявляється ізоморфізм між інформаційною експансією предиката, позиція якого є сприятливою для заповнення значущими квантами інформації (маркованими явищами, у тому числі й аномальними репрезентантами “чужого” світу), і компресією суб’єкта з одного боку (кваліметрична залежність) та взаємодією досвіду і моделі мови – з іншого (когнітивно-антропогенна залежність).

Кваліметричні дослідження продовжуються, виходячи за межі суб’єктно-предикатних відношень, які вимірюються як кількістю словоформ, так і вузлами дерева безпосередньо складових. Наближаючись до прагматики мовленнєвого акту, ці дослідження починають торкатися галузі комунікативної парадигми речення в цілому. Так, ще Б. О. Ілліш [237] помітив в англійській мові значне перевищення за довжиною розповідних речень у порівнянні до питальних. Л. І. Демченко розглянула вказане співвідношення на матеріалі простих еліптичних речень російської мови [53]. Пізніше Л. М. Іноземцев перевіряв цю закономірність на матеріалі мови персонажів у німецькій художній літературі, підключивши і спонукальні речення [77], і встановив зв’язок між довжиною і належністю речення до того чи іншого комунікативного типу (розповідь, питання, спонукування). В. Г. Байков [15] навів графік залежності частотностей комунікативних типів речення від зростання їх середньої довжини у вигляді кривих. За його даними

довжина розповідних речень у сучасній англійській мові складає 12,44 словоформи, питань – 7,09, спонукань – 6,24. При цьому було також враховано той факт, що риторичне питання, яке є констативом за змістом, наближається за довжиною до чистих констативів.

Студент Д. Попов [141] у своїй дипломній роботі заглибився в більш “тонкі” матерії кваліметричної граматики і зробив спробу, причому небезуспішну, показати залежність довжини речення від кількості його пресупозицій, яка виявилася обернено-пропорційною, що повністю підтвердило компенсаційний взаємозв’язок прихованого і явного, імпліцитного і експліцитного.

Незважаючи на переконливі висновки, зроблені вищезгаданими дослідниками, деякі вчені беруть під сумнів діагностичність параметру довжини речення для визначення його комунікативних відмінностей, часом вдаючись до категоричних заяв то про тривіальність й очевидність вказаної залежності, що не потребує жодних доказів, то про її відсутність на підставі нерелевантності синтаксичного обсягу речення щодо його прагматичних характеристик (такої думки, зокрема, дотримувався проф. В. Я. Плоткін у своїй рецензії на студентську дипломну роботу “Про один кількісний параметр комунікації” [198]). Але, як справедливо зазначив В. Г. Байков, “виникає парадоксальна ситуація: якщо залежність не існує, то вона не виявляється ні в явній, ні в прихованій формі, а якщо вона тривіальна, то вона має бути явною” [15, с. 4]. Парадоксальність ситуації свідчить про необхідність більш вичерпного вивчення цього питання, чому, сподіваємося, певною мірою сприятиме і дане дослідження.

Глибокі системно-прогностичні зв’язки кількісних параметрів висловлення з його багатоаспектним змістом і місцем в дискурсі сягають далеко за межі вербально-дискретного відображення інформації на довжину одиниць мови / мовлення. Ці зв’язки виявляються вирішальними для регуляції механізму взаємодії тексту з тезаурусом. У такому ракурсі співвідношення між суб’єктом і предикатом та їх аналогами прямим і

непрямим мовленнєвими актами (далі – ПМА і НМА) експлікують процеси, які відбуваються в рамках взаємодії “система – середовище” і супроводжуються перерозподілом квантів знання про світ між довготривалою та оперативною пам’яттю людини. Оскільки довготривала пам’ять призначена для зберігання вже отриманої та обробленої інформації, а оперативна – для утримання інформації під час її надходження та обробки, в тому числі і на вербальному рівні, закономірно напрошується думка про те, що НМА по відношенню до ПМА виступає як його актуалізатор, як своєрідний предикат, а ПМА все більше схляється до імпліцитної форми вираження через довготривалу пам’ять, топікалізуючись і починаючи виконувати роль своєрідного суб’єкта по відношенню до НМА. Певна річ, мова йде не про ототожнення традиційних логіко-граматичних “суб’єкта” і “предиката” з ПМА і НМА, а лише про ізоморфізм цих категорій в ряді відношень.

Висловлене вище припущення пов’язане з низкою параметрів, спільних для предиката і НМА з одного боку і для суб’єкта і ПМА – з іншого, а саме:

1) предикат, як відзначено вище – актуалізатор суб’єкта. Те саме правильно і для НМА по відношенню до ПМА. Як відомо з теорії актів мовлення, ця актуалізація полягає в підвищенні ілокутивної сили та перлокутивного ефекту НМА в порівнянні з ПМА;

2) предикат, як правило, несе нову інформацію про суб’єкт, тобто рематизується, що пов’язано і з більшим обсягом цієї інформації. НМА уподібнюється предикату і в цьому відношенні, адже він більш експресивний і складніший за семантичною структурою, ніж ПМА, будучи його синтаксичною транспозицією;

3) евристично, саме предикат виступає як засіб пізнання, приписуючи суб’єкту ряд нових властивостей-відношень, які виявляються в об’єктивній дійсності. Евристичність НМА проявляється комунікативно, а саме – в залученні реципієнта до комунікативної гри і в наданні можливості мовцю маніпулювати свідомістю адресата через вербальну перебудову

прототипічної структури ПМА згідно з комунікативним контекстом. Згадаємо, що таку точку зору відстоював і один із засновників теорії актів мовлення Дж. Серль [255];

4) як і предикат, НМА відрізняється чіткою маркованістю, хоча ця маркованість проявляється в ньому інакше, ніж в традиційному предикаті. Маркованість останнього полягає в тому, що саме він, а не суб'єкт визначає семантику пропозиції (речення-висловлення), а маркованість першого – в тому, що він проявляє свої властивості на риторико-стилістичному рівні як відхилення від норми, з чим і пов'язана його більша, ніж у ПМА, інформативність. Як аналог суб'єкта ПМА в цьому відношенні протистоїть НМА. Це проявляється в більшій елементарності його семантичної структури (порівняно до транспонованої структури НМА), її нормативності, її схильності до імпліцитності (більшість пресупозицій являють собою прямі мовленнєві акти), в його немаркованості як норми, в його високій передбачуваності і, відповідно, низькій інформативності. Звідки і його схильність, як і в суб'єкта, до тематизації (топікалізації).

1.4. Методологічна парадигма дослідження і проблема еталону вимірювання в кваліметрії мовленнєвого акту

Плануючи методологічну структуру нашого дослідження, ми виходили із загальнонаукового принципу трирівневого членування методу на філософську основу, спеціальні методи і методика аналізу матеріалу, беручи до уваги той факт, що між спеціальним методом і методиками, які його обслуговують, немає жорстокого зв'язку: можливими є як різні методиками, які обслуговують певну групу методів, так і різні методи, які обслуговуються однією методикою. При цьому під філософською основою розуміється методологічна база, яка вказує на можливі шляхи дослідження, під спеціальним методом – сам шлях як такий, а під методикою – інструментарій його “розчистки”, тобто сукупність процедур аналізу, спроможних розкрити

необхідні параметри об'єкта, що задаються як постановкою проблеми, так і самою специфікою цього об'єкта.

Філософською основою даного дослідження є суб'єкт-суб'єктна парадигма і кантівські категорії “речі в собі” / “речі для себе”. Якщо марксистська філософія і так звана “ленінська теорія відображення” не змогли подолати перебільшення ролі об'єктивного фактора в пізнанні через боязнь уявної загрози “сповзання” на “суб'єктивно-ідеалістичні” рейки, то в емансипованій від ідеологічних шор сучасній філософії широке розповсюдження отримала саме суб'єкт-суб'єктна парадигма, в якій суб'єктивне начало пізнання не перебільшується, подібно до перебільшення об'єктивного в марксистській філософії, але приймається, що межа між суб'єктом і об'єктом пізнання є дуже хисткою та умовною. Всіх цих застережень, очевидно, можна було б уникнути, якби чітко дотримуватися парадигми суб'єкт – суб'єктних відношень. Власне кажучи, мислячі філософи і лінгвісти практично стали на цей шлях ще задовго до падіння тоталітарного режиму, що зробило можливою публікацію ще у вісімдесяті – на початку дев'яностих років минулого століття низки найважливіших академічних видань, присвячених проблемі “людського фактора” в мові (див. напр.: [83, 156, 172, 200, 201]).

Слід зазначити, що з загально методологічних позицій дане дослідження не є суто експериментальним, оскільки в ньому певною мірою присутній спекулятивізм, пов'язаний з необхідністю змоглядних інтерпретацій та екстраполяцій закономірностей, встановлених в області емпірично спостережених об'єктів на область об'єктів, які емпірично не спостерігаються. При цьому ми рішуче відмежовуємося від застарілих спроб надати терміну “спекулятивність” негативного змісту, що в побутовому розумінні цього слова може бути і припустимим, але в філософському є просто непорозумінням. Те ж саме можна сказати і стосовно його антипода “позитивізм”. Спекулятивність пов'язана з побудовою інтерпретаційної моделі теоретичних, віртуальних об'єктів, і особливо вона виправдовує себе

саме в лінгвістиці антропоцентризму, оскільки останній є нормою “людського контексту”, а норма інакше, як спекулятивним способом, не може бути виявлена.

Основний спеціальний метод, використаний у даній роботі – метод системного аналізу, який дозволяє при дослідженні однієї частини системи або її компонента отримати інформацію про інший або інші компоненти, тісно пов’язані з досліджуванним системно-структурними відношеннями. В Академічному курсі загального мовознавства під редакцією Б. О. Серебреннікова говориться: “... Зосередивши свою увагу лише на одній стороні, на одному параметрі або компоненті системи, дослідник, хоча і не в усіх деталях, але все ж таки, вільно чи мимоволі, отримує інформацію про багато інших сторін, параметрів або компонентів цієї системи” [129, с.80]. Значною мірою така можливість забезпечується нероздільністю властивостей, зв’язків, процесів у системі, а також її відносною статичною упорядкованістю та ієрархією, які дають підстави як для реконструкції, так і для екстраполяційного прогнозування [19]. “Правила реконструкції та нероздільності відображають структурні відношення як різновид якісно-кількісної і просторової координації. Ця координація розпадається на відношення між частиною і цілим, між частинами і цілими”, – підкреслював В. Г. Байков ще в 1979 році [19, с. 59]. Завдяки наведеним закономірностям даний метод дозволяє не тільки прогнозувати властивості матеріальних об’єктів до їх експериментального виявлення (в історії науки існує багато подібних прикладів, починаючи з “Періодичної системи елементів” Д. І. Менделєєва, а може і раніше), але й займатися побудовою теоретичних моделей інтерпретаційного характеру, побудованих на основі екстраполяції в ті галузі, де експеримент є принципово неможливим.

Сказане має безпосереднє відношення і до об’єкта дослідження в даній роботі, а саме: якщо психо- або нейролінгвістика і мають якісь методики, що дають цілісне уявлення про закономірності розподілу інформації між типами пам’яті і головне – про стадії переходу з одного типу в інший, то ці методики

можуть мати лише непрямий характер, як і будь-які інші, пов'язані із спостереженням функцій живого мозку, які моделюються на комп'ютері, або вивчаються в афазіології, або шляхом (знову ж таки – спекулятивним) побудови систем штучного інтелекту з його спекулятивно створеними “фреймами” і “сценаріями” [231]. Суто лінгвістичні методики в цій галузі тим більше є спекулятивними, але це не повинно служити причиною відмови від їх застосування, інакше ніяка теоретична наука, в тому числі і головним чином лінгвістика, не могла б плідно розвиватися.

Для обговорення і прийняття методологічної структури будь-якого конкретного дослідження суттєвим є поняття, позначене вищенаведеним терміном “парадигма”. Крім загальновідомого в лінгвістиці значення, пов'язаного з парадигматичними відношеннями між елементами мовної системи, в якому цей термін також використовується в даній роботі, він використовується нами і в більш широкому методологічному значенні, а саме в значенні (за дефініцію словника сучасної західної філософії) “сукупності переконань, цінностей і технічних засобів, прийнятих науковою спільнотою і таких, що забезпечують існування наукової традиції” [177, с. 227]. Цілком природно, що розвиток наукового знання в історичному плані характеризується перш за все зміною науково-філософських парадигм, у тому числі і в процесі історичного розвитку лінгвістичних концепцій, що можна з успіхом простежити на матеріалах з курсу історії лінгвістичних учень. Останні півтора - два десятиліття висловлюється думка, що різні парадигми протягом певного історичного періоду не лише співіснують, але й тісно взаємодіють і взаємозбагачуються, відкриваючи нові евристичні можливості пізнання [104, 163]. Таким чином, плідними виявляються не тільки стики різних наук у системі міжпредметних зв'язків, але й синтез різних парадигм у межах однієї науки або в самій філософії, що ніякою мірою не повинно ототожнюватися з поверховою еkleктикою. Еkleктика виникає при “напинанні” методологічних підходів на об'єкт, який за своєю природою опирається цьому насильству. Синтез парадигм виникає при

виявленні таких рівнів аналізу об'єкта (чи то емпіричної, чи віртуальної сутності), на яких протиріччя між різними парадигмами знімаються в результаті їх взаємодоповнюваності.

Сучасній парадигмі “людського фактора”, або філософській гуманістиці, відповідає лінгвістична парадигма “когнітивної лінгвістики”, яка успішно розвивається в Росії і в Україні (див. напр. [200, 264]). За визначенням українського дослідника С. А. Жаботинської [264], когнітивна лінгвістика фокусує свої інтереси на процесах накопичення, обробки, отримання і використання вербальної інформації для оптимізації комунікацій. Однак ціла низка механізмів, пов'язаних з цими процесами, не може бути виявлена і зрозуміла без допомоги, наприклад, структурно-таксономічної парадигми. Якщо остання інтерпретувала мову як щось не належне її користувачу і зовнішнє по відношенню до нього, то когнітивно-антропоцентрична парадигма розглядає її як органічну (в ментальному розумінні) частину мовної особистості, тобто відповідає не на питання “Що є мова?”, а на питання “Що людині з нею робити?” (формула, за якою деякі дослідники теорії актів мовлення озаглавили свої наукові праці). Однак цілком зрозуміло, що перш ніж вирішити питання про те, що з чимось робити, треба вирішити питання про те, що воно являє собою. Тому в нашому дослідженні ми здійснили спробу логічного і природного переходу від структурно-таксономічної парадигми, на основі якої була виявлена низка закономірностей суб'єктно-предикатних відношень в рамках формально-логічного і частково-змістовного підходу до синтаксису, до парадигми комунікативної, пов'язуючи їх відношеннями екстраполяції.

Екстраполявання відношень між суб'єктом і предикатом на галузь кореляції між ПМА і НМА є можливим за допомогою застосування методу інтенціонального аналізу і лінгвістичної реконструкції, включаючи мовленнєвоактову і конwersаційну методику, що передбачає комплексне тлумачення значення мовленнєвого акту на основі широкого комунікативного контексту і включає, поряд з пропозиціональним, його

інтенціональне значення, та методику контекстуально-пресупозиційного аналізу, коли кожному НМА відповідає пресупонований ним ПМА. Але необхідно завжди пам'ятати, що між співвідношеннями суб'єкт / предикат і ПМА / НМА існує значна різниця. Перше співвідношення (суб'єкт / предикат) має характер парадигматично-синтагматичного утворення, тобто як одиниці синтаксису суб'єкт і предикат є парадигматичними; їх парадигматичні властивості зумовлюють їх лінійно-позиційне (композиційне) положення у висловленні. А співвідношення ПМА / НМА – це завжди опозиція, а не позиція, оскільки практично в одному тексті лінійні послідовності НМА і пресупонованих ними ПМА не зустрічаються: ПМА завжди задається в імплікатурі НМА і виводиться із неї автоматизованою мотивацією. З іншого боку, висловлення-ПМА не зумовлює ніякої імплікатури, спрямованої в бік НМА. На одній синтагматичній осі ПМА і НМА можуть спостерігатися лише в метамовних текстах (у підручниках з граматики і прагматики, наприклад), або в окремих уточнювальних фразах у діалозі. Отже, процедура контекстуально-пресупозиційного аналізу носить спекулятивний характер. Допоміжними засобами у застосуванні цієї процедури є також методики компонентного і трансформаційного аналізу. Вони виправдовують себе і при ідентифікації семантичних типів предикатів, і при експлікації стадій механізму розуміння НМА як такого.

Виявлення поверхневих (лінійно-протяжних) показників ізоморфізму співвідношень “суб'єкт – предикат” і “прямий мовленнєвий акт – непрямий мовленнєвий акт” – безпосередньо пов'язане з дослідженням якісно-кількісного розподілу інформації між частинами речення. Робота з інформаційних вимірювань мови, започаткована Р. Г. Піотровським і його колективом [138], виявила недоцільність використання класичної шеннонівської міри у застосуванні до надбуквеного та надфонемного рівнів. Складні знаки природної мови, крім синтактико-дистинктивного аспекту, змушують враховувати і кількісно оцінювати семантико-прагматичний бік.

У кількісному оцінюванні інформації в синтаксисі можна оперувати будь-якими дискретними одиницями, що піддаються метриці: кількістю грамам і морфологічних показників у члені речення, лексем (лексичний склад члена речення), валентносних зв'язків, вихідних із слова, рівнів абстракції у відображенні поняття, службових та повнозначних словоформ у члені речення та ін. Можливим є і підрахунок кількості інформації в тексті в термінах граматичних категорій (спосіб, час, рід, особа, число, відмінок та ін.). Вибір еталону вимірювання залежить від рівня аналізу та мети, яку ставить перед собою дослідник. Певна річ, будь-яка одиниця вимірювання передбачає елемент конвенціональності, оскільки в об'єктивній реальності між сегментами континууму нема меж. Тому природно, що ті чи інші якісні аспекти семантичної інформації залишаються за межами вибраного еталону (коду).

Для кваліметричних цілей зручно використовувати як еталон вимірювання словоформу, враховуючи і службові слова. Докладне обґрунтування вибору саме цієї одиниці знаходимо у В. Г. Байкова [17], який наводить декілька причин надання переваги словоформі: 1) словоформа, яка є одиницею синтаксичного обсягу речення, реалізує єдність всіх рівнів його партитурної будови; 2) словоформа виявляється в ряді випадків більш дискретною, ніж інші одиниці розчленування (наприклад, деякі синкретичні афікси, які ускладнюють спостереження), їй надається перевага в умовах нейтралізації граматичних значень синтаксичними засобами; 3) у науці існує традиція вимірювання обсягу речення і словосполучення в словоформах, хоча вона і не обґрунтована кількісно-інформаційними міркуваннями; 4) слово як мінімальна синтаксична одиниця – найбільш змістовний квант. Воно є не тільки засобом введення в речення синтаксичного зв'язку, але й вузлом пересічення численних значень, охоплюючи синтаксис. При цьому В. Г. Байков визнає, що опора на слово, яка є конвенціональною, вимагає низки зауважень і припущень як з інформаційного боку, так і з боку обох планів знака.

Перше зауваження стосується необхідності врахування типологічних відмінностей мов різного типу під час порівняльно-зіставного дослідження, оскільки відомо, що аналітичне слово, яке є синсемантичним, несе в аналітичних мовах менше змістовне навантаження, ніж при аглютинації або фузії. У цьому плані доцільність опори на графічну словоформу пояснюється вимогами формального способу введення аксіоматики [55]: необхідністю універсального еталону для низки мов, по відношенню до якого тільки і можуть бути виявлені знаково-інтерпретаційні особливості кожної з них. Крім того, питання про те, чи слід враховувати і повнозначні, і службові слова, чи тільки повнозначні, або проводити паралельні підрахунки, не змінює сутності: для нас важливою є не абсолютна словесна розчленованість конструкцій в окремій мові, а співвідношення між ступенями їх розчленованості (у нашому випадку – суб'єкта і предиката) [17, с. 64].

Друге зауваження стосується необхідності врахування всіх сторін багатопланової асиметрії знака, і перш за все структури інформації та її денотативного змісту. Різні типи асиметрії можна показати на прикладі протиставлення лексичної і синтагматичної номінації:

1. *Квадрат – рівносторонній прямокутник,*
2. *Лакувати – покривати лаком,*
3. *Return – come back* (англ. “*повертатися*”).

Беручи до уваги той факт, що синтагматична і фразова номінація у порівнянні з лексичною дозволяють досягти максимальної конкретності у відображенні референта, можна стверджувати, що в розчленованих найменуваннях більше інформації, ніж в денотативно еквівалентних ним одиницях. Крім того, у випадках “2” і “3” між різними типами найменувань можливі стилістичні відмінності, а функціонально-стилістичне навантаження формативної інформації зовсім не виняток. Отже, навіть якщо припустити, що між розчленованістю думки та її вербалізацією існує асиметрія, присутність додаткових словесних знаків (якщо вони не є тавтологічними в комунікативному ланцюгу повідомлення), як правило, несе певний якісний

аспект інформації, яка розуміється в суто лінгвістичному сенсі [17, с. 65–66].

Вище наведені міркування, на наш погляд, знаходяться у безпосередньому зв'язку з поясненням окремими вченими іконічних властивостей тієї чи іншої синтаксичної структури. “Піонером іконічності” в галузі синтаксису був Р. О. Якобсон. На думку Р. О. Якобсона [213], проявів іконічності в синтаксисі слід очікувати насамперед тому, що речення існує в лінійно-протяжному просторі повідомлення і в лінійно-схемній формі закріплюється в системі мови. В. А. Виноградов [38] стверджує, що система мови (код) і дискурс (текст) мають різні семіологічні характеристики: система орієнтована на символізацію (дія ґрунтується на встановленій, узгодженій, засвоєній суміжності того, що означає і означуваного), а текст – на іконічність (дія ґрунтується на фактичній подібності того, що означає і означуваного). Іконічність знаків найлегше виявляється в тексті через його просторове розташування, лінійну протяжність. Слова з умовним співвідношенням їх форми і змісту є ідеальними для номіналізації, речення, організовані “в один бік”, своїм способом такого розгортання легко роблять схему речення іконічним образом ситуації. Реалізація речень у певній послідовності надає можливість діаграматичного іконізму, а в будові самої системи іконізм може проявитися лише там, де окремі ділянки системи повинні бути ієрархізовані.

Найбільш цікавим для проблематики, яка розглядається в даному дослідженні, є таке положення, висунуте Р. О. Якобсоном: чим більш розгорнутим є знак, чим більш експліцитним він є, тобто чим об'ємніша його дефініція, тим більшу роль він відіграє в комунікації в тому плані, що знімає багатозначність знака. Інакше кажучи, протяжність знака відображує **іконічно** його семантичну складність [97, с. 26]. Подібна думка висловлюється і Т. Гівоном, який у своїй монографії [235, с. 968–973] сформулював часткові принципи іконічного кодування в синтаксисі і

співвідніс кожен з них зі специфічними когнітивними підставами. Так, наприклад, принцип кількості (The quantity principle) полягає в тому, що:

- а) більшій частині інформації звичайно надається більша частина коду;
- б) менш передбачуваний (less predictable) інформації надається більший кодівний матеріал;
- в) більш важливій інформації надається більший кодівний матеріал.

Крім того, Т. Гівон [234] запропонував три основних критерії розрізнення маркованих синтаксичних структур від немаркованих:

1) критерій структурної складності, згідно з яким маркована структура має тенденцію бути більш складною або крупною, ніж пов'язана з нею немаркована;

2) критерій частотності, за яким маркована структура має тенденцію бути менш частотною, ніж пов'язана з нею немаркована;

3) критерій когнітивної складності, згідно з яким маркована структура має тенденцію бути когнітивно більш складною (в термінах затрати ментальних зусиль, розподілу уваги, а також часу, необхідного для продукування даної структури), ніж зв'язана з нею немаркована.

Особливість цих критеріїв, за Т. Гівоном, полягає в тому, що кожен з них повинен пояснюватися через два інших [234, с. 28]. Таким чином, ми підходимо до взаємозв'язку між довжиною синтаксичних одиниць і їх структурно-семантичними та прагматичними властивостями, де відсутність чіткої кореляції між ними може бути пояснена відходом від іконізму.

Ще одне важливе для нашого дослідження зауваження було зроблене В. Г. Байковим. Воно стосується залежності вибору еталону кількісної метрики від досліджуваного періоду розвитку мови. Дана проблема пов'язана з тим, що в діяхронії будова мов зазнає суттєвих змін, що стосується, наприклад, англійської мови, яка змінила свій тип. Але оскільки застосування одного еталону до різних систем і різних еталонів до однієї системи евристично рівносильно, жоден з результатів не виключає положення, при якому певні елементи якості залишаються в континуумі [17, с. 67]. У нашому

дослідженні значення надається лише показникам **відносної** розчленованості складів речення, незалежно від того, в яких одиницях вона вимірюється або до яких мов чи періодів розвитку однієї мови вона застосовується.

Більш докладний огляд зауважень, припущень та умовностей, пов'язаних з вибором еталону вимірювання в даному дослідженні, буде наведений нижче, у відповідному розділі, присвяченому кваліметрії суб'єктно-предикатної структури в структурно-семантичному аспекті. Поки що, в межах окреслення методологічної парадигми дослідження, зауважимо, що, виходячи з вищесказаного, ми, вслід за більшістю дослідників, обрали саме графічну словоформу як одиницю кваліметричних досліджень.

Отже, основною методикою аналізу матеріалу даного дослідження є симптоматична статистика: статистика процентних відношень та вимір середньої довжини речення та його складів у кількості графічних словоформ.

Аналізуючи кількісні типи нерівномірності розподілу інформації між суб'єктом і предикатом у галузі простого розповідного двоскладного речення, ми спираємося на деякі конкретні дослідження.

На матеріалі трьох стилів сучасної російської мови (художня проза, газетно-публіцистичний стиль, наукові тексти) В. М. Ронгінський [162] отримав певні кількісні дані, позначивши кількість інформації в складі суб'єкта S і предиката P , виражену в словоформах, додатковими символами "1" (однослівність) і "n" (будь-яке ціле число, крім одиниці, яке відповідає багатослівності) і простеживши частотність типів кількісного розподілу інформації між S і P за чотирма узагальненими структурно-кількісними формулами типу: S_1-P_1 ; S_1-P_n ; S_n-P_1 ; S_n-P_n . При конкретизації цих формул підстановка цифрових символів замість перемінної "n" показувала кількість словоформ у члені в будь-якому окремо взятому випадку або їх усереднену кількість, для чого вводили окремий символ не обов'язково.

Пізніше запропоновані В. М. Ронгінським формули були використані Л. І. Демченко [53] в дослідженні розчленованості S і P в еліптичних розповідних реченнях російської мови та В. Г. Байковим [17] в аналізі

кількісно-якісного розподілу інформації між складами S і P простого двоскладного речення сучасної англійської мови.

У нашому дослідженні для більш детального аналізу вказаної проблеми ми додали до чотирьох базових формул В. М. Ронгінського окремі формули S_1-P_h , S_n-P_h , S_h-P_h , S_h-P_n , S_h-P_1 для моделей з однорідними суб'єктами та предикатами і P_1 , P_n , P_h для моделей з повним еліпсисом складу суб'єкта, а S_1 , S_n , S_h для моделей з повним еліпсисом складу предиката, де індекс "h" – це показник однорідних членів.

У методологічній парадигмі третього розділу даного дослідження простежується дві кардинальних вісі кореляцій, яких ми дотримувалися: "кількість – якість" і "якість – кількість". Припустивши, що кількісний зміст речення впливає на його якість, ми, встановлюючи залежність між довжиною речення і його належністю до певного типу мовленнєвого акту (прямого чи непрямого), дотримувалися першої вісі кореляції, оскільки вона є найбільш глибокою і багатомірною і, як власне кваліметрична, має широкі прогностичні можливості. Зокрема, на нашу думку, параметр довжини речення може виступати як ідентифікатор типу речення у тих випадках, коли невідповідність форми і функції (синтаксична транспозиція) ускладнює розмежування прагматичних типів речення навіть за умов застосування всього комплексу сучасних процедур аналізу, тобто у випадках непрямих мовленнєвих актів.

Під час встановлення залежності між довжиною речення і кількістю пресупозицій, що містяться в ньому, ми користувалися кореляцією "якість – кількість", хоча слід зауважити, що цей підхід є більш складним для спостережень. Складність полягає в тому, що коло явищ, які підводяться під поняття пресупозиції, є дуже широким. Так, наприклад, Ч. Філмор [232] трактує пресупозицію як умови, які необхідно задовольнити до того, як речення може бути використане в певній комунікативній функції. Діапазон таких умов дуже широкий – від відповідності змісту висловлення умовам позамовної ситуації (наприклад, прохання *Будь ласка, відкрийте двері!* може

бути висловлене, якщо адресат знає, про які двері йдеться, якщо двері в момент висловлювання прохання закриті і т.п.) до задоволення умов, не пов'язаних із змістом висловлення, як то: знання адресатом мови, фізична здатність сприймати мову і реагувати на звернене до нього висловлення, відповідність висловлення статусу, статі, віку та іншим соціальним параметрам. Отже, визначити коло таких умов (в основі своїй здебільшого позалінгвістичних) навряд чи можливо. Тому у встановленні поняття пресупозиції необхідним є пошук більш чітко визначених явищ, які можна було б кваліфікувати як мовні феномени. Детальний огляд існуючих підходів до вивчення явища пресупозиції, їх переваг і недоліків наводиться в дисертації Г. Г. Почепцова [146].

Автори “Теоретичної граматики сучасної англійської мови” [75] вказують такі ознаки пресупозиції:

1) прихованість (неявність), яку можна проілюструвати порівнянням двох висловлень: *Він запізнився* і *Навіть він запізнився*, де в другому висловленні крім основного змісту, спільного з першим висловленням, передається у прихованій формі ще одне судження: “*Цей факт є несподіваним*”;

2) виводимість із речення; “... якщо б це було не так, то ми про пресупозицію не могли б знати або це була б не пресупозиція, а щось інше” [75, с. 261];

3) “нечутливість” до заперечення речення. Наприклад, речення *Навіть він запізнився* і *Навіть він не запізнився* є суттєво різними за змістом: те, що стверджується в першому, заперечується в другому. Але пресупозиція у них спільна: “*всупереч моїм сподіванням*”;

4) прагматичність змісту в тому значенні, що пресупозиція виражає певну позицію автора висловлення по відношенню до того, про що йдеться в реченні (курсив мій – Н. Ж.).

В аналізі явища пресупозиції цікавими виявляються результати психолінгвістичних експериментів, наведені авторами вже згаданого

підручника з теоретичної граматики сучасної англійської мови [75, с. 267]. Так, зокрема, було встановлено, що як у процесі розуміння речення, так і під час зберігання у пам'яті інформації речення різниця між інформацією, що міститься у значенні речення, і інформацією, що міститься в його пресупозиції, виявляється несуттєвою для носіїв мови. У пам'яті звичайно стираються дані про спосіб мовної презентації інформації (значення чи пресупозиція). Інформація, яка вводиться у свідомість опосередковано, як пресупозиція, внаслідок систематичного зсуву фіксується у пам'яті на загальних підставах з інформацією, що прямо стверджується у реченні. Цією особливістю пресупозиції і користуються фахівці з реклами, експлуатуючи можливість прихованого введення у свідомість потенційного покупця необхідної інформації, представлені як факт. При цьому, очевидно, враховується і та обставина, що можливість критичного, в тому числі і негативного, відношення адресата до прихованого ствердження, яке вводиться пресупозиційним шляхом, повинна бути нижчою, ніж до явного, прямого.

У підрахуванні кількості пресупозицій, які містяться в реченні, важливим моментом є виділення основних типів пресупозиції. У “Лінгвістичному енциклопедичному словнику” виокремлюються:

1) **категоріальні** пресупозиції, тобто пресупозиції про те, що актант входить в область застосовності предиката (наприклад, пресупозиція актанта-живої істоти у дієслова *знати*);

2) **екзистенціальні**, тобто пресупозиції існування і виключності; вони входять в значення конкретно-референтних іменних груп (наприклад, у висловленні *Газдівство у Лесихи несогірие* є пресупозиція “*Існує Лесиха, в якій є газдівство*”);

3) **фактивні** пресупозиції, які спричиняються присудками, після яких судження, що передається додатком (або підрядним додатковим реченням), постає як факт (наприклад, у висловленні *Вона знала про хворобу дідуся* є фактивна пресупозиція “*Дідусь – хворий*”);

4) **прагматичні** пресупозиції, які стосуються знань, переконань та думок мовців: речення *S* має прагматичну пресупозицію *P*, якщо за будь-якого нейтрального використання *S* у висловлюванні мовець вважає, що *P* є зрозумілим само по собі або просто є відомим слухачу [105, с. 396].

М. В. Нікітін, розглядаючи пресупозиції як ретроспективні імплікації, “...сукупність імпліцитних суджень, які відносяться до експліцитного смислу висловлення як умови до наслідків”, зі змістовного боку розподіляє їх на **референційні** – “допущення про будову предметної області висловлення, які необхідно прийняти для того, щоб зрозуміти висловлення як повідомлення про фрагмент у цій предметній області” та **комунікативні** – “необхідні знання та допущення про обставини та умови, в першу чергу **про цілі, наміри акту комунікації**, які забезпечують його комунікативну доречність” [126, с. 146–147] (виділено мною – Н. Ж.).

Для експлікації непрямої ілокутивної сили висловлення, заданої у вигляді **комунікативно-прагматичних** пресупозицій, ми використовуємо експліцитні перформативні формули, предикатним центром яких виступають перформативні дієслова (або синонімічно еквівалентні ним словосполучення), вживання яких у формі першої особи теперішнього часу є рівнозначним здійсненню дії, вираженої цим дієсловом. Комунікативні одиниці певної мови, представлені сукупністю висловлень зі спільною для них ознакою наявності комунікативної інтенції, поєднуються у мікрополя констатації та спонукання, утворюючи загальне функціонально-семантичне поле інтенціональності. Ядро кожного з мікрополів складають ПМА (у тому числі і задані в імплікатурі непрямих висловлень), які характеризуються спеціалізованими, або морфолого-синтаксичними засобами вираження відповідної комунікативної семи, тоді як непрямі висловлення розташовані на його периферії. Застосування методики польового структурування у галузі мовленнєвих актів дозволяє уникнути суб’єктивізму контекстуально-пресупозиційного аналізу під час встановлення залежності довжини

висловлення-НМА від кількості пресупонованих ним прямих мовленнєвих актів.

На користь проведення кваліметричних досліджень з метою виявлення взаємозв'язку між довжиною висловлення та кількістю **комунікативно-прагматичних** пресупозицій, що містяться в ньому (незважаючи на зазначену вище проблематичність і певну спекулятивність) свідчать зокрема, спостереження різних дослідників [58, 170, 209] стосовно того, що опора на пресупозиції приводить до мовної економії. Пресупозиція, являючи собою прихований, невиражений компонент смислу висловлення, пропозицію, яка не представлена в поверхневій структурі в розгорнутому вигляді, зберігає значний обсяг інформації в імпліцитному вигляді, експлікуючи тільки ті елементи, що набувають особливої значущості в даній комунікативній ситуації. Розглядаючи пресупозицію як вихідну умову, базу для повідомлення у висловленні тієї інформації, яка є серцевиною (стрижнем, центром) мовленнєвого акту, тобто **ремою** [227, с. 321], її можна ототожнювати з тією інформацією, яка передається у **темі** висловлення [102, с. 81] (виділено мною – Н. Ж.). Таким чином, ми знову підходимо до можливості проведення аналогії співвідношень між такими рядами елементів: суб'єкт / предикат ~ тема / рема ~ ПМА / НМА і до необхідності комплексного аналізу структурно-семантичних та прагматичних характеристик суб'єктно-предикатних відношень у структурі мовленнєвих актів.

Дослідження семантико-прагматичних характеристик суб'єктно-предикатних відношень у структурі мовленнєвих актів здійснювалося за такою методикою.

На *першому етапі* із застосуванням методики лінгвокваліметричного аналізу встановлено типи та характер розподілу інформації між суб'єктом і предикатом мовленнєвого акту з урахуванням його композиційно-синтаксичної будови.

Другий етап передбачав виявлення кваліметричних закономірностей у тема-рема-тичній перспективі висловлення та встановлення лексичних одиниць, які у процесі перерозподілу інформації тяжіють до імпліцитності у складі теми.

Третій етап спрямовувався на аналіз динаміки використання різних типів мовленнєвих актів і виявлення найчастотніших типів НМА в англійській та українській мовах протягом XIX–XX століть. Методика контекстуально-пресупозиційного аналізу дала змогу вивести пресупоновані прямі мовленнєві акти з імплікатури непрямих висловлень, методика компонентного та трансформаційного аналізу – визначити семантику предикатного центру експліцитних перформативних формул НМА.

На наступному етапі шляхом польового моделювання прагматичних явищ з'ясовано характер зміни довжини висловлень у межах функціонально-семантичного поля інтенціональності; виявлено залежність між довжиною непрямого висловлення та кількістю пресупонованих ним прямих мовленнєвих актів на основі типології ілокуції синкретичних непрямих мовленнєвих актів у зіставляюваних мовах.

Висновки до розділу 1

Аналіз наукових робіт, присвячених розробленню проблеми діалектики якості та кількості в мові та її мовленнєвому функціонуванні дозволяє констатувати, що у сучасній синтаксичній науці склалося чітке розуміння того факту, що між членами предикативної пари двоскладного синтаксичного біному, якою вичерпується будова речення – висловлення, існують відношення інформаційної компенсації (комплементарності).

Наявні структурно-семантичні, композиційно-синтаксичні та логіко-граматичні фактори, що зумовлюють нерівномірний розподіл інформації між суб'єктом і предикатом, частково досліджені переважно на матеріалі російської та англійської мов за практичної відсутності порівняльних

діахронічних досліджень та слабкої розробленості даної проблематики на україномовному матеріалі.

У сучасних дослідженнях у галузі кваліметричного синтаксису в цілому та його інформаційного напрямку зокрема залишається поза увагою проблема взаємодії різних лінгвістичних парадигм.

Глибокі системно-прогностичні зв'язки кількісних параметрів висловлення з його багатоаспектним змістом дозволяють вважати корелятивний баланс між суб'єктом і предикатом ізоморфним співвідношенню між ПМА та НМА на основі концепції взаємодії системи і середовища в межах антропоцентричної парадигми: досвід мовної особистості (тезаурус) і модель мови / мовлення прагматично розподілені за двома світами: у “своєму” світі побутує топікалізоване знання, яке потребує мінімуму словесного вираження (немаркована норма), у “чужому” – інформаційно відзначена аномалія; між тезаурусом і текстом іде постійний обмін квантами інформації, розширюючи елементи досвіду людини, переводячи актуальне знання в неактуальне, переміщуючи кванти інформації оперативної пам'яті в довготривалу і топікалізуючи їх. Зв'язок між суб'єктом і світом реалізується саме через предикат; пізнання середовища відбувається за допомогою пропозиційних форм. З іншого боку, розглядаючи комунікативну ситуацію як середовище, а мовленнєвий акт – як систему, ми підходимо до того, що вплив певних комунікативних умов у процесі освоєння (інтеріоризації) середовища призводить до необхідності використання НМА, який створює додаткові нюанси і дозволяє розглянути комунікативну ситуацію під новим кутом зору.

Таким чином, у плані подальшої розробки проблеми визначення іконічних властивостей синтаксичних одиниць загалом та кількісно-якісних закономірностей інформаційної структури речення у мовах різних типів зокрема доцільно дослідити питання про функціональну взаємозалежність між змінюванням синтаксичної інформації в суб'єкті і предикаті простих двоскладних розповідних речень англійської та української мов протягом

XIX–XX століть і дати цьому процесу прагмасемантичну інтерпретацію з виходом у галузь мовленнєвих актів. Дослідження вказаної закономірності, в якому ми можемо рухатися як від кількості до якості, так і від якості до кількості, відкриває великі можливості показу на конкретному матеріалі евристичних потенцій діалектики якості та кількості в аспекті прогнозування внутрішньоюрусних і між'ярусних зв'язків у системі, а також у плані демонстрації тісної єдності і взаємодії різних лінгвістичних парадигм.

Питання, розглянуті у розділі, висвітлено у публікаціях автора роботи [63, 65].

РОЗДІЛ 2

СЕМАНТИЧНА ПАРАМЕТРИЗАЦІЯ

СУБ'ЄКТНО-ПРЕДИКАТНОЇ СТРУКТУРИ МОВЛЕННЄВИХ АКТИВ

АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ

2.1. Основні обмеження і допущення в обраній системі аналізу матеріалу

Суб'єктно-предикатні відношення – це відношення рівноправних у структурному і функціональному плані центрів предикації. Питання про домінацію одного з цих центрів можна ставити лише стосовно окремих рівнів партитурної будови речення. Роль підмета і присудка в реченні врівноважується різноспрямованістю їх зв'язків, що створює функціональну рівновагу системи. Н. Д. Арутюнова відзначає: “Синтагматична перевага підмета виражена відсутністю в ньому знака залежності, а центральність присудка – навпаки, присутністю в ньому актуалізаторів. Наявність у реченні абсолютно незалежного елемента і функціонально-центральної ланки створює двочленність його ядерної структури, в якій синтагматично залежний елемент поставлений у центральну позицію” [129, с. 332]. Знак залежності предиката в синтагматиці – це найважливіша частина інформації про суб'єкт, а суб'єкт – знак того, який аспект характеристики буде йому наданий предикатом. Але синтагматично центральна позиція предиката надає йому в мовній комунікації більшу роль, ніж суб'єкту, бо його семантика, на відміну від суб'єкта, ніколи не зводиться до нуля. Це стосується предикатів будь-якого типу. “У змістовному плані, – підкреслює С. Д. Кацнельсон [85, с. 88], – ... предикат – дещо більше, ніж просто лексичне значення. Виражаючи певне значення, він містить у собі макет майбутнього речення”.

Отже, предикат – це “організуюча сила” речення і по відношенню до суб’єкта є його характеристикою.

Внаслідок цих особливостей, в предикаті, без сумніву, спостерігається і більша розчленованість складу, ніж в суб’єкті. У ньому більше граматичних категорій, морфем, сигналів поверхневих зв’язків і відношень. Максимальному розчленуванню інформації в предикаті сприяє також і його позиція. Наприклад, Р. Кверк і С. Грінбаум [251] відзначають у сучасній англійській мові тенденцію обтяжування кінця речення, через яку предикат намагається розширити свій склад згідно з принципом “структурної компенсації”. Автори також вказують, що в реченнях, побудованих за моделлю $S - V$ (де S – суб’єкт, V – предикат), однослівні предикати трапляються дуже рідко. Предикатні універби у формах простого теперішнього і минулого часу мають тенденцію до переважного представлення описовими формами або до залучення в свою орбіту компонентів, які не спричиняються безпосередньо ні валентностями, ні інтенціями, ні номінативно-пропозиційною функцією дієслова, що потребує залучення правих актантів. Наприклад: дієслівна форма *sang* (минулий час від *sing*) сама по собі, хоча і має достатній ступінь семантизації, використовується як однослівний присудок дуже рідко. Більш природними виглядають такі фрази, як: *He sang well* або *He was singing*. Навряд чи прийнятною виявляється фраза *He sang*.

Іншою формою прояву тенденції “розтягування предиката в багатослівну структуру” є надання переваги використанню дієслова широкої абстрактної семантики з ефективним об’єктом (*effected object*) замість відповідних універбів термінативного значення. Так, виразам *he had a meal*, *he had a swim*, *he had a look*, *he took hold of* надається перевага над виразами *he ate*, *he swam*, *he looked*, *he held*. Тобто відбувається природна трансформація глибинної семантики дієслівної лексики в позиції предиката в поверхневі складові значення $SV \rightarrow SVC$. Аналогічним чином структурам типу *He is a smoker* надається перевага над реченнями типу *He smokes*. При

цьому загальний процес послаблення дієслівності, який компенсується номіналізацією, без сумніву, відповідає тенденції аналітичної будови до поляризації структури і семантики.

У сучасній українській мові лексичне і граматичне значення присудка також можуть поєднуватись в одній лексемі або поширюватися в інших лексемах, пор.: *Він учительовав / Він був учителем; Вода синіє / Вода стає синьою* [112, с. 41–48]. При цьому, функціонування присудків, зокрема в художньому мовленні, яскраво показує перевагу складних присудків над простими [80, с. 61].

Склад суб'єкта теж може значно зростати. “Але оскільки різниця між непоширеним і поширеним підметом не зачіпає узагальненого граматичного значення, притаманного відношенню між підметом і присудком, то введення поняття поширеного підмета з точки зору характеристики логіко-граматичних типів речення виявляється недоцільним. Тимчасом різноманітність форм поширеного присудка пов'язана з відмінностями в узагальненому граматичному значенні відповідних логіко-граматичних типів речення” [4, с. 29].

Розглянемо деякі параметри кількісного розподілу інформації між суб'єктом і предикатом у термінах службових і повнозначних словоформ (графічна суцільно-оформленість) у сфері простого розповідного двоскладного речення сучасних англійської та української мов.

Як ілюстрації обмежень і допущень у приписуванні кількості словесної інформації кожному із складів речення, зумовлених обговореними вище теоретичними положеннями, наведемо декілька конкретних випадків.

Насамперед необхідно відзначити, що конвенціональність аналізу, неминуха за теоретичного абстрагування від макросинтаксису, а також опора на автоматичні критерії в аналізі письмової фіксації мовлення, не дають можливості змістовної постановки питання про верхню межу речення, що є проблематичним навіть в інтерпретаційній лінгвістиці. Тому розуміння речення як послідовності знаків між семантично-синтаксичними

пунктуаційними сигналами вимагає певних застережень. Такими сигналами є крапка, двокрапка і крапка з комою. Але останні два можуть обслуговувати також сурядний і з'ясувально-приєднувальний зв'язок. З іншого боку, крапка як семантично-синтаксичний делімітативний сигнал також є поліфункціональною. Через це навіть опора на формальні критерії вимагає змістовного підходу. У ряді випадків встановлення межі між простим і складним реченням за пунктуаційними сигналами та відокремлення парцельованих конструкцій є неможливим без урахування всього контексту.

Ряд обмежень приймається нами стосовно типів мовлення. Якщо речення з конструкціями, що вводять пряму мову в художній прозі, з розгляду були виключені, то прості розповідні двоскладні речення в мові персонажів драматичних творів врахувалися. Прості речення сценічних ремарок у драмі не враховувалися, оскільки вони за своїми жанрово-стилістичними особливостями досить різко відрізняються від мови персонажів. Що стосується газетних текстів, то тут з розгляду були виключені заголовки статей, коментарі до малюнків, графіків, фотографій і аналізувалися лише прості речення в текстах коротких інформаційних повідомлень.

Певні допущення та обмеження стосуються виділення як об'єкта дослідження висловлень інформаційного характеру, реалізованих простим двоскладним розповідним реченням, на противагу реченням інших інформаційно-комунікативних моделей – спонуканню і питанню. Це виділення пов'язане зі значними труднощами, які викликані асиметрією форми і функції. Традиційний поділ речень за типом комунікації є суперечливим, оскільки спонукальність випадає із поділу речень за їх відношенням до дійсності: вона виражає волевиявлення або емоції. А воля – одна із сфер прояву свідомості, яка протиставляється об'єктивній дійсності. Отже, розповідь, питання і спонукання не можуть стояти в одному ряді значень [119]. Але в інформаційному аспекті їх можна розглядати як різні інформаційні типи в одному ряді. З інформаційної точки зору спонукальне

речення можна трактувати в одному ряді з питаннями як потенційним судженням, але з іншою модальною формою імпліциту. Щодо інформаційної моделі розповідного речення – це модель інформаційного розкриття ознак [53].

Через відсутність системних формальних критеріїв розмежування комунікативних типів речення М. Я. Блох [32] запропонував ряд диференційних ознак цих типів на змістовній основі аналізу їх комунікативних і логіко-семантичних властивостей і на матеріалі англійської мови довів безпідставність виділення окличних речень як особливого комунікативного типу: будь-який комунікативний тип речень може бути оформлений як окличний чи неокличний. Кількісні параметри словесної інформації в розповідному двоскладному реченні можуть модифікуватися під впливом наявності / відсутності ознаки окличності. Цей чинник впливає і на композицію суб'єктно-предикатного бінома. Наприклад, використовуючи формули розподілу інформації між суб'єктом (S) і предикатом (P), запропоновані В. М. Ронгінським [160–162], який нижніми індексами позначив кількість інформації в складах, виражену в графічних словоформах, зазначені закономірності можна проілюструвати таким чином:

Окличний варіант:	Неокличний варіант:
<u>висловлення</u> : <i>What a pleasant wife she'll make!</i> [357, p. 416];	<u>висловлення</u> : <i>She'll make a pleasant wife;</i>
<u>розподіл інформації</u> : S ₁ P ₅ ;	<u>розподіл інформації і композиція</u> :
<u>композиція</u> : P ₄ –S ₁ –P ₁ ;	S ₁ P ₄ ;
<u>висловлення</u> : <i>Ох, як же я забарилася з тобою!</i> [292, с. 26];	<u>висловлення</u> : <i>Я забарилася з тобою;</i>
<u>розподіл інформації</u> : S ₁ P ₅ ;	<u>розподіл інформації і композиція</u> :
<u>композиція</u> : P ₂ –S ₁ –P ₃ .	S ₁ P ₃ .

У наведених прикладах наявний дискретний прояв фактора емпатичного навантаження речення, який може бути зафіксований у писемному відображенні мовлення.

Розуміння однорідних присудків як компонентів паратаксису з еліптованим підметом у межах так званого “стягненого речення” в цілому не викликає заперечень і може бути прийняте в даному дослідженні. І. Б. Долиніна [55] відзначає, що симетричний або асиметричний способи вираження сурядних одиниць не повинні розглядатися як критерій відмежування стягненого речення, близького за структурою до складносурядного, від простого (елементарного) речення.

В англomовному матеріалі речення з дублювальними комплексами, представленими репрезентантом і семантичною частиною, яка має двоскладну структуру повної предикації (*It...that*) за критерієм поліпредикативності / монопредикативності більш логічно віднести до складних і виключити з розгляду. Аналогічним чином з україномовного матеріалу були виключені речення з підрядними частинами при предикативних прислівниках з оцінним значенням (*Добре, що...; Погано, що...; Прикро, що...*) та конструкції компенсувального типу, в яких підрядна частина компенсує відсутність підмета в головній частині, наприклад: *Котрі були нижчого росту, чіпалися високих і валили їх із ніг, разом з ними ще в воді шемечучись та борикаючись* [321, с. 166]. Докладний опис таких речень наводить А. П. Загнітко [71, с. 88–89]. Хоча такі утворення І. Р. Вихованець вважає структурами перехідного типу між простим і складним реченням на тій підставі, що в них окрема структура по суті реалізує позицію підмета [39], для чистоти аналізу вважаємо за доцільне все ж таки виключити їх з розгляду в даному дослідженні. Те ж саме стосується і тих випадків, коли підрядна частина виділяється за допомогою вказівного займенника, наприклад: *Про що ти вдень думала, те й приснилось тобі!* [321, с. 85].

Елементи, які мають статус парантези, в реченні лінійно не фіксовані, і з точки зору мікросинтаксису їх присутність зумовлена екстрасинтаксичними

чинниками. У приписуванні кількісного розподілу інформації членам предикативної пари такі елементи не враховувалися, наприклад:

– в англomовному матеріалі: *in fact, really, fortunately, doubtless, finally, secondly, first, sure, all the same, after all, of course, well, yet, so, still, then, perhaps, in any case, indeed, at any rate, however* і т.п.;

– в українomовному матеріалі: *може, мабуть, либонь, ймовірно, очевидно, здається, дійсно, справді, безумовно, по-перше, по-друге* і под.

Від вищенаведених одиниць зі статусом парантези слід відрізняти частки і деякі лексеми, що акцентують значущість суб'єкта чи предиката і легко можуть бути віднесені до того чи іншого складу за своїми зв'язками чи позиційним розташуванням. Такі елементи ми враховували, наприклад:

(2.1) *He **really** did have a wicked sense of humor* [333, p. 22] – S₁P₈;

(2.2) ***Only** Gregory showed little reaction – just a slight narrowing of his eyes* [333, p. 26–27] – S₂P₁₀;

(2.3) ***Even** the reckless bee-hunter was struck with the wailing wildness of the sounds* [330, p. 656] – S₄P₉;

(2.4) ***Тільки** братова багацько гордувала* [271, с. 4] – S₂P₂;

(2.5) ***Я тільки** слізьми вмиваюсь...* [271, с. 5] – S₁P₃;

(2.6) *У його **аж** мороз пішов поза спиною...* [297, с. 10] – S₂P₅.

Обов'язково враховувалося в англomовному матеріалі і дієслово “do”, яке має емпатичну функцію, наприклад:

(2.7) *And she **did** listen* [354, с. 452] – S₁P₂.

На відміну від вставних елементів, у яких виражається суб'єктно-модальне ставлення до висловленого або зв'язок даного висловлення з оточуючим контекстом і які були виключені з огляду, вставлені одиниці, що “виражають такі додаткові повідомлення чи побіжні асоціативні зауваження, які поповнюють, уточнюють, розвивають зміст висловлення, вказуючи на якість деталі чи нові факти, що не були передбачені в перший момент

формування думки” [98, с. 175] нами враховувалися як поширювачі того чи іншого складу речення, якщо тільки вони не являють собою двоскладні структури повної предикації, наприклад:

(2.8) *The upper mandible is furnished on each side (in the specimen examined by me) with a row or comb formed of 188 thin elastic lamellae, obliquely bevelled so as to be pointed, and placed transversely to the longer axis of the mouth* [340, p. 237] – S₃P₃₉;

(2.9) *The enzymes are then carried out into the cytoplasm (probably through a nuclear pore)* [366, p. 27] – S₂P₁₂;

(2.10) *Lipids (e.g. fats and oils) consist of a unit of glycerol with 3 fatty acids attached* [366, p. 29] – S₆P₁₁;

(2.11) *Це добре знають усі дев'ятсот двадцять літераторів України (за станом на чотирнадцяте квітня тисяча дев'ятсот сімдесят шостого року)* [313, с. 35] – S₁₅P₃;

(2.12) *Вона заохочувала ту живу машину – поступалася за відповідних умов, і карала – теж за відповідних умов – непоступливістю* [313, с. 42] – S₁P₁₅;

(2.13) *Внаслідок різної електронегативності атомів у хімічному зв'язку (в молекулі) порушується симетрія розподілу зарядів (електронної густини)* [277, с. 17] – S₅P₁₀.

Зупинимось тепер на припущеннях, які стосуються явищ повноти / неповноти складів та надмірності і неповноти інформації в реченні.

У даному дослідженні враховувалися як ті еліптичні речення, в яких один із складів представлений лексичним нулем, так і випадки, коли структурна основа представлена тільки репрезентантом. Наприклад:

(2.14) *Means buggerall to us* [357, p. 931] – P₄ (еліпсис S — *all this*);

(2.15) *Oh! merely Aunt Augusta and Gwendolen* [357, p. 482] – S₅₍₃₊₂₎ (еліпсис P — *are coming to tea*);

- (2.16) *Були хазяїни!* [286, с. 34] – P₂ (еліпсис S – *ви*);
- (2.17) *А панський гість-козак* [275, с. 432] – S₂ (еліпсис P – *справиться*);
- (2.18) *And he **did*** [356, р. 31] – S₁P₁ (*did = translated*);
- (2.19) *Someone **did*** [354, р. 460] – S₁P₁ (*did = laid some boogie-woogie on you*);
- (2.20) *Моя (писанка – Н.Ж.) осьдечки!* [292, с. 161] – S₁P₁;
- (2.21) *Особливо **ваш** (син – Н.Ж.) старається* [319, с. 162] – S₂P₁.

Враховувалися також речення з еліпсисом:

а) дієслівного ядра предиката:

- (2.22) *I at your feet, as of old* [349, р. 12] – S₁P₆;
- (2.23) *Адже ми **по закону!*** [286, с. 43] – S₁P₂;

б) його семантичної частини, еліпсис якої зумовлений як вербально-ситуаційним контекстом, так і використанням фігури умовчання:

- (2.24) *Of course she **was*** [333, р. 23] – S₁P₁;
- (2.25) *Yes, I **just might*** [354, р. 464] – S₁P₂;
- (2.26) *Тільки Павло **й зможе!*** [316, с. 125] – S₂P₂;
- (2.27) *Але я **зобов'язана ...*** [319, с. 209] – S₁P₁.

У подібних випадках семантичний тип предиката може бути встановлений лише за конситуативними зв'язками.

Надмірність синтаксичної інформації відбивається в явищах структурного і комунікативного дублювання. Але з функціональної точки зору ресурси надмірності мови діють як засіб акцентування. При цьому якщо цей засіб граматизується, він входить до інформаційного мінімуму структурної моделі як такої, і тоді взагалі не можна говорити про надмірність дублювання. Так, для англійської мови, як мови аналітичної, в якій поляризація структури і семантики – це системна ознака будови, природним є дублювання в комплексах з репрезентантами, наприклад:

(2.28) *It was one thing to find her sleeping. It was another to be spending the night sleeping beside her* [333, p. 388] – S₅P₃; S₉P₂.

Комунікативне дублювання представлене декількома явищами. Якщо мова йде про лексичний повтор з метою емпізи певного висловлення, немає підстав для виключення лексеми, яка повторюється, як надмірної через те, що повтор є ізофункціональним семантиці недублетних слів і навіть деяких граматичних категорій, як, наприклад, ступінь якості:

(2.29) *The ambulance siren warbled closer and closer* [354, p. 10] – S₃P₄;

(2.30) *А за нею тупотіння кінське все ближче та чутніше, і швидко, швидко наближається та ясніше, різкіше, виразніше розтинається* [271, с. 131] – S₂P₁₅;

За умов графічної суцільно-оформленості лексичного повтору, яка є досить поширеною (типовою) в україномовному матеріалі, дубльовані елементи враховувалися за 1 словоформу:

(2.31) *У холоднім легеньким вітрі ледве-ледве мліється широкий лан жита* [323, с. 3] – S₃P₆;

(2.32) *Далеко-далеко лунав ніжний щebet серед тихої ночі!* [288, с. 73] – S₂P₅.

Існують також важливі проблеми, які потребують застережень у плані знакової графічної репрезентації обсягу інформації в члені речення. До них належать явища енклізи та контракції службових компонентів в англійській мові та явища абрєвіації і ступені дискретності номінації у галузі ономасіології в матеріалі обох мов.

Явища енклізи в їх відношенні до меж слова були докладно розглянуті французькими лінгвістами (Ж. Вандрієс [36], Ш. Баллі [24] та ін.). Було доведено, що ці явища відіграють дуже важливу роль у синтаксично-морфологічних процесах. Сприйняття редукованих форм слів в енклізі як елементів, що функціонують самостійно, підтримується парадигматичними

зв'язками з повною формою, але функціонування повних форм семантично ослаблених, структурних, компонентів, які системно зазнають редукації, це швидше виняток, який має стилістичне навантаження, ніж правило. Оскільки в даному випадку мова йде тільки про умовність визначення кількості одиниць інформації в складах речення з погляду їх графічної оформленості, даним елементом ми надавали статус однослівності:

(2.33) *She's crazy!* [357, p. 413] – S₁P₁;

(2.34) *I'll take the picture* [357, p. 940] – S₁P₃.

Але існують випадки, коли конвенціональність впливає на інтерпретацію моделі речення в цілому. Так, слідом за Н. О. Кобриною [48], В. Г. Байковим [17] та деякими іншими лінгвістами, ми дотримуємося того погляду на зворот "*there+be*", згідно з яким суб'єкт цих конструкцій є розривним і складається з двох компонентів: того, який репрезентує, і того, який репрезентується, а предикат представлений особовою формою дієслова, яка знаходиться між компонентами репрезентації, і другорядним членом, підпорядкованим цій формі (якщо він є в наявності). Наприклад:

(2.35) *There is much force in the above objection* [340, p. 221] – S₃P₅;

за наявності другорядного члена предиката у випадку енклітичної репрезентації дієслова жоден зі складів лексично не зводиться до нуля, і умовність підрахунку стосується лише обсягу предикації, пор.:

(2.36) *There's no arsonist in my family* [357, p. 424] – S₃P₃ / *There is no arsonist in my family.* – S₃P₄; S₁–P₁–S₂–P₃.

Але там, де немає другорядних членів предиката, енкліза особової форми дієслова з точки зору графічної репрезентації зводить склад предиката до нуля:

(2.37) *There's even a churn* [347, p. 1107].

Якщо це так, то подібні структури слід було розглядати або як односкладові, або як еліптичні з опущенням складу предиката. Але такий

результат суперечить інтерпретаційній лінгвістиці. Тому ми змушені іти на допущення, що в подібних випадках енклітичне *'s* репрезентує склад предиката, і приписуємо даному реченню розподіл інформації S_3P_1 з композиційною модифікацією, представленою інверсією складів: P_1-S_3 . Подібне допущення може бути виправдане і з погляду семантики: наявність або відсутність другорядного члена предиката не лишається без наслідків для семантизації особової форми дієслова, в якій посилюється значення екзистенціальності як компенсація відсутності інших компонентів предиката. Таким чином, енкліза дієслова семантизує компонент *there*, надаючи йому статус носія повної предикації. Повна ж семантизація дієслова *be*, за винятком випадків спеціально акцентованих використань, ніколи не спостерігається, а інші дієслова (становлення, руху, появи і т.п.) зовсім не підлягають редукції в цій конструкції. Але типове значення речень з *there+be* створюється всім комплексом моделі, а не лише формальним чи семантичним центром предикації (див. напр. [78]). Даний окремий випадок лише ілюструє вияв загальних компенсаторних закономірностей розподілу інформації в реченні.

Явища контракції в англійському реченні в основному охоплюють різні види злиття заперечних часток з допоміжними та модальними дієсловами. Таким одиницям надається статус однослівності:

(2.38) *Miss Julie won't have it!* [357, p. 414] – S_2P_3 ;

(2.39) *I can't read* [357, p. 941] – S_1P_2 .

Беручи до уваги той факт, що аббревіація та її різновиди пов'язані із законом компресії інформації [17, с. 95], аббревіатуру можна, певна річ, розглядати як еквівалент однослівної номінації:

(2.40) *In the past, MCI has purchased or leased capacity on other cables* [383, p. 3] – S_1P_{11} ;

(2.41) *58 років тому, 30 червня 1941 року, у Львові ОУН проголосила Акт про відновлення державної самостійності України* [328, Ч. 25, с. 1] – S_1P_{16} .

Складеним власним іменам з прикладками та іншим складеним назвам, що функціонують як індивідуальні позначення приписується розчленованість:

(2.42) *Rev. F.A.J. Hervey, rector, chaplain to the Queen and domestic chaplain to the Prince of Wales, officiated, assisted by the Hon. and Rev. Leonard Tyrwhitt, Senior Curate of Hendon, Middlesex* [370, № 938, p. 7] – S₁₈ P₁₄;

(2.43) *The White House refused* [383, p. 12] – S₃P₁;

(2.44) *Міністр освіти Греції Г. Арсеніс сприятиме розв'язанню проблеми забезпечення МГІ необхідними підручниками з новогрецької мови* [307, № 23, с. 4] – S₅P₁₀;

(2.45) *Третій Міжнародний конкурс учителів в “Артеку” завершив свою роботу* [307, № 25, с. 3] – S₆P₃ і т.п.

Стосовно цифрових позначень, кодів, символів, математичних виразів приймаються такі обмеження:

1) якщо цифрове позначення представлене кількістю одиниць вимірювання, воно ставиться у відповідність з кількісно-іменним сполученням природної мови: *34%*, *47 percent* – двослівні одиниці, *\$ 35,000*, *400 тисяч євро* – трислівні одиниці і т.д.;

2) у деяких текстах предикати містять вирази, представлені таблицями і графіками безпосередньо після дієслова-зв'язки. Такі речення не розглядаються;

3) якщо математичний вираз заміщає позицію члена речення, воно розглядається як одна одиниця лексичної номінації. Окремі символи, задані як перерахування ряду, прирівнюються до сурядних одиниць природної мови;

4) в інших випадках висловлення, представлені математичними виразами як ланцюжки символів штучного формалізованого коду, не враховуються.

Тут були перераховані лише ті обмеження і допущення в обраній системі аналізу матеріалу, конвенціональність яких є очевидною. Інші зауваження, які стосуються здебільшого меж та обсягу складовості, будуть зроблені нижче в процесі викладу.

І нарешті, певних пояснень вимагають, на наш погляд, часові та просторові обмеження при виборі досліджуваного фактичного матеріалу, зумовлені насамперед особливостями розвитку української літературної мови. Друга половина XIX століття – це період значного розширення функціональних меж української мови, збагачення її стильових різновидів: саме в цей час відбувалося становлення публіцистичного і наукового стилів, зародження ділового стилю і розвиток літературної мови у пресі (докладніше про це див. [100, с. 271–336; 140, с. 309–352; 164, с. 224–260]). Слід зазначити, що ці процеси проходили у надзвичайно складних історичних умовах роз'єднання української нації, поділу українських земель між двома імперіями – Російською та Австро-Угорською. Низка заборон і обмежень українського друкованого слова в Росії (Валуєвський циркуляр 1863 року, Емський акт 1876 року, розпорядження 1881, 1892, 1895 років) спричинила перенесення центру розвитку української культури до Галичини, зокрема до Львова [164, с. 225–230]. Як справедливо відзначає П. П. Плющ, “політика австро-угорського цісарського уряду по відношенню до української культури принципово не відрізнялася від політики російського царизму. Але тактика постійного лавірування між польською шляхтою і українською буржуазією при проведенні політики національної ворожнечі між поляками і українцями змушувала цісарський уряд робити деякі поступки українській буржуазії в Галичині щодо школи і преси” [140, с. 312]. В. М. Русанівський пише: “Останні два десятиліття XIX ст. позначені виходом українського духовного життя на європейські обшири. Центром розвитку української духовної культури в той час була Галичина, головним чином Львів. Тут засновується спільно український друкований орган “Зоря”, тут з 1873 р. працює Товариство ім. Т. Шевченка, яке видає наукову літературу і фактично

виконує функції української академії наук...” [164, с. 252], а також: “...в цей час справді темпи мовного розвитку в Галичині були далеко помітніші, ніж у підросійській Україні – творилася термінологія політична, економічна, філософська, філологічна, історична, математична, юридична, природнича та ін. І брали в цьому участь не тільки галицьки вчені, але й наддніпрянці, зокрема М. Грушевський” [164, с. 254]. Отже, саме вищезазначені факти зумовили залучення до матеріалу дослідження текстів таких періодичних видань, як: “Батьківщина” (Львів, 1890–1892 рр.), “Буковина” (Чернівці, 1892–1893 рр.), “Діло” (Чернівці, 1880 р.), “Правда” (Львів, 1869–1892 рр.), “Руслан” (Львів, 1897 р.), “Слово” (Львів, 1861 р.), “Часопись правнича” (Львів, 1889–1891, 1894–1899 рр.), а також опублікованих у той час у Львові наукових та законодавчих праць (див. [265, 266, 269, 279, 290]).

На даному етапі програма дослідження для кожного із жанрово-стилістичних масивів тексту визначалася вивченням таких параметрів:

- частотність типів кількісного розподілу інформації між суб’єктом і предикатом простого двоскладного речення;
- частотність випадків рівномірного і нерівномірного її розподілу з точки зору кількості словоформ;
- частотність випадків мінімального (1словоформа) і максимального (10 і більше словоформ) насичення інформацією суб’єкта і предиката;
- усереднені максимуми насиченості інформацією суб’єкта і предиката, які визначалися виходячи із середньої суми максимумів кожної із вибірок даного стилю;
- середні розміри складів і співвідношення в кількісному розподілі інформації між ними;
- середні розміри складів предикатів при суб’єктах різної інформаційної насиченості;
- частотність композиційно-синтаксичних варіантів предикативної пари як рамок інформаційних значущостей;

- співвідношення формально-синтаксичної і комунікативної перспектив речення;
- частотність одиниць різних лексико-семантичних груп тематизації, які вербалізують різні компоненти навколишнього середовища;
- характер кількісного розподілу інформації між темою і ремою у висловленнях, які аналізуються.

Ця програма не повинна розглядатися як єдино можлива і цілком вичерпна. Але вона охоплює той мінімум і ту послідовність групування фактів, які є достатньо діагностичними для даного фрагменту кваліметричної граматики.

2.2. Типи кількісного розподілу інформації між суб'єктом і предикатом мовленнєвого акту

У встановленні кількісних типів нерівномірності розподілу інформації між суб'єктом і предикатом у галузі простого розповідного двоскладного речення, ми використовуємо методичку, розроблену у дослідженнях В. М. Ронгінського [162] та Л. І. Демченко [53] на матеріалі сучасної російської мови та В. Г. Байкова [17] з аналізу кількісно-якісного розподілу інформації між складами S і P простого двоскладного речення сучасної англійської мови. Результати дослідження частотності типів кількісного розподілу інформації між S і P зведені в таблиці 2.1 (див. Додатки).

Як свідчать показники таблиці 2.1, однослівність обох складів (S₁P₁) зустрічається в обох мовах здебільшого в художній прозі і драматичних творах. Такий тип розподілу інформації може сигналізувати ряд структурно-семантичних особливостей або стилістичних рис. В англійській мові такі речення або представлені одним структурним каркасом:

(2.46) *I did* [334, p. 404];

(2.47) *They did* [378, April 21, p. 27];

(2.48) *Of course I will* [357, p. 414],

або передають дії та жести персонажів під час діалогів у художній прозі, тобто є дуже подібними до сценічних ремарок в драмі:

(2.49) *Bred laughed* [333, p. 16];

(2.50) *He paused* [334, p. 85]

(предикати таких речень характеризуються повною семантикою типу діяльності), або являють собою випадки злиття зв'язки складених іменних предикатів із суб'єктом у репліках персонажів драматичних творів:

(2.51) *She's crazy!* [357, p. 413];

(2.52) *It's nice* [357, p. 956].

В українській мові цей тип представлений різноманітними реченнями, серед яких переважають також речення, подібні до сценічних ремарок:

(2.53) *Молоді дякують* [271, с. 22];

(2.54) *Губи затремтіли* [304, с. 45],

або речення, що описують явища природи:

(2.55) *Зійшло сонце* [323, с. 3];

(2.56) *І був день* [313, с. 39].

В українських драматичних творах велику частину речень цього типу складають випадки з еліпсисом дієслова-зв'язки складеного іменного присудка:

(2.57) *Ми бідні...* [316, с. 137];

(2.58) *Я поруч* [319, с. 187].

Нетиповими є і багатослівні суб'єкти при однослівних предикатах. В англійському матеріалі це переважно речення з формальним підметом *there*, наприклад:

– художня проза:

(2.59) *There was another cause* [330, p. 1428] – S₃P₁;

(2.60) *There was a great deal of determination exhibited in the lift of her small chin* [333, p. 386] – S₁₄P₁;

– публіцистика:

(2.61) *There is no fear of mistake* [330, p. 1785] – S₅P₁;

(2.62) *There was a real Mr Wroe* [378, April 21, p. 27] – S₅P₁;

– газета:

(2.63) *There was a momentary silence* [370, № 938, p. 3] – S₄P₁;

(2.64) *There is barely a sign of civilian life* [372, p. 24] – S₇P₁;

– наука:

(2.65) *There is one other remark connected with this subject worth making* [340, p. 376] – S₁₀P₁;

(2.66) *There are few areas of daily life not touched by a medical opinion intended to make that life better* [336, p. 13] – S₁₈P₁;

– документи:

(2.67) *There are two competitive examination ordained for the candidates preparatory to their proceeding to their destination* [348, p. 330] – S₁₅P₁;

(2.68) *There are two types of research support – for individual and for group projects* [362, p. 1] – S₁₂P₁;

– драма:

(2.69) *There was nothing else to be done* [357, p. 436] – S₆P₁;

(2.70) *There wasn't any fling with any Countess!* [347, p. 1139] – S₆P₁;

Поширення суб'єкта англійського простого речення відбувається також за рахунок однорідних означень або означень, виражених словосполученням в постпозиції:

(2.71) *The sagacious and wary Teton paused* [330, p. 668] – S₅P₁;

(2.72) *The telephone on the coffee table rang* [356, p. 27] – S₆P₁;

(2.73) *A breakdown of the funding follows* [379, p. 4] – S₅P₁.

Сприяє багатослівності суб'єкта і вживання підмета з формальним *it*:

(2.74) *It is not difficult to imagine the distress and anxiety of the different spectators of these threatening movements* [330, p. 666] – S₁₅P₃;

(2.75) *It was one thing to find her sleeping* [333, p. 388] – S₅P₃;

(2.76) *It is the right of the Sovereign to demand the opinion of the Cabinet as a court of appeal against the Prime Minister or any other Minister in his general or departmental action* [348, p. 50] – S₂₇P₆.

В українському матеріалі багатослівність суб'єкта в реченнях з однослівним предикатом здебільшого досягається завдяки означенням:

– художня проза:

(2.77) *Стоїть якась постара, замучена молодиця, печаловита, боязлива* [271, с. 26] – S₆P₁;

(2.78) *Простір для фантазувань, ох, необмежений* [304, с. 21] – S₃P₁;

– публіцистика:

(2.79) *Нинішня борба сербів і хорватів за бесіду розпочалась* [282, Кн. 1, с. 180] – S₇P₁;

(2.80) *Помітна тенденція переведення важливих соціальних цінностей (свобода, ініціатива тощо) на особистісний рівень, без огляду на необхідність узгодження їх з інтересами суспільними* [307, № 23, с. 7] – S₂₀P₁;

– газета:

(2.81) *Три другі легше* [314, Ч. 39, с. 3] – S₂P₁;

(2.82) *Запроваджуються кваліфікаційні ступені бакалавра богослов'я і магістра богослов'я* [328, Ч. 21, с. 3] – S₇P₁;

– наука:

(2.83) *Подав сел. Пантел. Якович Череватенко, років 19* [279, с. 34] – S₆P₁;

(2.84) *Можливі два головних типи розриву ковалентних зв'язків: гемолітичний і гетеролітичний* [277, с. 28] – S₉P₁;

– документи:

(2.85) *Донесенє се ложне* [310, 27 грудня 1872, с. 455] – S₂P₁;

(2.86) *Право власності на землю гарантується* [289, с. 6] – S₄P₁;

– драма:

(2.87) *Та копійка яка перепала* [316, с. 220] – S₂P₁;

(2.88) *І всі друзі мої померли* [319, с. 80] – S₃P₁;

Як видно з показників таблиці 2.1, для обох мов більш типовими є моделі з багатослівним предикатом при однослівному суб'єкті S₁P_n та S₁P_n. При цьому найбільш поширені такі моделі в художній прозі, публіцистиці і драмі – в цих стилях вони складають від однієї третини до половини усіх проаналізованих речень, і їх кількість у напрямі до сучасності в художніх, публіцистичних і драматичних творах зростає. Певною мірою цей факт пояснюється тим, що в даних стилях є можливість вести розповідь від першої особи, коли поширення займенникового підмета неможливе, наприклад:

– художня проза:

(2.89) *I presently recognized it as that of Usher* [330, р. 954] – S₁P₇;

(2.90) *Я ледве затаїв своє зворушення* [288, с. 35] – S₁P₄;

(2.91) *I might have something for you* [354, р. 464] – S₁P₅;

(2.92) *І я широким кроком іду просто до них* [280, с. 577] – S₁P₆;

– публіцистика:

(2.93) *I prefer commencing with the consideration of an effect* [330, р. 998] – S₁P₈;

(2.94) *Я не знаю ні в одній європейській літературі подібної поезії, написаної в подібних обставинах* [321, с. 203] – S₁P₁₃;

(2.95) *I wasn't surprised* [360, № 913, p. 17] – S₁P₂;

(2.96) *Відповіді від нашого “слуги” я так і не дочекався* [328, Ч. 23, с. 6] – S₁P₈;

– драма:

(2.97) *I can't believe it!* [357, p. 413] – S₁P₃;

(2.98) *Я купив тисячу пуд пшениці на розписки* [286, с. 29] – S₁P₆;

(2.99) *I worked at Ford one time* [357, p. 931] – S₁P₅;

(2.100) *Клавку я теж знаю* [319, с. 21] – S₁P₃.

В українській мові, де форма дієслова-присудка має серед інших і формальні показники особи, ми маємо в художніх та публіцистичних текстах певну кількість (близько 10%) еліптичних речень, в яких займенниковий підмет опущений. Наприклад:

(2.101) *Перед нею затихну, поплачу нишком, та й годі!* [271, с. 4] – P₈;

(2.102) *З другого боку, має приносити нашій публіці якнайздоровішу поживу духову* [282, Кн. 2, с. 184] – P₇.

Драматичні твори обох мов характеризуються наявністю випадків еліпсиса як суб'єкта, так і предиката, оскільки в репліках персонажів віддзеркалюються природні опущення повсякденного мовлення:

(2.103) *Kristine. What's so strange?*

Jean. Everything! [357, p. 426] – S₁;

(2.104) *Buntu. Where do you have a permit to stay?*

Man. King William's Town [357, p. 940] – P₃;

(2.105) *Хома. ...А хто у вас за міхоношу?*

Галина. Я [316, с. 206] – S₁;

(2.106) *П р и н ц е с а. Яке запашне молоко! Чим воно пахне, графе?*

Г р а ф. Коровою [319, с. 124] – P₁.

За даними таблиці 2.1 однією з найпоширеніших моделей в усіх стилях обох мов є модель S_nP_n, тобто речення з багатослівними і суб'єктом, і

предикатом. У результаті аналізу характеру кількісного розподілу інформації в межах цієї моделі було встановлено, що значну перевагу мають моделі, які характеризуються нерівномірністю на користь предиката (див. табл. 2.2 **Додатків**).

Цікавим, на наш погляд, є той факт, що майже в усіх угрупованнях текстів англійською мовою в напрямі до сучасності простежується тенденція до збільшення кількості моделей S_nP_n з більш розгорнутим предикатом, у той час як в українському матеріалі спостерігається зворотна тенденція. Для того, щоб встановити, чи є виявлена різниця характерною лише в межах моделі S_nP_n і яким чином розподіляється інформація між суб'єктом і предикатом простого двоскладного речення в межах кожного функціонального стилю обох досліджуваних мов в цілому, ми проаналізували частотність випадків рівномірного і нерівномірного кількісного розподілу інформації в усіх моделях нееліптичних простих речень та частотність тих випадків, коли один зі складів з точки зору графічної репрезентації зведений до нуля (моделі S і P). Результати цього аналізу зведені в таблиці 2.3 (див. **Додатки**).

Виявляється, що в обох мовах в усіх функціональних стилях найбільш поширеним типом розподілу інформації в простому двоскладному нееліптичному реченні є модель $P > S$ і в обох мовах простежується тенденція до зростання кількості таких моделей. Але якщо в англійській мові ця тенденція супроводжується зменшенням кількості моделей $S > P$, то в українській у напрямі до сучасності модель $S > P$ також стає більш частотною (від 5,8% до 7,4% в художній прозі, від 14,2% до 17,1% в публіцистиці, від 15,9% до 27% в газеті, від 9,9% до 21,8% в наукових текстах і від 16,7% до 20,3% в документах від загальної кількості проаналізованих речень). Найбільш помітне зростання кількості випадків такого розподілу інформації припадає на нехудожні тексти, в яких визначається тенденція до номіналізації структур позиції суб'єкта, яка супроводжується їх ускладненням [17, с. 102]. Крім того, в окремих сучасних дослідженнях засвідчується розвиток аналітичних явищ у граматичному ладі

сучасної української мови, зокрема розвиток власне-номінативних груп, центр яких утворюють іменники у формі називного відмінка, що виконує атрибутивні функції і конкурує з відокремленими субстантивними зворотами (див. напр.[71, с. 180]).

Найбільш узагальнені результати аналізу матеріалу без диференціації його за функціональними стилями наведені в таблиці 2.4 (див. **Додатки**).

Отже, спільним для обох мов є надання переваги моделям, які характеризуються нерівномірністю розподілу інформації на користь предиката, і збільшення відносної кількості таких моделей у напрямку до сучасності: в англійській мові – від 81,47% (XIX ст.) до 82,87% (XX ст.) і в українській – від 73,05% (XIX ст.) до 73,18% (XX ст.) від загальної кількості проаналізованих одиниць мовного матеріалу. Звертає на себе увагу схожість наших даних для предикатів англійської та української мов з даними, отриманими на англійському матеріалі В. Г.Байковим [17] та на російському матеріалі Л. І.Демченко [53]. Це надає можливість зробити висновок про загальний характер визначеної тенденції для всіх мов номінативної будови в цілому.

2.3. Характер розподілу інформації між складами суб'єктно-предикатної структури

Для встановлення різниці в насиченості інформацією складів суб'єктно-предикатної структури ми дослідили частотність випадків мінімального і максимального насичення інформацією суб'єкта і предиката, середні розміри обох складів простого речення в кожному функціональному стилі та характер загального співвідношення в розподілі інформації між ними в досліджуваних мовах протягом останніх двох століть.

2.3.1. Мінімальне і максимальне інформаційне насичення суб'єкта і предиката. На основі попередніх кваліметричних досліджень (див. напр. [17, 53]) ми прийняли за нижній поріг кількості інформації 1 словоформу (мінімальне графічне представлення), а за верхній – 10 і більше словоформ (більша насиченість представлена лише поодинокими прикладами і є не релевантною для будь-яких узагальнень на даному етапі аналізу) (див. табл. 2.5 **Додатків**). Слід зазначити, що випадки повного еліпсису одного зі складів (структури S_1, S_n, S_h та P_1, P_n, P_h) у даному аналізі були виключені із розгляду, оскільки еталоном вимірювання є графічна словоформа і мінімальне насичення інформацією певного складу не є тотожним його абсолютній графічній непередставленості. Остання має стати, на наш погляд, предметом окремого дослідження в плані виявлення закономірностей компенсації повністю опущеної інформації одного складу за рахунок зростання обсягу іншого складу.

Дані таблиці 2.5 дозволяють зробити висновок, що частотність випадків інформаційної насиченості предиката десятьма і більше словоформами в багато разів більша, ніж відповідний показник для суб'єкта в усіх угрупованнях досліджуваного матеріалу. І, навпаки, однослівні суб'єкти за своєю частотністю абсолютно переважають однослівні предикати. Особливо цікавими в цьому плані є показники для драматичних творів обох мов, де однослівні склади (як суб'єкт, так і предикат) трапляються набагато частіше, ніж склади в 10 і більше словоформ. Це, на наш погляд, свідчить про те, що діалогічне мовлення драматичних творів характеризується більшою кількістю коротких (до 10 словоформ) речень порівняно з іншими функціонально-стилістичними угрупованнями. Крім того, в межах вибірок з драматичних творів протягом XIX–XX століть чітко простежується тенденція до зростання кількості однослівних складів з одночасним зниженням частотності багатослівних суб'єкта і предиката в обох мовах: в англійській драмі частотність однослівних суб'єкта і предиката за вказаний період зростає відповідно на 5% (S) і 3% (P); в українській – на

16% (S) і 1% (P). Найбільш наближеними до драматичних творів за даними показниками є тексти художньої прози. В інших функціональних стилях засвідчено значно вищу частотність верхнього порогу насиченості інформацією суб'єкта (в українській мові даний показник для нехудожніх стилів коливається від 2,6% до 10,2% в матеріалах XIX ст. і від 6,4% до 15,9% в XX ст., а в англійській мові в XIX ст. – від 8,2% до 12,4%, в XX ст. – від 6,5 % до 10,6%, в той час як в драмі обох мов $S \geq 10$ не складає й 1% всіх проаналізованих прикладів, а в художній прозі XX ст. дорівнює лише 1,4%). Отже, за даним параметром нехудожні стилі різко протиставлені літературно-художнім жанрам.

Заслуговує на увагу той факт, що в українській мові протягом XIX–XX ст. кількість суб'єктів обсягом у 10 і більше словоформ в нехудожніх стилях зростає, а частотність предикатів цього типу знижується, що, можливо, пояснюється вже зазначеними в даній роботі тенденціями в граматичній будові сучасної української мови (див. стор. 72–73 даної роботи).

Підрахунок усередненого максимуму насиченості інформацією S і P (тобто середньої кількості словоформ у випадках, коли $S \geq 10$ і $P \geq 10$) показав, що обом мовам властиве зменшення цього показника в XX ст. в більшості функціональних стилів. До того ж усереднений максимум насиченості суб'єкта в XX ст. стає меншим, ніж у предиката (а в англійській мові, за винятком документів, та в українській публіцистиці і документах таке співвідношення зареєстровано і в матеріалах XIX ст. (див. табл. 2.6 **Додатків**).

Відмінність показників для драми пояснюється швидше за все нетиповістю багатослівних конструкцій для цього літературно-художнього підстилю: в нашому матеріалі виявлено лише поодинокі випадки максимального насичення інформацією S. Так, в англійській драмі XX ст. під даний тип підпадають лише 2 речення (виділене в прикладах – S, Н. Ж.):

(2.107) *In came a tall man, six foot six, hefty, full of respect and dignity...*[357, p. 934] – S₁₂P₂;

(2.108) *At the graveside service there was one fellow, a lay preacher...short man, neat little moustashe, wearing one of those old-fashioned double-breasted black suits...* [357, p. 942] – S₁₉P₂.

Як бачимо, обидва приклади відрізняються специфічністю своєї структурно-композиційної будови: суб'єкт займає фінальну позицію в реченні (в першому випадку через використання повної інверсії складів, у другому – через використання конструкції з формальним підметом *there*) і є обтяженим низкою означень у постпозиції. В англійській драмі ХІХ ст. максимальне насичення інформацією суб'єкта спостерігається в реченнях з однорідними суб'єктами у фінальній позиції і формальними суб'єктами *it* та *there*. Але і тут таких випадків менше, ніж один на сотню.

Всі три випадки максимальних за обсягом суб'єктів в українській драмі – це низки сурядних одиниць (виділено мною – Н. Ж.):

(2.109) *Важко бути вільним і не мати волі, страчувати сили на чужу користь, чужу ниву обробляти, а свою занедбати...* [292, с. 31] – S₁₇P₁;

(2.110) *А ще тяжче не знати просвітлої години і не бачити краю гіркій праці!...* [292, с. 31] – S₁₀P₂;

(2.111) *Але вам, грекам, дуже добре відомі вірування та звичаї єгиптян – одного з найдревніших народів у світі* [319, с. 206] – S₁₀P₅.

Треба також відзначити, що в газетних і офіційно-документальних текстах обох мов середній максимальний обсяг предиката в ХХ ст. збільшився, а в українських текстах цих стилів виріс і середній максимальний обсяг суб'єкта. Напевно, це пояснюється жанрово-стилістичними особливостями даних текстів, необхідністю максимально точно описати певну ситуацію з метою найбільш повного поінформування читача про ту чи іншу подію або надання найчіткіших інструкцій у сфері врегулювання приватних та соціальних відносин. Саме в офіційно-документальних текстах засвідчено найбільший обсяг обох складів, наприклад (виділено більший за обсягом склад мною – Н. Ж.):

(2.112) *Holding one of those external principles to be – the inalienable right of every man freely to exchange the results of his labour for the productions of other people; and maintaining the practice of protecting one part of the community at the expense of all other classes to be unsound and unjustifiable, your petitioners earnestly implore your honourable house to repeal all laws relating to the importation of foreign corn and other foreign articles of subsistence; and to carry out to the fullest extent, both as affects agriculture and manufactures, the true and peaceful principles of free trade, by removing all existing obstacles to the unrestricted employment of industry and capital [348, p. 302] – S₂P₁₀₈;*

(2.113) *Every contract, combination in form of trust or otherwise, or conspiracy, in restraint of trade or commerce in any Territory of the United States or of the District of Columbia, or in restraint of trade or commerce between any such Territory and another, or between any such Territory or Territories and any State or States or the District of Columbia, or with foreign nations, or between the District of Columbia and any State or States or foreign nations, is hereby declared illegal [331, p. 1] – S₇₈P₄;*

(2.114) *Загальноосвітній навчальний заклад:*

реалізує положення Конституції України, Закону України “Про освіту”, цього Закону, інших нормативно-правових актів у галузі освіти;

задовольняє потреби громадян відповідної території в здобутті повної загальної середньої освіти;

забезпечує єдність навчання і виховання;

розробляє та реалізує варіативну складову змісту загальної середньої освіти;

створює науково-методичну і матеріально-технічну бази для організації та здійснення навчально-виховного процесу;

забезпечує відповідність рівня загальної середньої освіти Державному стандарту загальної середньої освіти;

охороняє життя і здоров'я учнів (вихованців), педагогічних та інших працівників загальноосвітнього навчального закладу;

формує в учнів (вихованців) засади здорового способу життя, гігієнічні навички;

забезпечує добір і розстановку кадрів (крім педагогічних працівників державного і комунального загальноосвітнього навчального закладу);

встановлює відповідно до законодавства України прями зв'язки з навчальними закладами зарубіжних країн, міжнародними організаціями тощо;

додержується фінансової дисципліни, зберігає матеріально-технічну базу;

видає документи про освіту встановленого зразка; здійснює інші повноваження відповідно до статуту загальноосвітнього навчального закладу [307, № 25, с. 7] – S₃P₁₃₆;

(2.115) Завданнями загальної середньої освіти є:

виховання громадянина України;

формування особистості учня (вихованця), розвиток його здібностей і обдаровань, наукового світогляду;

виконання вимог Державного стандарту загальної середньої освіти, підготовка учнів (вихованців) до подальшої освіти і трудової діяльності;

виховання в учнів поваги до Конституції України, державних символів України, прав і свобод людини і громадянина, почуття власної гідності, відповідальності перед законом за свої дії, свідомого ставлення до обов'язків людини і громадянина;

реалізація права учнів (вихованців) на вільне формування політичних і світоглядних переконань;

виховання шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної та рідної мови, національних цінностей Українського народу та інших народів і націй;

виховання свідомого ставлення до свого здоров'я та здоров'я інших громадян як найвищої соціальної цінності, формування гігієнічних навичок і засад здорового способу життя, збереження і зміцнення фізичного та психічного здоров'я учнів (вихованців) [307, № 25, с. 5] – S₁₂₈P₅.

Очевидно, є підстави ставити питання про розширення обох складів як диференційну ознаку стилів нехудожнього типу.

2.3.2. Співвідношення в розподілі інформації між складами суб'єкта і предиката. Для виявлення загальних тенденцій у кількісному розподілі інформації між складами простого речення таких різноструктурних мов, як англійська (аналітична) та українська (синтетична), ми дослідили середні розміри складів суб'єкта і предиката в кожному функціональному стилі та характер їх співвідношення протягом останніх двох століть. Результати цього аналізу наведені в таблиці 2.7 (див. Додатки).

Дані таблиці 2.7 показують, що в кількісному розподілі інформації між складами суб'єкта і предиката встановлюється певний середній баланс, який регулює квантитативну структуру простого речення, утримуючи її в певних межах і забезпечуючи її своєрідну стійкість і “компактність”. Обидві мови проявляють спільність у закономірності нерівномірного розподілу інформації між суб'єктом і предикатом: середнє співвідношення їх складів коливається у різних стилях в англійській мові від 1: 2,49 до 1: 4,13 в XIX ст. і від 1: 2,71 до 1: 4,61 в XX ст., а в українській мові відповідно від 1: 2,54 до 1: 4,03 (XIX ст.) та від 1: 1,65 до 1: 3,55 (XX ст.). Загальне співвідношення обсягу інформації між складами S : P виявляє відмінні і спільні тенденції у зіставлюваних мовах впродовж XIX–XX ст.: в англійській мові середній обсяг предикату зростає від 4,13 до 4,61, в українській – зменшується від 3,69 до 3,55 словоформ, але взагалі інформація в предикаті відрізняється більшою розчленованістю, ніж в суб'єкті. В. В. Луцкай зазначає: “Основним чинником, який впливає на

ступінь розчленованості предиката, необхідно визнати специфіку дійсності, яка відображається, оскільки кількість позицій поширювачів, зумовлених семантичним типом предиката, вказує на кількість тих напрямів, в яких можна конкретизувати інформацію, представлену виразником семантичного типу предиката” [113 , с. 18]. Інакше кажучи, більша розчленованість предиката простежується і на рівні слів, і на рівні граматичних показників, і на семантичному рівні, а кількісна залежність між суб’єктом і предикатом представляється ізоморфною взаємодії пресупозиції і моделі мови (в інтерпретації Ш. Баллі [24] – взаємодії невербалізованих диктумів з модусами). Очевидно, у тих випадках, коли необхідність структурно-семантичного або комунікативного порядку змушує порушувати виявлене середнє співвідношення складів, у синтаксисі простого речення виникає ряд процесів перебудови зв’язків, поверхневою стадією яких є лінійне перегрупування компонентів, наприклад (виділено S мною – Н. Ж.):

(2.116) *No case is on record of a variable organism ceasing to vary under cultivation* [340, p. 25] – S₁₁P₃;

(2.117) *Та ми вже радилися з Михайлом Михайловичем* [286, с. 38] – S₄P₂.

У наведених прикладах зростання обсягу суб’єкта створює умови для його розщеплення: в англійському прикладі дистанціюється постпозиційне означення, в українському – частина соціативного підмета. Отже, проявляючи загальну тенденцію до імпліциту, суб’єкт, проте, інколи може бути і досить насиченим, і розчленованим. Тобто його статус як знака в одних випадках менш складного, в інших – більш складного є набагато гнучкішим і рухомішим, ніж статус предиката, однослівність якого рідкий виняток і який, як правило, являє собою складну знакову конструкцію. З огляду на це, як справедливо зазначає В. Г. Байков, “... можна ставити питання про більшу прогнозувальну силу суб’єкта в напрямі до предиката, ніж предиката в напрямі до суб’єкта” [17, с. 106].

Виходячи з вищевикладених міркувань, саме суб'єкт був обраний нами як стала величина у функції залежності між кількісними показниками інформаційної насиченості складів. З метою встановлення цієї залежності ми проаналізували середні показники насиченості інформацією предикатів при суб'єктах різного кількісного рангу (див. дані табл. 2.8 **Додатків**).

Наведені в таблиці 2.8 кількісні показники свідчать, що симптоматична статистика дозволяє виявити найбільш загальні закономірності розподілу інформації між складами речення і вказує на компенсувальний характер даної залежності, яка має різні параметри в різних стилях. Виявляється, зокрема, що в обох мовах зі збільшенням кількості інформації в суб'єкті на одну одиницю середній обсяг предикатів нерегулярно, стрибками знижується.

Зона наближення співвідношення в кількісному розподілі інформації між суб'єктом і предикатом до одиниці в цілому в обох мовах відбувається при суб'єктах об'ємом у п'ять – сім словоформ і варіюється залежно від функціонального стилю та жанру тексту, який аналізується: для драматичних творів вона знаходиться в діапазоні від трислівних до чотирислівних суб'єктів в обох мовах; для художньої прози в англomовному матеріалі від дев'ятислівних суб'єктів у ХІХ ст. до семислівних у ХХ ст., в українськомовному матеріалі відповідно від шести- до п'ятислівних суб'єктів.

У нехудожніх стилях врівноваження середніх обсягів суб'єкта і предиката відбувається при суб'єктах вищого (ніж у літературно-художніх угрупованнях) рангу. Для англійської мови ХІХ ст. воно знаходиться в діапазоні від дев'яти- до дванадцятислівних суб'єктів, у ХХ ст. – від дев'яти- до одинадцятислівних суб'єктів. У матеріалі української мови ХІХ ст. маємо відповідно діапазон від семи- до дев'ятислівних суб'єктів, а в ХХ ст. – від шести- до дев'ятислівних суб'єктів. За межами вказаних діапазонів кількісна залежність між складами речення падає до показника менше одиниці. Але тут треба також відзначити і той факт, що суб'єкти різної інформативної насиченості нерівночастотні. Наприклад, у літературно-художніх

угрупованнях досліджуваного матеріалу були зафіксовані лише поодинокі випадки суб'єктів у 10 і більше слівформ, а в нехудожніх текстах низькою частотністю характеризуються суб'єкти в 15 і більше слівформ.

Для уточнення залежності в розподілі інформації між складами простого речення в межах наявного матеріалу була зроблена ексцерпція в 1200 речень, які репрезентують кожне з двох століть окремо в обох мовах. Матеріал ексцерпції представлений пропорційним змішуванням стилів і в кожній своїй чверті містить 300 вибірок суб'єктів з інформаційною насиченістю від однієї до п'яти слівформ, тобто по 60 суб'єктів кожного кількісного рангу. Вибір рангів суб'єкта в даному випадку зумовлений тим, що саме в межах однієї–п'яти слівформ коливається середній розмір складу суб'єкта в обох мовах у залежності від функціонального стилю досліджуваних текстів. Визначення середніх обсягів предикатів при цих суб'єктах дало можливість встановити загальне співвідношення в розподілі інформації між складами, характерне для кожної з мов в ХІХ–ХХ століттях (див. табл. 2.9 і графік 2.1 **Додатків**).

Дані аналізу вказаної залежності без диференціації матеріалу за стилями також свідчать про те, що в обох мовах збільшення інформації в суб'єкті закономірно спричиняє її зменшення в предикаті. Крім того, і таблиця 2.9, і графік 2.1 наочно підтверджують висловлену раніше думку про те, що в напрямі до сучасності в обох мовах спостерігається тенденція до скорочення середньої довжини простого речення: на графіку криві, що описують матеріал ХХ століття, знаходяться нижче кривих, які представляють матеріал ХІХ століття.

Таким чином, саме в останніх з розглянутих у цьому підрозділі взаємовідношеннях і зв'язках ми спостерігаємо справедливість основних кількісних узагальнень лінгвокваліметрії принаймні для англійської і української мов. Загальні закономірності тут нібито не порушуються навіть тією обставиною, що кількість інформації в слові аналітичних мов відрізняється від її кількості в слові синтетичних мов. Отже, цілком

доцільною є постановка питання саме про перерозподіл інформації, про перехід її з однієї якості в іншу, про відображення цього переходу в кількості дискретних одиниць.

2.4. Роль композиційно-синтаксичної будови мовленнєвого акту в кількісному розподілі інформації між членами предикативної пари

Для кваліметричного аспекту суб'єктно-предикатних відношень велике значення має граматики композиційно-синтаксичних структур. Інформація вводить у текст квантами, за різними схемами [150] і розподіляється в ньому нерівномірно. Текст постає як сукупність різноманітних рамок інформативних значущостей різної конфігурації.

Необхідно зауважити, що на даному етапі дослідження мова йде про аналіз різних конфігурацій рамок інформаційних значущостей на рівні суб'єктно-предикатного біному, тобто про композиційне варіювання складів (або їх компонентів) як функцію інформаційних значущостей, які накладаються на суб'єктно-предикатне членування речення. Решти функцій словопорядку, набір яких є стандартним для більшості мов, ми торкнемося лише у зв'язку з цим аналізом.

Параметри оптимального співвідношення в розподілі інформації між складами простого двоскладного розповідного речення, розглянуті в попередніх підрозділах, є відображенням мовленнєвого функціонування складної знакової системи “суб'єкт – предикат”. Різні знаково-інформаційні характеристики компонентів цієї системи набувають рис комунікативного динамізму, реалізуючи в тексті проєктивні потенції суб'єктно-предикатного біному.

Оскільки в різних типах граматик існують різні уявлення лінійної організації, неоднозначно розуміється і сам термін “проєктивність”: в одних випадках йому надається значення поняття лінійності мовлення взагалі, в інших його розуміють як згрупованість компонентів, у третіх – як сукупність

композиційних моделей, які відповідають нормативним для певної мови настановам. Спираючись на аргументи, наведені з цього приводу В. Г. Байковим [17, с. 110], ми будемо аналізувати явища згрупованості / незгрупованості членів предикативної пари в одному ряді з явищами проєктивності / непроєктивності незалежно від того, якого рівня ієрархії торкаються лінійні відношення компонентів, враховуючи лише приналежність цих компонентів до одного зі складів речення.

Динамічний аспект кількісного розподілу інформації між суб'єктом і предикатом проявляється в тому, що у випадках порушення оптимального співвідношення обсягів складів у предикативній парі виникають різноманітні конфігурації рамок інформаційних значущостей, включаючи і дистанціювання структурно-семантичних центрів кожного зі складів. У сучасній теорії словопорядку і в теоріях породження мовленнєвого ланцюга та актуального членування вироблені широко відомі принципи, що описують взаємодію кількості і якості інформації.

Так, для більшості індоєвропейських мов номінативної будови проєктивність створюється моделлю правостороннього розташування поширених залежних елементів, що пов'язано з фактором глибини речення. Якщо ж головний елемент розташований після залежного, така послідовність набуває акцентно-інформаційної функції. Всі випадки відхилень від цієї моделі проєктивності – це компроміс між вимогами глибини, акценту і граматики порядку слів. Процеси збалансування цих вимог безпосередньо супроводжуються перерозподілом інформації в складах різного обсягу та їх лінійного протиставлення, оскільки глибина речення тісно пов'язана з синтаксичним обсягом компонентів, який є мірою їх інформації.

Лінійна і акцентно-інформаційна структура висловлення є суттєвими сторонами якості його інформації, проте мають кількісний параметр дискретного відображення, що і забезпечує можливість прогнозу якості з боку кількості в цій галузі. Відомо, що фінальна позиція сприяє зростанню синтаксичного обсягу, а початкова, навпаки, обмежує його в лінійному

ланцюгу. Інформативність початкової позиції компенсується тим, що вона є носієм акценту, як лінійного (особливо в мовах з вільним порядком слів), так і просодичного. Якщо початкова позиція не є акцентною, її функція – введення у повідомлення інформації про лівосторонній контекст у послабленому вигляді, що також не сприяє збільшенню її синтаксичного обсягу.

Максимально обмежує зростання синтаксичного обсягу інтерпозиція компоненту висловлення, що пояснюється тим, що такі компоненти виступають як засіб зняття різноманітних напруг між початковим і кінцевим центрами інформації мовленнєвого ланцюга.

Необхідно зазначити, що розглянуті діагностичні залежності не є жорсткими. Інколи інформативність певних лінійних структур підвищується саме за рахунок відхилень від загальних закономірностей. Оскільки лінійна позиція пов'язана також зі структурою і семантикою компонентів висловлення, їх синтаксичний обсяг опосередковано діагностує і ці якісні параметри.

Розглянемо, якою мірою наведені залежності між лінійно протиставленими блоками складів суб'єкта і предиката простого розповідного речення проявляються в нашому матеріалі. Для зручності спостережень композиційні варіанти предикативного біному доцільно формалізувати у вигляді наступного умовного вираження відповідних композиційних моделей:

SP – “склад суб'єкта” – “склад предиката”;

PS – “склад предиката” – “склад суб'єкта”;

SPS – “частина складу суб'єкта” – “склад предиката” – “частина складу суб'єкта”;

PSP – “частина складу предиката” – “склад суб'єкта” – “частина складу предиката”.

Решта формул запису лінійних послідовностей складів – це варіанти наведених комбінацій. У таблиці 2.10 (див. Додатки) представлено

процентне співвідношення композиційних варіантів, зафіксованих у матеріалі дослідження.

Як бачимо з даних таблиці 2.10, у межах тих моделей, де графічно представлені обидва склади (нееліптичні моделі), у нашому матеріалі зафіксовано шістнадцять композиційних варіантів предикативної пари, які повністю не представлені в жодному з угруповань досліджуваних текстів. В усіх функціональних стилях абсолютно переважає модель SP (суб'єкт передуює предикату). Наприклад (виділено S мною – Н. Ж.):

(2.118) *His ordinary manner had vanished* [330, p. 953];

(2.119) *The chill of the room was making itself felt* [333, p. 195];

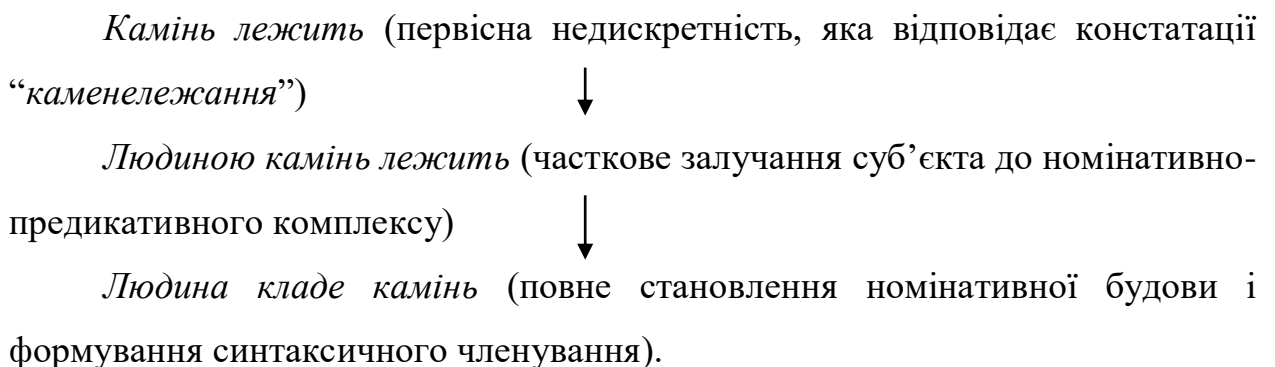
(2.120) *Студент махнув рукою і розщібнув кітель* [291, с. 68];

(2.121) *Сни ніколи не збуваються* [313, с. 17].

Вважається загально визнаним, що в англійській мові структура речення не перешкоджає відносно чіткому виділенню меж складовості, яке є можливим через граматизацію словопорядку. Превербальна позиція суб'єкта зі зникненням відмінностей між називним, давальним і знахідним об'єкта сама по собі стала показником формального класу іменної групи. Проективність – один з проявів закону синтаксичної перспективи, відкритого О. О. Потебнею. В історії мов формування суб'єктно-предикатної межі тісно пов'язане з розвитком мислення шляхом його упорядкованості і розчленованості, і словопорядок відіграє в цьому процесі дуже важливу роль. Як показують дані обох мов, наведені в таблиці 2.10, композиційні варіанти з монолітними складами речення (SP і PS) трапляються від 61 до 88 разів на кожну сотню речень, при цьому їх кількість зростає в напрямку до сучасності. Тобто в міру заглиблення в історію обох мов непроективність складів зростає і ускладнює ідентифікацію меж складовості. Отже, результати нашого аналізу статистично підтверджують висловлену проф. В. М. Мігіріним думку про те, що в напрямі до сучасності межа між суб'єктом і предикатом формувалась все чіткіше [118]. Якби ці спостереження стосувалися лише аналітичних мов, з них неможливо було б

зробити історико-типологічні висновки про зв'язок порядку слів з характером мислення. Але вони підтверджуються і в діахронії української мови – мови синтетичної будови.

Суттєвим тут є виявлений компаративістикою і типологією факт становлення номінативної будови через стадії корпоративного комплексу (голофрази), ергативності і активності [110, 115, 116, 180]. Такий напрямок еволюції будови мови співвідноситься з антропогенним обґрунтуванням лінійної послідовності членів речення, яке було вироблене “природною граматиною” (див. вищезазначені праці О. Ф. Лосева, І. І. Міщанинова, Ю. С. Степанова), оскільки лінійність насамперед була спрямована в бік позиційного (а у флективно-синтетичних мовах і формального) розмежування суб'єкта і об'єкта. Саме з цих позицій можна трактувати, наприклад, діахронічні трансформації, які моделюються Ю. С. Степановим [180, с. 42–43]:

Звідси – максимальна поширеність структурної схеми “активний суб'єкт – дієслово – пасивний об'єкт” (у нашій системі композиційних варіантів – модель SP).

Значною кількістю прикладів представлена і модель PSP, яка здебільшого просто відображає реалізацію потенційної дистантності другорядних членів предиката, які обрамлюють все речення. Це є цілком природним, оскільки зв'язок поширювачів предиката з дієсловом-присудком має різні ступені (виділено S мною – Н. Ж.):

(2.122) *Here I say no, at once* [330, p. 999] – P₁–S₁–P₄;

(2.123) *In the United States today **women** earn only about 60 cents for every dollar earned by men* [284, p. 36] – P₅–S₁–P₁₁;

(2.124) *Від початку сорокових років **Шевченко** чимраз виразніше та сміливіше вступає на нову дорогу* [321, с. 194] – P₄–S₁–P₈;

(2.125) *30 травня **кияни** обрали міського голову* [328, Ч. 21, с. 1] – P₂–S₁–P₃.

До цієї ж моделі належать і функціональні типи структур, відокремлені на рівні норми та закріплені практикою англійського мовлення, такі, як:

(2.126) *Here **you** are, ma'am* [357, p. 416] – P₁–S₁–P₁;

(2.127) *There **you** are!* [347, p. 1105] – P₁–S₁–P₁.

У даних структурах обставина, яка функціонально виділилася зі складу предиката, набуває рис ввідної частки.

Закріпленням нормою є і дистанціювання компонентів суб'єктів, які представлені займенниковими групами, або інтенсифікаторами:

(2.128) *In a moment **they** had **all** rushed up to here* [390, p. 67] – P₃–S₁–P₁–S₁–P₄;

(2.129) ***He** was **himself** a gentleman in his prime, of open, intelligent, cheerful, and altogether prepossessing countenance* [330, p. 1131] – S₁–P₁–S₁–P₁₃;

(2.130) *Добре **ти** знаєш **сам*** [286, с.81] – P₁–S₁–P₁–S₁;

(2.131) *Це **ви** вже **обидва** починаєте воду товкти* [292, с. 156] – S₁–P₁–S₁–P₃.

У цілому переплетіння неодноразово перерваних складів представлене лише поодинокими випадками в обох мовах, наприклад:

– англійська художня проза XIX ст.:

(2.132) *Next day, **there** was **no Muhammad Din** at the head of the carriage-drive, and **no "Talaam Tahib"** to welcome my return* [355, p. 172] – P₂–S₁–P₁–S₃–P₆–S₄–P₄;

(2.133) ***There** was **blood** upon her white robes, and **the evidence of some bitter struggle** upon every portion of her emaciated frame* [330, p. 957] – S₁–P₁–S₁–P₄–S₇–P₇;

– англійська публіцистика ХХ ст.:

(2.134) *After all, we are **all** mothers and fathers, and have **all** been children* [284, р. 41] – S₁–P₁–S₁–P₅–S₁–P₂;

– англійська наука ХІХ ст.:

(2.135) *At this rate **there** must have existed **at least a score of species of wild cattle, as many sheep, and several goats, in Europe alone, and several** even within Great Britain* [340, р. 36] – P₃–S₁–P₃–S₁₅–P₃–S₂–P₄;

– українська публіцистика ХІХ ст.:

(2.136) *Побіч него виступили: в прозі **Оснoв'яненко** в повісті “Сердешна Оксана”, отличаючийся різкою одтінкою характерів, і в гуморесках – “Пархомове снідання” і “На пуцання як зав'язано”, з своїм рідким талантом; **П.Куліш** в легкій повісті “Циган”; **Д***** в повісті “Дуб”; наслідки два виривки із **І. Котляревського** комедіо-опери “Москаль-чарівник”* [282, Кн. 1, с. 153] – P₅–S₁–P₂₂–S₂–P₄–S₁–P₃–S₇;

– українська газета ХІХ ст.:

(2.137) *Канонічну інституцію одержали **оо. Сев. Гарбусевич** на Ольховець, **Зенон Гутковский** на Кутище, **Йос. Мільницький** на Полоничі і **Вол. Ливицький** на Ляшки корол.* [314, Ч. 40, с. 4] – P₃–S₃–P₂–S₂–P₂–S₂–P₂–S₃–P₃;

– українські документи ХІХ ст.:

(2.138) *До незавставимих предметів належать **ще платні робітників гірничих** (на підставі §. 207 закону з 23. мая 1854, В.з.д. 146), **домаганя о відшкодованє против закладів обезпеченя задля пригід** (на підставі §. 43 закону з 28. грудня 1887, В.з.д. з р. 1888, ч.1), **домаганя обезпечених на случай хвороби** (на підставі §. 62 закону з 30. марта 1888, В.з.д. 33), **домаганя обезпечених в класах брацких** (на підставі §. 43 закону з 28. липня 1889, В.з.д. 127) і **домаганя обезпечених в реєстрованій касі запомоговій** (на підставі §. 42 закону з 16. липня 1892, В.з.д. 202), з виємком случаїв екекуцій за удержанє належне по закону, **та вкінці квоти виграні на льотерії** (на*

підставі §. 22, потенту лотерийного з 13. марта 1813, Зб.з.п. 40, ч. 27) [326, Р. VIII, с. 13] – P₄–S₄–P₁₃–S₈–P₁₇–S₅–P₁₃–S₅–P₁₃–S₇–P₂₂–S₆–P₁₆;

(2.139) *Вибрані: О. Димитрій Колодницький, священник з Загірочка, яко голова; Филимон Огоновский, священник з Молотова, яко заступник голови; Михайло Слюзар, учитель в Молотові, яко секретар; Иляріон Дрогомирецький, учитель в Бортниках, яко касієр, и Стефан Марущак, господар з Бортниць, яко контролер* [310, 1875, Ч. 9, с. 376] – P₁–S₆–P₂–S₅–P₃–S₅–P₂–S₅–P₂–S₆–P₂.

Як свідчать наведені приклади, багаторазове переплетіння перерваних складів характерне здебільшого для тих речень, які містять декілька однорідних суб'єктів.

Склади суб'єкта і предиката відрізняються за показниками потенційної розривності. За даними табл. 2.10 частка конструкцій з непроєктивним суб'єктом коливається в різних стилях в англійській мові від 3,3% (газета) до 5,4% (документи) в ХІХ ст. і від 1,5% (драма) до 4,4% (публіцистика) в ХХ ст., а в українській мові – від 0,6% (художня проза) до 2% (документи) в ХІХ ст. і від 0% (наука) до 0,3% (художня проза) в ХХ ст. Отже, відносна кількість випадків непроєктивності суб'єкта зменшується протягом указанного періоду в обох мовах. У той же час, відповідні показники для предиката становлять: в англійській мові – від 13,9% (драма) до 29,4% (художня проза) в ХІХ ст. і від 7,6% (драма) до 29,4% (публіцистика) в ХХ ст.; в українській мові – від 18,8% (драма) до 30,1% (наука) в ХІХ ст. і від 13,2% (документи) до 27,6% (публіцистика) в ХХ ст. І знову ж таки, відзначається зменшення кількості речень з непроєктивними предикатами в напрямку до сучасності. Таким чином, можна зробити висновок, що в процесі розвитку обох мов межа між суб'єктом і предикатом простого двоскладного розповідного речення формувалася все чіткіше: перевага все більше надається структурам з монолітними складами (тоді як порушення монолітності складів призводить до виникнення позицій, які формують члени з подвійним синтаксичним зв'язком, що є характерним для початкового ступеня процесів становлення

зв'язків). Різниця показників непроективності суб'єкта і предиката пояснюється тим, що суб'єкт ближчий до номінації, ніж предикат, а предикат, в силу своїх структурно-семантичних особливостей та інформативної розчленованості, містить відносно більш лабільні в позиційному смислі компоненти. Оскільки предикати в більшості випадків багатомісні і виявляють більш розгалужену ієрархію синтаксичних зв'язків, ніж суб'єкти, їх склади реалізуються більшим різноманіттям лінійних позицій.

Для лінгвістики прогнозування з опорою на прийняту нами систему формалізації кількісного розподілу інформації між складами простого речення важливо встановити залежність між структурно-кількісними формулами розподілу інформації і композицією. Діагностичність вказаних формул для варіантів композиції складів речення визначається тим, що однослівні склади мають дві потенційні можливості проективності: постпозицію і препозицію, а багатослівні склади – ряд можливостей, які потенційно охоплюють всі зафіксовані варіанти. Щоб судити про те, як і наскільки ці можливості реалізуються в текстах різних функціональних стилів, розглянемо таблицю 2.11 (див. **Додатки**).

З таблиці 2.11 бачимо, що в англійському матеріалі зафіксований лише один випадок реалізації однослівних складів в моделі зворотнього порядку слів – у драмі XIX ст.:

(2.140) – *But Hedda – that's Aunt Julia's bonnet.*

– *Is it!* [357, p. 440] – P₁–S₁,

але дане висловлення є досить специфічним, оскільки являє собою випадок асиметрії двох планів лінгвістичного знаку (тобто НМА): за формою – це констатив, за прагматичним значенням – квеситив, який передає удаване здивування з відтінком обурення одного персонажу, як реакція на дії іншого персонажу, які не відповідають нормам етикету. Інші ж 179 речень з однослівними складами, зафіксовані в англомовному матеріалі нашого дослідження, реалізуються лише в моделі прямого порядку слів (хоча в

цілому, як відомо, зворотній порядок є доволі продуктивним у сучасній англійській мові). В українській мові для однослівних складів співвідношення моделей SP / PS становить 110 / 26 в XIX ст. і 132 / 5 в XX ст., тобто значна перевага надається знову ж таки прямому порядку слів. Тип розподілу інформації S_1P_n є діагностичним для так званого “прямого” порядку слів не меншою мірою, ніж однослівність обох складів, але в його двох варіантах: SP та PSP, оскільки модель PSP, як ми вже зазначили (див. стор. 87), найчастіше відображає природний різноступеневий зв'язок поширювачів предиката з дієсловом-присудком. Це цілком відповідає моделі проєктивності і глибини в мовах з розширенням залежних компонентів у правий бік і сприятливості фінальної позиції росту обсягу компонента, який займає її. Але ця залежність не є абсолютно жорсткою: в обох мовах зафіксовано певну кількість випадків реалізації моделі S_1P_n в композиційному варіанті PS, коли інформаційна значущість суб'єкта акцентується не тільки і не стільки його синтаксичним обсягом, скільки самою фінальною позицією. Такі моделі представлені в україномовному матеріалі XIX ст. – 102 і XX ст. – 107 прикладами, а в англійськомовному матеріалі лише двома випадками в XIX ст. і трьома в XX ст. У даній моделі розподілу інформації (S_1P_n) багатослівний предикат у препозиції створює рамку напруги, через що акцент суб'єкта, який знімає цю напругу, значно підвищується, наприклад:

(2.141) *An important property of matter, particularly in scientific work, is **density*** [343, p. 22] – $P_{10}-S_1$;

(2.142) *У зв'язку з необхідністю більшого постачання киснем працюючих м'язів посилюється **кровообіг*** [327, с. 19] – $P_{10}-S_1$.

Особливої уваги заслуговує той факт, що в галузі даної моделі розподілу інформації як інверсна, так і неінверсна перспектива є результатом одного і того самого явища – протиставленості блоків різного обсягу в рамці суб'єктно-предикатних інформаційних значущостей. Просто за різного порядку слів ці рамки мають різну конфігурацію.

Моделі S_nP_n , S_nP_h , S_hP_n та S_hP_h (тобто багатослівність обох складів) охоплюють в обох мовах всі можливі композиційні варіанти предикативної пари, але з перевагою тих із них, які відповідають прямому порядку слів. Якщо ж таблицю 2.11 аналізувати по вертикалі, то ми бачимо, що композиційна модель SP в обох мовах представлена всіма типами розподілу інформації, в українській мові модель PS також характеризується великою різноманітністю інформаційних типів, але порівняно з моделлю SP вона представлена значно меншою кількістю прикладів. Композиції з розривністю обох складів, зрозуміло, представлені тільки моделями з обопільноскладовим розширенням.

Для більшої конкретизації кількісних параметрів складів речення в різних композиційних варіантах необхідно проаналізувати їх обсяги, співвідношення цих обсягів і верхні пороги їх інформаційного навантаження. Ці залежності можна представити у вигляді таблиці 2.12 (див. Додатки). Дані цієї таблиці показують, що для більшої інформаційної насиченості суб'єкта характерні композиційні варіанти PS, PSPS, SPS та в англійській мові SPSPS. Наприклад (виділене – суб'єкт):

PS:

(2.143) *Such was my first day at Lowood* [334, p. 73] – P₂–S₅;

(2.144) *Казкою видається повість про давні часи і давніх людей* [321, с. 24] – P₂–S₇;

PSPS:

(2.145) *On examination there was no doubt entertained of its having been a part of the ill-fated Amazon* [376, № 542, p. 67] – P₂–S₁–P₁–S₁₃;

(2.146) *Крім того мали ще промовляти референти комісії: др. Гальвіх більшості, а др. Кляіч меншості, а в кінці і міністер др. Штайнбах* [268, 1892, Ч. 2, с. 3] – P₃–S₉–P₃–S₄;

SPS:

(2.147) *It is scarcely possible to avoid comparing the eye with a telescope* [340, p. 193] – S₁–P₃–S₈;

(2.148) *Таких охочих зараз же набирало ся мало не 500* [290, Т. X, с. 45] – S₂–P₄–S₃;

SPSPS:

(2.149) *There were sharp pains and sudden dizziness, and then profuse bleeding at the pores, with dissolution* [330, p. 957] – S₁–P₁–S₆–P₁–S₇.

Дані таблиці 2.12 свідчать також про те, що і суб'єкт, і предикат в інтерпозиції є максимально полегшеними як компоненти мовленнєвого ланцюга, які знімають напругу в рамках інформаційних значущостей. А зростання того чи іншого складу спричиняє розщеплення цього складу або його постпозицію, як у вищенаведених прикладах. Але поряд з ними трапляються і такі речення (виділено S мною – Н. Ж.):

(2.150) *The refreshing meal, the brilliant fire, the presence and kindness of her beloved instructress, or, perhaps more than all these, something in her own unique mind, had roused her powers within her* [334, p. 98] – S₂₆–P₆;

(2.151) *Білі чепурненькі хати під очеретяними стріхами, з широким піддашшям на мальованих стовпах, дерев'яні кошниці на кукурудзу, очеретяні хлівки, крилаті акації та морви за штучно плетеними очеретяними тинами, журавлі над колодязями – все це робило гарне враження, свідчило про лад та достаток* [291, с. 69] – S₃₂–P₈.

Тут незважаючи на багаторазову перевагу інформації в суб'єкті над предикатом і неоптимальне кількісне співвідношення складів, не маємо ні розриву суб'єкта, ні інверсії. Це пояснюється тим, що розщеплення складом предиката порушило б змістову єдність ряду сурядних одиниць складу суб'єкта. Тобто фактор структури приходиться у протиріччя з фактором глибини. Крім того, інформаційна значущість предиката зростає за рахунок впливу об'єму суб'єкта, який посилює структурно-семантичну напругу в рамці, що знімається предикатом. Таким чином, комплементарність інформаційної насиченості суб'єкта і предиката виявляється не лише засобами синтаксичного обсягу, а й функціональною компенсацією одних якісних типів інформації іншими в комунікативному реєстрі мовної системи.

Композиційна будова речення діагностує обсяг, структуру і семантику заповнювачів позицій. Якщо розглядати побудову SP, яка має абсолютну перевагу в усіх угрупованнях досліджуваного матеріалу, як функціонально рівноправну іншим композиційним варіантам у системі синтаксису, в його центральній зоні, як відомо, можна виявити поєднання всіх функцій синтаксису: симетрію форм і позицій, структури і комунікації, логіки і граматики, синтаксичної семантики і семантичного синтаксису. У центральній зоні поєднуються також статичний та динамічний аспекти інформації (значення і значущість), які пропорційно розподілені в парадигматиці і синтагматиці. Побудова SP являє собою таку рамку інформаційних значущостей, яка є оптимальною і потенційно закладеною в парадигмі знаково-семантичної опозиції суб'єкта і предиката як одиниць системи. Кількісний розподіл інформації між складами знаходиться тут в оптимальних межах, які прогнозуються як ліміти розгорнення тексту певної функціональної спрямованості з боку парадигматичних системних властивостей одиниць членування речення (пор. дані табл. 2.7 і 2.12 **Додатків**). На композиційно-синтаксичному рівні побудову SP можна вважати у вищій мірі граматизованою, але це призводить до того, що нею охоплюються всі типові значення речення.

У дуже поширеному композиційному варіанті PSP у початкову позицію виносяться другорядні члени предиката, найчастіше обставинного значення. Розподіл інформації в цьому випадку характеризується чітко вираженою нерівномірністю на користь предиката. Змістовий бік цієї моделі можна представити лише в загальному вигляді: повідомлення має описовий характер з чітко вираженою пізнавальною установкою актуалізації.

У розумінні пізнавальної установки речення ми спираємося на систему, запропоновану В. М. Мігірним [119], яка показує стадіальність мислення, зафіксовану в будові речення. У цій системі пізнавальні установки розподіляються на три кардинальні типи: 1) нижчий рівень логічної абстракції, що представляє такий етап пізнання, на якому мовні форми

фіксують акт виділення окремих сегментів з континууму предметного ряду (*Це стіл, Там – дерево*). Така установка називається **установкою виділення**; 2) до більш високого рівня абстрагування відносяться речення з **установкою актуалізації**, яка предикуює суб'єкту екзистенціональність у системі локально-темпоральних, циркумстативних і морально-оцінних координат, приписуючи йому ознаки, що залежать від місця, часу, обставин реалізацій судження (*Хлопець читає, Літають птахи, Тут продають апельсини* і т.п.); 3) вищий рівень абстрагування – опис суб'єкта в межах відношень між множинами. Це пізнавальні **установки включення**, які поширюються і на речення тотожності, коли суб'єкт і предикат співвідносяться або як рівносильні множини, або як елемент множини до самого себе (*Він – студент, Закон є закон*). Отже, в моделі PSP суб'єкту надається описова характеристика в певній ситуації, при цьому частина предиката з обставинним значенням займає в реченні початкову позицію.

Варіант SPS охоплює в англійській мові граматиалізовані структури з формальними компонентами, які репрезентують склад суб'єкта (див. приклад (2.147)), а в українській мові це випадки розщеплення складених підметів, виражених словосполученням із значенням кількості (див. приклад (2.148)) або із значенням сумісності – соціативний підмет (див. приклад (2.117)), а також випадки дистанціювання поширювачів суб'єкта, які передають його суб'єктивну оцінку автором висловлення (характерні здебільшого для реплік персонажів драматичних творів), наприклад:

(2.152) *І дитинка в їх була, дівчинка, як ясочка свіжа і повна як гурочок* [271, с. 4] – S₁-P₃-S₈;

(2.153) *Він же посередині – Ілля Муромець!* [319, с. 163] – S₁-P₂-S₂.

Побудова PS характеризується різними показниками частотності у досліджуваних мовах: в англійській мові з фіксованим порядком слів вона становить близько 2% у літературно-художніх жанрах та публіцистиці і не перевищує 1% у нехудожніх текстах, а в українській мові цей показник коливається від 5% до 36% залежно від функціонального стилю. Але

спільним для обох мов є те, що модель P-S прогнозує значне обтяження інформацією суб'єкта: найбільший обсяг суб'єкта у фінальній позиції, зафіксований в україномовному матеріалі, становить 128 словоформ, в англійськомовному – 53 словоформи, а максимальна насиченість інформацією предиката в початковій позиції дорівнює відповідно 39 і 21 словоформі. При цьому зростання обсягу предиката в препозиції створює напругу в рамці і підвищує значущість суб'єкта, що компенсує можливе скорочення обсягу останнього до норми, зазначеної в композиції SP (див. приклади (2.141) і (2.142)). Нерівноцінність обсягів складів у більшості речень даної композиції пояснюється тим, що предикат у них виступає носієм контекстуальної інформації, яка вводиться в речення в послабленому вигляді.

Отже, кількісно-інформаційний аспект висловлення є важливим фактором вибору композиційних моделей і варіантів для цілей комунікації. Оскільки вибір композиційної моделі в кожному конкретному випадку зумовлюється поодиноким або комплексно діючими чинниками, пов'язаними з поліфункціональністю словопорядку, типологічні терміни “фіксований / вільний” порядок слів не виправдовують себе. Можна говорити про його відносну лабільність або стійкість, а також про причини вибору певної композиційної моделі в різних типах комунікації. Зокрема, під впливом кількісного фактору так званий “фіксований” англійський порядок слів виявляється досить лабільним. Рухомість англійського порядку слів у межах певних граматичних конструкцій і певних правил детально розглянула В.Ю. Шевякова в своїй монографії “Сучасна англійська мова” [206, с. 35–58].

Представлення суб'єктно-предикатної структури як рамки інформаційних значущостей писемної комунікації дає підстави вважати, що замість актуального членування, категорії якого не устоялися і яке не вписується в суб'єктно-предикатне членування речення, необхідно ввести категорію інформаційних значущостей, яка на письмі виражається порядком слів та іншими дискретними засобами, що накладаються на вже існуюче членування і поєднуються в лінійно протиставлені один одному блоки.

Характеризуючись інформаційною значущістю і пов'язаною з нею інформаційною розчленованістю, варіанти композиції самі включають у комплекс своїх значень аспект комунікативно-актуальної перспективи, а це ставить під сумнів доцільність поділу синтаксису на структурно-семантичний і актуальний.

Композиційне функціонування суб'єктно-предикатної пари включається у лінгвістику процесів у її важливішій галузі – розвитку синтаксичної перспективи. Про це свідчить абсолютна перевага проєктивності складів над їх непроєктивністю і порушення синтаксичної перспективи за умов непроєктивності. Як правило, суб'єкт і предикат не проникають один в одного, а лише міняються місцями, інакше ускладнюється визначення меж складовості. У формальному плані це призводить до суперечливості явищ перехідності в синтаксисі, а в змістовому – до ускладнення декодування речень з “розмитою межею” між складом суб'єкта і складом предиката. До того ж, саме в цих випадках ускладнюється і актуальне членування речення. Отже, функціональна перспектива визначається синтаксичною, а не навпаки.

Таким чином, доцільним, на наш погляд, є проведення порівняльного дослідження співвідношення формально-синтаксичної і комунікативної перспектив речення в англійській та українській мовах з метою виявлення наявних закономірностей функціонування речення в різних функціональних стилях протягом XIX–XX ст.

2.5. Співвідношення формально-синтаксичної і комунікативної перспектив висловлення

Для проведення аналізу вказаного співвідношення у межах наявного мовного матеріалу була зроблена ексцерпція в 2400 речень, що складається з 24 суцільних вибірок по 100 речень кожна, які представляють кожне з шести функціональних угруповань (художня проза, публіцистика, газета, наука,

офіційно-документальний стиль і драма) в кожному з двох століть (XIX і XX) в англійській та українській мовах.

Як вже відзначалося у першому розділі даної роботи, у сучасній синтаксичній науці речення розглядається як багатоаспектне явище, при цьому найпопулярнішим є прагнення розрізняти два аспекти: конструктивний (статичний) і комунікативний (динамічний). Основна відмінність цих аспектів полягає в тому, що при статичному підході всі особливості речення як автономної одиниці пояснюються через його власну формально-граматичну будову, а при динамічному підході речення розглядається як частина тексту і аналізується з опорою на той лінгвістичний та екстралінгвістичний контекст, у якому це речення існує, набуваючи різноманітних стилістичних модифікацій. Динамічний підхід відомий під різними назвами, найбільш поширеними з яких є **актуальне членування** і **функціональна перспектива речення**. Як відомо, актуальне членування полягає у виділенні у висловленні актуальної пари, яка розглядається як рух від відомого (даного, основи повідомлення) до невідомого (нової інформації, ядра повідомлення). Актуальна пара, таким чином, становить елементарний крок думки, мінімальний квант змісту.

Виділення основи і ядра повідомлення стало визначальним чинником розмежування теми і реми. Оскільки ці терміни є найпопулярнішими в сучасній лінгвістиці [50, 70, 71, 95, 187, 193, 214, 215], у нашому дослідженні ми будемо користуватися саме ними. У навчальному посібнику “Український синтаксис” А. П. Загнітко, підсумовуючи результати досліджень у галузі актуального членування, наводить такі ознаки тематичної і рематичної частин речення: **тема** – 1) це “вихідний пункт висловлення...; 2) вона актуально менш значуща, ніж рема; 3) тема – частина речення, яка звичайно відома і зумовлена попереднім контекстом, виступаючи носієм “даного”.

Рема (виділено мною – Н. Ж.) виступає носієм наступних трьох ознак: 1) вона містить те, що повідомляється про тему; 2) актуально більш значуща, ніж тема, вона містить у собі основний зміст повідомлення і є

комунікативним центром висловлення; 3) вона виступає носієм “нового” [71, с. 146].

Засоби вираження (а відповідно і розпізнавання) реми варіюються залежно від типу мови і між мовами одного типу. Деякі з них можуть бути однаково притаманні і різним мовам, наприклад: 1) логічний наголос; 2) слова з обмежувально-відокремлювальним значенням – *тільки, лише, саме, якраз* в українській мові та *only, namely, just, merely, even, really, solely* в англійській; 3) часто (але не завжди) – графічні засоби слововиділення – курсив, жирний шрифт, розрядка. В англійській мові функцію виділення реми мають деякі синтаксичні конструкції – *it is ... that, there is ...* та агентивний додаток у пасивній конструкції, який позначає виконавця або джерело дій з прийменником *by*, а також у ряді випадків неозначений артикль. Але, як показують дослідження актуального членування на матеріалі обох мов (див. напр. [70, 206]), графічні, лексичні і граматичні засоби виділення реми мають швидше додатковий, допоміжний характер і ізольовано один від одного не можуть виступати однозначними показниками ядра повідомлення. Так, у наукових текстах графічно дуже часто виділяється тема на початку нового абзацу з метою заміни назви розділу та іншомовні слова, назви наукових праць і деякі наукові терміни як у складі реми, так і у складі теми, наприклад:

(2.154) *One of these concepts pertains to the definition of a **case** (рема). A **case** (тема), in epidemiological terms, refers to an instance of a disorder, illness, or injury involving a person* [336, p. 17];

(2.155) *Тому крім полярності, яка характеризує хімічні зв'язки в статичному стані, кожний зв'язок має ще й **поляризованість** (рема). **Поляризованість** (тема) зв'язку – це його здатність змінювати свою полярність під дією зовнішнього електромагнітного поля* [277, с. 19].

Не має однозначного співвіднесення з тема-рематичним членуванням і вживання артиклів: трапляються речення, в яких тема-іменник вживається з

неозначеним артиклем (див. друге речення прикладу (2.154)), а рема – з означеним:

(2.156) *This invisible line or plate is called the equator* [366, p. 49].

Виключну роль у визначенні актуального членування відіграє контекст і перевірка логічним наголосом, особливо в тих випадках, де рема не виражена ні лексично, ні граматично, ні графічно. Оскільки в писемній мові інтонаційний спосіб ремовираження присутній імпліцитно, перевірку логічним наголосом можна здійснити за допомогою постановки питання, відповіддю на яке згідно з контекстом і буде висловлення, що аналізується. Наприклад, ізольовано від контексту висловлення *Опанас докаже!* може мати логічний наголос на кожній з двох словоформ і бути відповіддю на два різні питання: *Хто докаже?* і *Що зробить Опанас?*. Яке саме питання можна поставити в конкретній комунікативній ситуації, стає зрозумілим із контексту:

(2.157) *Микола. А чим же ти докажеш?*

Петро. Чим? Як чим? Та тим...

Микола. От бач, що й сам не тямши, що балакаєш.

Петро. Опанас докаже!

Микола. Що ти мені Опанасом тикаєш!... [286, с. 43] (виділено мною – Н. Ж).

Контекст показує, що слід обрати питання *Хто докаже?*, отже ремою в даному висловленні буде суб'єкт *Опанас*, а темою – предикат *докаже*.

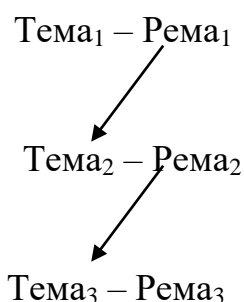
Наведений приклад ілюструє зумовленість тематичності члена речення змістом попереднього контексту. У межах змістового контексту взаєморозташування теми та реми суміжних речень тексту зумовлюється декількома видами логічного зв'язку між цими реченнями, а саме:

1) **ланцюговим** зв'язком, коли рема попереднього висловлення перетворюється на тему в наступному, наприклад (виділено мною – Н.Ж.):

(2.158) *But Truth is often, and in very great degree, the aim of the tale. Some of the finest tales are tales of ratiocination. Thus the field of this species of*

composition, if in so elevated a region on the mountain of Mind, is a table-land of far vaster extent than the domain of the mere poet [330, p. 996];

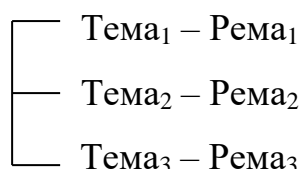
(2.159) *Кожна група атомів поглинає інфрачервоне світло тільки при певній довжині хвилі. Це дозволяє на основі аналізу ІЧ-спектра зробити висновок про вуглецевий скелет, про наявність в молекулі функціональних груп. Одні й ті самі групи атомів у різних молекулах мають однакові частоти в ІЧ-спектрах* [277, с. 7];

2) **паралельним** зв'язком: тема попереднього висловлення залишається темою наступного, а рема попереднього висловлення або розширюється (чи скорочується), або замінюється іншою ремою в наступному, наприклад (виділено S мною – Н. Ж.):

(2.160) *Baldwin removed his steel-rimmed glasses and laid them beside his plate. He blinked several times and gracefully massaged the bridge of his patrician nose. He smiled a half-smile, half-sadly* [356, p. 16];

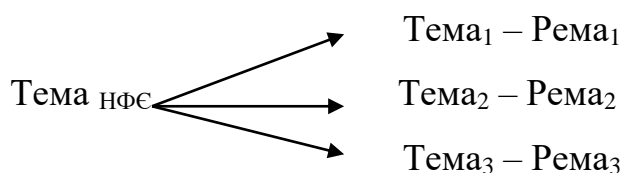
(2.161) *Роман стояв оддалік і мінився на обличчі. Він якось чудно осміхавсь під вусом, слухаючи палку бесіду Семенову. Але почувши про мандрівку в столицю від громади, Роман раптом стрепенувся, очунявся* [291, с. 24];

3) **лінійним** зв'язком: і тема, і рема суміжних висловлень різні, тобто тема надфразової єдності (НФЄ) тут розпадається на однотипні об'єкти, які порівнюються або протиставляються, наприклад (виділено S мною – Н. Ж.):

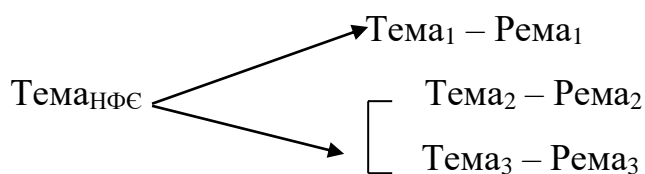
(2.162) *Har trotted out the ambulance and climbed in. Billy Verecker shut the doors behind him and then called the other two. They had been staring into the wrecked Chevy with dread fascination* [354, p. 11];

(2.163) *Молодиця здивовано глянула на Семена червоними від сліз очима і нічого не відповіла. Стара ще дужче заплакала. Семен стояв ні в сих ні в тих, тримаючи в руках торбинку, не знаючи, чи залишитися тут, чи тікати...* [291, с. 9];

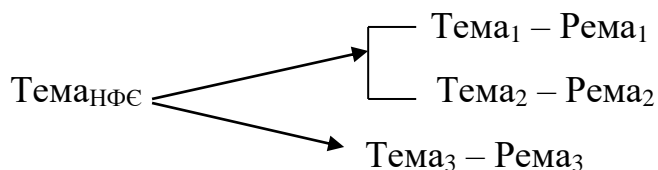

З цих трьох видів логічного зв'язку між висловленнями тема і рема найлегше виявляються при ланцюговому зв'язку з темо-рема-тичною прогресією. Але частіше кожен з трьох видів зв'язку трапляється не в чистому вигляді, а в переплетенні один з одним, створюючи змішану структуру. Наприклад (виділено мною – Н. Ж.):

(2.164) *Trevayne pushed the omelet around the plate, not really interested in it. Franklyn Baldwin sat opposite him in the bank's executive dining room. The old gentleman was speaking intensely* [356, p. 16];

(2.165) *Роман зараз-таки побіг до Наумихи. Він застав ще Семена. Наумиха поралась біля печі, готуючи вечерю* [291, с. 17].

Відповідно, у визначенні актуального членування простого двоскладного речення ми застосовували системний аналіз, враховуючи всі

засоби вираження рематичної інформації (лексичні, граматичні, графічні) і спираючись у кожному окремому випадку на контекст. При цьому слід зазначити, що для висловлення як акту комунікації важливою є не тільки рема, але і тема, оскільки, як справедливо зазначає В.Ю. Шевякова [206, с. 355–356], носієм інформації можна вважати лише предикацію – те, що стверджується (або заперечується) про щось. Незалежно від попереднього згадування чи незгадування тема є тим, відносно чого щось повідомляється, а рема – це те, що повідомляється про тему, те, що в поєднанні з темою створює предикацію, створює відносно закінчене вираження думки. У процесі створення інформації провідна роль, безумовно, належить ремі, яка містить у собі основний зміст повідомлення, є його комунікативним центром. А тема сама по собі має тільки лексичне значення; її комунікативна значущість реалізується лише у поєднанні з ремою. Без реми не може бути самого висловлення, тоді як тематична частина може бути не виражена експліцитно. Але навіть у випадках опущення теми вона прогнозується та імплікується контекстом, наприклад:

(2.166) *Недовго думаючи, Мирослава пустилася на ту кладку. А вступаючи на неї, ще раз озирнулася і, горда зі свого відкриття, приложила гарно точений ріг до своїх коралевих уст і затрубила на весь ліс* [321, с. 35] (виділено мною – Н. Ж.).

Контекст як умова однозначності комунікації в даному випадку виступає вирішальним фактором для заповнення відсутніх ланок в еліптичних (скорочених) конструкціях. У зв'язку з тим, що комунікація являє собою ланцюг пов'язаних висловлень, об'єднаних певною **загальною темою**, ідеєю, предметом обговорення, тобто цільний текст (усний або письмовий), створюються умови для скорочення або елімінації знаків, які повторюються в межах певного цілісного фрагменту. І саме на основі тематичної єдності цього фрагменту можливим є утримання в пам'яті та поновлення під час сприйняття висловлення тих знаків, які були опущені в наступному висловленні на основі раніше зафіксованих структур.

Таким чином, тема окремого висловлення являє собою похідну від загальної теми надфразової єдності (гіпертеми [123, с. 15–16] або супертеми [206, с. 106]) – абзацу чи уривку зв'язного тексту, яка в свою чергу зумовлюється однією загальною думкою – темою всього тексту, що реалізує задум автора. Тобто при динамічному підході текст постає як ієрархічна система операцій предиккування: кожне окреме висловлення формується на основі предикативного зв'язку, поєднується з іншими висловленнями, утворюючи надфразові єдності, сукупність яких і становить завершений, цілісний акт комунікації – текст [95, с. 114–115]. При цьому контекст у межах всього тексту (макроконтекст) за своєю природою суттєво відрізняється від мікроконтексту його окремого уривку. Якщо для мікроконтексту основним механізмом предиккування служить конкретизація слів у відповідних групах словосполучень, то в макроконтексті вирішальним фактором є попередні знання можливого значення як окремих слів, так і цілих висловлень. Ці попередні знання є ні чим іншим, як явищем пресупозиції, логічна структура якої, як відмічав Г. В. Колшанський [89, с. 86], – єдина і укладається у формулу звичайної імплікації: якщо тема висловлення така-то, значення слів, яке проявляється в даному тексті, повинно бути таким-то. Читач рідко усвідомлює, що розуміння тієї чи іншої фрази фактично ґрунтується на пресупозиції, яка утворюється можливим тезаурусом його знань (сукупністю відомостей культурно- і матеріально-історичного, географічного, наукового, естетичного, прагматичного характеру, які очікуються від носія даної мови). Цей тезаурус використовується відразу після спрямованості читача на певну тему. Інакше кажучи, необхідність розуміння певного тексту актуалізує окремі елементи досвіду людини, що дозволяє, на наш погляд, кваліфікувати текст як “предикат досвіду”.

Вищенаведені міркування дозволяють відмежувати висловлення з імплікованою темою, зумовленою мікроконтекстом і потребами зняття “надмірності” завершеної конструкції як відокремленої одиниці (див.

приклад (2.166)) від висловлень, які в теорії актуального членування прийнято називати “моноремами”, тобто від “висловлень з нульовою темою, весь склад яких утворює одну рему” [71, с. 147]. При цьому в розряд нерозчленованих потрапляють як речення із специфічним значенням предиката – предиката наявності: *Почулися кроки; Пролунав дзвінок* (на тій підставі, що вони утворюють цілісний семантичний комплекс-предикат), незалежно від їх позиції в тексті, так і речення будь-якого семантичного типу на початку тексту (на тій підставі, що всі елементи в них однаково нові для адресата). На наш погляд, назва “монореми” по відношенню до таких висловлень є досить умовною, адже вона відображає тільки відсутність експліцитного вираження вихідного пункту повідомлення (теми), а не зведення теми до нуля. Оскільки носієм інформації можна вважати лише предикацію – те, що стверджується про щось, у будь-якому висловленні завжди є суб’єкт думки – дане (тема), тобто те, відносно чого щось стверджується, і предикат думки – нове (рема), тобто те, що повідомляється про тему. Отже, і у початкових, і у семантично нерозчленованих висловленнях ми маємо справу знову ж таки з імплікованою темою. Але на відміну від еліптичних конструкцій, де імплікована тема зумовлена мікроконтекстом, у даному випадку тема задається макроконтекстом, тобто темою окремого висловлення тут виступає загальна тема всього уривку або навіть (у випадку початкового речення) цілого тексту. Так, і висловлення *Почулися кроки* і початкове речення казки *Жив-був цар* у певному тексті співвідносяться з певним місцем і з певним часом описуваної ситуації. Тобто вони повідомляють про місце і час з точки зору подій, які в них відбуваються. Отже, імплікованою темою тут буде хронотопічний дейксис – часова і просторова локалізація повідомленого факту, яка, до речі, за бажанням автора може бути вираженою експліцитно, пор.: ***В цей момент на сходах почувся кроки, Давним-давно в одному царстві жив-був цар.*** Показовим є той факт, що в англійській мові еквіваленти цих речень будуть мати структуру ремовидільної конструкції, в якій граматичний підмет завжди

є носієм нового (реми), а обставина – носієм даного (теми): *At this moment there were footsteps on the stairs, Once upon a time in a certain Kingdom there lived a king*. На користь подібного трактування початкових речень говорить і той факт, що в наукових текстах у переважній більшості випадків тема першого речення збігається з тим, що міститься у назві роботи, яка і є темою всього тексту в цілому; наприклад: (2.167) *Органічна хімія – наука, що вивчає сполуки вуглецю з іншими елементами* [277, с. 3] (початкове речення підручнику А. В. Домбровського, В. М. Найдана “Органічна хімія”, виділено мною – Н. Ж.). Численні приклади подібного збігу тем першого висловлення і всього тексту в цілому надаються також В. Ю. Шевяковою [206, с. 91–92].

Отже, розуміючи “монорему” як висловлення, тема якого задається макроконтекстом на противагу “диремам” як висловленням, бінарна структура яких повністю зумовлена мікроконтекстом (враховуючи випадки еліптичних конструкцій з опущенням мікроконтекстуальної теми), ми дослідили співвідношення монорем і дирем у нашому матеріалі з метою виявлення більш частотного типу висловлення.

Результати цього аналізу (див. табл. 2.13 **Додатків**) показали, що в кількісному співвідношенні вищезазначених типів висловлення абсолютну перевагу мають дирери. У нашій вибірці в розряд монорем потрапив лише один приклад – речення-правило в англійській публіцистиці ХХ ст.:

(2.168) *No speech should last more than 20 minutes* [360, № 913, р. 18].

Віднесення даного прикладу до розряду монорем зумовлене його нерозчленованістю (це початкове речення абзацу, тема його пресупонується макроконтекстом статті “Have to Make a Speech?”, а саме це речення, в свою чергу, виступає як тема того абзацу, на початку якого воно стоїть).

Для встановлення співвідношення формально-синтаксичної і комунікативної перспектив висловлення ми виділяємо чотири типи дирем:

1) **повністю неінверсна перспектива**: весь склад суб’єкта – тема, весь склад предиката – рема (враховуючи випадки з еліпсом суб’єкта-теми). Це

випадки повного збігу обох перспектив. Наприклад (виділене в прикладах – тема, Н. Ж.):

(2.169) *Allen raised his glass and swallowed a large portion of drink* [356, p. 7];

(2.170) *Чоловік приніс першу тарілку смажених фірмових пиріжків* [304, с. 18];

2) **частково неінверсна перспектива:** до складу теми входить суб'єкт і частина предиката, до складу реми – частина предиката або тема – частина суб'єкта, а рема – частина суб'єкта і предикат. Наприклад:

(2.171) *As Americans, we felt proud of the book* [330, p. 997];

(2.172) *Як страшно часи змінилися, хоч і в яким короткім часі!* [321, с. 182];

3) **повністю інверсна перспектива:** склад предиката – тема, склад суб'єкта – рема. Це випадки повного незбігу перспектив. Наприклад:

(2.173) *A man has been questioned by police in relation to the incident* [363, Issue Nine, p. 1];

(2.174) *Привіз картини заступник міністра культури України Леонід Новохатько* [317, № 5, с. 7];

4) **частково інверсна перспектива:** до складу теми входить предикат і частина суб'єкта, рема – частина суб'єкта або тема – частина предиката, рема – частина предиката і суб'єкт. Наприклад:

(2.175) *There is no universal agreement on the precise details of the process* [366, p. 6];

(2.176) *Ці назви ввів у науку в 1806 р. відомий шведський хімік Я.Берцеліус* [277, с. 3].

Як показують дані таблиці 2.14 (див. **Додатки**), в обох мовах в усіх функціональних стилях переважають випадки неінверсної перспективи. В цілому вони становлять в англійській мові 90,66% у ХІХ ст. та 94,15% у ХХ ст. і в українській мові 85% у ХІХ ст. та 78,5% у ХХ ст. від загальної кількості проаналізованих прикладів, при цьому значна перевага надається випадкам повного збігу формально-синтаксичної і комунікативної перспектив речення. Слід також відзначити той факт, що протягом ХІХ–ХХ

ст. в українській мові простежується тенденція до зменшення кількості прикладів повністю неінверсної перспективи (виняток становлять лише тексти документів), а в англійській мові (за винятком публіцистики) кількість їх навпаки зростає. Цей факт може свідчити про те, що оскільки перебудова синтаксису починається з мовленнєвого утворення (висловлення), в українській мові “ножиці” між динамічним і статичним аспектами інформації ширші, ніж в англійській. Композиційні моделі українського речення не повністю устоялися: архаїчність (консервативність) будови речення суперечить комунікативному динамізму більше, ніж в англійській мові. На певну архаїчність української мови останнім часом звертають увагу багато дослідників (див. напр. [262, с. 67–70]). Відповідно, і процес топікалізації нового знання в українській мові, очевидно, є більш “розтягнутим” у часі.

Ще одним параметром зіставлення формально-синтаксичної і комунікативної перспектив є проєктивність або непроєктивність частин, що виділяються в реченні при відповідних членуваннях. Дані в таблиці 2.15 (див. Додатки) свідчать, що проєктивність є не менш характерною для функціональної перспективи, ніж для синтаксичної. Тобто, і за цим параметром обидві перспективи виявляють значну схожість як різні аспекти одного і того самого явища – речення.

2.6. Функціонально-семантичні параметри висловлення

Однією з теоретичних концепцій у межах сучасної антропоцентрично-когнітивної парадигми лінгвістики є концепція взаємодії системи і середовища. Але ця взаємодія розуміється лінгвістами по-різному, а саме – у вузькому і широкому значенні.

Типовим розумінням співвідношення системи і середовища у вузькому значенні слова є концепція О. В. Бондарко, сформульована на матеріалі аспектології [35, с. 13–23]. У межах цієї концепції увага дослідника зосереджена на взаємодії граматичного ядра системи та його лексичної

периферії як середовища. У більш широкому значенні, зокрема, згідно з думкою І. В. Арнольд [11, с. 118–126], дослідник може розглянути взаємодію системи і середовища також з точки зору семантики, де системою є словник, а середовищем – зовнішній світ як екологічний компонент “*homo loquens*”, і прагматики, де система – мовленнєвий акт, а середовище – комунікативний канал. У даному підрозділі ми будемо розглядати співвідношення системи і середовища саме в плані семантики, аналізуючи тенденції в топікалізації лексичних позначень тих чи інших компонентів навколишнього середовища людини.

2.6.1. Л е к с и к о - с е м а н т и ч н і г р у п и т е м а т и з а ц і ї.

Лексико-семантична класифікація одиниць, які виступають у висловленнях як ядро теми, залишається одним з невирішених питань у межах теорії актуального членування речення. Між тим, важливість розроблення цієї класифікації зумовлюється тим, що певні компоненти знання, формуючи тематичні мережі текстів, впливають через лексичну семантику на синтаксичну структуру. Так, П. Згал [257, с. 413–414], зокрема, відзначає парадигматичний характер тематичних констант дейксису (*я, ти, тут, зараз*), локально-темпоральних констант (*моя країна, батьківщина, моє місто, сьогодні, в цьому році, в цьому місяці і т.п.*), назв універсальних референтів (*сонце, місяць*), назв родинних відносин (*мати, дружина, діти та ін.*), які дуже рідко зазнають фокусування (тематична позиція є нехарактерною для них). Це пояснює порядок слів у таких висловленнях як: *Дружина* нещодавно прочитала цю книгу, *Діти* зі школи ще не повернулися і т.п. навіть у тих випадках, коли адресат нічого не знає про “*мою дружину*” чи про “*моїх дітей*”. З цієї точки зору цікаво дослідити ієрархію мовної фіксації знання людини і поставити питання про те, чому ми екстраполюємо тематичність навіть на такі елітарні об’єкти, як *небога мого вчителя, Аконкагуа* (гора в Чілі), *епоха Мікеланджело* та інші імена референтів, які

або функціонують чисто номінально, або служать гарним матеріалом для кросвордів.

Отже, у межах найбільш частотних в обох мовах випадків неінверсної перспективи ми дослідили кількісне співвідношення топікалізованих одиниць різних лексико-семантичних груп, які, на наш погляд, достатньо повно і адекватно відображають основні компоненти навколишнього середовища, хоча, певна річ, у межах кожної групи можливою є подальша деталізація. Результати цього аналізу наведені в таблиці 2.16 **Додатків**.

До одиниць групи **Людина** ми включили такі випадки:

1) **окремий індивід** (ім'я власне, загальне, особовий займенник):

(2.177) *Here she listened, as if doubting the propriety of venturing farther* [330, р. 679];

(2.178) *Максим частенько озирався позад себе* [321, с. 28];

2) **соціальні групи і структури:**

(2.179) *The police may alter the programme at any moment* [370, № 702, р. 10];

(2.180) *Рада Державна розпочала 8-го л. січня на ново свої наради* [268, 1892, Ч. 1, с. 2];

3) **частини тіла:**

(2.181) *But his arm was arrested while in the act of throwing forward the muzzle of the piece, by the eager and trembling hands of his companion* [330, р. 652];

(2.182) *Усіх серця билися живіше ожданьям незвісних небезпек, бою і побіди* [321, с. 30];

4) **діяльність людини:**

(2.183) *Funding for the Muskie and FSA Graduate Fellowship Programs is provided by the United States Information Agency (USIA)* [379, р. 1];

(2.184) *Оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканості покладаються на Збройні Сили України* [289, с. 6];

5) **емоційно-психологічний стан людини:**

(2.185) *All high excitements are necessarily transient* [330, р. 995];

(2.186) У великої часті бояр відійшла **охота до ловів** [321, с. 34].

Лексико-семантична група **Фауна** охоплює назви представників тваринного світу, наприклад:

(2.187) *The hound had, however, already laid his nose to the earth, and was silent; appearing to slumber* [330, p. 650];

(2.188) *Вхопив медвідь дрючину, розломив її і зі страшним риком кинувся на свого ворога* [321, с. 33].

До лексико-семантичної групи **Флора** ми відносили всі компоненти світу рослин:

(2.189) *Many cultivated plants display the utmost vigour, and yet rarely or never seed!* [340, p. 27];

(2.190) *Дерева знову стояли непорушні!* [304, с. 43].

Інші лексико-семантичні групи можна проілюструвати наступними прикладами:

1) **Ландшафт, топонімія, природні об'єкти:**

(2.191) *The American prairies are of two kinds* [330, p. 637];

(2.192) *Одеса таки не схожа на жодне місто* [304, с. 4];

2) **Космос:**

(2.193) *The sun had fallen below the crest of the nearest wave of the prairie, leaving the usual rich and glowing train on its track* [330, p. 642];

(2.194) *Сонце вже піднялось на небі і меркотіло крізь гілляки, мов скісні золоті нитки та пасма* [321, с. 32];

3) **Стихії, природні явища:**

(2.195) *The flames spread for a mile, and then, the wind changing, drove back to the lock-up behind the Courts of Law* [370, № 702, p. 11];

(2.196) *Луна покотилася полонинами, розбиваючись у дебрях та зворах чимраз на більше часток, аж поки не сконала десь у далеких, недоступних гущавинах* [321, с. 35];

4) Артефакти, об'єктивний стан справ:

(2.197) *The second vehicle was covered with a top of cloth so tightly drawn, as to conceal its contents with the nicest care* [330, p. 641];

(2.198) *Літак був справжній, мав бортовий номер 4239* [304, с. 38];

5) Абстрактні ідеї, філософські категорії:

(2.199) *But Truth is often, and in very great degree, the aim of the tale* [330, p. 996];

(2.200) *Її тенденція і метод повинні бути наукові* [321, с. 190].

Змішані групи та одиниці – це випадки однорідних суб'єктів різних семантичних груп, або узагальнені одиниці, референти яких відносяться до різних семантичних груп, наприклад:

(2.201) *Accordingly, granite, cakes, and a myriad of other substances with variable proportions of molecules are mixtures* [366, p. 20];

(2.202) *Обі неприятели стояли так довгу хвилю, не зводячи ока одна з одною, не схибляючи ані одним рухом зі свого становища* [321, с. 36] (де “неприятели” – дівчина і ведмедиця).

Дані таблиці 2.16 свідчать про те, що в матеріалі обох мов у складі теми найчастіше ядром виступають одиниці групи **Людина**, а менш значна кількість таких одиниць у наукових текстах зумовлена скоріше за все їх специфічною тематикою – це тексти, присвячені проблемам природознавчих наук. Факт переваги одиниць групи **Людина** в складі теми ще раз підтверджує висловлену раніше (див. стор. 28 даної роботи) думку про те, що у “своєму” світі побутує топікалізоване знання (при протиставленні людина (своє) – середовище (чуже)). До такого “свого” слід, мабуть, віднести і **Артефакти та об'єктивний стан справ** як результати людської діяльності, чим і пояснюється регулярність одиниць цієї групи в усіх стилях обох мов у позиції теми.

Усі випадки випадки еліптичних конструкцій з опущенням мікроконтекстуальної теми також були зареєстровані у межах лексико-семантичних груп **Людина** та **Артефакти**. Наприклад:

– англійська драма XIX століття:

(2.203) *Very good* [357, р. 414] (тема – *The wine is...*);

(2.204) *Asleep!* [357, р. 416] (тема – *Kristine is...*);

– англійська драма XX століття:

(2.205) *Handed in my dirty overall* [357, р. 932] (тема – *I...*);

(2.206) *Didn't talk to me* [357, р. 934] (тема – *Mr. Bradley...*);

– українська художня проза XIX століття:

(2.207) *Стала на версі і гордо озирнулася довкола* [321, с. 35] (тема – *Мирослава*);

– українська публіцистика XIX століття:

(2.208) *Тому летить далі, летить у пустелю, в сніги та гори, аби заховатися від людей* [321, с. 206] (тема – *поет*);

– українська наука XIX століття:

(2.209) *Удариться об стіну, об гору або об дерево, та й назад, як той м'яч* [283, с. 32] (тема – *слово*);

(2.210) *Потім того велів одному парубкові приторкнутися до сургучу пальцем та тільки ні кінцем пальця, а щиколоткою* [283, с. 61] (тема – *Сашко Круглий*);

– українська драма XIX століття:

(2.211) *Та оце тільки що ввійшов в село!* [286, с. 36] (тема – *я*);

– українська драма XX століття:

(2.212) *Жерти тобі дає й проти бухла не виступає* [319, с. 19] (тема – *Клавка*).

Таким чином, проведений нами аналіз показав, що квантами інформації, які в процесі розширення досвіду людини переводяться з оперативної пам'яті в довготривалу, топікалюються, а через топікалізацію відходять в імпліцитну форму вираження, є переважно одиниці лексико-семантичної групи **Людина**. Тобто в “своєму” світі побутує топікалізоване знання, яке потребує мінімуму словесного вираження (немаркована норма), в “чужому” – інформаційно відзначена аномалія.

У межах випадків повністю інверсної перспективи (у випадках повного розходження формально-синтаксичного та актуального членування речення: суб'єкт = рема, предикат = тема), спираючись на огляд існуючих семантичних класифікацій предикатів, наведений І. П. Сусовим [184, с. 34–43], ми дослідили характер кількісного співвідношення тематизованих предикатів у досліджуваних текстах. Результати цього аналізу наведені в таблиці 2.17 **Додатків**. У позиції теми висловлення були засвідчені одиниці такого значення (виділене – тема, Н. Ж.):

1) **ознака або стан суб'єкта** (найбільш типові для нехудожніх текстів українською мовою (публіцистика, газета, наукові тексти, документи) і регулярно використовувані в англійських документах обох століть):

(2.213) *But no one man can be skilled in all their particulars* [348, p. 7];

(2.214) *Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ* [289, с. 4];

2) **дія суб'єкта або над суб'єктом** (найуживаніші у публіцистичних і газетних текстах обома мовами з тенденцією до збільшення частотності у напрямку до сучасності):

(2.215) *Even the Quarterlines have not instructed us to be so impressed by it* [330, p. 1006];

(2.216) *Такі вчинки родить тільки фантастичне засліплення* [321, с. 196];

3) **просторова і часова локалізація суб'єкта** (стабільно високочастотні в усіх україномовних угрупованнях текстів; менш характерні для англійських текстів художньої прози і зовсім не засвідчені у наукових і

драматичних текстах XIX–XX ст. та публіцистиці XIX ст. англійською мовою):

(2.217) *A short distance in the rear of this man came a group of youths, very similarly attired, and bearing sufficient resemblance to each other, and to their leader, to distinguish them as the children of one family* [330, p. 641];

(2.218) *Посеред тих звалищ величної природи виднілися подекуди медведячі стежки, протоптані від давніх-давен, вузькі, але добре втоптані, густо засіяні вибіленими кістками баранів, оленів та всякої іншої звірини* [321, с. 32];

4) **презентація суб'єкта** (предикати цього типу зустрічаються в усіх вибірках без винятку і за частотністю посідають перше місце в англійських текстах обох століть та друге в україномовному матеріалі XIX ст.):

(2.219) *There was some General Cleaning going there too* [357, p. 933];

(2.220) *Єсть тут дівчина прехорошая собою – Галя Королівна* [286, с. 32];

5) **приналежність суб'єкта** (нетипові для англійського матеріалу, найчастотніші – в україномовних документах):

(2.221) *Even strongly-marked differences occasionally appear in the young of the same litter, and in seedlings from the same seed capsule* [340, p. 27];

(2.222) *Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань* [289, с. 11];

б) **психічна реакція і суб'єктивна оцінка** (регулярно використовувалися в англійському матеріалі XIX ст. за винятком газетних текстів і менш частотні у публіцистиці та документах, нетипові для художніх текстів, але доволі високочастотні у наукових та газетних текстах англійською мовою XX ст.; з тенденцією до збільшення частотності в українських художніх (як прозових, так і драматичних) та газетних текстах XX ст.):

(2.223) *It doesn't look good to play favorites with your servants ...* [357, p. 414];

(2.224) *Але не робота найголовніше* [319, с. 26];

7) **кількісна характеристика суб'єкта** (поодинокі випадки тематизації зафіксовані в публіцистичних текстах обома мовами та україномовних газетних текстах):

(2.225) *In proportion to the brevity of the sentence would, of course, be the facility of the variation* [330, p. 1001];

(2.226) *Найбільш численною (90 осіб) була делегація вчених, громадських та політичних діячів, дипломатів, ректорів провідних університетів та мерів міст Греції* [307, p. 1].

Загальний характер кількісного співвідношення предикатів-тем різних семантичних типів у досліджуваних текстах наведений у таблиці 2.18 **Додатків.**

Як свідчать дані таблиці 2.18, для англomовних текстів найтипovішими в позиції теми висловлення є предикати зі значенням **презентація суб'єкта** (32,14% у XIX ст. та 31,43% у XX ст.), **психічна реакція і суб'єктивна оцінка** (23,22% і 20,00% відповідно) у структурах з формальними суб'єктами *it* і *there* (див. приклади (2.219) та (2.223)) – класичних прикладах позиційного способу ремовиділення смислового суб'єкта. Доволі частотний тип зі значенням **дія суб'єкта або над суб'єктом** (16,07% у XIX ст. та 25,71% у XX ст.) здебільшого зустрічається у публіцистичних текстах, сфокусованих на аналізі певних концептів, абстрактних ідей та філософських категорій, які виконуючи функцію суб'єкта, займають рематичну позицію. Аналогічну картину маємо і в газетних текстах з акцентом на суб'єктах, що позначають події, факти, персоналії.

У досліджуваних текстах українською мовою тематизації перш за все зазнають предикати у початковій позиції зі значенням а) **просторова і часова локалізація суб'єкта**, що характерно для вибірок будь-якої функціонально-стилістичної спрямованості (30,00% у XIX ст. та 24,64% у XX ст.); б) **дія суб'єкта або над суб'єктом** (як і в англomовному матеріалі, найчастотніші у публіцистичних і газетних текстах, в цілому – 16,67% у XIX ст. та 28,26% у XX ст.); в) **презентація суб'єкта** (наявність / відсутність,

поява / зникнення) з найвищими показниками частотності знову ж таки у газетних текстах (загальний показник частотності – від 25,56% у XIX ст. до 13,04% у XX ст.). При цьому слід зазначити, що в цілому протягом XIX–XX століть у досліджуваних мовах ми спостерігаємо протилежні тенденції у процесі тематизації предикатів: в англomовному матеріалі кількість предикатів-тем зменшується у 1,6 рази, а в україномовному – у 1,53 рази зростає. Якщо факт загальної значно вищої частотності тематизованих предикатів в українській мові можна пояснити вільним (у порівнянні з фіксованим англійським) словопорядком, то виявлена тенденція до активізації цього процесу, на наш погляд, може опосередковано свідчити про нижчу інтенсивність загального процесу тематизації нового знання (переведення певних квантів інформації з оперативної пам'яті в довготривалу під час розширення досвіду людини) у сучасній українській літературній мові порівняно до сучасної англійської.

2.6.2. Кількісний розподіл інформації між темою і ремою висловлення. Для встановлення різниці в обсязі словесного вираження теми та реми, тобто для дослідження характеру кількісного розподілу інформації між ними, ми підраховували середні розміри теми і реми проаналізованих висловлень та їх співвідношення. Середній розмір дорівнює середньому арифметичному від загальної кількості слівформ, які входять до складу теми або реми усіх прикладів. Результати підрахунків наведені в таблиці 2.19 (див. Додатки).

Дані таблиці 2.19 яскраво ілюструють більшу розгорнутість реми як носія нової інформації у висловленні, інформаційно відзначених компонентів “чужого” світу. Співвідношення “тема : рема” дорівнює в англійській мові від 1 : 1,93 до 1 : 3,52 в XIX ст. та від 1 : 2,53 до 1 : 4,46 в XX ст.; а в українській мові – від 1 : 2,2 до 1 : 4,98 в XIX ст. та від 1 : 1,47 до 1 : 1,93 в XX ст. в залежності від функціонального стилю. При цьому цікавим є той факт, що в текстах художньої прози і публіцистики в обох мовах

спостерігається зменшення середніх розмірів як теми, так і реми, а в газетних текстах при зменшенні середнього обсягу реми обсяг теми в українській мові збільшується, а в англійській залишається без змін. Збільшення обсягу теми зафіксовано і в українських наукових текстах та в драматичних творах обома мовами. Цей факт, на наш погляд, безпосередньо пов'язаний з помітним зростанням у нехудожніх текстах моделей $S > P$ (табл. 2.2 і 2.3) та розвитком аналітичних явищ у граматичній будові сучасної української мови (див. стор. 72–73 даної роботи). Крім того, слід звернути увагу і на те, що в зазначених угрупованнях зафіксовано певне зростання частотності моделей з інверсним типом співвідношення формально-синтаксичної і комунікативної перспектив, що є взагалі типовим для україномовного матеріалу (див. табл. 2.14 **Додатків**). Тобто зростання середнього розміру теми відбувається, можливо, за рахунок того, що в позиції теми у відповідних українських та англійських текстах ХХ століття частіше (в порівнянні до ХІХ ст.) опиняється предикат, який, як було вже відзначено, характеризується більшою розчленованістю інформації, більшою кількістю позицій поширювачів, ніж суб'єкт. Наприклад (виділене – тема, Н. Ж.):

– англійська драма ХХ ст.:

(2.227) *There is going to be a General Cleaning first* [357, p. 932] (T=6, R=3);

– українська газета ХХ ст.:

(2.228) *Сьогодні завдання масовості на себе може взяти школа* [307, № 23, с. 4] (T=7, R=1);

– українська наука ХХ ст.:

(2.229) *Між напрямками ковалентних зв'язків атома утворюється валентний кут* [277, с. 19] (T=6, R=2).

Задля отримання кількісних характеристик процесу тематизації ми також дослідили співвідношення середніх розмірів теми і реми при різних семантичних типах предикатів-тем (див. таблицю 2.20 **Додатків**). Показники таблиці 2.20 свідчать про наявність залежності між середнім розміром і

семантикою предиката-теми. Беручи до уваги показники частотності типів, зафіксовані у таблиці 2.18 (оскільки робити більш-менш ґрунтовні висновки по відношенню до низькочастотних, а інколи і поодиноких прикладів ми вважаємо неправомірним), слід відмітити значну розгорнутість широкоуживаних предикатів-тем зі значення **ознака / стан суб'єкта, дія суб'єкта або над ним і просторова / часова локалізація суб'єкта**. Пояснення більшої розгорнутості певних типів предикатів у позиції теми, на наш погляд, слід шукати у більш детальному аналізі кількості позицій поширювачів у їх складі, що може стати предметом окремого дослідження. Для проблематики, яка розглядається у даній роботі, більш цікавим є виявлення у випадках повністю інверсної перспективи загальної тенденції до наближення співвідношення середніх розмірів теми і реми до одиниці, зростання середнього розміру суб'єкта-реми за зменшення розміру предиката-теми в англійських текстах і зростання обох показників в українському матеріалі.

Зареєстровані випадки тематизації предиката, більш типові для українського матеріалу, знов повертають нас до думки про більшу "розтягнутість" у часі, меншу інтенсивність процесу топікалізації нового знання в українській мові порівняно з англійською (див. стор. 109 даної роботи), що знаходить відображення і у розбіжності загальних середніх показників розміру теми в англійській та українській мовах протягом XIX–XX століть, встановлених без урахування стилістичної диференціації мовного матеріалу (дані таблиці 2.21 **Додатків**). Але відзначені розбіжності не змінюють того факту, що в обох мовах середній розмір реми принаймні вдвічі перевищує середній розмір теми.

Висновки до розділу 2

Семантична параметризація суб'єктно-предикатної структури мовленнєвих актів англійської та української мов у різних функціональних стилях XIX і XX століть дозволяє зробити висновок про існування компенсаторної залежності між інформаційною насиченістю складів простого двоскладного речення: збільшення кількості інформації в суб'єкті закономірного спричиняє зменшення інформації в предикаті і навпаки.

Протягом досліджуваного періоду простежується тенденція до зміщення центру інформації в область предиката при знятті інформації з суб'єкта: найбільш уживаними типами кількісного розподілу інформації між складами суб'єкта і предиката в обох мовах є типи S_1P_n та $S_n < P_n$, а співвідношення середніх розмірів складів $S_{\text{сєр}} : P_{\text{сєр}}$ коливається в англійській мові від 1 : 2,49 до 1 : 4,13 в XIX столітті і від 1 : 2,71 до 1 : 4,61 в XX столітті, а в українській мові – відповідно від 1 : 2,54 до 1 : 4,03 в XIX столітті і від 1 : 1,65 до 1 : 3,55 в XX столітті та в межах кожної з двох мов може слугувати диференційною ознакою функціонального стилю. На фоні спільної для обох мов більшої розгорнутості предиката загальне співвідношення обсягу інформації між складами $S : P$ виявляє відмінні тенденції у зіставляваних мовах впродовж XIX–XX ст.: в англійській мові середній обсяг предикату зростає від 4,13 до 4,61, в українській – зменшується від 3,69 до 3,55 словоформ.

Частотність випадків інформаційної насиченості предиката десятьма і більше словоформами в багато разів більша, ніж відповідний показник для суб'єкта. І навпаки, однослівні суб'єкти за своєю частотністю абсолютно переважають однослівні предикати. У напрямку до сучасності усереднений максимум насиченості інформацією складів суб'єкта і предиката зменшується, при цьому інтенсивність цього процесу є більшою у галузі суб'єкта.

У композиційній будові сучасного простого речення перевага надається проєктивності (монолітності) складів, при цьому типовим для обох досліджуваних мов є так званий “прямий” порядок слів, коли ключове слово складу суб’єкта передує ключовому слову складу предиката, тобто композиційні варіанти SP та PSP становлять більше 90% в англійській мові і близько 75% в українській мові від загальної кількості проаналізованих прикладів. Кваліметричний аналіз композиції суб’єктно-предикатної структури виявляє евристичні риси діалектики кількості і якості в реченні. За типом кількісного розподілу інформації між складами суб’єкта і предиката можна прогнозувати композиційну будову речення, а за цією будовою – структуру, відносний обсяг складів, вірогідну будову “рамки новизни”, а у деяких випадках – типове значення речення. Наприклад, однослівні склади в абсолютній більшості випадків реалізуються в моделі прямого порядку слів, предикати в них здебільшого характеризуються повною семантикою дії, а самі речення є подібними до сценічних ремарок у драматичних творах.

У функціональному (комунікативному) плані абсолютна більшість проаналізованих мовних одиниць являє собою диреми (бінарні структури, що складаються з теми і реми), серед яких типовими – 92,41% в англійській і 81,04% в українській мові – є випадки неінверсної перспективи, тобто збігу формально-синтаксичного і актуального членування речення. Це підкреслює неправомірність протиставлення даних перспектив, які слід розглядати як взаємодіючі, взаємозумовлені аспекти висловлення. Ядро теми переважно становлять одиниці лексико-семантичної групи “Людина”, що повністю відповідає основним концепціям антропоцентричної парадигми сучасної лінгвістики: досвід мовної особистості і текст прагматично розподілені по двох світах – “своєму”, в якому побутує топікалізоване знання (немаркована норма, суб’єкт-тема), і “чужому”, до якого слід віднести рефлексію над не присвоєним знанням (інформаційно відзначений предикат-рема). Таким чином, співвідношення теми і реми являє собою частковий прояв

функціонування системи “людина та її найближче оточення (своє) – середовище (чуже)”.

На комунікативному (функціональному) рівні зіставлювані мови виявляють специфічні риси кількісно-якісного перерозподілу інформації між складами речення: процес топікалізації нового знання в сучасній українській мові є більш розтягнутим у часі, ніж в сучасній англійській мові. Свідченням цього є певне зростання частотності випадків тематизації предикатів і відповідно збільшення середнього обсягу теми.

Частотність та середній розмір тематизованих предикатів висловлень залежить від функціонально-стилістичної спрямованості досліджуваних текстів і семантичного типу предиката-теми: для обох мов типовими в позиції теми висловлення є предикати зі значенням “презентація суб’єкта” (наявність / відсутність, поява / зникнення) (в англійській мові: 32,14% у XIX ст. та 31,43% у XX ст. і в українській: 25,56% у XIX ст. та 13,04% у XX ст. від загальної кількості предикатів-тем) та “дія суб’єкта або над суб’єктом” (в англійській мові: 16,07% у XIX ст. та 25,71% у XX ст. і в українській: 16,67% у XIX ст. та 28,26% у XX ст.), “психічна реакція і суб’єктивна оцінка” в англомовних текстах (23,22% у XIX ст. та 20% у XX ст.) та “просторова і часова локалізація суб’єкта” в текстах українською мовою (30% у XIX ст. та 24,64% у XX ст.) за позиційного способу ремовиділення смислового суб’єкта.

Рема як маркований носій нової інформації у висловленні характеризується більшим ступенем розчленованості, ніж контекстуально обумовлена, немаркована, нормативна і схильна до імпліцитності тема. Співвідношення середніх розмірів теми і реми (в англійській мові: 1: 2,49 у XIX ст. та 1: 3,10 у XX ст. і в українській: 1: 2,84 у XIX ст. та 1: 2,17 у XX ст.) виявляє відмінні тенденції розподілу інформації між ними в зіставлюваних мовах впродовж XIX–XX ст.

Результати даного етапу дослідження наведені також у публікаціях автора дисертації [59, 61, 64, 68].

РОЗДІЛ 3
**ПРАГМАТИЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ КВАЛІМЕТРІЇ СУБ'ЄКТНО-
 ПРЕДИКАТНОЇ СТРУКТУРИ МОВЛЕННЄВИХ АКТІВ**
АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ

3.1. Типологія мовленнєвих актів

Даний розділ дослідження присвячений розкриттю однієї з перспектив, пов'язаних зі встановленням компенсаторної залежності між синтаксичними обсягами складів простого речення в межах лінгвокваліметрії, а саме – прагматичній інтерпретації цієї залежності в галузі цілих висловлень (різних типів мовленнєвих актів). Оскільки корелятивний баланс між суб'єктом і предикатом / темою і ремою та їх аналогами ПМА та НМА розглядається нами як один з виявів загального принципу обміну інформацією між системою і середовищем, тобто перерозподілу квантів знання про світ між довготривалою пам'яттю людини, призначеною для зберігання вже отриманої та обробленої (топікалізованої) інформації, та пам'яттю оперативною, де нова (рематична) інформація утримується під час її надходження та обробки, аналогію зазначених співвідношень можна представити у вигляді наступної схеми:

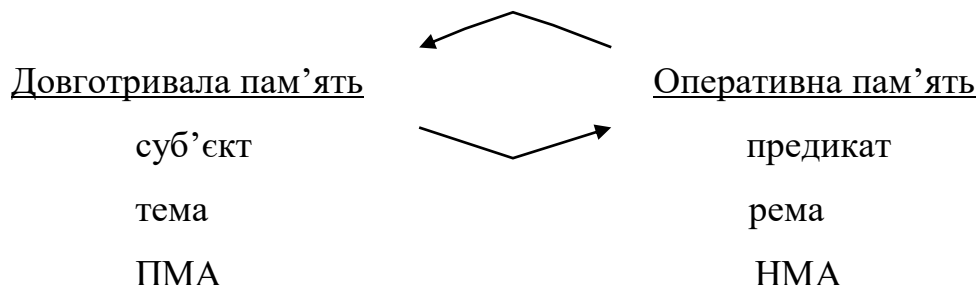

Рис. 3.1. Схема аналогії досліджуваних одиниць обміну інформацією між системою і середовищем.

Але перш, ніж розпочати аналіз співвідношення останніх елементів наведених рядів відповідностей – ПМА та НМА, розглянемо ті принципи, якими ми керувалися при їх розрізненні.

У теорії актів мовлення єдиний мовленнєвий акт представляється як трирівневе утворення: 1) мовленнєвий акт по відношенню до мовних засобів, які використовуються під час його вимови, виступає як **локутивний акт**; 2) мовленнєвий акт по відношенню до мети, яка маніфестується та до низки умов його здійснення, виступає як **ілокутивний акт**; 3) по відношенню до своїх результатів мовленнєвий акт виступає як **перлокутивний акт**. Ця потрібна опозиція відповідає уявленню про гетерогенність плану змісту висловлення. Використовуючи мовні засоби під час здійснення локутивного акту, мовець надає своєму висловленню **локутивного значення**, а маніфестуючи мету говоріння в певних умовах під час здійснення ілокутивного акту, він надає висловленню певної **ілокутивної сили**. Перлокутивний акт, а відповідно і **перлокутивний ефект** за самою своєю сутністю не знаходиться в необхідному зв'язку зі змістом висловлення (див. [131, с. 93]).

Локуція була об'єктом вивчення всіх семантичних теорій лінгвістики, які моделювали співвідношення між ізольованими реченнями та їх смислом, абстрагованим від тих аспектів змісту, що передаються реченням під час його застосування у спілкуванні. Перлокуція як вплив мовлення на думки і почуття адресатів і через них на вчинки і поведінку людей – це аспект мовленнєвого акту, яким з давніх-давен займалася риторика. Отже, головна увага в теорії актів мовлення приділяється аналізу поняття “ілокуція”, в якому фіксуються ті аспекти акту мовлення і змісту висловлення, які не виявлялися ані формальною семантикою, ані традиційною риторикою. Саме тому термін “мовленнєвий акт” та “ілокутивний акт” часто використовуються як синоніми.

Той факт, що одне і те саме висловлення в різних комунікативних умовах може набувати різної ілокутивної сили, призводить до розрізнення

двох типів актів мовлення: ПМА і НМА. Якщо ПМА має лише одну, пряму ілокуцію, яка безпосередньо витікає з буквального значення висловлення (це значення називають також власним, основним, базисним), то в непрямому висловленні – більше, ніж одна ілокутивна сила: до прямої ілокуції додається непряма ілокуція (прагматична функція висловлення), яка детермінується комунікативною спрямованістю. Інакше кажучи, НМА можна інтерпретувати як випадок розбіжності між інтенціоналом (абстрактним змістом, пропозицією) та екстенціоналом висловлення (його значенням у конкретних комунікативних умовах). Наприклад, ствердження про спроможність адресата виконати певну дію:

(3.1) *Але ж ти можеш йому допомогти* [319, с. 68]

в певних комунікативних умовах має значення спонукання до цієї дії: “Допоможи йому”.

Межа між описовим і прагматичним значенням нечітка. Прагматичні значення, які отримують мовні елементи в мовленні, мають тенденцію до закріплення, оскільки людям властиво використовувати динамічний стереотип у своїй мовленнєвій і розумовій діяльності. Завдяки узусу прагматичне значення закріплюється як одне із значень даного елемента системи мови. Це значення може бути переносним з семантичної точки зору, але прямим з прагматичної, оскільки його використання визначається вже не тільки конкретними умовами даного мовленнєвого акту. Наприклад, загальноприйнятий у мовленнєвому спілкуванні принцип ввічливості вимагає пом'якшення спонукань. Так, модалізоване питання про спроможність адресата виконати певну дію передає непряме прохання: *Can you pass me this book? / Чи можете Ви передати мені цю книжку. → Pass me this book, please! / Передайте мені цю книжку, будь ласка.* Отже, певні типи НМА зазнають конвенціоналізації, ступінь якої безпосередньо залежить від частоти вживання: чим частіше вживається те чи інше висловлення, тим вищим є ступінь конвенціоналізації. У типових ситуаціях мовці

використовують схожі висловлення, які набувають певної сталості і з часом можуть перетворитися на стереотипні формули.

Ситуація вживання мови – це перш за все ситуація взаємодії співрозмовників у контексті соціальної діяльності. Досягнення взаєморозуміння між учасниками комунікативного акту залежить не тільки від правил використання мовних одиниць, а й від соціального досвіду комунікантів. Важливим фактором, який сприяє правильній інтерпретації непрямих висловлень, є спільні прагматичні пресупозиції, тобто сукупність умов, які необхідно задовольнити, щоб а) зробити доцільним використання даної структури висловлення; б) даний комунікативний намір був ефективно втілений у конкретному висловленні; в) висловлення правильно зрозуміли [73]. Інакше кажучи, “... пресупозиція насправді являє собою посередню ланку між моделлю лінгвістичної компетенції та моделлю комунікативної компетенції” [72, с. 319]. Отже, логічна співвіднесеність між описовим і прагматичним значенням у непрямих висловленнях має раціональну основу: автор висловлення і його адресат володіють спільним фондом знань.

Велику роль у правильній інтерпретації НМА відіграє наявність / відсутність у пропозиціональному змісті вихідного висловлення елементів пропозиції імплікованого висловлення. За цим критерієм всі непрямі висловлення поділяються на **імпліцитні** та **напівімпліцитні** [44, с. 9]. **Імпліцитні НМА** характеризуються відсутністю структурної спільності між пропозиціями вихідного та імплікованого висловлень і відповідно великою залежністю від контексту. Наприклад:

– англійська драма ХХ ст.:

(3.2) *MAMA It must be time for your medicine.*

JESSIE Took it already [347, p. 1108];

– українська драма ХХ ст.:

(3.3) *П а в л о П е т р о в и ч. Та досить! Давай ліпше здоров'я поправимо. А то мені геть зле.*

Серьога. Та не кажи. (Розливає горілку). Ну, давай. Припиши, Боже, не за гріх, а за ліки. (Випивають. Мовчки закушують). Ну що, легше стало?

Павло Петрович. Не розпробував. Між першою і другою...

Серьога. Зрозумів. (Знову наливають). О, тепер гарненько. Еге ж?
[319, с. 19].

У наведених уривках найбільш цікавими для аналізу є виділені висловлення, які являють собою імпліцитні НМА. Ці висловлення мають дві ілокутивні сили; їх комунікативно-адекватна інтерпретація можлива лише за умов урахування ряду комунікативно-прагматичних факторів. Пряме (описове) значення цих висловлень – констатація: мовець повідомляє слухачу певний пропозиціональний зміст. У даному контексті це значення зберігається, але не актуалізується. Непряме значення виділених висловлень – спонукування до дії: “*Take your medicine*” у прикладі (3.2) і “*Налий мені ще горілки*” в (3.3). Отже, в даних випадках спостерігається відсутність структурної спільності між пропозиціональною частиною констативного висловлення і пропозиціональним змістом директива.

Прикладами іншої групи НМА – **напівімпліцитних** непрямих висловлень – служать підкреслені репліки персонажів у наступних уривках:

– англійська драма XX ст.:

(3.4) *MAY You've gotta' give this up, Eddie.*

EDDIE I'm not giving it up!

MAY (calm) Okay. Look. I don't understand what you've got in your head anymore. I really don't. I don't get it. Now you desperately need me. Now you can't live without me. NOW you'll do anything for me. Why should I believe it this time?

EDDIE Because it's true.

MAY It was supposed to have been true every time before. Every other time. Now it's true again. You've been jerking me off like this for fifteen years. Fifteen years I've been a yo-yo for you. I've never been split. I've

never been two ways about you. I've either loved you or not loved you. And now I just plain don't love you. Understand? Do you understand that? I don't love you. I don't want you. Do you get that? Now if you can still stay, than you're either crazy or pathetic [347, p. 1153];

– українська драма ХХ ст.:

*(3.5) Д і й А т а м а н о в (істерично). А я, крім того, що присвятив тобі усе своє життя, іншої вини за собою не знаю! **Тому попрошу все ж торкнутися моєї особи і вимагаю це зробити зараз, при свідках, негайно.***

Т р о я н а т а. Зарубай собі на носі, Діє Атаманове, коли просять, тоді не вимагають. А що стосується посвяти життя, то тут ти, дорогенький, перебрав зайвого. Адже сам знаєш – така вже ваша чоловіча доля. І, аби припинити цю істеріку, хотіла б нагадати давню мудрість...

Д і й А т а м а н о в (перебиває). Знаю. Краще солодка брехня, ніж гірка правда. Ні, я хочу знати правду і тільки правду.

Т р о я н а т а. Ну, гаразд! Напевно справді, чим швидше ми припинимо гратися в сімейний демократизм, тим буде краще для всіх нас... [319, с. 183];

(виділено жирним шрифтом і підкреслено – мною, Н. Ж.).

Якщо проаналізувати дані уривки з точки зору успішності / неуспішності акту комунікації, стає очевидним, що вони являють собою випадки збою у спілкуванні: комунікативна мета, поставлена одним із співрозмовників у висловленнях, які ми виділили жирним шрифтом, не досягнута. Подібний дисонанс у розумінні є характерним для конфліктного спілкування. Відсутність зацікавленості у кооперативному (консенсусному) спілкуванні з боку адресатів виділених висловлень спонукає їх авторів до часткової експлікації направленості намірів своїх мовленнєвих дій на каузацію дій адресатів: у підкреслених висловленнях експлікується умова пропозиціонального змісту непрямих директивів “*Get out!*” та “*Скажи мені*

правду” – **бажання** (побажання, потреба) мовця, щоб адресат виконав відповідну дію [173, с. 182].

Оскільки адекватна інтерпретація мовленнєвого акту пов’язана насамперед з правильною інтерпретацією його ілокутивної сили, яка передає інтенцію мовця, є підстави вважати, що при розчленованому вираженні ілокутивного і пропозиціонального компонентів у поверхневій структурі висловлення необхідність залучення контексту для їх ідентифікації буде не такою обов’язковою, як за відсутності у висловленні експліцитних маркерів його ілокутивної сили. Отже, (як справедливо відзначає Л. М. Медведєва), “в загальних рисах характер зв’язку М[овленнєвого] А[кту] і контексту може бути описаний у термінах більшого / меншого ступеня залежності мовленнєвого акту від контексту, значною мірою пов’язаної з експліцитним / імпліцитним уявленням його ілокутивної сили” [114, с. 32]

Таким чином, адекватна інтерпретація НМА відбувається за допомогою операцій логічного виведення імпліцитної непрямой ілокуції даного висловлення, детермінованої певними комунікативними умовами його застосування, з його прямої ілокуції, безпосередньо пов’язаної з описовим (пропозиціональним) значенням. При цьому необхідним є урахування ряду прагматичних факторів, таких, як контекст, включаючи ситуацію спілкування, пресупозиції, умови успішності того чи іншого типу висловлень, а також структурно-семантичної особливості висловлень.

Той факт, що інтерпретація непрямих висловлень відбувається за правилами виведення імплікатур, поєднує НМА з іншими випадками непрямого використання висловлень, такими, як метафора, іронія, в межах більш широкого, узагальненого явища іносказання як будь-якого виду перенесення значень. Але між НМА та іншими типами іносказання існує суттєва різниця: у НМА мовець не відходить повністю від вихідного (прямого) значення, чого не відбувається в суміжних з цим типом висловлень явищах. Отже, будь-який НМА являє собою випадок іносказання, але не всі

випадки іносказання можна кваліфікувати як НМА. Створення образу входить до системи НМА лише частково.

Механізмом породження НМА є транспозиція прагматичних типів висловлень [145, 157–159, 183], яка полягає в заміні однієї мовленнєво-комунікативної мети іншою в межах акту спілкування.

З цілеустановкою і намірами мовця в традиційному синтаксисі було співвіднесене розмежування розповідних, питальних і спонукальних речень, які перебувають в однозначних відповідностях з синтаксичною формою речення і являють собою “структурно-функціональні (або структурно-комунікативні) типи речень” [90, с. 94]. Розробка нового понятійного апарату в межах лінгвопрагматики надала можливість створення нової класифікації, орієнтованої тільки на функцію або інтенціональний зміст висловлення. Питання типології прагматичних типів висловлень розроблялися в працях Дж. Остіна [131], Дж. Серля [173], Р. Омана [249], Б. Фрейзера [233], Г. Г. Почепцова [144], Л. П. Чахоян [199], Т. М. Шелінгер [207]. Численні класифікації прагматичних (ілокутивних) типів мовленнєвих актів, розроблені різними вченими як за кордоном, так і в колишньому СРСР, незважаючи на використання різних термінів для позначення окремих типів висловлень та відсутність єдиного принципу їх розмежування, не виключають, а скоріше доповнюють і модифікують одна одну. Отже, не маючи собі за мету створення нової типології, вважаємо за можливе використати накопичений у цій галузі досвід і на його основі розрізнити наступні прагматичні типи висловлень:

– **констативи**, основною метою яких є фіксація відповідальності мовця за повідомлення про певний стан справ, за істинність судження, яке ним висловлюється. До цього типу відносяться мовленнєві акти повідомлення, ствердження, констатації, опису, звіту, пояснення, запевнення;

– **директиви**, спрямовані на спонукання адресата до виконання певної дії. Вони виражають психологічний стан потреби, бажання, прагнення мовця і з точки зору семантики становлять мовленнєвий вплив однієї особи на іншу

з метою каузації вказаної дії. Цей тип поєднує в собі накази, вказівки, вимоги, розпорядження, прохання, поради, рекомендації, застереження, нормативні акти;

– **квеситиви**, які виражають стан когнітивного дефіциту у мовця і являють собою запит мовцем необхідної інформації, відомої адресату. На відміну від директивів, очікувана реакція адресата квеситивного висловлення має бути виражена не конкретним вчинком, а якимось висловом. Спонування до мовленнєвої дії виражається структурно-інтонаційними особливостями питального речення;

– **комісиви**, мета яких полягає в тому, щоб покласти на мовця зобов'язання виконати в майбутньому певну дію або дотримуватися певної лінії поведінки. При цьому майбутня дія, стосовно виконання якої мовець приймає на себе зобов'язання, може бути спрямованою як на користь адресата, так і навпаки. У першому випадку ми маємо мовленнєві акти обіцянки, гарантії, клятви, в останньому – погрози та попередження. Показником належності мовленнєвих актів до цього типу виступає наявність у них семи футурально-презентної перспективи;

– **експресиви** – мовленнєві акти, які виражають психологічне відношення мовця до стану справ, визначеного в межах пропозиціонального змісту. Висловлення цього типу становлять реакцію мовця на дію / поведінку адресата. Ця реакція може бути як позитивною (мовленнєві акти подяки, вітання, схвалення і т. п.), так і негативною (вираження вибачення, дорікання, шкодування, обурення, прокляття і т. п.);

– **декларації**, ілокутивною метою яких є забезпечення стану справ, безпосередньо співвіднесених з даною мовленнєвою дією. Цей прагматичний тип висловлень вводить нові факти або у мовну дійсність (надання назв, визначень), або в соціальне життя (призначення, вироки, відкриття засідань і т.п.). Для успішності висловлень даного типу необхідно, щоб мовець мав певний соціально-рольовий статус, який дозволяє йому призначати, виносити вирок і т.п. Декларації, подібно до комісивів і директивів, впливають на

реальність. Але якщо будь-яка зміна, спричинена комісивним і директивним висловленням, буде мати перлокутивний ефект, то зміни, які виникають внаслідок декларативного акту, носять ілокутивний характер; вони безпосередньо включаються до мовленнєвого акту даного типу;

– **вокативи (або апелятиви)** – акти звернення, виклику і заклику, єдиною метою яких є привертання і підтримка уваги адресата. У цих висловленнях реалізується фатична метакомунікативна функція мови, спрямована на включення / переключення, підтримку і переривання мовленнєвого контакту.

Встановлення сфер транспонування вищезазначених типів висловлень, їх функціональних варіантів та закономірностей їх функціонування, тобто типологія НМА у найбільш докладному вигляді була представлена в дисертаційному дослідженні О. І. Герасимової, проведеному на матеріалі англійського діалогічного мовлення [44].

В основі цієї типології знаходиться побудова опозиційних відношень між висловленнями зі значенням спонукального характеру (квеситиви і директиви на основі спільної для них спрямованості наміру мовленнєвих дій мовця на каузацію дій адресата) і висловленнями зі значенням неспонукального характеру (констативи, експресиви, комісиви, декларації). У результаті аналізу мовного матеріалу авторка виділяє певні варіанти транспозиції прагматичних типів висловлень, які повністю збіглися з нашими висновками, а саме:

1) у групі висловлень **спонукального характеру**:

– у галузь **директивного** використання можуть бути транспоновані висловлення **констативного** і **квеситивного** прагматичних типів. У результаті такої транспозиції утворюються мовленнєві акти з непрямою ілокуцією вимоги, прохання, запрошення, поради, рекомендації, запропонування-поради;

– у сферу **квеситивного** використання транспонуються висловлення **констативного** прагматичного типу, які можуть виконувати як частковопитальні, так і загальнопитальні функції;

2) у групі висловлень **неспонукального характеру**:

– у сферу **експресивного** використання транспонуються **квеситиви** для вираження дорікання чи шкодування, тобто негативної оцінки мовцем певного вчинку адресата, та **констативи** з непрямым значенням як негативного відношення мовця до дій чи вчинків іншого комуніканта (докір, здивування, обурення, шкодування), так і бажання викликати в нього позитивну реакцію (вибачення, вдячність, співчуття);

– у сферу **комісивного** використання транспонуються **констативні** висловлення для реалізації значення зобов'язання-сприяння та застереження чи погрози (що відповідає диференціації комісивних висловлень за ознакою бажаності / небажаності дій мовця для адресата) та **квеситивні** мовленнєві акти для актуалізації значення обіцянки та пропозиції.

Крім того, О. І. Герасимова [44] відмічає той факт, що **декларації** та **констативи** не мають варіантів непрямого вираження. Якщо такий висновок по відношенню до декларацій не викликає будь-яких заперечень (адже ілокутивна мета даного типу висловлень полягає у **забезпеченні** виконання відповідних дій і непрямий характер, як справедливо вказує О.І. Герасимова, для таких актів є неприйнятним), то в галузь **констативного** використання, на наш погляд, транспонуються **квеситивні** акти особливого типу – т.зв. **риторичні запитання**, в яких пряма ілокуція – запит інформації замінюється непрямою ілокуцією констатації певного стану справ.

Беручи до уваги вищенаведені зауваження, типологію НМА можна представити у вигляді наступної таблиці-схеми:

непряма ілокуція					
пряма ілокуція	Директив	Квеситив	Констатив	Комісив	Експресив
Директив	ПМА	–	–	–	–
Квеситив	+	ПМА	+	+	+
Констатив	+	+	ПМА	+	+
Комісив	–	–	–	ПМА	–
Експресив	–	–	–	–	ПМА

Рис.3.2. Схема можливих типів транспозиції ПМА у НМА (знаком + позначена транспозиція прагматичних типів висловлень).

Слід зазначити, що дана схема відображає типологію тільки тих НМА, до складу непрямої ілокуції яких входить лише одна ілокутивна сила. Синкретичні типи НМА з більше, ніж однією непрямою ілокутивною силою мають бути проаналізовані окремо.

У задачі лінгвопрагматики, крім аналізу власне прагматичного параметра речення, входить також встановлення особливостей взаємозв'язку прагматичного параметра з іншими найважливішими параметрами речення – структурним і семантичним, тобто визначення комунікативних потенцій того чи іншого структурно-семантичного утворення і встановлення того, які структурно-семантичні утворення можуть виконувати задану комунікативну мету [147, с. 13]. Отже, для визначення того, які саме кванти інформації в НМА відходять до імплікатури, які мовні одиниці відображають непряму

ілокуцію, ми вважаємо за доцільне проаналізувати семантику предикатних центрів ПМА, виведених з відповідних ним НМА.

Оскільки непряма ілокуція завжди задається в імплікатурі НМА, у контекстуально-пресупозиційному аналізі присутня певна доля спекулятивізму, пов'язаного з необхідністю уможлядних інтерпретацій у галузі об'єктів, що емпірично не спостерігаються. Тому великого значення набувають формальні показники належності речення до певного типу акту мовлення. У ролі такого ідентифікатора, на наш погляд, може виступати параметр довжини речення “як поверхневий прояв латентних семантико-граматичних та нейро-фізіологічних обмежень комунікації” [15, с. 3], який експлікує процес перерозподілу квантів знання про світ між довготривалою та оперативною пам'яттю людини. За такого підходу прагматичні варіанти речення постають в якості інформаційних моделей мовної сегментації дійсності, до яких можливо застосувати кількісну міру, що виявляється функцією глибинних семантичних відмінностей. Експериментальне підтвердження даного положення передбачає встановлення двох кореляцій: по-перше, залежності між довжиною висловлення і його належністю до певного типу мовленнєвого акту шляхом зіставлення довжини ПМА і НМА; по-друге, залежності між довжиною висловлення-НМА та кількістю пресупонованих ним ПМА.

Отже, на заключному етапі програма дослідження для кожного із жанрово-стилістичних угруповань текстів визначалася аналізом таких параметрів:

- динаміка використання різних типів мовленнєвих актів протягом ХІХ–ХХ століть;
- кількісний аналіз використання прагматичних типів речення, в яких реалізуються НМА;
- семантика предикатного центру експліцитних перформативних формул найчастотніших типів НМА;

– довжина висловлення як опосередкований показник типу мовленнєвого акту;

– залежність довжини висловлення, яке реалізує НМА, від кількості пресупонованих ним ПМА.

Дана програма, на наш погляд, дозволяє повною мірою розкрити ізоморфізм співвідношень суб'єкт / предикат і ПМА / НМА, а також визначити сучасну комунікативну ситуацію та прогнозувати подальший розвиток системи ПМА / НМА.

3.2. Динаміка використання різних типів мовленнєвих актів протягом XIX–XX століть

У посібнику з практичної стилістики О. С. Ахманової та Р. Ф. Ідзеліса [219, с. 53] наведено дуже цікавий приклад тексту, що ілюструє небезпечне непорозуміння, яке виникло в листуванні сантехніка, відповідального за стан каналізаційної системи Нью-Йорка, з інженерами конструкторського бюро:

“A plumber once wrote to a research bureau pointing out that he had used hydrochloric acid to clean out sewer pipes and inquired, “Was there any possible harm?” The first reply was as follows: “The efficacy of hydrochloric acid is indisputable, but the corrosive residue is incompatible with metallic permanence”. The plumber then thanked them for the information approving his procedure. The dismayed research bureau tried again, saying: “We cannot assume responsibility for the production of toxic and noxious residue with hydrochloric acid and suggest you use an alternative procedure”. Once again the plumber thanked them for their approval. Finally, the bureau, worried about the New York sewers, called in a third scientist who wrote: “Don’t use hydrochloric acid. It eats hell out the pipes”. / До одного конструкторського бюро надійшов лист сантехніка, який повідомив, що використовував соляну кислоту для очистки каналізаційних труб, і запитав, чи не заподіяв він цим якої шкоди. Перша відповідь була такою: “Ефективність соляної кислоти не викликає

ніяких сумнівів, але їдкий осад не сумісний з міцністю металу”. Сантехнік подякував за інформацію, яка схвалювала його дії. Стривожені інженери конструкторського бюро спробували ще раз, повідомляючи: **“Ми не можемо прийняти на себе відповідальність за утворення токсичного і руйнівного осаду від соляної кислоти і пропонуємо спробувати інший засіб”**. І знову сантехнік подякував їм за підтримку. Урешті-решт, бюро, хвилюючись за стан каналізаційної системи Нью-Йорка, звернулося за допомогою до третього науковця, який написав: **“Не використовуйте соляну кислоту. Вона вщент руйнує труби”** (переклад і виділення мої – Н. Ж.).

Подаючи цей текст, автори брошури мали на увазі ілюстрацію комунікативного провалу на рівні зіткнення технократичного канцеляриту з соціолінгвальною компетенцією більш низького рангу в адресата переважно в лексичній сфері. Однак справа тут не тільки і не стільки в цьому, скільки в протистоянні ПМА і НМА (див. підкреслене). Коментуючи подібні ситуації, Р. Є. Янг, А. Л. Беккер і К. Л. Пайк [263, с. 92–93], які, наскільки нам відомо, першими вказали на експансію НМА у сучасних комунікативних умовах, висловлюють з цього приводу таку думку:

*“... How, then, can anyone understand a new type of utterance? How can an interpreter know which implications belong and which do not belong if he has never encountered **that particular type of meaning** before? If somebody has just left the army for his first job in civilian life, and his new boss writes him a note saying, “Can you conveniently go to New York on the 7:30 train?” what is he to make of this? It is obviously not the same kind of communication as “You will proceed to New York on the 7:30 train”, which was what his previous boss would have written. To interpret properly **this new kind of text** our hypothetical tyro will have to make an imaginative leap and recognize that it belongs to the same **broad type** as “You will proceed to New York”. If he were not capable of this imaginative leap, he could not understand the new utterance”. / “Як можна зрозуміти **новий тип висловлення**? Як можна здогадатися, що саме мається на увазі, якщо цей тип значення ніколи раніше не зустрічався? Якщо хтось вперше*

влаштувався на цивільну роботу після демобілізації з армії, а новий начальник його письмово запитує: *“Чи влаштовує вас поїзд о 7:30 до Нью-Йорка?”*, як він повинен це розуміти? Адже це, очевидно, не те саме, що *“Вам належить виїхати до Нью-Йорка поїздом о 7:30.”*, як висловився б його попередній начальник. Щоб правильно зрозуміти цей новий вид тексту, наш гіпотетичний новачок повинен зробити уявний стрибок і усвідомити, що цей текст належить до того ж загального типу *“Ви вирушаєте до Нью-Йорка”*. Якщо він неспроможний здійснити цей уявний стрибок, він не зможе зрозуміти нове повідомлення” (переклад і виділення мої – Н. Ж.).

Якщо врахувати, що цю думку було висловлено майже тридцять років тому, можна легко уявити собі, в якому напрямі продовжують сьогодні розвиватися зазначені авторами процеси.

Зростання обсягу тезауруса сучасної мовної особистості, яке супроводжується перерозподілом квантів знання про світ між довготривалою і оперативною пам'яттю людини, розхитує межі між нормою та аномалією, стимулює пошуки нестандартних засобів конструювання художніх світів у вторинних семіотичних системах, зокрема – навмисне порушення постулату інформативності як художній прийом або презентацію нового (предикатного) знання в тематичній “обкладинці”, як це відбувається в непрямих мовленнєвих актах риторики політичного піару, іміджмейкерства або реклами. Сучасна повсякденна мова і формули мовленнєвого етикету також постійно дають нам сигнали експансії непрямих мовленнєвих актів, що є, на наш погляд, прагматичним наслідком посилення інформативності предикатів, яке супроводжується топікалізацією (граматизацією) нетранспонованих форм і синтаксичних значень (див. **Розділ 2** даної роботи).

На основі вищевикладених міркувань ми дослідили динаміку використання ПМА і НМА протягом XIX–XX століть у кожному із жанрово-стилістичних угруповань текстів обох досліджуваних мов. Результати цього аналізу наведені в таблиці 3.1 (див. **Додатки**).

Дані таблиці 3.1 наочно підтверджують висунуту нами гіпотезу про експансію НМА в напрямі до сучасності. Досить велика кількість НМА була зареєстрована в драматичних творах обох мов (в ХХ столітті такі мовленнєві акти становлять 25,5 % в англійській і 18,5% в українській драмі). Дані тексти являють собою писемну репрезентацію безпосереднього спілкування комунікантів (персонажів) і відрізняються найбільшою різноманітністю нестандартних способів подання інформації (або, за термінологією Т. М. Шелінгер, “нетрадиційних комунікативних одиниць” [207, с. 1]), застосування яких у кожному окремому випадку зумовлене конкретною ситуацією спілкування: нормами мовленнєвого етикету, різницею позиційних статусів комунікантів, їх психологічним станом. Наприклад:

(3.6.) *Jean [submissively]. If you don't understand, ma'am, I must speak more plainly. **It doesn't look good to play favorites with your servants...***

Julie. Play favorites! What an idea! I'm astonished! As mistress of the house, I honor your dance with my presence. And when I dance, I want to dance with someone who can lead, so I won't look ridiculous.

Jean. As you order, ma'am! I'm at your service! [357, p. 414–415].

У цьому уривку з драматичного твору ХІХ століття виділене висловлення – НМА, застосування якого зумовлене різницею в соціальному статусі комунікантів: слуга не може звернутися до своєї господині з прямим директивом *Don't play favorites with your servants* і тому замінює його на НМА, наводячи обставину, яка перешкоджає виконанню дії – непристойність такої поведінки.

В іншому уривку (драма ХХ століття) маємо ситуацію, коли використання НМА спричинене психологічним станом адресата – його надмірним збудженням і стурбованістю:

(3.7) *Hester. It's good of you to see me right away.*

Dysart. You're a welcome relief. Take a couch.

Hester. It's been a day?

*Dysart. No – just a fifteen year old schizophrenic, and a girl of eight thrashed into catatonia by her father. Normal, really... **You're in a state.***

Hester. Martin, this is the most shocking case I ever tried [357, p. 954].

У виділеному висловленні адресант не тільки повідомляє, що помітив стурбованість співрозмовника, але й переключає увагу на його проблеми, спонукає надати інформацію про причини цієї стурбованості (непряма ілюкція даного висловлення – “*What’s the matter with you?*”).

У конфліктній ситуації саме завдяки використанню непрямих висловлень у функції директивного спонукання може посилюватися категоричність вимог співрозмовників один до одного. Наприклад:

(3.8) *Золотницький. Я наважив одружити Яся з Наталею. Наталю, незабаром твоє весілля.*

Наталю. Я Яся не люблю і за його не піду.

*Василина. Степане! **Вона моя дитина – не твоя.***

*Золотницький. Годі! **Я вже сказав!** [275, с. 435].*

У наведеному уривку (драма XIX століття) виділені констативні висловлення мають відповідно непряму ілюкцію “*Не вирішуй долю моєї дитини*” і “*Не сперечайся зі мною*”.

Крім того, за допомогою НМА співрозмовники висловлюють своє відношення (позитивне або негативне) до певних дій один одного, наприклад:

(3.9) *П а в л о П е т р о в и ч. Клавко, ми щойно сіли!*

К л а в а (вишкірившись). Без мене?!

П а в л о П е т р о в и ч. Клавусю, Серьога тільки-но хотів за тобою піти.

*К л а в а. **Та ви вже півпляшки випили** [319, с. 22].*

Останнє речення уривку (драма XX століття) являє собою докір за виконання зазначеної дії, тобто одночасно має дві ілюктивних функції – констатива (пряма ілюкція) і експресива (непряма ілюкція).

У цілому в українських драматичних творах зростання частотності НМА (в 3,2 рази) є більш інтенсивним, ніж в англійських (в 1,5 рази). Але в англійській драмі ХХ століття НМА становлять чверть проаналізованих висловлень. Тому, беручи до уваги близькість даних текстів до усного безпосереднього спілкування мовців, можна зробити припущення про активне цього процесу в сучасному україномовному спілкуванні і усталеність англійської традиції непрямого подання інформації в усній формі комунікації (пор. показники табл. 3.1. для англійської драми ХІХ ст. та української драми ХХ ст.).

У художній прозі спілкування автора з читачем розділене у просторі і часі. Можна сказати, що тут ми маємо справу з еліпсисом реакції адресата-читача, яка тим не менш планується автором і з високою долею вірогідності прогнозується контекстом. На необхідність дослідження художнього тексту в діалогічній орієнтації на читача ще в середині ХХ століття вказував М. М. Бахтін, висловлюючи з цього приводу таку думку: “Роман в його цілому являє собою висловлення, як і репліка побутового діалогу або приватного листа (він має з ними спільну природу), але на відміну від них це висловлення вторинне (складне)” [26, с. 161].

Дослідження тексту як засобу комунікації стало одним з провідних напрямів лінгвістичної теорії тексту [29, 51, 81, 88, 95, 152, 167, 168, 189, 193, 228 та ін.]. О.О. Селіванова згідно з метою цієї теорії наводить таку дефініцію: “**Текст** – цілісна семіотична форма психомовленнєворозумової людської діяльності, концептуально і структурно організована, **діалогічно** вбудована в інтеріоризоване буття, семіотичний універсум етносу або цивілізації, яка служить **прагматично спрямованим посередником комунікації**” [167, с. 32] (виділено мною – Н. Ж.). Разом з тим, художній текст називають найвищою формою репрезентації тексту, відзначаючи його особливу естетичну природу, ідейно-художню інтенційність, орієнтацію на морально-етичне виховання та емотивно-психологічний вплив. Художні тексти в реальному житті культури поліфункціональні: “Один і той самий

текст виконує не одну, а декілька (інколи багато) функцій ... Поєднання художньої функції з логічною, юридичною, моральною, філософською, політичною становить невід’ємну рису соціального функціонування того чи іншого художнього тексту” [111, с. 21–22]. Отже, як справедливо відзначає О. О. Селіванова, “критерій інтенціонально-прагматичної заданості для художнього тексту не дає можливості охарактеризувати цей тип однобічно” [167, с. 28].

На наш погляд, саме поліфункціональністю художньої прози пояснюється той факт, що в цьому типі проаналізованих нами текстів було зареєстровано лише поодинокі випадки НМА і тільки там, де розповідь ведеться від першої особи або де представлена внутрішня мова одного з персонажів, наприклад (виділено мною – Н. Ж.):

(3.10) “... *Why don't you come down to Chautauqua, Harold? We'll wait there for Ralph*”.

Love to give orders, don't you, suckhole? I might have something for you. Yes, I just might [354, p. 464].

Виділені в даному уривку висловлення мають відразу три ілокутивних сили: пряма ілокуція – констатація, непряма ілокуція – погроза (поєднання директивної та комісивної ілокутивних сил);

(3.11) *...Відтепер нею лише дроз побивав. Псовий такий. Навіть собі пахла гідко, тим-то здерла осоружне плаття, під ноги пожбурила, наступила і ... застигла! – начебто щойно вперше й розгледіла погорбатілу спину свого Г.А. .. А він тут як опинився* [304, с. 117],

де виділене речення становить транспозицію МА-квеситива у МА-експресив (зі значенням здивування), яка до речі фіксується і на письмі – втратою знаку питання.

У цілому можна зазначити, що образотворчі засоби художніх текстів характеризуються великою різноманітністю, а НМА як один із видів іносказання не є тут найуживанішим (їх частотність становить лише 0,2 % у текстах ХХ ст. обома мовами).

Основне призначення публіцистичних текстів як аргументативного дискурсу – “здійснювати тривалий і глибокий **вплив** на громадську думку, переконати читача або слухача, що інтерпретація, надана автором або мовцем, є єдино правильною і **змусити** його прийняти точку зору, яка висловлюється в промові, есе чи статті, не тільки через **логічну аргументацію**, але й через **емоційний заклик**” [42, с. 287] (переклад і виділення мої – Н. Ж.), на наш погляд, пояснює той факт, що в цьому угрупованні проаналізованого матеріалу ми засвідчили більш численні за представленістю і різноманітніші за типом транспозиції НМА, ніж в художній прозі (від 0,3% до 1,3% в англійській та від 0,8% до 1,7% в українській публіцистиці). Оскільки автори публіцистичних текстів ставлять собі за мету сформулювати у читачів певне **оцінне** уявлення про факти і події, освітлені в їх творах, це висуває певні вимоги до мови публіцистики – публіцистичний текст має бути зрозумілим, логічним, переконливим і експресивним, тобто максимально риторичним. Саме тому більшість зареєстрованих нами НМА в цих текстах відображають мотиваційну фазу директивної дії, наприклад (див. виділене):

(3. 12) *Before proceeding further, it were perhaps well to discriminate on certain points* [330, p. 1891] (непряма ілокуція – “*Let’s discriminate on certain points*”);

(3. 13) *Дуже б, дуже б добре ви зробили, други мої искренни!* [282, Кн. 1, с. 353] (непряма ілокуція – “*Зробіть це*”);

У газетних матеріалах, покликаних формувати суспільну думку через інформування читачів про останні події в різних сферах суспільного життя, НМА переважно трапляються в рекламних оголошеннях, виконуючи функцію пом’якшеного (оптативного) спонукання. Тобто це НМА-запрошення (інвітативи), характерною рисою яких є малий ступінь категоричності і зв’язок перлокутивного ефекту з бажанням адресату виконати очікувану дію, наприклад:

(3.14) *The match between these clubs in the fourth round will be played at Kennington Oval this afternoon, commencing at half-past two* [371, № 1,516, p. 54];

(3.15) *Both lectures will be held in Room 110 Satterfield Hall. The public is invited to attend* [339, p. 1];

(3.16) *Академічне товариство “Союз” устроює в неділю 22 лат. с. м. в сали “Народного Дому” при ул. Петровича ч.2. вечерниці* [268, 1893, Ч. 2, с. 4];

(3.17) *[Четвертий Міжнародний Конкурс-семінар шкільних учителів в “Артеку” починає свою роботу.] Приймаються заявки на участь у ньому* [307, № 25, с. 3].

Дані таблиці 3.1 **Додатків** показують, що в газетних текстах українською мовою порушується загально зареєстрована в обох мовах тенденція до експансії НМА. Цей факт пояснюється тим, що за довільного вибору газет для аналізу в українських матеріалах ХХ століття рекламні оголошення мають значно меншу питому вагу, ніж у газетах ХІХ століття. Газети українською мовою 90-х років ХХ ст., які ми аналізували, приділяють більше уваги подіям і новинам у політичній та економічній сферах нашого життя, а НМА в них здебільшого являють собою конвенціалізовані застереження редакції, як то:

(3.18) *Рукописи не рецензуються і не повертаються* [294, № 23, с. 8];

(3.19) *Матеріали обсягом понад 1 аркуш не розглядаються* [294, № 23, с. 8];

(3.20) *Редакція не листується з читачами* [294, № 23, с. 8].

Наведені приклади – це синкретичні утворення, що поєднують у собі три ілокутивних сили: пряму ілокуцію констатива, непряму ілокуцію директива та комісива. Наприклад, у застереженні (3.20) непряма ілокуція утворюється такими складовими силами: “*Не надсилайте нам листів*” (директив) + “*Ми не відповімо вам*” (комісив).

Як відзначає В. Г. Байков [15, с. 5–6], діалогічність наукових текстів реалізується в основному за рахунок **інструктивів**, тобто наукових посилань. З метою наочності, полегшення розуміння наукового тексту та підвищення

його впливу на читача автор перериває свою розповідь, щоб послатися на певне попереднє зауваження, зроблене ним самим, або на попередній внесок інших дослідників даної проблеми, зупинитися на якомусь із своїх положень, пояснюючи його читачеві за допомогою прикладів, малюнків, таблиць або діаграм і таким чином “ніби запросити читача або слухача до своєї наукової лабораторії” [7, с. 36]. Для виконання цієї функції застосовуються висловлення, які О. В. Александрова відносить до **категорії відсилки** [7, с. 29–45]. Текстозв’язуюча функція наукових посилань певним чином впливає на віднесення їх до прямого / непрямого типу МА, а саме:

1) посилання на **попередній** контекст (або попередній доробок інших вчених) з метою аргументації певного положення – анафоричний зв’язок – характеризується риторичним підвищенням ілокутивної сили ПМА-констатива. Розгорнутий (експліцитний) приклад такого висловлення знаходимо в англomовному науковому тексті ХІХ століття :

(3.21) *I state this on the authority of Dr. E. Diefenbach, in his German translation of the first edition of this Journal* [341, p. 12].

Такі МА є типовими для всіх проаналізованих угруповань наукових текстів, наприклад:

(3.22) *According to Anton Amann (1981), it will be necessary to distinguish between two classes of elderly, the “young old” and the “old old” in about twenty-five years* [336, p. 40];

(3.23) *Такою ж вона є, разом з св. Понеділком і св. Середою, і в казці Чубинського (II, 323-326)* [279, с. 37];

2) посилання на **подальший** контекст (або ілюстративний матеріал) – катафоричний зв’язок – набуває непрямої ілокутивної сили директива, до якої інколи додається також непряма ілокуція комісива, наприклад:

(3.24) *The general arrangement of the several parts may be seen from Fig. 132* [374, p. 308] (непряма директивна ілокуція – “*Look at Fig. 132*”);

(3.25) *The Near Eastern center and other major centers of origin of cultivated plants are discussed in Chapter 22* [366, p. 6] (непряма директивна ілокуція –

“*Look for this information in Chapter 22*” і непряма комісивна ілокуція – “*We promise to discuss it in Chapter 22*”);

(3.26) *Найважливіші фізичні властивості галогеналканів наведені в табл. 8* [277, с. 59] (непряма ілокутивна сила директива – “*Дивіться інформацію про найважливіші фізичні властивості галагеналканів у табл. 8*”).

Дані таблиці 3.1 показують, що посилання в англомовних наукових текстах трапляються в 10 разів частіше, ніж в україномовних. Цей факт, на наш погляд, можна інтерпретувати як свідчення більш високого ступеня діалогічності англомовних текстів, їх більшої “інструктивності” порівняно до більш вагової фундаментальної “затеоретизованості” україномовної наукової прози.

І нарешті, останні показники таблиці 3.1 відображають динаміку використання ПМА та НМА в текстах, які репрезентують офіційно-документальний стиль і поєднуються спільною комунікативною функцією: контроль особистих і соціальних взаємовідносин, фіксація умов, які пов’язують дві протилежні сторони, з метою досягнення згоди між цими сторонами. Як відомо, даний функціональний стиль представлений цілою низкою різноманітних жанрових типів текстів, як то: **інформувальних** (меморандум, записка, звіт, повідомлення, заява, доповідь, огляд), **регламентувальних** (статут, конституція, конвенція, договір, пакт, угода, кодекс), **підсумкових** (резолуція, декларація), **резюмувальних** (протокол засідання, резюме дебатів) [182, с. 248]. А загальне функціональне призначення того чи іншого документа зумовлює ілокутивний статус кожного МА в ньому. Так, Дж. Серль звертає увагу на те, що “обнародування закону має одночасно статус декларації (коли пропозиціональний зміст стає законом) і статус директива (закон – це, за задумом своїм, директив)” [173, с. 193]. Отже, складатися такий текст буде в основному з синкретичних висловлень-НМА з двома ілокутивними силами: прямою ілокуцією декларації і непрямою – директива. Наприклад:

(3.27) *Ніхто не може узурпувати державну владу* [289, с. 4];

(3.28) *Власність не повинна використовуватися на шкоду людині* [289, с. 6].

Непряму директивну ілокуцію наведених прикладів можна сформулювати таким чином: “*Не узурпуйте державну владу*” і “*Не використовуйте власність на шкоду людині*”. Але поряд з такими НМА в тому ж тексті знаходимо і прямі декларації в чистому вигляді, як то:

(3.29) *Україна є республікою* [289, с. 4].

Доволі часто в офіційно-документальних текстах трапляються МА, які поєднують у собі навіть три ілокутивних сили. Це здебільшого висловлення зі значенням застереження, наприклад:

(3.30) *Failure to follow these requirements or uphold the standards will result in dismissal from the program* [379, p. 2],

де пряма ілокуція – констативна, а дві додаткові непрямі – директивна “*Do not fail to follow these requirements or uphold the standards*” та комісивна “*We will dismiss you from the program in case of your failure to follow these requirements or uphold the standards*”.

Більш детальний аналіз типів транспозицій прагматичних типів речень у текстах різної функціональної спрямованості буде наведений у наступному підрозділі нашої роботи. На даному етапі важливим, на наш погляд, є той факт, що в офіційно-документальних текстах експансія НМА відбувається не менш інтенсивно, ніж в інших угрупованнях досліджуваного матеріалу (незважаючи на загальноновизнану консервативність цього стилю); в англійському матеріалі питома вага НМА збільшується від 16,7% в ХІХ столітті до 28,2% в ХХ (в 1,69 рази) і в україномовному матеріалі відповідно від 1,5% до 6,2% (в 4,13 рази) (див. табл. 3.1 **Додатків**).

Лінгвістична гуманістика сучасності, виходячи з того, що людина є насамперед системою біологічною, дозволяє інтерпретувати засвідчену в обох мовах експансію НМА з позиції тих механізмів мозку, які так чи інакше пов’язані з мовною діяльністю. Кора великих півкуль має регулятивну функцію захисту від несприятливого впливу зовнішнього середовища. Ця функція полягає в посиленні слабких і послабленні сильних сигналів

середовища. Прикладом вияву цієї ситуації на вербальному рівні є й закон немаркованості та неінформативності норм мови на протизагу маркованості та інформативності відхилень від них: норма як “сильний сигнал” придушується, відхилення як “слабкий сигнал” – посилюється. У даному випадку “сила” і “слабкість” сигналу ототожнюється з симетрією й асиметрією плану вираження і плану змісту мовного знака. Ця закономірність охоплює і співвідношення між ПМА та НМА – першими як випадками симетрії планів вираження і змісту, останніми як випадками асиметричного дуалізму мовного знака, що призводить до втрати актуальності в першому та її появи в останньому випадку.

З позиції співвідношення ПМА / НМА як співвідношення, що експлікує процеси в межах взаємодії “система – середовище”, включаючи й мовне, легше зрозуміти і пояснити прагмалінгвістичну ситуацію в сучасних комунікативних умовах. В. Г. Байков у деяких своїх роботах (див. напр. [13, 14, 20, 22]) характеризує цю ситуацію таким чином:

1) ситуація текстоцентрична: людина все більше починає жити у віртуальному просторі тексту, а не в реальності, що стоїть за ним. Люди більше довіряють слову, ніж справі, людство стає дедалі багатослівнішим. Це сприяє “лінгвістиці неправди”: брехун намагається протягнути свою тезу, ретельно камуфлюючи її риторикою, багатоланковою аргументацією, чому сприяє експансія НМА. Реклама й інші засоби масової комунікації значно посилюють психотропний вплив сигніфікативно орієнтованих значень слів, а мовна особистість, що постійно перебуває в їх середовищі, певною мірою “зомбується” і стає об’єктом маніпуляції свідомістю. Під постійним впливом “іміджів”, стереотипів та установок, запропонованих текстами масової комунікації і реклами, свідомість мовної особистості породжує нові текстові міфи;

2) ситуація гермафілії, тобто прагнення мовної особистості зробити свої висловлення якомога більш зрозумілими, що є наслідком об’єктивних соціальних процесів і ускладнення комунікацій через подальшу

стратифікацію соціальної структури суспільства, його розщеплення на міні-та мікрогрупи з використанням жаргонізованих кодів як засобів самоідентифікації. НМА відіграє в цьому процесі велику роль, але гермафілія, як було показано на початку даного підрозділу, часто призводить до зворотнього результату, тобто до нерозуміння.

Отже, аналіз динаміки вживання ПМА і НМА у діахронічному просторі останніх двох століть цілком і повністю підтвердив нашу гіпотезу про експансію НМА у сучасних комунікативних умовах: частотність їх вживання зростає в обох мовах – на 4,40% в англійській мові та на 2,78% в українській від загальної кількості проаналізованих висловлень (див. табл. 3.1 **Додатків**). Більш високі показники частотності непрямого подання інформації в англійській мові зумовлені тривалою мовленнєвою традицією. Остання підтверджується не лише нашими даними за XIX–XX століття, але й іншими дослідженнями з прагматики на англійському матеріалі XVI–XX століть (див. напр. [121, 122, 203, 204]).

3.3. Кількісний аналіз використання прагматичних типів непрямих мовленнєвих актів

Статистичне підтвердження гіпотези про експансію НМА у сучасних комунікативних умовах спонукає нас до детального аналізу тих чинників, що спричиняють більш частотне використання НМА, і насамперед, до дослідження механізмів породження НМА. Для отримання відповіді на питання, які ілюктивні сили найчастіше задаються в імплікатурі мовленнєвих актів, ми дослідили частотність прагматичних типів речень у НМА. Результати цього аналізу наведені в таблиці 3.2 (див. **Додатки**).

Як свідчать дані таблиці 3.2, для обох досліджуваних мов характерною є значна перевага непрямих директивів: питома вага висловлень цього прагматичного типу становить понад 60% в усіх часових угрупованнях проаналізованого матеріалу. Отже, не дивно, що в галузі НМА традиційно

найбільш плідно досліджувалася саме спонукальна ілокуція (див. напр. [44, 45, 107, 124, 125, 127, 202, 205, 207]). В цілому, регулярність відходу директивної ілокутивної сили до імплікатури пояснюється існуванням соціально зумовленої необхідності специфічного оформлення спонукань згідно з правилами мовленнєвої поведінки в конкретній комунікативній ситуації. При цьому велике значення має урахування таких факторів екстралінгвістичного контексту, як соціальний статус комунікантів, їх вік, ступінь спорідненості, рольові відносини тощо. Їх ігнорування призводить до порушення етикетних норм спілкування, що в свою чергу викликає негативну реакцію адресата. А зміна вищезазначених чинників контексту викликає необхідність зміни у трактуванні прагматичної функції висловлення. Дані положення можна проілюструвати уривком з українського драматичного твору ХХ ст., який містить розмову двох колишніх друзів, один з яких ігнорує новий соціальний статус іншого (виділено мною – Н.Ж.):

(3.31) *С о л о м і я. Я сюди не бавитись прийшла. Ніколи.*

Г о р д і й. А я все думаю, для чого ж ти прийшла?

С о л о м і я. Я – інспектор.

Г о р д і й (був підняв бубон, тепер його теж випустив – той заgrimів ще дужче). Боже мій, який жах! Хто б міг подумати? Як же тебе так потрафило?

С о л о м і я. Не блазнюй. Мені потрібні плани й програми для перевірки. І швидко, вже пізно. Ліричний відступ затягнувся [319, с. 232].

Фамільярність Гордія спричиняє підвищення категоричності вимог інспектора (непряма ілокуція виділених висловлень) шляхом оформлення їх як констативів (пряма ілокуція). В останньому висловленні до прямої констативної ілокуції додаються відразу дві непрямі: директивна – “*Припини цей ліричний відступ*” та експресивна ілокуція докору, яка фіксує негативне ставлення мовця до дій співрозмовника.

Як справедливо відзначають у своїй статті В. І. Карабан та Л. Г. Верба, від частотності використання НМА у спілкуванні “... значною мірою

залежить ступінь прямоти / непрямоти мовлення, що становить важливу загальну характеристику мовленнєвої комунікації і суспільства в цілому. Нерідко він пов'язаний із рівнем культури, цивілізованості, ввічливості певного суспільства, але може бути зумовлений іншими чинниками, такими, наприклад, як рівень відкритості (демократичності) суспільства, тривалі мовленнєві традиції тощо” [82, с. 345]. Виходячи з цих міркувань, виявлені нами тенденції у використанні НМА-директивів можна інтерпретувати наступним чином:

1) збереження “провідних” позицій у системі НМА саме за директивним типом висловлень впродовж двох останніх століть свідчить про тривалі і міцні мовленнєві традиції як англomовного, так і українomовного суспільств у галузі непрямого оформлення спонукань;

2) тенденція до зменшення (на 8, 07% в англійській та на 1,39% в українській мові; див. табл. 3.2 **Додатків**) питомої ваги НМА-директивів супроводжується зростанням частотності використання у спілкуванні синкретичних, або полілокутивних висловлень, у яких імпліцитно задана ілокуція спонукання поєднується з непрямою ілокуцією комісива або експресива (див. прикл. (3.10), (3.18) – (3.20), (3.31)). Відносний показник частотності таких МА збільшується відповідно на 9,98% в англomовному і на 2, 60% в українomовному матеріалі (табл. 3.2), що на наш погляд, свідчить насамперед про процес перерозподілу квантів інформації між двома типами пам'яті людини: довготривалою та оперативною. Постійне розширення таких елементів досвіду мовної особистості, як фонові знання, комунікативно-мовні компетенції та соціокультурні контексти призводить до топікалізації квантів інформації оперативної пам'яті, до їх відходу до імплікатури, тобто переміщення у довготривалу пам'ять. Саме такі знання дозволяють комунікантам легко інтерпретувати полілокутивні висловлення в конкретних мовленнєвих ситуаціях, коли НМА актуалізують топікалізовану інформацію, залучаючи співрозмовників до комунікативної гри.

Результати проведеного нами аналізу показали, що на другому (після директивів) місці за частотністю використання знаходяться НМА-експресиви, тобто висловлення, які в певних ситуаціях спілкування набувають додаткової непрямой ілюкції – фіксації відношення мовця до дій (слів) адресата або намагання викликати в останнього певну реакцію. Щодо цього прагматичного типу НМА, найцікавішим є той факт, що в досліджуваних мовах спостерігаються абсолютно протилежні тенденції: в англійській мові питома вага експресивних НМА зменшується на 4,49%, тоді як в українській їх частотність зростає майже на 2%. Виявлені розбіжності, на наш погляд, об'єктивно віддзеркалюють різницю пріоритетів спілкування кожною з досліджуваних мов на сучасному етапі розвитку: в англійському спілкуванні (особливо у сфері вжитку американського варіанта англійської мови) прагнення якомога більшої відкритості і демократичності проявляється, насамперед, через більш прямолінійне (відверте) надання оцінки дій партнерів (як негативної, так і позитивної), у той час, як в україномовному спілкуванні перевага надається некатегоричним формам оцінювання, які зменшують ризик зіткнення поглядів та інтересів, додаючи спілкуванню більшої цивілізованості, ввічливості.

На перший погляд такі висновки суперечать загальноприйнятій точці зору про т. зв. “істеричність” слов'янських мов, у той час як явище некатегоричної оцінки розглядається як функціонально-семантична категорія англійської мови, пов'язана з характерною для мовленнєвої поведінки англосаксів позицією “stiff upper lip” / “тверда верхня губа” (див. напр. [220]). Але отримані нами результати діахронічного аналізу свідчать про певні зміни, які відбуваються у досліджуваних мовах саме на прагматичному рівні, і дозволяють вважати, що українська мова виявляє в цьому аспекті свою специфічність порівняно до інших слов'янських мов. На користь такого припущення, на наш погляд, говорять і певні стереотипи мовленнєвої поведінки, фіксовані в українській фразеології, як то:

Не балакай за себе доброго, бо не повірять, ні злого, бо подумаютъ ше гірше [148, с. 283];

Говори та назад оглядайся [148, с. 286];

Не все говори, що знаєш, та все знай, що хочеш говорити [148, с. 288];

Не все те казати, що на рот лізе [148, с. 291];

Ви мовчіть, а ми будемо піддакувати [148, с. 294];

Не розголошуй людських хиб, бо ще твій чортик не згиб [148, с. 297];

М'які слова і камінь крушать [148, с. 299];

Говорити правду – втратити дружбу [190, с. 76];

Лагідні слова роблять приятелів, а гострі слова – завзятих ворогів [190, с. 77];

Коло пекла живучи, треба й чорта за куми запросити [190, с. 78].

Отже, на підставі отриманих даних про динаміку використання непрямих експресивів можна припустити, що сучасне україномовне спілкування виявляє певну схожість з усталеною англосаксонською “модерованою” ментальністю, яка, в свою чергу, теж зазнає певних (“демократичних”) змін у процесі розвитку англосаксонського суспільства.

Інші типи НМА (квеситив, комісив, констатив) складають зовсім незначну частину загальної кількості непрямих висловлень, і як показав диференційований аналіз з урахуванням функціонально-стилістичних особливостей досліджуваного матеріалу, є типовими тільки для драматичних текстів (див. табл. 3.3 **Додатків**). Лише в англосаксонських офіційно-документальних текстах ми засвідчили 4 випадки (1,41%) імпліцитно заданої комісивної іллокуції, коли реалізується значення зобов'язання-сприяння:

(3.32) *The names of the referees are not made public* [362, p. 2];

(3.33) *Grants are supposed to start in July 1998* [362, p. 2];

(3.34) *The applications are reviewed anonymously* [345, p. 1];

(3.35) *All travel, accommodation and daily expenses are covered by the CRC for the duration of the visit, including a photocopying allotment (to aid in the*

gathering of course material) and a small book purchase allocation for the participant's home university or departmental library [338, p. 4].

Така обмеженість сфери використання може бути пояснена тим, що саме драматичні твори відображують безпосереднє (нерозірване у часі та просторі) спілкування комунікантів. Очевидно, у транспонуваннях “квеситив → констатив”, “констатив → квеситив” і “констатив → комісив” особливо важливу роль відіграють умови успішності здійснення МА, які є індексами ідентифікації прагматичної спрямованості висловлення. Наприклад, транспозиція “констатив → квеситив” відбувається у випадку порушення попередніх умов констатива і слідування попереднім умовам квеситива. Порівняємо ці умови, спираючись на матеріал статті Н. Ф. Гладуш “Розповідні речення як квеситиви” [46, с. 27–30]:

Умови успішності

констатива	квеситива
1) мовець має підстави вважати пропозицію (далі – р) істинною;	1) мовець не знає відповіді;
2) для мовця не очевидно, що адресат знає, що р (і не потребує нагадування);	2) ані для мовця, ані для адресата не є очевидним, що адресат сам повідомить необхідну інформацію, якщо його не запитати про неї;
3) даний акт розглядається як акт повідомлення про дійсний стан речей;	3) мовець вважає, що адресат знає відповідь;
4) ствердження вводиться у спільне поле зору мовця і адресата.	4) мовець бажає мати інформацію; 5) мовець намагається отримати інформацію від адресата.

Проілюструвати заміну одних умов іншими можна уривком драматичного твору ХХ ст. англійською мовою, в якому дочка повідомляє матір про свій намір скоїти самогубство. Мати, не розуміючи, що штовхає її

дитину на такий крок, намагається з'ясувати причини прийнятого нею рішення.

(3.36) *MAMA (Ignoring the candy) You're mad at me.*

JESSIE Not a bit [347, p. 1110];

(3.37) *MAMA It's Ricky. You're trying to get through to him.*

JESSIE. If I thought I could do that, I would stay [347, p. 1111–1112];

(3.38) *MAMA You don't like it here.*

JESSIE (Smiling) Exactly [347, p. 1112].

Виділені в прикладах висловлення передають значення питання, про що свідчать відповідні репліки адресата, орієнтовані на непряме квеситивне значення: “Я (мовець) повідомляю тобі (слухачу), що ти дієш у невідомих мені (мовцю) умовах X, і тим самим я (мовець) питаю про X” (формулювання – Н. Ф. Гладуш) [46, с. 30]. Отже, розпізнання появи у семантичній структурі висловлення семантичної складової “предмет запиту” (в наших прикладах – це причини дій адресата) і адекватна інтерпретація наведених НМА-квеситивів можливі тільки за умов урахування таких складових МА як перлокутивний акт (мовленнєвий вплив на об'єкт, який спонукає останнього до певних мовленнєвих дій, а саме – до надання відповіді на поставлене запитання) та перлокутивний ефект (досягнення ілокутивною силою успіху), тобто за умов безпосереднього спілкування комунікантів.

Таким чином, аналіз динаміки використання різних типів НМА, зумовленої по-перше, рівнем культури та тенденціями розвитку певного суспільства, по-друге, характером спілкування комунікантів (безпосереднім, як у драмі, чи дистантним, як в інших функціонально-стилістичних угрупованнях досліджуваного матеріалу) та по-третє, перерозподілом квантів інформації між оперативною та довготривалою пам'яттю людини, дозволив встановити, що в англійському та українському спілкуванні в імплікатурі мовленнєвого акту найчастіше задаються **директивна** та **експресивна** ілокутивні сили. Тому наступний етап нашого дослідження присвячений

аналізу тих мовних одиниць, які відображають непряму ілокуцію саме цих двох типів.

3.4. Семантика предикатного центру експліцитних перформативних формул непрямих директивів та експресивів

Традиційно для експлікації ілокутивної сили висловлення використовуються експліцитні перформативні формули (далі – ЕПФ), предикатним центром яких виступають перформативні дієслова (ПД) або синонімічно еквівалентні ним словосполучення, наприклад: *оголошувати / робити оголошення, радити / давати пораду, обіцяти / давати обіцянку* тощо. Хоча цей засіб інтерпретації мовленнєвого акту має свої недоліки, на які звертали увагу Дж. Серль [173, с. 170–194], З. Вендлер [260, с. 135–145], Т. Коен [226, с. 186–197], Дж. Садок [254, с. 145] та інші (і до яких ми ще повернемося трохи пізніше), в цілому він видається нам достатньо адекватним для виявлення тих квантів інформації, які відходять до імплікатури у складі непрямой ілокуції директивного та експресивного типів, оскільки в перформативних висловленнях ілокутивна сила є еквівалентною самій вимові висловлення [33].

Загальне значення спонування може розпадатися на більш часткові спонукальні значення: наказ, вимога, розпорядження, настанова, порада, прохання, рекомендація, запрошення, інструкція та ін. Роль маркера такої конкретизованої ілокутивної функції МА-директива виконує ПД, представлене в ЕПФ даного висловлення. Аналіз мовного матеріалу, кількісні результати якого наведені в таблиці 3.4 (див. **Додатки**), показав, що НМА-директиви спроможні виражати більшість наведених часткових значень спонування, наприклад:

– **порада:**

(3.39) *Duchess of Berweeck. [Sitting on sofa.] Just let me see your card. I'm so glad Lady Windermere has revived cards. They're a mother's only*

safeguard. You dear simple little thing! [Scratches out two names.] No nice girl should ever waltz with such particularly younger sons! It looks so fast! The last two dances you might pass on the terrace with Mr. Hopper.

Lady Agatha. Yes, mama [389, p. 440];

ЕПФ: “*I advise you not to waltz with such particularly younger sons, because it looks so fast, I advise to pass the last two dances on the terrace with Mr. Hopper*”;

(3.40) *П а в л о П е т р о в и ч . Я давно, Серього, прошарив, що з бабами ліпше не знатися.*

С е р ь о г а . А я на твоєму місці жив би з Клавкою [319, с. 19];

ЕПФ: “*Я раджу тобі жити з Клавкою*”;

– **прохання:**

(3.41) *Lord Windermere. Margaret, I want to speak to you.*

Lady Windermere. In a moment [389, p. 441];

ЕПФ: “*I ask you to speak to me, Margaret*”;

(3.42) *Д і й А т а м а н о в . Ні, ні, ні!*

Б а б а х у с (хапає, обнімаючи Дія Атаманова). Дорогий, я хочу ще!

Д і й А т а м а н о в . Ти знаєш, що Дій Атаманов завжди своє слово тримав. Але я більше не можу [319, с. 201];

ЕПФ: “*Я прошу тебе дати мені ще келих вина*”;

– **вимога:**

(3.43) *Julie. That’s all very well! But Jean – you must give me courage! Tell me you love me! Put your arms around me!* [357, p. 420];

ЕПФ: “*I demand that you give me courage*”;

(3.44) *П а в л о П е т р о в и ч . Навіщо тобі королева? Була вже одна, і що з того?*

С е р ь о г а (змінюється на обличчі, хапає пляшку, наливає). Вип’ємо!

П а в л о П е т р о в и ч . Ну, що ти погнав? Встигнеш нализатися. Ти не відповів на моє питання [319, с. 20];

ЕПФ: “*Я вимагаю, щоб ти відповів на моє питання*”;

– **запрошення:**

(3.45) *The match between these clubs in the forth round will be played at Cannington Oval this afternoon, commencing at half-past two* [371, № 1.516, p. 54];

ЕПФ: “*I (we) **invite** you to attend the match between these clubs in the forth round at Cannington Oval this afternoon at half-past two*”;

(3.46) *Академічне товариство Союз устроює в неділю 22. лат. с. м. в сали “Народного Дому” при ул. Петровича ч.2. вечерниці. Вступ від особи 40 кр. Стрій звичайний, домашній. Початок о год. 8-ій вечером* [268, 1893, Ч. 2, с. 4];

ЕПФ: “*Я (ми) **запрошую(ємо)** вас відвідати вечорниці, які влаштовує Академічне товариство “Союз” в неділю 22. лат. с. м. о 8-ій вечора в сали “Народного Дому” при ул. Петровича ч. 2*”.

– **інструкція** (до цього типу відносимо і посилання на подальший контекст в наукових текстах – див. приклади (3.24) – (3.26)):

(3.47) *JESSIE The account at the grocery is in Dawson’s name when you call. **The number’s on a whole list of numbers on the back cover of the phone book.***

MAMA Well! [347, p. 1111];

ЕПФ: “*I **instruct** you to look for the number on a whole list of numbers on the back cover of the phone book*”;

(3.48) *For example, **Maria should be written as such and not translated to Mary*** [346, p. 7];

ЕПФ: “*I **instruct** you to write Maria as such and not to translate it to Mary*”;

(3.49) ***Відкази пишуться від особи заповітника і підписують ся ним*** [326, P. IX, с. 55];

ЕПФ: “*Я **інструктую** вас щодо того, що відкази пишуться від особи заповітника і підписують ся ним*”;

– **наказ:**

(3.50) *Julie. Play favorites! What an idea! I'm astonished! As mistress of the house, I honor you dance with my presence. And when I dance, I want to dance with someone who can lead, so I won't look ridiculous.*

Jean. As you order, ma'am! [357, p. 415];

ЕПФ: “*I order you to dance with me*”;

(3.51) *Т р о я н а т а (втомлено сідаючи на місце). Усім дякую. Ви вільні. (Усі виходять з кімнати, залишаючи Парманіона та Троянату)* [319, с. 205];

ЕПФ: “*Я наказую вам вийти з кімнати і залишити мене наодинці з Парманіоном*”.

У наведених прикладах наказів мета виділених НМА досягнута і комунікативна інтенція стимулюючої репліки легко розпізнається за відповідною реакцією адресатів, яка може мати як мовний (див. прикл. (3.50)), так і немовний, екстралінгвістичний (авторська ремарка в прикл. (3.51)) характер.

Дані табл. 3.4 (див. Додатки) показують, що в сучасних комунікативних умовах як в українській, так і в англійській мові найуживанішими типами НМА-директива є інструкції та вимоги. При цьому, якщо інструкції-НМА зберігають своє провідне положення протягом ХІХ–ХХ ст., питома вага непрямих вимог зростає за цей період у 3 рази в англійській і в 4 рази в українській мові, виводячи їх на друге місце за частотністю. Третю позицію в цьому ряді займає окремий для кожної з досліджуваних мов тип НМА-директива: в англійській мові – це прохання в угрупованнях обох синхронних зрізів, а в українській мові запрошення (ХІХ ст.) поступаються місцем заборонам (ХХ ст.). Перш, ніж надати засвідченим тенденціям адекватне пояснення, на наш погляд, доречно було б простежити, яким чином виявлені типи НМА-директивів розподілені у текстах різних функціональних стилів, оскільки весь попередній аналіз мовного матеріалу наочно підтвердив залежність частотності того чи іншого типу НМА від функціональної спрямованості тексту. Результати такого диференційованого

аналізу, зведені в табл. 3.5 **Додатків**, показали, що НМА-інструкції є більш типовими для дистантного спілкування автора з читачем через газетні та публіцистичні статті і особливо через наукові та офіційно-документальні тексти, основним призначенням яких є саме інструктування адресатів з певних наукових питань та норм соціальної поведінки. У драматичних творах, які характеризуються найбільшою різноманітністю часткових спонукальних значень НМА-директивів, найуживанішими в обох мовах є непрямі поради / рекомендації, прохання та вимоги, зумовлені правилами мовленнєвого етикету і здебільшого конвенціалізовані.

Отже, достатньо високий ступінь частотності НМА-прохань в англomовному матеріалі можна пояснити тривалою і стійкою мовленнєвою традицією. А той факт, що в україномовному матеріалі у вигляді НМА доволі часто подаються заборони і більша їх частина припадає на тексти офіційних документів, на наш погляд, можна інтерпретувати як намагання зробити спілкування в офіційно-діловій сфері якомога менш категоричним.

Транспонування констативних висловлень у сферу експресивного застосування (другий за частотністю після директивів тип НМА) відбувається в контекстах двох типів:

1) коли один з комунікантів фіксує своє негативне ставлення до дій або слів іншого комуніканта, наприклад:

(3.52) *Jean. Don't step down, Miss Julie, take my advice. No one'll believe you stepped down voluntarily. People will always say you fell.*

Julie. I have a higher opinion of people than you [357, p. 417];

ЕПФ: “*I reproach you with having a low opinion of people*”;

(3.53) *Михайло. Не ждав я, щоб ти мене за бидло вважав!*

Павло. Не за бидло... а тільки я добре знаю ваші ледачі нерви: отак вразить яке-небудь свіже личико – ви зараз і ну упадати, залицятись – така вже ваша вдача... Панича ж порива поезія, примха, а дівча молоде, дивись, - і підбите навіки.

Михайло. *Тільки подлячі ледаща здатні на те! Павло, не зневажай мене; я б себе сам зненавидів, коли б таку думку мав!* [316, с. 133];

ЕПФ: “*Я обурююся через те, що ти вважаси мене підлим ледацем*”;

2) коли адресант має намір викликати позитивну реакцію адресата:

(3.54) *It was good of you to send it* [295, p. 67];

ЕПФ: “*I thank you for sending it*”;

(3.55) *Проходжу знов Вам навкучатись* [310, 1891, Вип. I, с. 67];

ЕПФ: “*Я вибачаюся за те, що знову вам надокучаю*”.

Аналіз частотності семантичних типів предикатів ЕПФ непрямих експресивів (див. табл. 3.6 **Додатків**) виявив спільну для досліджуваних мов тенденцію відходу до імплікатури тих квантів інформації, в яких фіксується негативна реакція мовця: серед семантичних типів предикатів ЕПФ цього типу НМА перші за частотністю місця посідають ПД *reproach / дорікати* та *resent / обурюватися*. У цілому вага таких часткових експресивних значень зростає протягом XIX–XX ст. на 0,95% в англійській та на 21,14% в українській мові. Більш інтенсивне зростання кількості висловлень цього типу в українській мові, на наш погляд, ще раз підтверджує висловлену раніше думку (див. стор. 153–154, 161 даної роботи) про те, що принциповим завданням україномовного суспільства на сучасному етапі його розвитку є надання спілкуванню ще більш стриманого, ввічливого характеру, оскільки непряме вираження негативної оцінки зумовлене вимогами мовленнєвого етикету, такими як стриманість в судженнях на знак поваги до співрозмовника.

Намагання адресанта викликати позитивну реакцію адресата постає здебільшого у вигляді поодиноких конвенціалізованих НМА зі значенням подяки, вибачення, співчуття, шкодування, похвали і, як свідчать результати аналізу з урахуванням стильової диференціації мовного матеріалу (табл. 3.7 **Додатків**), трапляється тільки в діалогах драми та текстах документів (офіційних листів – див. приклади (3.54) та (3.55)), а саме в тих ситуаціях,

коли комуніканти мають різний соціальний статус і дотримання вимог мовленнєвого етикету є обов'язковим.

Крім зазначених спостережень на увагу заслуговує ще один немаловажний факт: специфіка синтаксичного оформлення ЕПФ непрямих висловлень директивного та експресивного типів, на яку свого часу звертав увагу Дж. Серль [173, с. 182–192]. ЕПФ непрямих директивів має такий вигляд:

*“Я + ПД + тобі + додаток у формі **інфінітива** / підрядного речення із займенником **“щоб”**,”*

тоді як ЕПФ непрямих експресивів оформлюється наступним чином:

*“Я + ПД + тобі + прийменник + додаток у формі **герундія** / підрядного речення, введеного займенниками **“те, що”**.”*

Цю різницю в оформленні Дж. Серль пов'язує з таким аспектом ілокуції, як напрям пристосування між пропозиціональним змістом висловлення (словами) і реальністю (світом), який завжди є наслідком ілокутивної мети. Директиви мають напрям пристосування “реальність → слова”, а експресиви такої спрямованості зовсім не мають. Дж. Серль пояснює цей факт таким чином: “Здійснюючи експресивний акт, мовець не намагається “пристосувати” ані реальність до слів, ані слова до реальності, скоріше при цьому передбачається істинність судження, яке висловлюється. Так, наприклад, коли я вибачаюся за те, що наступив вам на ногу, я не маю на меті ні повідомити про те, що я наступив вам на ногу, ні зробити так, щоб на вашу ногу наступили. Ця обставина знаходить своє чітке відображення в синтаксисі (англійської мови): наведені зразкові експресивні дієслова в своєму перформативному використанні не допускають при собі підрядних із займенниковим словом *that* “що”, а вимагають, щоб відбулася трансформація герундивної номіналізації (або щоб при них було яке-небудь інше ім'я)” [173, с. 183].

Ще однією проблемою, пов'язаною з використанням ЕПФ, в яких ілокутивна сила є еквівалентною самій вимові висловлення, є неможливість

їх стандартного застосування для експлікації непрямой ілокуції поліілокутивних НМА. Аналіз мовного матеріалу дозволив виявити можливі комбінації різних ілокутивних сил у таких синкретичних утвореннях:

- 1) ІС експресива + ІС директива;
- 2) ІС директива + ІС комісива;
- 3) ІС експресива + ІС директива + ІС комісива,

де ІС – ілокутивна сила.

Складові непрямой ілокуції таких висловлень поєднуються причинно-наслідковим (1) або умовним (2) зв'язком, або навіть поєднанням цих обох типів зв'язку (3), і репрезентація такої складеної ілокуції за допомогою одного єдиного ПД не можлива. Розглянемо кожну з виявлених комбінацій окремо:

1) **ІС експресива + ІС директива:**

(3.56) *Jean. Don't drink so fast. It'll go to your head.*

Julie. What does it matter?

*Jean. What does it matter? **It's vulgar to get drunk!*** [357, p. 423],

ЕПФ підкресленого висловлення буде мати складену форму:

*"I **resent** your drinking so fast + I **ask** you not to drink so fast";*

(3.57) *Ж і н к а з м і т л о ю . Який сором! Який жах! Куди ви збиваєте попіл? Тут ніщо не повинно нагадувати про цей світ! Який сором! Який жах!*

*П р о х о ж и й (роздратовано). **Ваша мітла і лайка більше нагадують про цей світ*** [319, с. 103],

ЕПФ: *"Я **дорікаю** вам за те, що ви метете і лаєтесь + Я **вимагаю**, щоб ви припинили мести і лаятись"*.

Цікаво, що висловлення НМА зі значенням докору можуть використовуватися як для простої фіксації негативної оцінки дій адресата (НМА-експресив – див. прикл. (3.52)), так і з метою припинення таких негативних з точки зору мовця дій (синкретичний НМА – див. прикл. (3.57));

2) **ІС директива + ІС комісива:**

(3.58) *In cases of Civil appointments the Secretary of State will himself take the Queen's pleasure before communicating with the gentlemen to be appointed* [348, p. 56],

ЕПФ: “*I (the Queen) **order** you (the Secretary of State) to consult me before communicating with the gentlemen to be appointed + I **promise** to grant an audience to you and to counsel you about the gentlemen to be appointed*”.

До цього типу слід також віднести НМА-застереження (див. прикл. (3.18)–(3.20)). Коли до зазначеної комбінації ІС директива та комісива додається фіксація негативного ставлення мовця до дій адресата, утворюється НМА-погроза, тобто третій тип синкретичних НМА:

3) ІС експресива + ІС директива + ІС комісива:

(3.59) *Lady Windermere. **That woman is not coming here to-night!***

Lord Windermere. Mrs. Erlynne is coming here, and if you in any way annoy or wound her, you will bring shame and sorrow on us both. Remember that! Ah, Margaret! Only trust me! A wife should trust her husband [389, p. 444],

ЕПФ виділеного висловлення-погрози буде мати вигляд:

“*I **resent** your inviting that woman to our party + I **demand** that you shouldn't receive her in our house + I **promise** to prevent this scandal*”.

(3.60) *С о л о м і я. Знущаєшся? Мені потрібен учбовий план. Я з райвно, перевіряю стан учбового процесу.*

Г о р д і й. От комедія, а я переплутав. Уявляєш, приходять тиждень тому якийсь телепень і каже: як не намалюєте...планів – закриють нас. Уявляєш?

С о л о м і я (різко перериває). Ми теж можемо вас закрити [319, с. 232], ЕПФ виділеного висловлення-погрози: “*Я **обурена** несерйозністю твоєї поведінки + Я **вимагаю** припинити прирікання + Я **обіцяю** закрити твій заклад у разі невиконання моїх вимог*”.

Отже, складність функціонування погрози зумовлена її комплексною метою: головна мета – спонукати адресата до певної поведінки на шкоду його інтересам і на користь мовця – проявляється у додатковій меті – пристрахати можливим покаранням у випадку непослуху. Така комплексна мета робить неможливим перформативне використання дієслова *погрожувати*. У цьому зв'язку З. Вендлер відзначає, що потенційне засудження і протиборство, яке виникає з цього засудження, за умов використання дієслова “погрожувати” викличе опір співрозмовника і не дозволить мовцю досягнути покори. Автор називає це “ілокутивним самогубством” [260, с. 135–145]. Звісно, опір з боку адресата може виникнути і за умови замаскованого, імпліцитного вираження комунікативного наміру, але ризик провалу в цьому випадку зводиться до мінімуму, про що свідчить, зокрема, репліка-відповідь прикладу (3.59). Вона містить два НМА, спрямованих на нейтралізацію погрози: “...*if you in any way annoy or wound her, you will bring shame and sorrow on us both*” та “*A wife should trust her husband*”, які є нічим іншим як мотивацією недоречності можливого покарання. Використання цих НМА значно зменшує категоричність відмови підкоритися автору погрози.

Виявивши можливі комбінації ІС у складі непрямої ілокуції синкретичних НМА, ми дослідили динаміку їх використання протягом останніх двох століть. Результати цього аналізу (див. табл. 3.8 **Додатків**) свідчать, що співвідношення цих комбінацій у ХХ ст. змінюється: в обох мовах до імплікатури найчастіше відходить комбінація **ІС директива + ІС комісива**. Питома вага таких поліілокутивних висловлень зростає на 6,77% в англійській мові і на 33,72% в українській мові, тобто в україномовному спілкуванні тенденція зростання частотності НМА цього типу зі значенням застереження або обіцянки сприяння є в чотири рази інтенсивнішою. На другому за частотністю місці в обох мовах знаходяться погрози, але якщо в англійській мові їх питома вага зростає більше, ніж у 2 рази, то в українській мові вона майже у 1,5 рази зменшується. І нарешті, обидві мови виявляють

схожі тенденції у використанні синкретичних докорів, спрямованих на зміну поведінки адресатів: їх питома вага зменшується, але цей процес в англійській мові відбувається в 2 рази інтенсивніше, ніж в українській. При цьому урахування фактору функціонально-стилістичної спрямованості досліджуваного матеріалу (дані табл. 3.9 **Додатків**) показує, що НМА з комплексною ілокуцією “директив + комісив” характеризуються найширшою сферою вживання (драматичні твори, наукові, газетні та офіційно-документальні тексти), тоді як у НМА двох інших синкретичних типів ця сфера обмежена текстами літературно-художніх жанрів, що, на наш погляд, можна пояснити присутністю у непрямій ілокуції цих висловлень експресивної ІС. Цікавим є і той факт, що синкретичні НМА не були зареєстровані нами в публіцистичних текстах жодної з досліджуваних мов. Можливо, це пояснюється тим, що публіцистичний текст має передусім бути логічним і зрозумілим (згідно з основними вимогами риторики), чому не сприятиме нашарування декількох ілокутивних сил в імплікатурі висловлень.

Таким чином, спроба виявити ті кванти прагматичної інформації, які найчастіше відходять до імплікатури, показала, що сучасні англійська та українська мова характеризуються спільними тенденціями перерозподілу прагматичної інформації між довготривалою та оперативною пам'яттю мовців, а саме: найчастіше до імплікатури відходять: 1) часткові спонукальні значення інструкції та вимоги; 2) три ступені негативної оцінки дій співрозмовника – здивування, докір, обурення; 3) комплексні ілокуції зі значенням застереження та обіцянки сприяння. Інтенсивність цих тенденцій у кожній з досліджуваних мов зумовлена дією таких чинників, як специфіка вимог сучасного мовленнєвого етикету в різних сферах спілкування та тривалість мовленнєвої традиції. Остання має помітнішу значущість в англійському спілкуванні, яке на сучасному етапі можна в цілому охарактеризувати як традиційно стримане і некатегоричне в галузі спонукування, але відкрите і демократичне у наданні оцінки дій співрозмовників. Для сучасного україномовного спілкування більш

характерним є прагнення пом'якшення категоричності оцінок та максимальної ввічливості, особливо в офіційно-діловій сфері.

3.5. Довжина речення як опосередкований показник типу мовленнєвого акту

Розглядаючи прямий і непрямий типи МА та прагматичні варіанти останнього як “інформаційні моделі мовної сегментації дійсності, до яких можна застосувати кількісну міру” [15, с. 8], ми дослідили, яким чином глибинні семантичні та прагматичні відмінності висловлення проявляються на поверхневому, лінійно-протяжному рівні, тобто на рівні іконічності знака.

Діахронічне зіставлення середньої довжини лінійно послідовних висловлень, які реалізують ПМА та НМА, показало, що обидві досліджувані мови виявляють схожі тенденції у співвідношенні цих показників: 1) середня довжина висловлень-ПМА перевищує середню довжину висловлень-НМА; 2) різниця між ними зростає протягом досліджуваного періоду, перш за все, за рахунок скорочення середньої довжини висловлень-НМА (див. табл. 3.10 **Додатків**). На перший погляд у встановленому співвідношенні ми спостерігаємо відхилення від іконічного кодування інформації у мові, зокрема, від його принципу кількості (див. стор. 41 даної роботи). Але в той час, як в ПМА вся інформація виражена експліцитно в лінійній протяжності висловлення, в НМА частина її задається в імплікатурі у вигляді пресупозицій, а не відображується поверхнево через послідовність словоформ. І, як свідчать результати діахронічного аналізу середньої довжини висловлень-НМА, до імплікатури відходить все більша кількість квантів знання людини про світ. Крім того, принципи іконізму слід застосовувати не до синтагматичної послідовності ПМА та НМА, які відображають у мові контекстуально пов'язані, але все ж таки різні сегменти дійсності, а до парадигми **НМА – пресупонований ним ПМА**, в якій перший є маркованим елементом, а другий, імпліцитно заданий, –

немаркованою нормою. Саме в межах цього бінарного протиставлення знаходимо кількісне підтвердження проявів іконічності на рівні цілих висловлень: аналіз показав, що середня довжина висловлення-НМА, яке містить менш передбачувану і когнітивно складнішу інформацію, перевищує середню довжину пресупонованого ним висловлення-ПМА з більш елементарною, нормативною семантичною структурою (див. дані табл. 3.11 **Додатків**).

Оскільки в процесі виведення пресупонованих ПМА присутня певна доля спекулятивізму, доцільно, на наш погляд, більш детально зупинитися на процедурі контекстуально-пресупозиційного аналізу і тих чинниках, які дозволяють вважати отримані нами кількісні показники середньої довжини виведених висловлень-ПМА достатньо об'єктивними. Дійсно, випадки появи на одній синтагматичній осі НМА і пресупонованого ним ПМА спостерігаються тільки у метамовних текстах, присвячених певним лінгвістичним проблемам (див. уривок з посібника О. С. Ахманової та Р. Ф. Ідзеліса, наведений на стор. 137 даної роботи), або в окремих фразах діалогу драматичних творів, коли через комунікативну невдачу один із співрозмовників змушений експлікувати ілокутивну мету невдалого НМА, живляючи пресупонований ним ПМА, наприклад (виділено мною – Н.Ж.):

(3.61) *MAMA **Ricky isn't through yet. You don't know how he'll turn out!***

JESSIE (Going back to the kitchen) Yes I do and so did Cecil. Ricky is the two of us together for all time in too small a space. And we're tearing each other apart, like always, inside that boy, and if you don't see it, then you're just blind.

MAMA Give him time, Jess [347, p. 1123].

У наведеному прикладі підкреслений ПМА-директив і є імпліцитно заданою непрямою ілокуцією виділених НМА. За винятком таких випадків ПМА завжди виводиться з імплікатури НМА автоматизованою мотивацією. Уникнути суб'єктивізму в цій процедурі можна, на наш погляд, за допомогою застосування методики польового структурування, яка була

вперше використана з метою опису прагматичних характеристик висловлення у дисертації Т. М. Шелінгер [207]. Свою роботу авторка присвятила аналізу структури загального функціонально-семантичного поля (далі – ФСП) інтенціональності в сучасній англійській мові, яке об'єднує всі комунікативні одиниці сучасної англійської мови, кожна з яких представлена певною сукупністю висловлень зі спільною для них ознакою наявності комунікативної інтенції, що лежить в основі їх використання у комунікації. Структура цього поля будується з урахуванням варіювання у реалізації видів комунікативної інтенції залежно від ситуації використання (комунікативного контексту) і може бути відображена у вигляді схеми, яка з певними модифікаціями видається нам прийнятною і такою, що має універсальний характер (тобто може бути застосована для опису комунікативних одиниць принаймні усіх індоєвропейських мов, а не тільки сучасної англійської): 1) складові загального ФСП інтенціональності доречно розглядати як мікрополя, а не ФСП констатації та спонування; 2) як показав проведений нами аналіз семантики ЕПФ непрямих висловлень, розташованих на периферії зазначених мікрополів, до зони перетину периферійних областей слід віднести синкретичні НМА (акти погрози, застереження, обіцянки сприяння та докорів), які поєднують у своїй ілокуції декілька ІС (див. рис.3.3. на стор. 171). Саме через складену ілокуцію ми вирішили виключити з матеріалу дослідження на даному етапі синкретичні утворення, адже вони пресупонують не одне, а декілька висловлень-ПМА і співвіднесення показників їх довжини з довжиною вихідного висловлення-НМА не є правомірним.

Ядро кожного з мікрополів складають ПМА (у тому числі і задані в імплікатурі непрямих висловлень), які характеризуються спеціалізованими, або морфолого-синтаксичними засобами вираження відповідної комунікативної семи. Детальний аналіз таких засобів для ядерних одиниць мікрополя спонування у сучасній англійській мові наведений у дисертаційному дослідженні А. Є. Чернової [202], яка розглядає як ядерні

директиви синтаксичні конструкції ін'юнктивних речень з дієсловом у формі наказового способу та з допоміжним дієсловом *let* (для української мови еквівалентами речень цього типу будуть структури з дієсловом *давай(те)* та часткою *(не)хай*).

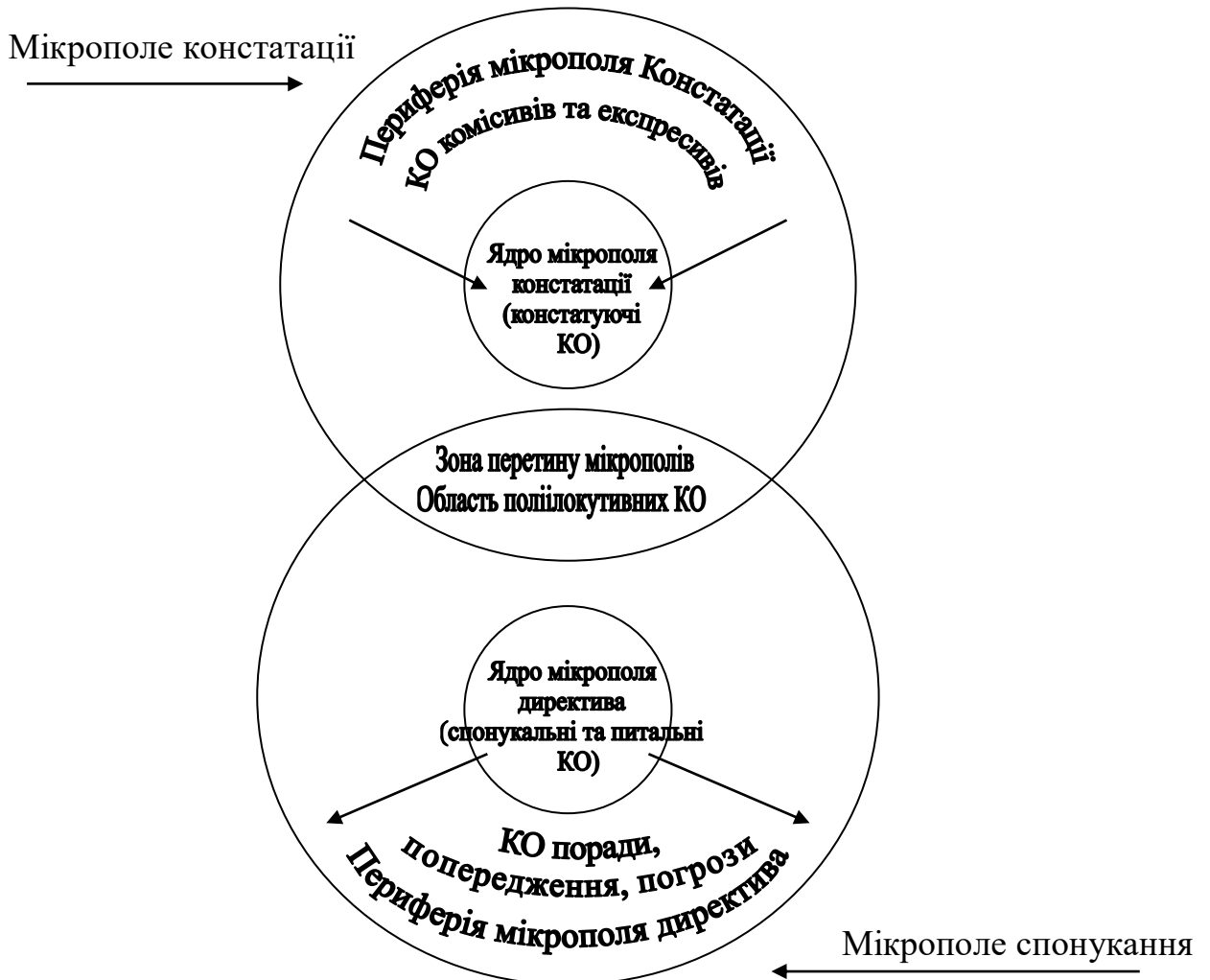

Рис.3.3. Структурна схема загального функціонально-семантичного поля інтенціональності:

КО – комунікативні одиниць;

→ напрям зростання довжини одиниць.

Отже, маючи докладний опис синтаксичної будови ядерних одиниць, можна без будь-яких ускладнень провести операцію виведення пресупонованих висловлень-ПМА з НМА-директивів і підрахувати їх довжину в кількості графічних словоформ, наприклад (виділено мною – Н.Ж.):

(3.62) *JESSIE (Inerrupting) Your hands aren't washed* [347, p. 1107]; L=4;

↓

пресупонований ПМА: “*Wash your hands*”; L=3, де L – довжина виділеного висловлення;

(3.63) *К л о д (розгублено). Лео, чому ти не хочеш говорити зі мною? Не зважаючи на стільки років... До речі, де ми знаходимося? Що це за будинок? Я так несподівано потрапив сюди, аж дивно. Тут живе мій компаньйон. Приїхав у це місто на кілька днів. Зупинився в готелі поруч. Ми можемо там разом пообідати.* [319, с. 78]; L=5;

↓

пресупонований ПМА: “*Давай там разом пообідаємо*”; L=4.

До другого центра поліцентричного двовершинного ядра мікрополя спонування – запитання – відповідно необхідно віднести питальні речення з їх специфічною синтаксичною будовою, оформленою граматичною інверсією, питальними словами і допоміжними дієсловами в англійській мові та сполучником *чи* або відповідними питальними словами в українській мові. Виведення пресупонованих ПМА з непрямих констативів можна проілюструвати наступними прикладами:

(3.64) *Julie. What a pleasant wife she'll make! She probably snores, too.* (L=4)

Jean. No, she doesn't, but she talks in her sleep [357, p. 416];

↓

пресупонований ПМА: “*Does she snore too?*”; L=4;

(3.65) *С е р ь о г а ... Красуню, тобі кого? Ти, напевно, дверима помилилася* [319, с. 25]; L=4;

↓

пресупонований ПМА: “*Чи не помилилася ти дверима?*”; L=5.

В ядрі мікрополя констатації знаходяться висловлення, які передають інформацію про навколишню дійсність досить об'єктивно, відповідають репрезентативам у класифікації Дж. Серля і дозволяють перевірку на

істинність / хибність. Ці висловлення можна співвіднести з традиційним комунікативним типом розповідних речень. Отже, виведення пресупонованих ПМА з НМА-констативів буде мати такий вигляд:

(3.66) *МАМА* ***How could I love him, Jessie. I didn't have a thing he wanted*** [347, р. 1119]; L=6;

↓

пресупонований ПМА: ***"I couldn't love him, Jessie"***; L=5;

(3.67) *Б л ю м.* ***Не мені тобі пояснювати, що незнання закону не служить виправданням! Інакше куди б ми дійшли!...*** [319, с. 136]; L=5;

↓

пресупонований ПМА: ***"Інакше ми б дійшли до хаосу"***; L=6.

Оскільки МА комісивного та експресивного типів знаходяться на периферії мікрополя констатації, ядерними одиницями тут можна вважати найбільш конкретне (однозначне) вираження відповідних комунікативних сем у формі експліцитних перформативних висловлень, наприклад:

а) виведення ПМА з НМА-комісивів:

(3.68) *МАМА* ***Well! Now we're getting somewhere. They're none of them ever setting foot in this house again*** [347, р. 1111]; L=11;

↓

пресупонований ПМА: ***"I promise not to let any of them ever set foot in this house again"***; L=15;

(3.69) *Д а н и л о (подумав).* ***Ну, добре – поручусь. Тільки ви, дядьку, нікому не кажіть, щоб батько не довідались.***

Ф е д і р. ***Хіба я не знаю!*** [286, с. 74]; L=4;

↓

пресупонований ПМА: ***"Я обіцяю нікому не казати про це"***; L=7;

б) виведення ПМА з НМА-експресивів:

(3.70) *Julie.* ***You look like a real gentleman in that coat! Charmant!*** [sits at the table].

Jean. Oh, you're flattering me! [357, p. 415]; L=4;

↓

пресупонований ПМА: *"I thank you for the compliment"*; L=6;

(3.71) *P i x a p d* (роздумуючи над попереднім). *Але ж ти могла його зупинити* [319, с. 69]; L=6; ↓

пресупонований ПМА: *"Я дорікаю тобі за те, що ти не зупинила його"*; L=10.

Як бачимо з наведених прикладів, зазначені особливості будови пресупонованих висловлень-ПМА впливають на показники їх довжини. Отже, наступний етап аналізу ми присвятили розгляду співвідношення середньої довжини несинкретичних висловлень-НМА та пресупонованих ними ПМА з урахуванням їх прагматичного типу. Результати цього обчислення, наведені в таблиці 3.12 **Додатків**, свідчать, що однозначне перевищення середньої довжини висловлень-НМА порівняно з середньою довжиною пресупонованих ними висловлень-ПМА спостерігається тільки в межах директивного типу. На іншому краї цього ряду слід поставити НМА-комісиви, в яких довгими є саме пресупоновані висловлення-ПМА; близькими до них за показниками є НМА-експресиви.

Цей факт можна пояснити саме необхідністю використання структури ЕПФ у ролі пресупонованого висловлення-ПМА цих двох типів, коли довжина висловлень збільшується за рахунок введення ПД та елементів, спричинених особливостями комбінаторики таких ПД. Непрямі констативи та квеситиви займають проміжне місце в цьому ряду, виявляючи розбіжності в показниках залежно від часової віднесеності мовного матеріалу. Таку неоднорідність встановлених співвідношень, очевидно, можна пояснити загальною низькою частотністю НМА цього типу в досліджуваних текстах (див. дані табл. 3.2 **Додатків**).

Ще одним важливим висновком, який можна зробити на основі даних таблиці 3.12, є те, що параметр середньої довжини може бути використаний

не лише для розрізнення висловлень-ПМА та висловлень-НМА, але і як маркер певного прагматичного типу останніх.

Розглянемо питання залежності між середньою довжиною і прагматичним типом висловлення-НМА більш детально. Аналіз показав, що в усіх синхронних групах вибірок обох мов найдовшими є висловлення, які реалізують НМА-директиви (див. табл. 3.13 **Додатків**). Цікаво, що ядерні одиниці мікрополя спонукання – спонукальні речення – за даними Л. М. Іноземцева [77], В. Г. Байкова [15], Д. Попова [141], мають найменшу довжину у всьому ФСП інтенціональності. Такий контраст показників довжини прямих і непрямих висловлень-директивів, на наш погляд, пояснюється тим, що транспозиція “констатив → директив” означає відповідну зміну прагматичної функції висловлення за умов збереження вихідної форми констатива, довжина якого у прямому вжитку є найбільшою (див. [15, 77, 141]). Оскільки НМА-директиви знаходяться на периферії мікрополя спонукання, можна зробити висновок, що в межах цього мікрополя довжина висловлення зростає в напрямку від ядра до периферії, наближаючись до довжини прямих констативів. У той же час у мікрополі констатації спостерігаємо зворотню закономірність: довжина ядерних одиниць (прямих констативів) перевищує довжину висловлень на периферії (непрямих комісивів, експресивів і квеситивів), тобто довжина висловлення у межах мікрополя констатації у напрямку від ядра до периферії зменшується (див. Рис. 3.3 на стор. 171). Останнє положення підтверджується до речі й показниками таблиці 3.10, які наочно демонструють перевищення середньої довжини висловлень, які реалізують ПМА-констативи, порівняно з відповідним показником констативних висловлень з непрямою ілюкцією різних типів (див. **Додатки**).

Оскільки матеріал нашого дослідження становлять тільки розповідні речення, докладно проаналізувати особливості середньої довжини висловлень у межах питальних МА та зробити будь-які узагальнення з цього приводу не представляється можливим. Ми можемо зробити лише окремі

зауваження, які, на наш погляд, свідчать про необхідність і доцільність проведення подальшого детального аналізу цієї проблеми в майбутньому. Під час опрацювання мовного матеріалу в наше поле зору потрапили поодинокі випадки транспозиції квеситива в інші прагматичні типи МА (див. приклади (3.11), (3.66), (3.67), (3.69)), які супроводжуються графічним переоформленням висловлення: заміною знака питання на крапку або знак оклику. Аналіз довжини таких висловлень-НМА в англійському матеріалі ХХ століття у співвіднесенні з показником середньої довжини висловлень, які отримав студент Д. Попов [141] у галузі прямого вжитку квеситивів, вказує на скорочення довжини висловлень у напрямку від ядра до периферії цього мікрополя, пор:

висловлення-ПМА – $L_{\text{сер.}} = 8,40$ (показник Д. Попова);

НМА-констатив – $L_{\text{сер.}} = 8,00$ (таблиця 3.13 **Додатків**), де $L_{\text{сер.}}$ – середня довжина висловлень певного типу.

Ми також підраховали показники середньої довжини висловлень, які є прикладами інших типів транспозиції квеситивів в англійській мові ХХ століття і отримали такі результати:

НМА-експресив – $L_{\text{сер.}} = 4,67$;

НМА-директив – $L_{\text{сер.}} = 6,00$.

Вони так само менші за показник Д.Попова, але в цілому ми зареєстрували доволі нечисленні випадки транспозицій квеситивних висловлень у нашому матеріалі, а саме: англійська мова ХІХ століття – 6 висловлень ($L_{\text{сер.}} = 7,00$), англійська мова ХХ століття – 9 висловлень ($L_{\text{сер.}} = 5,56$), українська мова ХІХ століття – 18 висловлень ($L_{\text{сер.}} = 6,39$), українська мова ХХ століття – 14 висловлень ($L_{\text{сер.}} = 3,64$, пор. з пресупонованим висловленням-ПМА квеситивного типу, де $L_{\text{сер.}} = 5,83$ (табл. 3.12 **Додатків**)). Отже, отримані дані для мікрополя питання потребують подальшого уточнення на більшому статистичному матеріалі як англійських, так і

українських квеситивних висловлень прямого і непрямого типу і XIX, і XX століття.

З метою виявлення найбільш типових інтервалів довжини висловлень, які реалізують НМА у досліджуваному матеріалі, ми проаналізували їх частотність у вибірках розповідних речень довжиною від 1 до 30 і більше словоформ. Аналіз показав, що зі збільшенням довжини на 1 словоформу частотність висловлень-НМА спочатку зростає і досягає найвищих показників у межах 4–9-слівних речень в англомовному матеріалі та 3–9-слівних речень в україномовних вибірках обох століть, а потім нерегулярно (стрибкоподібно) зменшується до 1% і менше (див. табл. 3.14 **Додатків**). Відображення цієї залежності у вигляді графіка (див. рис.3.4. у **Додатках**) наочно демонструє схожість англійської та української мов у наданні переваги певним типам довжини висловлення для реалізації НМА, при чому зазначена закономірність у цілому зберігається без значних змін протягом останніх двох століть.

Отже, проведений аналіз дозволяє стверджувати, що між довжиною розповідних речень і частотою НМА, які реалізуються в цих реченнях, існує певна (опосередкована) залежність і що появи висловлень-НМА перш за все слід очікувати у межах розповідних речень довжиною від 3–4 до 9 словоформ.

Співвідносячи показники середньої довжини висловлень, які реалізують НМА та пресупоновані ними ПМА, ми залишили поза увагою синкретичні утворення. Це було зроблено на тій підставі, що складена структура їх непрямої ілокуції і відповідно той факт, що в подібних випадках пресупонуються відразу декілька ПМА, не допускають безпосереднього співвіднесення зазначених показників довжини. Але так само неприпустимо було б ігнорувати наступну закономірність, виявлену під час підрахунків середньої довжини висловлень в обох мовах: довжина висловлень з 1 непрямою ІС перевищує довжину висловлень, які реалізують поліілокутивні

НМА, а саме, зіставляючи дані табл. 3.12 і 3.13 (див. **Додатки**), отримуємо такі ряди співвідношень:

	L_d	:	L_s
англійська мова XIX ст.	13,72	:	10,16 = 1,35;
	XX ст.	:	11,88 = 1,02;
українська мова XIX ст.	10,02	:	5,78 = 1,73;
	XX ст.	:	6,97 = 1,13,

де L_d – довжина дискретних (несинкретичних) висловлень і L_s – довжина синкретичних (полілокутивних) висловлень.

Виявлена закономірність, на наш погляд, дозволяє припустити існування певної залежності між довжиною висловлення-НМА і кількістю пресупонованих ним ПМА. Але перш ніж дослідити характер цієї залежності більш детально, необхідно зробити одне зауваження. Нагадаємо, що з усього широкого кола явищ, які підводяться під поняття пресупозиції в семантиці і прагматиці, ми виділяємо лише ті пресупоновані ПМА, які є носіями імпліцитно заданого прагматичного значення висловлення у конкретних комунікативних умовах (див. стор. 44–48 даної роботи). Таке обмеження в аналізі кількості пресупозицій, які містяться в імплікатурі висловлення, зумовлюється природою предмета нашого дослідження – НМА як випадку транспозиції прагматичних типів речення, заміни однієї мовленнєво-комунікативної мети іншою в межах акту спілкування.

Із цих позицій несинкретичні НМА можна розглядати як такі, що містять 1 комунікативно-прагматичну пресупозицію (1 пресупонований ПМА), а синкретичні, згідно з результатами аналізу, наведеними в табл. 3.8 **Додатків**, як висловлення з 2 і 3 комунікативно-прагматичними пресупозиціями (2 і 3 пресупонованими ПМА). Підрахувавши середню довжину висловлень кожного з трьох типів (дані табл. 3.15 **Додатків**), ми дійшли висновку, що між довжиною висловлення, яке реалізує НМА, і кількістю пресупонованих ним ПМА існує обернено-пропорціональна

залежність: зі збільшенням кількості пресупонованих ПМА довжина висловлення-НМА в обох мовах у ХХ ст. зменшується, але з різним ступенем інтенсивності (в англійській мові на 7,48 словоформи і в українській – на 0,11 словоформи). Нерівномірність (стрибкоподібність) зменшення довжини висловлення-НМА (особливо помітну при графічному відображенні цієї залежності – див. Рис. 3.5. **Додатків**) скоріше за все слід віднести на рахунок того, що висловлення трьох виділених типів, засвідчені в нашому матеріалі, є нерівночастотними. Отже, в плані подальшого дослідження виявленої закономірності можна запропонувати проведення аналізу в двох напрямках: по-перше, її перевірку на більш численному рівночастотному матеріалі синкретичних висловлень-НМА обох мов і по-друге, розширення кола пресупозицій, які містяться у таких висловленнях.

У межах нашого дослідження на його заключному етапі найбільш важливим є отримання принципового підтвердження існування компенсаційного взаємозв'язку прихованого та явного, імпліцитного та експліцитного, взаємозв'язку між довжиною синтаксичних одиниць та їх структурно-семантичними і прагматичними властивостями. Це знову повертає нас до проявів **іконічності** у синтаксисі, коли протяжність знака **іконічно** відображає його семантичну складність, а саме: **чим меншою є довжина висловлення-НМА, тим воно “пресупозитивно” більш насичене.**

Висновки до розділу 3

Прагматична інтерпретація кваліметрії суб'єктно-предикатної структури мовленнєвих актів простого речення в галузі мовленнєвих актів, а саме дослідження корелятивного балансу між ПМА та НМА як аналогами суб'єкта і предиката протягом останніх двох століть в англійській та українській мовах дозволила простежити тенденцію до зростання частотності

використання НМА: питома вага випадків транспозиції прагматичних типів висловлень у галузі простих двоскладних розповідних речень збільшується в на 4,40% в англійській мові та на 2,78% в українській. Більша інтенсивність процесу експансії НМА в англomовному спілкуванні є певним показником усталеної англomовної традиції непрямого подання інформації.

Динаміка використання різних прагматичних типів НМА залежить від тривалості мовленнєвої традиції, домінуючих тенденцій розвитку певного суспільства, характеру спілкування комунікантів та інтенсивності процесу перерозподілу квантів інформації між оперативною та довготривалою пам'яттю людини.

В імплікатурі мовленнєвих актів досліджуваних мов найчастіше задаються директивна (в англійській мові: 69,51% у XIX ст. та 61,44% у XX ст. і в українській: 61,44% у XIX ст. та 60,28% у XX ст.) та експресивна (в англійській мові: 20,93% у XIX ст. та 16,44% у XX ст. і в українській: 24,17% у XIX ст. та 26,13% у XX ст.) ілокутивні сили. Сучасні англійська та українська мови характеризуються спільними тенденціями перерозподілу інформації між двома типами пам'яті людини: найчастіше в імплікатуру відходять часткові спонукальні значення інструкції та вимоги, три ступені негативної оцінки дій співрозмовника (здивування, докір, обурення) та комплексні ілокуції зі значенням застереження та обіцянки сприяння.

Параметр довжини речення виявляється достатньо симптоматичним для прогнозування прагматичних властивостей висловлення: у лінійній (синтагматичній) послідовності середня довжина висловлень-ПМА перевищує середню довжину висловлень-НМА, певна частина прагматичної інформації в яких задається в імплікатурі у вигляді пресупозицій.

Іконічні властивості синтаксичних одиниць виявляються у парадигматиці при зіставленні середньої довжини висловлень-НМА з відповідним показником пресупонованих ними висловлень-ПМА: менш передбачувана і когнітивно складніша інформація НМА реалізується у

висловленнях більшої довжини, ніж більш елементарна за своєю структурою інформація пресупонованих ПМА.

Довжина речення може служити опосередкованим показником прагматичного типу НМА, зокрема в системі НМА сучасних англійської та української мов найбільшу довжину мають висловлення, які реалізують НМА-директиви. При цьому зіставлявані мови виявляють схожі риси у характері зміни довжини речень у межах загального функціонально-семантичного поля інтенціональності: у мікрополі спонукання довжина висловлення зростає в напрямку від ядра до периферії і наближається до довжини прямих констативів, у той час як у мікрополі констатації існує зворотна закономірність – довжина висловлення в напрямку від ядра до периферії зменшується.

Між довжиною розповідних речень і частотністю НМА, які реалізуються в цих реченнях, існує певна опосередкована залежність: появу висловлень-НМА можна прогнозувати перш за все у межах розповідних речень довжиною від 3–4 до 9 словоформ.

Між довжиною висловлення-НМА та кількістю пресупонованих ним ПМА існує обернено-пропорціональна залежність: чим меншою є довжина висловлення-НМА, тим воно “пресупозитивно” більш насичене і навпаки.

На тлі вищезазначених закономірностей функціонування системи “прямий мовленнєвий акт – непрямий мовленнєвий акт” англійська та українська мови виявляють специфічні риси на прагматичному рівні як в синхронії (у наданні на конкретному етапі розвитку мови переваги певним прагматичним типам непрямих висловлень залежно від сфери спілкування), так і в діахронії (у різному ступені інтенсивності спільних тенденцій). Аналіз цієї специфіки дозволяє в цілому охарактеризувати англійське спілкування на сучасному етапі як традиційно стримане і некатегоричне в галузі спонукання, але відкрите і демократичне у наданні оцінок дій співрозмовників, тоді як для сучасного україномовного спілкування більш

характерним є поєднання максимальної ввічливості в офіційно-діловій сфері з прагненням пом'якшення категоричності оцінок в усіх галузях комунікації.

Таким чином, отримані результати (див. також публікації автора [60, 62, 63, 66, 67, 69]) повністю підтвердили евристичність лінгвокваліметричних досліджень у галузі мовленнєвих актів, а саме можливість отримання інформації про прагматичні характеристики висловлень через аналіз їх кількісних характеристик.

ВИСНОВКИ

Теоретико-методологічна концепція дисертаційного дослідження базується на таких положеннях: 1) зв'язок якості й кількості в мовній системі та її мовленнєвій реалізації прогнозує як внутрішньосистемні, так і зовнішньосистемні (типологічні) параметри, а також інформаційну “ємність” різних вузлів мовної системи, моделюючи змістові (якісні) сторони тексту через його кількісні параметри; 2) досвід мовної особистості (тезаурус) і модель мови / мовлення прагматично розподілені за двома світами: у “своєму” світі побутує топікалізоване знання, яке потребує мінімуму словесного вираження (немаркована норма), у “чужому” – інформаційно відзначена аномалія; між тезаурусом і текстом іде постійний обмін квантами інформації, розширюючи елементи досвіду людини, переводячи актуальне знання в неактуальне, переміщуючи кванти інформації оперативної пам’яті в довготривалу і топікалізуючи їх; 3) одним із виявів загального принципу обміну інформації між системою і середовищем є ізоморфізм двох рядів аналогів: а) суб’єкт ~ тема ~ прямий мовленнєвий акт (кванти “свого” знання, частина компетенції мовної особистості, яка зберігається у довготривалій пам’яті людини); б) предикат ~ рема ~ непрямий мовленнєвий акт (знання, абстраговане від суб’єкту пізнання, актуалізована інформація, яка утримується в оперативній пам’яті людини).

Запропонована методика дослідження семантико-прагматичних характеристик суб’єктно-предикатних відношень у структурі мовленнєвих актів виявилася ефективною у визначенні кількісно-якісних параметрів ізоморфізму співвідношень “суб’єкт – предикат”, “тема – рема” і “прямий мовленнєвий акт – непрямий мовленнєвий акт” в англійській та українській мовах.

Семантична параметризація суб’єктно-предикатної структури мовленнєвих актів англійської та української мов у різних функціональних стилях XIX–XX століть дала змогу встановити, що між обсягом інформації

складів суб'єкта і предиката простого двоскладного речення досліджуваних мов існує компенсаторна залежність – збільшення кількості інформації в складі суб'єкта закономірно спричиняє зменшення кількості інформації в складі предиката і навпаки. При цьому простежується тенденція до зміщення центру інформації в область предиката при знятті інформації з суб'єкта: найбільш уживаними в сучасних англійській та українській мовах є випадки багатослівності предиката при однослівності (S_1P_n) або меншій багатослівності суб'єкта ($S_n < P_n$), а частотність максимально насичених інформацією предикатів (10 і більше словоформ) в багато разів перевищує відповідний показник для суб'єктів. Кваліметричний аналіз композиції суб'єктно-предикатної структури виявляє евристичні риси діалектики кількості і якості в реченні: за типом кількісного розподілу інформації між складами суб'єкта і предиката можна прогнозувати композиційну будову речення, а за цією будовою – структуру і відносний обсяг складів, вірогідну будову “рамки новизни”, а в деяких випадках – типове значення речення. Як свідчать результати проведеного дослідження, типовим для англійської та української мов є так званий “прямий” порядок слів, коли ключове слово меншого за синтаксичним обсягом складу суб'єкта передує ключовому слову більш розгорнутого складу предиката, а перевага кількості інформації в суб'єкті призводить до порушення проєктивності (монолітності) його складу або до інверсії складів і найімовірніше є показником рематичності суб'єкта. Останнє явище є більш поширеним в сучасній українській мові, що є тут певною ознакою більшого розходження між динамічним і статичним аспектами інформації, коли консервативність будови речення суперечить комунікативному динамізму і робить процес топікалізації нового знання менш інтенсивним, порівняно з сучасною англійською мовою.

У функціональному плані в англійській та українській мовах перевага надається випадкам збігу формально-синтаксичного і актуального членування речення (в англійській мові: 90,66% у XIX ст. та 94,15% у XX ст. і в українській: 85% у XIX ст. та 78,50% у XX ст). Ядро суб'єкта-теми, який

тяжє до імпліцитності, становлять одиниці п'яти підгруп ЛСГ “Людина” (в англійській мові: 62,69% у ХІХ ст. та 70,55% у ХХ ст. і в українській: 74,36% у ХІХ ст. та 75,25% у ХХ ст.): 1) окремий індивід; 2) соціальні групи і структури; 3) частини тіла; 4) діяльність; 5) емоційно-психологічний стан, що повністю відповідає основним концепціям антропоцентрично-когнітивної парадигми сучасної лінгвістики і являє собою частковий прояв функціонування системи “людина (своє) – середовище (чуже)”. Тематизації у зіставлюваних мовах передусім зазнають предикати зі значенням “презентація суб'єкта” (наявність / відсутність, поява / зникнення) (в англійській мові: 32,14% у ХІХ ст. та 31,43% у ХХ ст. і в українській: 25,56% у ХІХ ст. та 13,04% у ХХ ст. від загальної кількості предикатів-тем) та “дія суб'єкта або над суб'єктом” (в англійській мові: 16,07% у ХІХ ст. та 25,71% у ХХ ст. і в українській: 16,67% у ХІХ ст. та 28,26% у ХХ ст.), “психічна реакція і суб'єктивна оцінка” в англійських текстах (23,22% у ХІХ ст. та 20% у ХХ ст.) та “просторова і часова локалізація суб'єкта” в текстах українською мовою (30% у ХІХ ст. та 24,64% у ХХ ст.) за позиційного способу ремовиділення смислового суб'єкта. Для обох мов характерним є більший обсяг інформації у ремі висловлення, яка як носій нової інформації, носій відчуженого, об'єктивованого знання характеризується більшим ступенем розчленованості, ніж контекстуально обумовлена, немаркована і схильна до імпліцитності тема: співвідношення середніх розмірів теми і реми становить в англійській мові 1: 2,49 у ХІХ ст. та 1: 3,10 у ХХ ст. і в українській – 1: 2,84 у ХІХ ст. та 1: 2,17 у ХХ ст.

Формою накопичення інформації у предикативній сфері є також засвідчене протягом останніх двох століть зростання частотності використання непрямих мовленнєвих актів в усіх сферах спілкування носіїв англійської та української мов. Аналіз динаміки використання різних прагматичних типів непрямих мовленнєвих актів показав, що в імплікатурі непрямих висловлень найчастіше задаються директивна (в англійській мові: 69,51% у ХІХ ст. та 61, 44% у ХХ ст. і в українській:

61,67% у XIX ст. та 60,28% у XX ст.) та експресивна (в англійській мові: 20,93% у XIX ст. та 16,44% у XX ст. і в українській: 24,17% у XIX ст. та 26,13% у XX ст.) ілокутивні сили, зокрема – часткові спонукальні значення інструкції та вимоги, три ступені негативної оцінки дій співрозмовника (здивування, докір, обурення) та комплексні ілокуції зі значенням застереження та обіцянки сприяння. Отже, потреби оптимізації комунікацій вимагають подальшого детального вивчення функціонування у мовленні висловлень вказаних прагматичних типів, результати якого доцільно було б включити до курсу викладання основ теорії мовленнєвої комунікації у вищих навчальних закладах у процесі вивчення як іноземної, так і рідної мови.

На тлі вищезазначених закономірностей функціонування системи “прямий мовленнєвий акт – непрямий мовленнєвий акт” англійська та українська мови виявляють специфічні риси на прагматичному рівні як у синхронії (у наданні на конкретному етапі розвитку мови переваги певним прагматичним типам непрямих висловлень залежно від сфери спілкування), так і в діахронії (у різному ступені інтенсивності спільних тенденцій). Аналіз цієї специфіки дозволяє в цілому охарактеризувати англійське спілкування на сучасному етапі як традиційно стримане і некатегоричне в галузі спонукування, але відкрите і демократичне у наданні оцінок дій співрозмовників, тоді як для сучасного україномовного спілкування більш характерним є поєднання максимальної ввічливості в офіційно-діловій сфері з прагненням пом’якшення категоричності оцінок в усіх галузях комунікації.

Параметр довжини речення є симптоматичним для прогнозування прагматичних властивостей висловлення: у лінійній (синтагматичній) послідовності середня довжина висловлень, які реалізують прямі мовленнєві акти, перевищує середню довжину непрямих висловлень, певна частина прагматичної інформації в яких задається в імплікатурі у вигляді пресупозицій. У парадигматиці іконічні властивості синтаксичних одиниць виявлено при зіставленні середньої довжини непрямих висловлень з відповідним показником пресупонованих ними висловлень – прямих

мовленнєвих актів: менш передбачувана і когнітивно складніша інформація непрямих мовленнєвих актів реалізується у висловленнях більшої довжини, ніж більш елементарна за своєю структурою інформація пресупонованих прямих мовленнєвих актів.

У межах функціонально-семантичного поля інтенціональності англійська та українська мови мають однаковий характер зміни довжини висловлень у напрямку від ядра до периферії: у мікрополі спонукання довжина висловлень зростає і наближається до довжини прямих констативів, у мікрополі констатації – зменшується. Типові для обох мов інтервали довжини висловлень-НМА знаходяться в межах розповідних речень довжиною від 3–4 до 9 словоформ. При цьому довжина непрямого висловлення і кількість пресупонованих ним прямих мовленнєвих актів пов'язані відношеннями обернено-пропорціональної залежності: чим меншою є довжина непрямого висловлення, тим більше пресупонованих актів міститься в його імплікатурі, що є проявом взаємозв'язку між синтагматикою і парадигматикою речення і повністю відповідає основним принципам іконічного кодування інформації у синтаксичних одиницях.

На фоні загальної переваги обсягу інформації у сфері предиката, реми та непрямого мовленнєвого акту англійська та українська мови протягом XIX–XX століть виявляють відмінні тенденції обміну інформацією між системою і середовищем: зростання середніх розмірів предиката (на 0,48 словоформи) і реми (на 0,61 словоформи) в англійській мові та їхнє зменшення в українській (на 0,14 та 0,67 словоформи відповідно), більш інтенсивне зростання частотності НМА в англійській мові, порівняно з українською (англ.: на 4,40%, укр.: на 2,78%).

Подальші кваліметричні дослідження на матеріалі інших мов номінативної будови сприятимуть виявленню нових зв'язків і залежностей, що відкриває для прагмасемантики нові перспективи, забезпечені конструктивно-евристичним характером діалектики кількості та якості.

Теоретична перспективність продовження інформаційно-кваліметричних досліджень визначається їх важливістю для лінгвістики і суміжних з нею галузей: філософії, методики, логіки та теорії інформації. Такі дослідження не тільки відкривають можливість глибше пізнати категорії суб'єкта і предиката з точки зору їх інформаційної значущості як одиниць, які по-різному співвіднесені з реальністю і виконують роль організуючих центрів висловлення, але і вказують на важливість принципу лінійності мовлення та іконізму синтаксичних одиниць, не всі наслідки яких поки що достатньо вивчені. Поширення інформаційно-кваліметричного підходу на область більш крупних мовленнєвих сегментів тексту, зокрема на складне речення у зіставленні з висновками кваліметрії простого речення могло б призвести до виявлення більш загальних закономірностей розподілу інформації за умов урахування ступеня розчленованості мовного відображення дійсності.

Практична вагомість результатів даного і подібних подальших досліджень зумовлена їх важливістю як первинного матеріалу для різноманітних потреб інженерної лінгвістики, автоматичної обробки тексту, його кодування і декодування. Виявлені кваліметричні закономірності на рівні складів речення і цілих висловлень можуть служити диференційними ознаками функціональних стилів, що робить доцільним використання матеріалу дослідження для стилістичного аналізу текстів різної функціональної спрямованості з метою підвищення ефективності інтерпретації останніх і відповідно зведення до мінімуму ризику виникнення комунікативних невдач (провалів) у різних сферах сучасного англійського та українського спілкування. Ці результати можуть виявитися корисними для автоматичного і навіть творчого перекладу, практичної стилістики, методики викладання мов (зокрема – у навчанні іноземної прагматичної компетенції), теоретичної граматики і теорії мовленнєвої комунікації, а також цілої низки інших галузей, коло яких важко передбачити на сучасному етапі розробки даної проблематики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Адмони В. Г. Еще раз об изучении количественной стороны грамматических явлений / В. Г. Адмони // Вопросы языкознания. – 1970. – № 1. – С. 89–101.
2. Адмони В. Г. Качественный и количественный анализ грамматических явлений / В. Г. Адмони // Теоретические проблемы современного советского языкознания. – М. : Наука, 1964. – С. 56–68.
3. Адмони В. Г. Размер предложения и словосочетания как явление синтаксического строя / В. Г. Адмони // Вопросы языкознания. – 1966. – № 4. – С. 111–118.
4. Адмони В. Г. Синтаксис современного немецкого языка (система отношений и система построения) / Владимир Григорьевич Адмони. – Л. : Наука, 1973. – 366 с.
5. Адмони В. Г. Структура предложения и строение художественного литературного произведения / В. Г. Адмони // Лингвистика текста : материалы науч. конф. в МГПИИЯ им. М. Тореца. – М., 1974. – Ч. 1. – С. 11–16.
6. Азовцева Ю. А. Коммуникативно-стилистическая вариантность на уровне высказывания / Ю. А. Азовцева // Ученые записки МГПИИЯ им. М. Тореца. – 1970. – Т. 55. – С. 3–11.
7. Александрова О. В. Проблемы экспрессивного синтаксиса. На материале английского языка : [учеб. пособ.] / Ольга Викторовна Александрова. – М.: Высшая школа, 1984. – 211 с.
8. Алисова Т. Б. Опыт семантико-грамматической классификации простых предложений / Т. Б. Алисова // Вопросы языкознания. – 1970. – № 2. – С. 91–98.

9. Арестова О. Н. О соотношении физических и смысловых параметров коммуникативного пространства / О. Н. Арестова, И. А. Пахомов // Вопросы психологии. – 2002. – № 2. – С. 112–123.
10. Аристов С. А. Коммуникативно-когнитивная лингвистика и разговорный дискурс / С. А. Аристов, И. П. Сусов // Лингвистический вестник. – Ижевск, 1999. – № 4. – С. 29–32.
11. Арнольд И. В. Современные лингвистические теории взаимодействия системы и среды / И. В. Арнольд // Вопросы языкознания. – 1991. – № 3. – С. 118–126.
12. Аткинсон Р. Человеческая память и процесс обучения / Ричард Аткинсон ; [пер. с англ. / общ. ред. Ю. М. Забродина, Б. М. Ломова]. – М.: Прогресс, 1980. – 527 с.
13. Байков В. Г. «Агрессия» и «толерантность»: две стороны речевого воздействия / В. Г. Байков // Актуальні проблеми вивчення мови та мовлення, міжособової та міжкультурної комунікації. – Харків : Константа, 1996. – С. 11–14.
14. Байков В. Г. Вербальный феномен “зомби”: действительно ли истина – проблема лингвистическая? / В. Г. Байков // Язык : антропоцентризм и прагматика : сб. исслед. по антропосемиологии. – Киев – Москва – Кривой Рог : Изд-во МИЦ ЧЛКП, 1995. – С. 51–60.
15. Байков В. Г. Довжина речення у комунікативній парадигмі та мовленнєвих актах / В. Г. Байков // Іноземна філологія. – 1986. – № 81. – С. 3–8.
16. Байков В. Г. Единство дейксиса и оценки как антропогенный фактор семантики (на материале некоторых индоевропейских языков) / В. Г. Байков // Матеріали Міжнародної наукової конференції “Семантика мови і тексту”. – Ч. I. – Івано-Франківськ : Вид-во НАНУ і ПДУ ім. В. С. Стефаника, 1993. – С. 17–19.

17. Байков В. Г. Качественно-количественный аспект диалектики предложения / Вадим Григорьевич Байков. – Кишинев : Штиинца, 1979. – 212 с.
18. Байков В. Г. Количественный аспект динамики субъектно-предикатных отношений в английском предложении. Грамматические и лексикологические исследования (Романо-германская и классическая философия) / Вадим Григорьевич Байков. – Кишинев : Штиинца, 1977. – С. 79–90.
19. Байков В. Г. К построению лингвистической теории прогнозирования (на материале квалиметрии простого предложения) / В. Г. Байков // Вопросы языкознания. – 1979. – № 4. – С. 57–68.
20. Байков В. Г. К построению модели лингвочеловековедения / В. Г. Байков // Язык: антропоцентризм и прагматика : сб. исслед. по анропосемиологии. – Киев – Москва – Кривой Рог : Изд-во МИЦ ЧЛКП, 1995. – С. 5–13.
21. Байков В. Г. О количественном аспекте предикативных единиц / В. Г. Байков // Труды филологического факультета Бельцкого пед. ин-та. – 1971. – Вып. 15. – С. 35–57.
22. Байков В. Г. Человек, среда и язык в парадигмах гуманистики. Сообщение 2 / В.Г. Байков // Понимание и рефлексия. Материалы третьей Тверской герменевтической конференции. – Тверь, 1993. – Ч. 1. – С. 34.
23. Байков В. Г. Простое предложение английского языка в гносеологическом и онтологическом планах / В. Г. Байков, П. Е. Копачинская // Проблемы теории членов предложения. – Кишинев : Штиинца, 1973. – С. 142–149.
24. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка / Шарль Балли; [пер. с 3-го франц. издания Е. В. и Т. К. Вентцель / под ред. Р. А. Будагова]. – М. : Изд-во иностр. лит., 1955. – 416 с.

25. Баталова Т. М. О понятии «предикация в тексте» / Т. М. Баталова // Вопросы романо-германской филологии : сб. науч. трудов МГПИИЯ им. М. Тореца. – М., 1976. – Вып. 98. – С. 4.
26. Бахтин М. М. Собрание сочинений : [в 7 т.] / Михаил Михайлович Бахтин – М. : Русские словари, 1996. – Т. 5. – С. 161–322.
27. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики : [підруч.] / Флорій Сергійович Бацевич . – К. : Видавничий центр «Академія», 2004. – 344 с.
28. Безуглая Л. Р. Сравнительная характеристика речевого акта квеситива в немецком и английском языке / Л. Р. Безуглая // Актуальні проблеми вивчення мови та мовлення, міжособової та міжкультурної комунікації. – Харків : Константа, 1996. – С. 14–16.
29. Бехта І. А. Оповідна техніка текстової комунікації / І. А. Бехта // Вісник Запорізького державного університету. Філологічні науки : зб. наук. статей / [гол. ред. В. В. Савін]. – Запоріжжя : Запорізький держ. ун-т, 2003. – С. 19–29.
30. Белозьорова О. М. Дискурсивні властивості мовленнєвого акту натякання (на матеріалі сучасної німецької мови) : дис... канд. філол. наук : 10.02.04 / Олена Михайлівна Белозьорова — Х., 2007. — 207с.
31. Блонский П. П. Память и мышление / Павел Петрович Блонский. – СПб. : Питер, 2001. – 288 с.
32. Блох М. Я. Коммуникативные типы предложения в аспекте актуального членения / М. Я. Блох // Иностранные языки в школе. – 1976. – № 5. – С. 14–23.
33. Богданов В. В. Иллокутивная функция и перформативный шлагол / В. В. Богданов // Содержательные аспекты предложения и текста. – Калинин : Изд-во КГУ, 1983. – С. 27–38.
34. Богданов В. В. Семантико-синтаксическая организация предложения / Валентин Васильевич Богданов. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1977. – С. 133–142.

35. Бондарко А. В. Опыт лингвистической интерпретации соотношения системы и среды / А. В. Бондарко // Вопросы языкознания. – 1985. – № 1. – С.13–23.
36. Вандриес Ж. Язык : лингвистическое введение в историю / Жозеф Вандриес ; [пер. с фр.]. – М.: Соцэскиз, 1937. – 410 с.
37. Варламова Ю. В. Функциональное взаимодействие вербальных и невербальных средств в реализации иллокутивной цели директивного речевого акта в креолизованном тексте : на материале англоязычных мультипликационных кинотекстов : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 “Германские языки” / Ю. В. Варламова. – Санкт-Петербург, 2009. – 20 с.
38. Виноградов В. А. Иерархия категорий в грамматической типологии / В. А. Виноградов // Proceedings of the Fourteenth International Congress of Linguistics. – Berlin, 1992. – P. 2433.
39. Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови / Іван Романович Вихованець. – К. : Наук. думка, 1992. – 224 с.
40. Волкова О. С. Прагмалингвистические особенности межличностного общения в коммуникативной ситуации “бытовой конфликт” : на материале английского языка : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 “Германские языки” / О. С. Волкова. – Волгоград, 2009. – 22 с.
41. Габідулліна А. Р. Основи теорії мовної комунікації : [навч. посіб.] / Габідулліна А. Р., Андрієнко Т. П, Кузема Н. В. – Донецьк : Регіон, 2000. – 196 с.
42. Гальперин И. Р. Стилистика английского языка : [учеб.] / Илья Романович Гальперин. – 3-е изд. – М. : Высшая школа, 1981. – 334 с.
43. Гейвин Х. Когнитивная психология / Хелен Гейвин. – СПб. : Питер, 2003. – 272 с.

44. Герасимова О. И. Косвенные высказывания в английской диалогической речи : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / О. И. Герасимова. – Л., 1986. – 16 с.

45. Гладуш Н. Ф. Повествовательные директивы в современном английском языке : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / Н. Ф. Гладуш. – К., 1985. – 22 с.

46. Гладуш Н. Ф. Повествовательные предложения как квеситивы / Н. Ф. Гладуш // Высказывание и дискурс в прагмалингвистическом аспекте : сб. науч. трудов / [редкол. : Г. Г. Почепцов (отв. ред) и др.]. – К., 1989. – С. 27–30.

47. Горелов И. Н. Основы психолингвистики / И. Н. Горелов, К. Ф. Седов. – М. : Лабиринт, 2001. – 304 с.

48. Грамматика английского языка : Синтаксис : [учеб. пособ. для студентов пед. ин-тов по спец. № 2103 «Иностр. яз.»] / Н. А. Кобрина, Е. А. Корнеева, М. И. Оссовская, К. А. Гузеева. – М. : Просвещение, 1986. – С. 34–35.

49. Гуцал Н. А. Семантико-прагматические и дискурсивные характеристики речевого акта "вызов" : на материале английского языка : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / Н. А. Гуцал. – Волгоград, 2009. – 23 с.

50. Давыдова А. Р. Тема-рематическая организация текста газетных сообщений : на материале английского языка : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / А. Р. Давыдова. – Волгоград, 2009. – 20 с.

51. Дейк ван Т. Язык. Познание. Коммуникация / Тен Адрианус ван Дейк. – М. : Прогресс, 1989. – С. 41–95.

52. Дементьев В. В. Непрямая коммуникация и ее жанры / Вадим Викторович Дементьев. – Саратов: Изд-во Сарат. ун-та, 2000. – 248 с.

53. Демченко Л. И. Расчлененность субъекта и предиката в эллиптических повествовательных конструкциях : дис... канд. филол. наук : 10.02.01 / Лариса Ивановна Демченко. – Симферополь, 1974. – 194 с.

54. Долинина И. Б. Гипотеза “глубины” и проблема “громоздкости” предложения / И. Б. Долинина // Инвариантные синтаксические значения и структура предложения. – М. : Наука, 1969. – С. 86–95.

55. Долинина И. Б. Системный анализ предложения (на материале английского языка) / Инга Борисовна Долинина. – М. : Высшая школа, 1977. – 176 с.

56. Дормашев Ю. Б. Взаимодействие внимания и кратковременного запоминания : новая методика исследования / Ю. Б. Дормашев, В. Я. Романов, Р. С. Шилко // Психологический журнал. – 2003. – Т. 24, № 3. – С. 72–79.

57. Жаботинская С. А. Концептуальный анализ : типы фреймов / С. А. Жаботинская // Лінгвістичні студії. – Черкаси, 1997. – Вип. 2. – С. 12–26.

58. Жалагина Т. А. Соотношение пресуппозиций и фокуса в диалогических событиях / Т. А. Жалагина // Высказывание и дискурс в прагмалингвистическом аспекте : сб. науч. трудов / [редкол. : Г. Г. Почепцов (отв. ред) и др.]. – К., 1989. – С. 37–41.

59. Жихарева Н. А. Актуальне членування речення в ракурсі взаємодії “система – середовище” / Н. А. Жихарева // Филологические исследования : сб. науч. работ / Дон. нац. ун-т.– Донецк : ООО “Юго-Восток Лтд.”, 2002. – Вып. 5. – С. 50–63.

60. Жихарева Н. А. Динаміка використання непрямих висловлень різних прагматичних типів (на матеріалі англійської та української мов XIX–XX століть) / Н. А. Жихарева // Вісник Черкаського державного університету. Серія “Філологічні науки”. – Черкаси, 2003. – Вип. 44. – С. 147–153.

61. Жихарева Н. А. До питання про аналіз функціональної перспективи речення (на матеріалі англійської та української мов XIX–XX століть) / Н. А. Жихарева // Лінгвістичні дослідження : зб. наук. праць Харк. нац. пед. ун-ту ім. Г. С. Сковороди / [за заг. ред. проф. Л. А. Лисиченко]. – Харків, 2005. – Вип. 17. – С. 6–11.

62. Жихарева Н. А. До проблеми кількісно-якісного аналізу непрямих висловлень (на матеріалі англійської та української мов XIX–XX століть) / Н. А. Жихарева // Проблеми зіставної семантики: зб. наук. статей / [відп. ред. М. П. Кочерган]. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2005. – Вип. 7. – С. 87–92 .

63. Жихарева Н. А. Іконічні властивості синтаксичних одиниць в історико-прагматичному ракурсі / Н. А. Жихарева // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія “Філологія”. – Харків, 2004. – № 632. – С. 108–112.

64. Жихарева Н. А. Лексико-семантична класифікація предикатів у позиції теми висловлення / Н. А. Жихарева // Вісник Черкаського університету. Серія “Філологічні науки”. – Черкаси, 2007. – Вип. 102. – С. 21–27.

65. Жихарева Н. А. Непрямий мовленнєвий акт як аналог предиката / Н. А. Жихарева // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2005. – Вип. 10. – С. 116–119.

66. Жихарева Н. А. Про деякі прагматичні особливості функціональних стилів (на матеріалі англійської та української мов XIX–XX століть) / Н. А. Жихарева // Східнослов'янська філологія : зб. наук. праць. – Горлівка : Вид-во ГДПШМ, 2003. – Вип. 3. – С. 51–60.

67. Жихарева Н. А. Про деякі проблеми експлікації непрямой ілокуції мовленнєвого акту (на матеріалі англійської та української мов XIX–XX століть) / Н. А. Жихарева // Вісник Запорізького державного університету. Серія “Філологічні науки”. – Запоріжжя : Запорізький держ. ун-т, 2003. – № 2. – С. 64–73.

68. Жихарева Н. А. Суб'єктно-предикатні відносини в інформаційно-знаковому аспекті (на матеріалі художньої прози XIX–XX століть англійської та української мов) / Н. А. Жихарева // Восточноукраинский лингвистический сборник : сб. науч. трудов / [редкол. : Е. С. Отин (отв. ред.) и др.]. – Донецк : Донеччина, 2001. – Вып. 7. – С. 441–452.

69. Жихарева Н. А. Типологія непрямих мовленнєвих актів / Н. А. Жихарева // Східнослов'янська філологія : зб. наук. праць. – Горлівка: Вид-во ГДПШМ, 2009. – Вип. 16. – С.174–183.

70. Загнітко А. П. Система комунікативних категорій і стилістика тексту / А. П. Загнітко // Східнослов'янська філологія : зб. наук. праць. – Горлівка : Вид-во ГДПШМ, 2003. – Вип. 3. – С. 3–13.

71. Загнітко А. П. Український синтаксис (науково-теоретичний і навчально-практичний комплекс) : [навч. посіб.] / Анатолій Панасович Загнітко. – К. : ІЗМН, 1996. – Ч. 2. – 240 с.

72. Звегинцев В. А. О предмете и методах социолингвистики / В. А. Звегинцев // Известия АН СССР, Серия литературы и языка. – 1976. – Т. 35 – № 4. – С. 308–320.

73. Звегинцев В. А. Предложение и его отношение к языку и речи / Владимир Андреевич Звегинцев. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1976. – 307 с.

74. Зинченко Т. П. Когнитивная и прикладная психология / Татьяна Петровна Зинченко. – М. : Московский психолого-социальный институт; Воронеж : Издательство НПО “МОДЭК”, 2000. – 608 с.

75. Иванова И. П. Теоретическая грамматика современного английского языка : [учеб.] / Иванова И. П., Бурлакова В. В., Почепцов Г. Г. – М.: Высшая школа, 1981. – С. 164–281.

76. Ингве В. Гипотеза глубины / В. Ингве // Новое в лингвистике [сост. В. А. Звегинцев] – М. : Прогресс, 1965. – Вып. IV. – С. 126–138.

77. Иноземцев Л. Н. Количественная структура предложения как проявление особенностей синтаксического строя. На материале разговорной речи современного немецкого языка / Л. Н. Иноземцев // Вопросы

германской филологии : уч. записки Горьк. пед. ин-та иностр. яз. – 1967. – Вып. 32. – С. 63–74.

78. Иртеньева Н. Ф. О служебном (функциональном) слове THERE / Н. Ф. Иртеньева // Синтаксис современного английского языка. – Пятигорск, 1974. – С. 1–5.

79. Иссерс О. С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи / Оксана Сергеевна Иссерс. – М. : Эдиториал УРСС, 2003. – 284 с.

80. Кадомцева Л. О. Українська мова : синтаксис простого речення : [посіб. для студентів філ. фак. ун-тів] / Лариса Олександрівна Кадомцева. – К. : Вища школа, 1985. – 125 с.

81. Каменская О. Л. Текст и коммуникация : [учеб. пособ. для ин-тов и фак-тов иностр. яз.] / Ольга Львовна Каменская. – М. : Высшая школа, 1990. – 152 с. ил. – (Библиотека филолога).

82. Карабан В. І. Дослідження непрямих мовленнєвих актів у зіставній комунікативній семантиці / В. І. Карабан, Л. Г. Верба // Проблеми зіставної семантики. Доповіді та повідомлення міжнар. наук. конф. – К. : Ін-т мовознавства НАНУ та Київ. ДЛУ, 1997. – С. 345–347.

83. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Юрий Николаевич Караулов. – М. : Наука, 1987. – 262 с.

84. Касенкова Т. Н. Речевые стратегии как модуляции перспективы языкового отображения мира : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 “Теория языка”. / Т. Н. Касенкова. – Краснодар, 2000. – 27 с.

85. Кацнельсон С. Д. Типология языка и речевое мышление / Соломон Давидович Кацнельсон. – Л. : Наука, 1972. – 216 с.

86. Клюев Е. В. Речевая коммуникация : [учеб. пособ.] / Евгений Васильевич Клюев. – М. : РИПОЛ КЛАССИК, 2002. – 320 с.

87. Ковалев С. В. Основы нейролингвистического программирования : [учеб. пособ.] / Сергей Викторович Ковалев. – М. : Моск. псих.-соц. ин-т; Воронеж : Изд-во НПО “МОДЭК”, 2001. – 160 с.

88. Колегаева И. М. Текст как единица научной и художественной коммуникации / Ирина Михайловна Колегаева. – Одесса : Ред. отдел обл. упр. по печати, 1991. – С. 5–35.
89. Колшанский Г. В. Контекстная семантика / Геннадий Владимирович Колшанский. – М. : Наука, 1980. – 150 с.
90. Комина Н. А. Систематика коммуникативно-прагматических типов высказывания / Н. А. Комина // Прагматические аспекты функционирования языка : сб. науч. трудов / [редкол.: А. А. Стриженко (отв. ред.) и др.]. – Барнаул : АГУ, 1983. – С. 93–101.
91. Кондаков Н. И. Логический словарь-справочник / Николай Иванович Кондаков. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Наука, 1975. – 720 с. – (АН СССР. Ин-т философии).
92. Кочеткова Т. Ю. Акт мовлення як об'єкт філософського осмислення : дис... канд. філос. наук: 09.00.01 / Тетяна Юрїївна Кочеткова. – К., 1998. – 189 с.
93. Кравчук Н. В. Взаимодействие количественного и качественного аспектов в структуре предложения английского языка (к исследованию активных тенденций в синтаксисе современного английского языка) : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 “Германские языки” / Н. В. Кравчук. – Минск, 1972. – 28 с.
94. Красных В. В. Виртуальная реальность или реальная виртуальность? (Человек. Сознание. Коммуникация) / Виктория Владимировна Красных. – М. : Диалог, 1998. – 352 с.
95. Красных В. В. Основы психолингвистики и теории коммуникации : [лекц. курс] / Виктория Владимировна Красных. – М. : ИПДГК “Гнозис”, 2001. – 270 с.
96. Крушельницкая К. Г. К вопросу о смысловом членении предложения / К. Г. Крушельницкая // Вопросы языкознания. – 1953. – № 5. – С. 58.

97. Кубрякова Е. С. Возвращаясь к определению знака / Е. С. Кубрякова // Вопросы языкознания. – 1993. – № 4. – С. 18–29.
98. Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови: синтаксис / Б. М. Кулик. – К. : Рад. шк., 1965. – Ч. 2. – С. 175.
99. Кунаева Н. В. Дискурсивный анализ высказываний в ситуации возражения : на материале английского языка : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 “Германские языки” / Н. В. Кунаева. – Воронеж, 2009. – 23 с.
100. Курс історії української літературної мови / [за ред. академіка АН УРСР І. К. Білодіда]. – К. : Вид-во АН УРСР, 1958. – Т. 1 : Дожовтневий період. – 595 с.
101. Лебедев А. Н. Психофизиология памяти / А. Н. Лебедев // Основы психофизиологии / [под ред. Ю. И. Александрова]. – М. : Инфра-М, 1997. – С. 129–142.
102. Леванова А. Е. Прагматика пресуппозиций в диалогической речи / А. Е. Леванова, О. В. Байн // Прагматические условия функционирования языка : сб. науч. трудов / [редкол.: А. А. Стриженко (отв. ред.) и др.]. – Кемерово : КемГУ, 1987. – С. 79–86.
103. Левицкий В.В. Квантитативные методы в лингвистике / Виктор Васильевич Левицкий. – Винница : Нова Книга, 2007. – 264 с.
104. Лингвистика: взаимодействие концепций и парадигм. Материалы Межведомств. научн.-теоретич. конф. – Вып. 1, Часть 1. – Харьков – Сочи : Изд-во ХИМЭСХ, 1991. – 239 с.
105. Лингвистический энциклопедический словарь / [гл. ред. В. Н. Ярцева]. – М. : Советская энциклопедия, 1990. – 685 с. : ил.
106. Літвінчук І. М. Прагматика емотивного тексту : психосемантичне експериментальне дослідження : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.15 “Загальне мовознавство” / І. М. Літвінчук. – К., 2000. – 16 с.

107. Лихошерст Н. И. Прагматико-стилистический аспект побудительных предложений / Н. И. Лихошерст // Прагматические аспекты изучения предложения и текста : сб. науч. трудов / [редкол. : Г. Г. Почепцов (отв. ред.) и др.]. – К., 1983. – С. 27–32.

108. Ломтев Т. П. Парадигматика предложения на основе конвертируемости отношений / Т. П. Ломтев // Инвариантные синтаксические значения и структура предложения. – М. : Наука, 1969. – С. 104–115.

109. Ломтев Т. П. Принципы построения формулы предложения / Т. П. Ломтев // Филологические науки. – 1969. – № 5. – С. 56–68.

110. Лосев А. Ф. Знак, символ, миф / А. Ф. Лосев // Труды по языкознанию. – М. : Изд-во МГУ, 1982. – 479 с.

111. Лотман Ю. М. Текст у тексті / Ю. М. Лотман // Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. – Львів : Літопис, 1996. – С. 21–22.

112. Луценко Н. А. Вид и предикативность. К постановке вопроса / Н. А. Луценко // Научные доклады высшей школы филологических наук. – 1987. – № 2. – С. 41–48.

113. Луццай В. В. Характер и степень расчлененности предикатов в зависимости от их семантических типов (в предложениях с предложно-падежной формой при связке «быть» и ее синонимических эквивалентах) : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 “Русский язык” / В. В. Луццай. – Днепропетровск, 1977. – 20 с.

114. Медведєва Л. М. Мовленнєвий акт: контекст / Л. М. Медведєва // Мовознавство. – Київ : Наукова думка, 1988. – № 2. – С.31–37.

115. Мещанинов И. И. Проблемы развития языка / Иван Иванович Мещанинов. – Л. : Наука, 1975. – 349 с. – (АН СССР. Отделение лит-ры и языка).

116. Мещанинов И. И. Структура предложения / Иван Иванович Мещанинов. – М. – Л. : Изд-во АН СССР, 1963. – 104 с.

117. Мигирин В. Н. Марксистско-ленинская методология и лингвистика (Эвристические и конструктивные возможности марксистско-ленинской методологии в языкознании) / Виктор Николаевич Мигирин. – Кишинев : Штиинца, 1974. – С. 124–128.

118. Мигирин В. Н. Очерки по теории процессов переходности в русском языке / Виктор Николаевич Мигирин. – Бельцы : БГПИ им. А. Руссо, 1971. – С. 126–127.

119. Мигирин В. Н. Язык как система категорий отображения / Виктор Николаевич Мигирин. – Кишинев : Штиинца, 1973. – 238 с.

120. Миллер Дж. А. Магическое число семь плюс или минус два. О некоторых пределах нашей способности перерабатывать информацию / Дж. А. Миллер // Психология памяти / [под ред. Ю. Б. Гиппенрейтер, В. Я. Романова]. – М. : ЧеРо, 1998. – С. 564–581.

121. Михайлова Л. В. Еволюція директивних мовленнєвих актів в англійській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / Л. В. Михайлова. – Харків, 2002. – 19 с.

122. Михайлова Л. В. Средства косвенного выражения иллокуции побуждения в английском языке 16–20 вв. / Л. В. Михайлова // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. – 2000. – № 500. – С.66–71.

123. Москальская О. И. Текст как лингвистическое понятие / О. И. Москальская // Иностранные языки в школе. – 1978. – № 3. – С. 15–16.

124. Мясоєдова С. В. Категорія спонування і її вираження в непрямих висловленнях сучасної української мови : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / С. В. Мясоєдова. – Харків, 2001. – 19 с.

125. Мясоєдова С. В. Непрямі спонукальні висловлювання як різновид директивних мовленнєвих актів / С. В. Мясоєдова // Лінгвістичні дослідження : зб. наук. праць. – Харків : ХДПУ, 2000. – Вип. 3. – С. 71–76.

126. Никитин М. В. Основы лингвистической теории значения : [учеб. пособ.] / Михаил Васильевич Никитин. – М. : Высшая школа, 1988. – 168 с.
127. Никифорова Р. В. Оценка в речевых актах совета / Р. В. Никифорова // Высказывание и дискурс в прагмалингвистическом аспекте: сб. науч. тр. / [редкол. : Г. Г. Почепцов (отв. ред.) и др.]. – К., 1989. – С. 70–72.
128. Николаева Т. М. Теория происхождения языка и его эволюции – новое направление в современном языкознании / Т. М. Николаева // Вопросы языкознания. – 1996. – № 2. – С. 79–85.
129. Общее языкознание : внутренняя структура языка / [отв. ред. Б. А. Серебренников]. – М. : Наука, 1972. – 565 с.
130. О зависимости объема памяти от размера алфавита стимулов / А. Н. Лебедев, Н. А. Скопинцева, Л. П. Бычкова [та ін.]. // Психологический журнал. – 2003. – Т. 24, № 3. – С. 80–87.
131. Остин Дж. Л. Слово как действие / Дж. Л. Остин // Новое в зарубежной лингвистике : Вып. 17. Теория речевых актов : [сб.; пер. с англ. / сост. и вступ. ст. И. М. Кобозевой и В. З. Демьянкова ; общ. ред. Б. Ю. Городецкого]. – М. : Прогресс, 1986. – С. 22–129.
132. Павлова К. Г. Проблема объема предложения (словосочетания) в лингвистической литературе / К. Г. Павлова // Иностранные языки в школе. – 1971. – № 2. – С. 12–18.
133. Панкратов В. Н. Манипуляции в общении и их нейтрализация : [практ. рук-во] / Вячеслав Николаевич Панкратов. – М. : Изд-во Ин-та Психологии, 2001. – 208 с.
134. Паповянц Э. Г. О сети отношений внутри английского предложения / Э. Г. Паповянц // Вестник Харьковского университета. – 1977. – Вып. 10. – № 159. – С. 81–85.
135. Паршин П. Б. Теоретические перевороты и методологический мятеж в лингвистике XX века / П. Б. Паршин // Вопросы языкознания. – 1996. – № 2. – С. 19–42.

136. Пеньковский А. Б. О семантической категории «чуждости» в русском языке / А. Б. Пеньковский // Проблемы структурной лингвистики. 1985–1987. – М., 1989. – С. 54–82.
137. Перебийніс В. І. Статистичні методи для лінгвістів : [навч. посіб.] / Валентина Ісидорівна Перебийніс. – Вінниця : Нова Книга, 2001. – 168 с.
138. Пиотровский Р. Г. Информационные измерения языка / Раймунд Генрихович Пиотровский. – Л. : Наука, 1968. – 116 с.
139. Плетнева Е. А. Коммуникативно-прагматический диапазон формул извинения в британской языковой культуре : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 “Германские языки” / Е. А. Плетнева. – Воронеж, 2009. – 20 с.
140. Плющ П. П. Історія української літературної мови : [підруч. для студ. філол. спец. ун-тів та пед. ін.-тів] / Павло Павлович Плющ. – К. : Вища школа, 1971. – 418 с.
141. Попов Д. Квалиметрия коммуникативно-прагматической парадигмы предложения : [дипломная работа] / Дмитрий Попов. – Горловка : Горловский пед. ин-т иностр. яз., 1993. – 68 с.
142. Попова А. О. Когнітивна метафора та її типи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.15 “Загальне мовознавство” / А. О. Попова. – Донецьк, 2003. – 20 с.
143. Почепцов Г. Г. Паблик рилейшнз для професіоналов / Георгий Георгиевич Почепцов. – М. : «Рефл-бук», К. : «Ваклер». – 2001. – 624 с.
144. Почепцов Г. Г. Прагматический аспект изучения предложения / Г. Г. Почепцов // Иностранные языки в школе. – 1975. – № 6. – С. 15–25.
145. Почепцов Г. Г. Фатическая метакоммуникация / Г. Г. Почепцов // Семантика и прагматика синтаксических единств. – Калинин : Калининский гос. ун-т, 1981. – С. 52–59.

146. Почепцов Г. Г. (мл.) Семантическая организация предложения в аспекте пресуппозиций : Дис... канд. филол. наук : 10.02.15 / Георгий Георгиевич Почепцов (мл.). – К., 1975. – 170 с.
147. Почепцов О. Г. Иллокутивные глаголы / О. Г. Почепцов // Прагматические аспекты изучения предложения и текста : сб. науч. трудов / [редкол. : Г. Г. Почепцов (отв. ред.) и др.]. – К., 1983. – С. 12–20.
148. Прислів'я та приказки : Людина. Родинне життя. Риси характеру / [упоряд. М. М. Пазяк]. – К. : Наукова думка, 1990. – 528 с.
149. Приходько А. И. ИмPLICITные средства выражения оценки в высказывании (на материале современного английского языка) / А. И. Приходько // Вісник Черкаського університету. Серія “Філологічні науки”. – Черкаси, 2003. – Вип. 44. – С. 38–48.
150. Пумпянский А. Л. Информационная роль порядка слов в научной и технической литературе / А. Л. Пумпянский. – М. : Наука, 1974. – 247 с.
151. Пшеничникова А. Б. Гендерные спецификации вежливости в директивных речевых актах в американской лингвокультуре : интердискурсивный подход : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 “Германские языки” / А. Б. Пшеничникова. – Иркутск, 2009. – 20 с.
152. Радзієвська Т. В. Текст як засіб комунікації / Тетяна Вадимівна Радзієвська. – К. : Вид-во АН України, 1993. – С. 4–182.
153. Радыгина Э. Ю. Коммуникативные барьеры общения / Э. Ю. Радыгина // Лингвистика и школа : [докл. междунар. науч. конф. “Лингвистика и школа” / под ред. Т. М. Григорьевой]. – Красноярск : КГУ, 2002. – С. 87–95.
154. Распопов И. П. Актуальное членение предложения / Игорь Павлович Распопов. – Уфа, 1961. – С. 43–51.
155. Ревзина О. Г. Язык и дискурс / О. Г. Ревзина // Вестник МГУ. – 1999. – № 1. – С. 25–33.

156. Роль человеческого фактора в языке : Язык и картина мира / [Б. А. Серебrenиков, Е. С. Кубрякова, В. И. Поставалова та ін.]. – М. : Наука, 1988. – 216 с.

157. Романова Е. Г. Перформативные единицы в ритуальных актах суггестивной коммуникации : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 “Теория языка” / Е. Г. Романова. – Краснодар, 2002. – 32 с.

158. Романова Е. Г. Прагматическая транспозиция перформативных единиц в сакральном дискурсе / Е. Г. Романова // ВІСНИК Європейського Університету. Щоквартальний академічний журнал. – К., 2002. – № 2. – С. 115–127.

159. Романова Е. Г. Функционально-семантическая интерпретация сакральных реквестивных форм императива / Е. Г. Романова // Понимание и интерпретация сакрального дискурса. – М., 2001. – С. 106–114.

160. Ронгинский В. М. Качественно-количественное распределение информации между субъектом и предикатом простого предложения в русском и украинском языках / В. М. Ронгинский // Русский язык в его связях с украинским и другими славянскими языками : [тезисы докладов и сообщений]. – Симферополь, 1973. – С. 57–61.

161. Ронгинский В. М. Подлежащее и сказуемое с информационной точки зрения // Проблемы теории членов предложения / В. М. Ронгинский. – Кишинев : Штиинца, 1973. – С. 91–97.

162. Ронгинский В. М. Принципы количественного распределения информации между субъектом и предикатом в предложениях разных стилей речи / В. М. Ронгинский // Сборник аспирантских работ. – Бельцы : БГПИ им. А. Руссо, 1969. – С. 149.

163. Руденко Д. И. Лингвофилософские парадигмы : границы языка и границы культуры / Д. И. Руденко // Философия языка в границах и вне границ. – Харьков : Око, 1993. – С. 101–173.

164. Русанівський В. М. Історія української літературної мови : [підруч.] / Віталій Макарович Русанівський. – К. : АртЕк, 2002. – 424 с.
165. Сахно С. Л. «Свое – чужое» в концептуальных структурах / С. Л. Сахно // Логический анализ языка. Культурные концепты. – М., 1991. – С. 95–101.
166. Селіванова О. О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики (аналітичний огляд) / Олена Олександрівна Селіванова. – К. : Вид-во Українського фітосоціологічного центру, 1999. – 148 с.
167. Селиванова Е. А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации : [монограф. учеб. пособ.] / Елена Александровна Селиванова. – К. : ЦУЛ, Фитосоциоцентр, 2002. – 336 с.
168. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : напрями та проблеми : [підруч.] / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – 712 с.
169. Семененко Л. П. Косвенный речевой акт как явление диалога (опыт когнитивного моделирования) : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 “Теория языка” / Л. П. Семененко. – М., 1992. – 25 с.
170. Семенова Н. Г. Пресуппозиция как способ связи между высказываниями : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.02.15 “Общее языкознание” / Н. Г. Семенова. – М., 1984. – 23 с.
171. Сергеечева В. Как говорить убедительно. Стратегии и тактики общения / Валентина Сергеечева. – СПб. : Питер, 2002. – 224 с.
172. Серебренников Б. А. Роль человеческого фактора в языке : Язык и мышление / Борис Александрович Серебренников. – М. : Наука, 1988, – 242 с.
173. Серль Дж. Р. Классификация иллокутивных актов / Дж. Р. Серль // Новое в зарубежной лингвистике : Вып. 17. Теория речевых актов : [сб.; пер. с англ. / сост. и вступ. ст. И. М. Кобозевой и

В. З. Демьянкова ; общ. ред. Б. Ю. Городецкого]. – М. : Прогресс, 1986. – С. 170–194.

174. Славова Л. Л. Типология коммуникативных неудач (на материале современной английской речи) : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 “Германские языки” / Л. Л. Славова. – Киев, 2000. – 19 с.

175. Слепцова М. А. Ирония как косвенный речевой акт отрицательной оценки : дис. ... кандидата филол. наук : 10.02.05 / Слепцова Мария Александровна. – Санкт-Петербург, 2008. – 172 с.

176. Слободенюк Л. І. Кількісні критерії психологічного опису мнемічних процесів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. Наук : спец. 19.00.01 “Загальна психологія” / Л. І. Слободенюк. – К., 2001. – 20 с.

177. Современная западная философия : словарь / [сост. В. С. Малахов, В. П. Филатов, В. А. Лекторский и др.]. – М. : Политиздат, 1991. – С. 227.

178. Соонпере Ю. Распределение информации в тексте на уровне сверхфразового единства / Ю. Соонпере // Русская филология : [сб. студенч. науч. работ]. – Тарту, 1975. – Вып. IV. – С. 192–208.

179. Сорокин Ю. А. Понятие «чужой» в языковом и культурном контексте / Ю. А. Сорокин, И. Ю. Марковина // Язык : этнокультурный и прагматический контексты : [сб. научн. трудов]. – Днепропетровск : Изд-во Днепр. ун-та, 1988. – С. 4–10.

180. Степанов Ю. С. Индоевропейское предложение / Юрий Сергеевич Степанов. – М. : Наука, 1989. – 248 с.

181. Степанюк С. В. Проблема актуального членения в строгой модели отображающей грамматики / С. В. Степанюк // Изучение грамматического строя языка и преподавание грамматики в вузе и школе : материалы Всесоюзн. конф. – Кишинев : Штиинца, 1976. – С. 54–60.

182. Стилистика английского языка : [учеб.] / А. Н. Мороховский, О. П. Воробьева, Н. И. Лихошерст, З. В. Тимошенко. – К. : Высшая школа, 1991. – 272 с.
183. Сусов И. П. Лингвистическая прагматика / Иван Павлович Сусов. – Винница : Нова Книга, 2009. – 272 с.
184. Сусов И. П. Семантика и прагматика предложения : [учеб. пособ.] / Иван Павлович Сусов. – Калинин, 1980. – 51 с.
185. Теньер Л. Основы структурного синтаксиса / Люсьен Теньер. – М. : Прогресс, 1988. – 654 с.
186. Тер-Авакян С. Г. Строение информации и образование предложения : автореф. дис. на соискание ученой степени доктора филол. наук : спец. 10.02.19 “Теория языка” / С. Г. Тер-Авакян. – Краснодар, 2001. – 46 с.
187. Тестелец Я. Г. Введение в общий синтаксис / Яков Георгиевич Тестелец. – М. : Изд-во Рос. гос. гуманитар. ун-та, 2001. – 800 с.
188. Трофимова Н. А. Актуализация компонентов смысла высказывания в экспрессивных речевых актах : на материале современного немецкого языка : автореферат дис. на соискание ученой степени доктора филол. наук : 10.02.04 “Германские языки” / Н. А. Трофимова. – Санкт-Петербург, 2009. – 46 с.
189. Тураева З. Я. Лингвистика текста на исходе второго тысячелетия / З. Я. Тураева // Вісник Київського лінгвістичного університету. Серія Філологія. – 1999. – Т. 2. – № 2. – С. 17–25.
190. Українські прислів'я та приказки. – К. : Т-во “Знання” України, 1992. – 96 с.
191. Филлмор Ч. Дело о падеже / Ч. Филлмор // Новое в зарубежной лингвистике. – М., 1981. – Вып. X. – С. 369–495.
192. Философский словарь / [под. ред. И. Т. Фролова]. – 6-е изд., перераб. и доп. – М. : Политиздат, 1991. – С. 359.

193. Формановская Н. И. Речевое общение : коммуникативно-прагматический подход / Наталья Ивановна Формановская. – М. : Русский язык, 2002. – 216 с.

194. Фролова И. Е. Анализ формул речевого этикета с прагматическим значением экспрессива / И. Е. Фролова, З. Р. Туманец // Актуальні проблеми вивчення мови та мовлення, міжособової та міжкультурної комунікації. – Харків : Константа, 1996. – С. 189–191.

195. Хандамова Э. Ф. Вербализация психоэмоциональных состояний в речевой деятельности : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 “Теория языка” / Э. Ф. Хандамова. – Краснодар, 2002. – 22 с.

196. Хандамова Э. Ф. Структура имплицитной коммуникации / Э. Ф. Хандамова // Аспекты метакоммуникативной деятельности : Межвузовский сборник научных трудов. – Воронеж, 2002. – Вып. 3. – С. 119–133.

197. Цепцов В. А. От критики коннекционизма к гибридным системам обработки информации / В. А. Цепцов // Познание. Общество. Развитие. – М., 1996. – С. 136–148.

198. Цуркану Е. И. Об одном количественном параметре коммуникации : [дипломная работа] / Е. И. Цуркану, М. Чеботарь. – Бельцы : Бельцкий гос. пед. ин-т им. А.Руссо, 1980. – 44 с.

199. Чахоян Л. П. О признаках высказывания / Л. П. Чахоян // Значение и смысл речевых образований. – Калинин : Изд-во КГУ, 1979. – С.121–126.

200. Человеческий фактор в языке : Язык и порождение речи / [ред. Е. С. Кубрякова]. – М. : Наука, 1991. – 240 с.

201. Человеческий фактор в языке : языковые механизмы экспрессивности / [В. Н. Телия, Т. А. Графова, А. М. Шахнарович и др. ; отв. ред. В. Н. Телия]. – М. : Наука, 1991. – 214 с.

202. Чернова А. Е. Функциональные и структурно-семантические особенности инъюктивных предложений в современном английском языке : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 “Германские языки” / А. Е. Чернова. – К., 1980. – 19 с.

203. Шевченко І. С. Історична динаміка прагматичних властивостей англійського питального речення (16-20 ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / І. С. Шевченко. – К., 1999. – 36 с.

204. Шевченко И. С. Проблемы динамики принципа вежливости в речевой коммуникации / И. С. Шевченко // Вісник Сумського університету. – 1999. – № 1 (12). – С. 174–178.

205. Шевченко О. Л. Средства косвенного выражения побуждения в современном английском языке : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 “Германские языки” / О. Л. Шевченко. – К., 1985. – 24 с.

206. Шевякова В. Е. Современный английский язык. (Порядок слов, актуальное членение, интонация) / Валентина Ефимовна Шевякова. – М. : Наука, 1980. – 380 с.

207. Шелингер Т. Н. Нетрадиционно выделяемые коммуникативные единицы современного английского языка : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 “Германские языки” / Т. Н. Шелингер. – Л., 1986. – 15 с.

208. Шенгелая Н. Глубина предложения и диахронические преобразования синтаксических структур английского языка : дис... канд. филол. наук : 10.02.04 / Нино Шенгелая. – Тбилиси, 1971. – 207 с.

209. Шендельс Е. И. Имплицитность и грамматика / Е. И. Шендельс // Сб. науч. трудов Моск. гос. пед. ин-та иностр. яз. им. М. Тореза. – 1977. – Вып. 112. – С. 109–120.

210. Широких А. Ю. Косвенные высказывания в публицистическом стиле речи (на материале английского языка) : автореф. дис. на соискание

ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 “Теория языка” / А. Ю. Широких. – Москва, 2007. – 22 с.

211. Юрченко В. С. К вопросу о соотношении актуального и грамматического членений предложения / В. С. Юрченко // Коммуникативно-прагматические и семантические функции речевых единств. – Калинин, 1980. – С. 48–56.

212. Якимович А. К. “Свой – чужой” в системах культуры / А. К. Якимович // Вопросы философии. – 2003. – № 4. – С. 48–60.

213. Якобсон Р. О. В поисках сущности языка / Р. О. Якобсон // Семиотика / [под. ред. Ю. С. Степанова]. – М., 1983. – С. 107–109.

214. Янко Т. Е. Коммуникативные стратегии русской речи / Татьяна Евгеньевна Янко. – М. : Языки русской культуры, 2001. – 287 с.

215. Янко Т. Е. О понятиях коммуникативной структуры и коммуникативной стратегии (на материале русского языка) / Т. Е. Янко // Вопросы языкознания. – 1999. – № 4. – С. 18–26.

216. Ярцева В. Н. Количественные и качественные изменения в языке / В. Н. Ярцева // Ленинизм и теоретические проблемы языкознания. – М. : Наука, 1970. – С. 70–87.

217. Ярцева В. Н. Пределы развертывания синтаксических структур в связи с объемом информации / В. Н. Ярцева // Инвариантные синтаксические значения и структура предложения. – М. : Наука, 1969. – С. 163–178.

218. Ярцева В. Н. Предложение и словосочетание / В. Н. Ярцева // Вопросы грамматического строя. – М. : Изд-во АН СССР, 1955. – С. 450.

219. Akhmanova O. S. What is the English we use? A course in Practical Stylistics / O. S. Akhmanova, R. F. Idzelis. – Moscow : University Press, 1978. – P. 53.

220. Baikov V. G. Which Way Is the English “Understatement” Going? (On Some Finer Points of Teaching Grammar in EFL) / V. G. Baikov // Иноземні мови. – 1997. – № 2. – С. 46–48.

221. Bardovi-Harlig K. Exploring the interlanguage of interlanguage pragmatics : A research agenda for acquisitional pragmatics / K. Bardovi-Harlig // *Language Learning*. – 1999. – № 49 (4). – P. 677–713.
222. Beaugrande R. Text Linguistics at the Millenium : Corpus data and Missing Links / R. Beaugrande // *Text*. – 2000. – Vol. 20 (2). – P. 153–195.
223. Boxer D. Discourse issues in cross-cultural pragmatics / D. Boxer // *Annual Review of Applied Linguistics*. – 2002. – № 22. – P. 150–167.
224. Brown J. D. Pragmatic tests : Different purposes, different tests / J. D. Brown // *Pragmatics in language teaching* / [eds. K.R. Rose, G. Kasper]. – Cambridge, UK : Cambridge University Press, 2001. – P. 301–325.
225. Cohen A. D. Investigating the production of speech act sets / A. D. Cohen // *Speech acts across cultures : Challenges to communication in a second language* / [eds. S. M. Gass, J. Neu]. – Berlin : Mouton de Gruyter, 1996. – P. 21–43.
226. Cohen T. Figurative speech and figurative acts / T. Cohen // *Philosophical perspectives on metaphor*. – Minneapolis, 1981. – P. 186–197.
227. Dijk T. A. van. *Philosophy of Action and Theory of Narrative* / T. A. van Dijk // *Poetics*. – L. ; P. : Mouton, 1972. – 335 p.
228. Dijk T. A. van. *Some Aspects of Text Grammars. A Study in Theoretical Poetics and Linguistics* / Teun Adrianus van Dijk. – The Hague : Mouton, 1972. – 342 p.
229. Dijk T. A. van. *Studies in the pragmatics of discourse* / Teun Adrianus van Dijk. – The Hague: Mouton, 1981. – 333 p.
230. Dijk T. A. van. *Strategies of Discourse Comprehension*. – Chap. 1 : Toward a model of strategic discourse processing; Chap. 10 : The Cognitive Model / T. A. van Dijk, W. Kintsch. – N.Y. : Academic Press, 1983. – P. 1–19, 333–404.
231. Filmore Ch. J. Frames and the semantics of understanding // *Quaderni di Semantica*. – Vol. VI, № 2. – December 1985. – P. 222–254.

232. Fillmore Ch. J. Types of lexical information / Ch. J. Fillmore // *Studies in Syntax and Semantics*. – Dordrecht, 1969. – P. 109–139.
233. Fraser B. Hedged Performatives / B. Fraser // *Syntax and Semantics* / [ed. by P. Cole, J. L. Morgan]. – N.Y. : Academic Press, 1975. – Vol. 3 : *Speech Acts*. – P. 181–210.
234. Givon T. Markedness as meta-iconicity : Distributional and cognitive correlates of syntactic structure / T. Givon // *Functionalism and grammar*. – Amsterdam ; Philadelphia, 1995. – P. 28–46.
235. Givon T. Syntax: A functional-typological introduction / Thomas Givon. – Amsterdam ; Philadelphia, 1990. – Vol. II. – P. 968–973.
236. Green M. S. Speech acts, the Handicap Principle and the expression of psychological states / M. S. Green // *Mind and Language*. – 2009. – Vol. 24. – Issue 2. – P. 139–163.
237. Ilyish B. A. The structure of modern English / Boris Aleksandrovich Ilyish. – Л. : Просвещение, 1971. – 366 с.
238. Jeon M. Closing the advising session / M. Jeon // *Working Papers in Educational Linguistics*. – 2003. – № 18 (2). – P. 89–106.
239. Judd E. L. Some issues in the teaching of pragmatic competence / E. L. Judd // *Culture in second language teaching and learning* / [ed. E. Hinkel]. – Cambridge, UK : Cambridge University Press, 1999. – P. 152–166.
240. Kissine M. Illocutionary forces and what is said / M. Kissine // *Mind and Language*. – 2009. – Vol. 24. – Issue 1. – P. 122–138.
241. Köhler R. Aims and Methods of Quantitative Linguistics / R. Köhler, G. Altmann // *Проблеми квантитативної лінгвістики*. – Чернівці : Рута, 2005. – P. 12–41.
242. Li D. The pragmatics of making requests in the L2 workplace: A case study of language socialization / D. Li // *Canadian Modern Language Review*. – 2000. – № 57 (1). – P. 56–67.
243. Mathesius V. O tak zvaném aktuálním členění větěném // *Čeština a obecný jazykozpyt* / V. Mathesius. – Praha, 1947. – С. 234, 284.

244. McErlee B. Working memory and focal attention / B. McErlee // *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*. – 2001. – V. 27, № 3. – P. 817–835.
245. Miller G. A. Linguistics, psycholinguistics and the cognitive science / G. A. Miller // *Language*. – Baltimore, 1990. – Vol. 66. – P. 3–15.
246. Myhill J. Quantitative methods of discourse analysis / J. Myhill // *Quantitative Linguistik. Ein internationales Handbuch*. – Berlin, New York : Walter de Gruyter, 2005. – P. 471–497.
247. Niezgodna K. Pragmatic and grammatical awareness: A function of the learning environment / K. Niezgodna, C. Röver // *Pragmatics in language teaching* / [eds. K. R. Rose, G. Kasper]. – Cambridge, UK : Cambridge University Press, 2001. – P. 63–79.
248. Nikolaeva T. M. Ценностная ориентация клише и штампов в современной русской речи / T. M. Nikolaeva, I. A. Sedakova // *Revue des études slaves*. – Paris, 1994. – T. LXVI, F. 3. – P. 607–626.
249. Ohmann R. Instrumental style, Notes on the Theory of Speech as Action / R. Ohmann // *Current Trends in Stylistics* / [ed. by B. B. Kashru and H. E. W. Stahlke]. – Edmonton : Illin. Linguistic Research, 1972. – P. 115–141.
250. Pinker S. The evolutionary social psychology of off-record indirect speech acts / S. Pinker // *Intercultural Pragmatics*. – 2007. – № 4 (4). – P. 437–461.
251. Quirk R. A University Grammar of English / R. Quirk, S. Greenbaum. – London, 1975. – P. 11.
252. Rinnert C. Requestive hints in Japanese and English / C. Rinnert, H. Kobayashi // *Journal of pragmatics*. – 1999. – № 31. – P. 1173–1201.
253. Rose K. R. An exploratory cross-sectional study of interlanguage pragmatic development / K. R. Rose // *Studies in Second Language Acquisition*. – 2000. – № 22 (1). – P. 27–67.
254. Sadock J. Toward a linguistic theory of speech acts / Jerrold Sadock. – N.Y. : Academic Press, 1974. – 168 p.

255. Searle J. R. Indirect speech acts / J. R. Searle // *Syntax and Semantics*. – New York; San Francisco; London : Academic Press, 1975. – Vol. 3 : *Speech Acts* / [ed. by P. Cole, J. L. Morgan]. – P. 59–82.

256. Sbisà M. Uptake and conventionality in illocution / M. Sbisà // *Lodz Papers in Pragmatics*. – 2009. – № 5 (1). – P. 33–52.

257. Sgall P. On the nature of topic and focus / P. Sgall // *Style and Text Studies Presented to Nils Eric Enkvist*. – Stockholm : Språkförlaget Skriptor AB, 1975. – P. 409–415.

258. Silnitsky G. Correlational Analysis of the Indo-European Morphological System / G. Silnitsky // *Journal of Quantitative Linguistics*. – 1998. – Vol. 5. – № 12. – P. 81–95.

259. The role of working memory in visual selective attention / J. W. de Fockert, G. Rees, C. D. Frith [et al.] // *Science*. – 2001. – V.291. – № 5509 (2 March). – P. 1803–1806.

260. Vendler Z. Illocutionary suicide / Z. Vendler // *Issues in the philosophy of language: Proceedings of 1972 Oberlin Colloquium in Philosophy* / [ed. by A. F. MacKay]. – New Haven, 1976. – P. 135–145.

261. Wilson D. Relevance theory / D. Wilson, D. Sperber // *Handbook of Pragmatics* / [ed. by Laurence R. Horn and Gregory L. Ward]. – Oxford, 2004. – P. 249–290.

262. Yanko N. A. English and the Authenticity of Ukrainian / N. A. Yanko // *Proceedings of Intern. Scient. Conf. “At the Threshold of the Millenium: Through Language and Culture Studies to Peace, Harmony and Cooperation*. – UNESCO. – Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kyiv State Ling. Univ., 2000. – Vol. 3. – P. 67–70.

263. Yong R. F. Rhetoric : Discovery and Change / Yong R. F., Becker A. L., Pike K. L. – N.Y. : Brace and World, Inc, 1970. – P. 92–93.

264. Zhabotinska S. A. Cognitive Linguistics : “human factor” in language and language in “human factor” / S. A. Zhabotinska // *First National IATEFL Conference “English in an Open Society”*. – KSLU, 1994. – P. 132–136.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

265. Антонович К. Про законъ о товариствах и право збору (въ додатку статуть для товариства політичного) / Кость Антоновичъ. – Львів : Друкарня товариства им. Шевченка, 1884. – 128 с.
266. Барвѣнській О. Илюстрована Исторія Руси вѣдь найдавнѣйшихъ до нинѣшнихъ часѣвъ пѣсля рускихъ и чужихъ историкѣвъ / Олександръ Барвѣнській. – Львѣвъ, 1890. – С. 12 – 66.
267. Батькѣвщина. – 1980. – Ч. 1 (1 січня). – С. 6–16 ; Ч. 2 (5 січня). – С. 27–31 ; Ч. 3 (12 січня). – С. 43–46 ; 1892. – Ч. 1 (4 січня). – С. 7–11 ; Ч. 3 (17 січня). – С. 13–20 ; Ч. 4 (24 січня). – С. 22–24 ; Ч. 5 (31 січня). – С. 25–27. – Львѣвъ, 1890, 1892.
268. Буковина. – 1892. – Ч. 1 (3 січня). – С.1–4 ; Ч. 2 (10 січня). – С. 1–4 ; Ч. 3 (17 січня). – С. 1–4 ; 1893. – Ч. 1 (1 січня). – С. 3–4 ; Ч. 2 (8 січня). – С. 2–3 ; Ч. 3 (15 січня). – С. 2–3 ; Ч. 4 (22 січня). – С. 2. – Чернівці, 1892-1893.
269. Велика Славянська держава передъ двома тисячами лѣтъ. Исторична студія Омеляна Патрицкого. – Львѣвъ, 1889. – 100 с.
270. Вісник Київського державного лінгвістичного університету. Серія “Філологія”. До відома авторів: [інформаційний лист]. – К., 1998. – 1 с.
271. Вовчок М. Вибрані твори / Марко Вовчок. – К. : Державне видавництво художньої літератури, 1949. – 347 с.
272. Газета в газете : еженедельное приложение к городским и районным газетам Донецкой области. – 1999. – № 9 (10 червня). – С. 4 ; № 10 (17 червня). – С. 4. – Донецьк, 1999.
273. Головач А. С. Зразки оформлення документів : для підприємств та громадян / Анатолій Степанович Головач. – Донецьк : Сталкер, 1997. – 352 с.
274. Грінченко Б. Д. Б. Д. Грінченко до І. І. Зозулі [Електронний ресурс] : лист 7 серпня 1886 р. / Б. Д. Грінченко // Т. Г. Шевченко в епістолярії

відділу рукописів / [упоряд. А. Г. Адаменко та ін.]. – К., 1966. – С. 90–93. – Режим доступу до зб. : <http://litopys.org.ua/shevchenko/epis04.htm>.

275. Грінченко Б. Д. Твори : В 2 т / Борис Дмитрович Грінченко. – К. : Наукова думка, 1991. – (Бібліотека укр. літ. Дожовт. укр. літ.). – Т. 2 : Повісті. Драматичні твори / [упоряд. В. В. Яременка; приміт. А. Г. Погрібного, В. В. Яременка ; ред. тому А. Г. Погрібний]. – 608 с.

276. Дѣло. – 1880. – Ч. 42 (12 червня). – С. 3–4 ; Ч. 43 (16 червня). – С. 3–4 ; Ч. 44 (19 червня). – С. 3–4 ; Ч. 45 (23 червня). – С. 3–4. – Чернівці, 1880.

277. Домбровський А. В. Органічна хімія : [навч. посіб.] / А. В. Домбровський, В. М. Найдан. – К. : Вища школа, 1992. – 503 с. : іл.

278. Дьяконова Н. Я. Хрестоматия по английской литературе XIX века : [учеб. пособ. для студ. пед. ин-тов по спец. № 2103 «Иностранные языки»] / Н. Я. Дьяконова, Т. А. Амелина. – Л. : Просвещение, 1978. – 287 с.

279. Етнографічний збірник. – Т. 2 / [під ред. М. Грушевського]. – Львів, 1896. – 54 с.

280. Живиця : хрестоматія української літератури XX ст. : у 2 кн. – Кн.2 / [за ред. М. М. Конончука ; упоряд. М. М. Конончук, Н. І. Бондар, Т. І. Конончук ; худож. оформ. О. Д. Арламова]. – К. : Твім інтер, 1998. – 624 с.

281. Зарицька І. М. Українське ділове мовлення : практикум / [за заг. ред. проф. А. П. Загнітка] / І. М. Зарицька, І. О. Чикаліна. – Донецьк : Центр підготовки абітурієнтів, 1997. – 112 с.

282. Історія української літературної критики та літературознавства : хрестоматія : у 3 кн. – Книга перша : [навч. посіб. / упоряд. П. М. Федченко, М. М. Павлюк, Т. В. Бовсунівська ; ред. П. М. Федченка]. – К. : Либідь, 1996. – 416 с. ; Книга друга : [навч. посіб. / упоряд. П. М. Федченко]. – К. : Либідь, 1998. – 352 с.

283. Иванов А. Розмова про земні сили / А. Иванов ; [пер. М. Комаров]. – Київ, 1875. – Кн.2. – С. 6–90.

284. Иванова Т. П. Стилистическая интерпретация текста : [пособ. по англ. языку : для ин-тов и фак. иностр. яз] / Т. П. Иванова, О. П. Брандес. – М. : Высшая школа, 1991. – 144 с.
285. Израилевич Е. Е. Коммерческая корреспонденция и документация на английском языке / Ерухим Евелевич Израилевич. – С.-Петербург : Лениздат, 1992. – 446 с.
286. Карпенко-Карий І. К. Драматичні твори / Іван Карпович Карпенко-Карий ; [вступ. ст., упоряд. і приміт. Р. Я. Пилипчука ; ред. С. Д. Зубков]. – К. : Наукова думка, 1989. – 608 с. : портр. – (Б-ка укр. літ. Дожовт. укр. літ.).
287. Київський державний лінгвістичний університет : оголошення набору до цільової докторантури та аспірантури. – К., 1998. – 1 с.
288. Кобилянська О. Повісті / Ольга Кобилянська. – К. : Радянський письменник, 1955. – 529 с.
289. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. – Київ : Право. Українська Правнича Фундація, 1996. – С. 3–22.
290. Костомаров М. Історичні монографії / Микола Костомаров. – Т. VI : Гетьмановане Івана Выговского и Юрія Хмельницького. – Тернопіль, 1891. – 234 с. ; Т. X : Мазепа / [під ред. О. Барвіньского]. – Львів, 1895. – 198 с.
291. Коцюбинський М. Вибрані твори / Михайло Коцюбинський. – К. : Дніпро, 1974. – 511 с.
292. Кропивницький М. П'єси / Марко Кропивницький. – К. : Державне вид-во худ. літ-ри, 1950. – 380 с.
293. Кухаренко В. А. Практикум по стилістиці англійського мови : [учеб. пособ. для студ. філол. фак. ун-тов, ін-тов і фак. ін.яз. : на англ. мов.] / Валерія Андреевна Кухаренко. – М. : Высш. шк., 1986. – С. 111–115.

294. Літературна Україна : газета письменників України. – 1999. – № 23 (10 червня). – С. 1–8; № 24 (17 червня). – С. 1–8; № 25 (24 червня). – С. 2–8. – Київ : Київська правда, 1999.
295. Лукьянова Н. А. Настольная книга бизнесмена : [учеб. пособ.] / Наталья Анатольевна Лукьянова. – 4-е изд., испр. – М. : Руссо, 1996. – 570 с.
296. Мацука Г. Х. Проблеми і досягнення сучасної молекулярної біології / Геннадій Харлампійович Мацука. – К. : Т-во “Знання” УРСР, 1982. – 32 с. – (Серія VIII “В лабораторіях учених”, № 8 / Т-во “Знання” УРСР).
297. Мирний П. Вибрані твори / Панас Мирний. – К. : Дніпро, 1974. – 559 с.
298. Мирний П. Твори в 2-х томах / Панас Мирний. – Т. 2. – К. : Дніпро, 1985. – 563 с.
299. Міжнародний фонд “Відродження” // Spring 1997 Tesol Ukraine Newsletter. – К., 1997. – Vol. 2, № 4. – С. 14.
300. Міністерство освіти України. Київський державний лінгвістичний університет : інформаційний лист про проведення 23–25 вересня 1999 р. Міжнар. наук. конф. “Проблеми зіставної семантики”. – К., 1998. – 1 с.
301. Міністерство освіти України. Програма “Українсько-американські премії за досягнення у викладанні” : інформаційний лист. – К., 1998. – 1 с.
302. Міністерство України у справах Науки і Технологій ДНТБ України : лист № 76. – 3 жовтня 1997. – 1 с.
303. Міщенко Д. О. Розплата : [історичний роман] / Дмитро Олексійович Міщенко ; [післямова В. Рички, В. Смокія]. – К. : Рад. письменник, 1987. – 383 с.
304. Нечерда Б. Смерть кур’єра : [роман] / Борис Нечерда. – К. : Молодь, 1991. – 304 с.; іл.

305. Нове законодавство України. – Вип. 1. – К. : Україна, 1992. – 151 с. ; Вип. 4. – К. : Україна, 1992. – 146 с.
306. Огоновський О. М. : О. М. Огоновський до І. П. Пулюя [Електронний ресурс] : лист 11 грудня 1889 р. / О. М. Огоновський // Т. Г. Шевченко в епістолярії відділу рукописів / [упоряд. А. Г. Адаменко та ін.]. – К., 1966. – С. 118. – Режим доступу до зб. : <http://litopys.org.ua/shevchenko/epis04.htm>.
307. Освіта України. – 1999. – № 23 (9 червня). – С. 1–8 ; № 24 (16 червня). – С. 1–12 ; № 25 (23 червня). – С. 1–11. – К. : Педагогічна преса, 1999.
308. Паламар Л. М. Мова ділових паперів : [практ. посіб.] / Л. М. Паламар, Г. М. Кацавець. – К. : Либідь, 1996. – 208 с.
309. Почепцов Г. Г. : лист Г. Г. Почепцова до В. Г. Байкова / Г. Г. Почепцов. – Київ. – 18 вересня 1998. – 1 с.
310. Правда : Письмо літературно-політичне. – 1869, Ч. 31 [22 серпня]. – С. 280, Ч. 37 [8 жовтня]. – С. 320 ; 1872, Ч. 9 [27 грудня]. – С. 1–12, 450–455 ; 1873, Ч. 10 [1 липня]. – С. 375–376, Ч. 13 [16 серпня]. – С. 470–471, Ч. 20 [1 студня]. – С. 695–697, Ч. 21 [13 студня]. – С. 720–721 ; 1875, Ч. 9 [15 мая]. – С. 374–376, Ч. 10 [30 мая]. – С. 423–424, Ч. 21 [15 падолиста]. – С. 860–861, Ч. 22 [30 падолиста]. – С. 898–899, Ч. 23 [15 грудня]. – С. 937–939 ; 1891, Вип. I [січень]. – С. 67–68, Вип. VI [червень]. – С. 391 ; 1892, Вип. XXXVII [марець]. – С. 171–178, Вип. XLIII [вересень]. – С. 568–574, Вип. XLIV [жовтень]. – С. 661.– Львів, 1869–1892.
311. Програма федералістів въ думѣ державной // Слово : Додаток до 27-го числа. – 1861. – 29 квітня. – Львѣвъ, 1861. – С.1.
312. Про кари, до яких присуджують мирові судді. – К. : Типографія М. П. Фрица, 1876. – 35 с.
313. Романи й повісті. – К. : Дніпро, 1981. – № 8. – 215 с.

314. Руслан. – 1897. – Ч. 37 (15 лютого). – С. 3–4 ; Ч. 38 (16 лютого). – С. 3–4 ; Ч. 39 (18 лютого). – С. 3–4 ; Ч. 40 (19 лютого). – С. 1–4 ; Ч. 41 (20 лютого). – С. 2–3 ; Ч. 45 (25 лютого). – С.1 – Львів, 1897.

315. Слово. – 1861. – Ч. 15 (15 березня). – С. 80 ; Ч. 27 (29 квітня). – С. 151–188. – Львів, 1861.

316. Старицький М. П. Поетичні твори; драматичні твори / М. П. Старицький ; [ред. тому та авт. вступ. ст. С.Д. Зубков ; упоряд. і приміт. М.Т. Максименко]. – К. : Наук. думка, 1987. – 576 с. : портр. – (Б-ка укр. літ. Дожовт. укр. літ.).

317. Українська Газета. – 1999. – № 5 (11 березня). – С. 1–8 ; № 8 (29 квітня). – С. 1–4 ; № 10 (27 травня). – С. 1–3 ; № 11 (10 червня). – С. 6–8 ; № 12 (24 червня). – С. 1–8. – Київ, 1999.

318. Українське товариство дослідження англійської мови (УТДА) : інформаційний лист № 1. – Київ. – Червень 1998. – 1 с.

319. У чеканні театру. Антологія молоді драматургії / [упоряд. та післямова Н. Мірошниченко ; переднє слово Я. Стельмаха ; передм. Ю. Сидоренка]. – К. : Смолоскип, 1998. – 360 с.

320. Федькович Ю. А. Поетичні твори ; прозові твори ; драматичні твори ; листи / Юрій Адальбертович Федькович ; [ред. І.О. Дзевєрін; упоряд. і приміт. М.Й. Шалата]. – К. : Наук. думка, 1985. – 574 с. : портр. – (Б-ка укр. літ. Дожовт. укр. літ.).

321. Франко І. Вибрані твори / Іван Франко. – Львів : Каменяр, 1977. – 254 с.

322. Франко І. Твори : в 20-ти томах / Іван Франко. – Т. XVI : Літературно-критичні статті. – К. : Державне видавництво художньої літератури, 1955. – 467 с.

323. Франко І. Твори в двох томах / Іван Франко. – Т. 2 : Оповідання. – К. : Дніпро, 1981. – 495 с.

324. Хрестоматия по английской литературе XIX–XX вв. / [сост. А. Аникст]. – М. : Издательство литературы на иностранных языках, 1949. – 509 с.
325. Хрещатик : газета Київської міської Ради. – К., 2000. – № 113 (12 жовтня). – С. 4.
326. Часопись правнича : видавництво для теорії і практики / [впоряд. Др. Кость Левицкий]. – 1889, Рочник I. – С. 85–199 ; 1890, Рочник II. – С. 24–127 ; 1891, Рочник III. – С. 17–90 ; 1894, Рочник IV. – С. 33–200 ; 1895, Рочник V. – С. 141–191 ; 1896, Рочник VI. – С. 110–179 ; 1897, Рочник VII. – С. 7–159 ; 1898, Рочник VIII. – С. 4–13 ; 1899, Рочник IX. – 66 с. – Львів, 1889–1891, 1894–1899.
327. Шахбазян Г. Х. Виробничий мікроклімат і здоров'я людини / Г. Х.Шахбазян, Ф. М. Шлейфман. – К. : Здоров'я, 1981. – 88 с.
328. Шлях перемоги : всеукраїнський тижневик. – 1999. – Ч. 21 (2 червня). – 12 с. ; Ч. 23 (16 червня). – 12 с. ; Ч. 25 (30 червня). – 12 с. ; Ч. 26 (7 липня). – 12 с. ; Ч. 29 (28 липня). – 12 с. – К. : Київська правда, 1999.
329. Additional Article to the Treaty for the Suppression of the African Slave Trade; February 17, 1863 [Електронний ресурс] // The Avalon Project at the Yale Law School. W. C. Fray and L. A. Spar, Co-Directors. – Режим доступу до документа : http://avalon.law.yale.edu/19th_century/br1863.asp.
330. Anthology of American Literature. – Third edition. – Vol. I : Colonial Through Romantic / [general editor : G. McMichael, advisory editors : F. Crews, J. C. Levenson, L. Marx, D. E. Smith]. – New York : Macmillan Publishing Company, 1986. – 1945 p.
331. Antitrust Laws with amendments, 1890–1937. – Washington : Un. States Government printing office, 1938. – 86 p.
332. Borisenko I. I. English In International Documents and Diplomatic Correspondence / I. I. Borisenko, L. I. Yevtushenko. – Kiev : Vyšča Škola Publishers, 1992. – 343 p.

333. Broadrick A. *Summer Dreams* / Annette Broadrick. – New York: Silhouette Books, 1991. – 557 p.
334. Brontë Ch. *Jane Eyre* / Charlotte Brontë. – М. : Искра революции, 1954. – 571 с.
335. Chapman J. W. *State tax Commissions in the United States : A dissertation presented to the Board of university studies of the Johns Hopkins University for the Degree of Doctor of Philosophy* / J. W. Chapman. – Baltimore, 1897. – 114 p.
336. Cockerham W. C. *Medical Sociology* / William C. Cockerham. – Fourth edition. – New Jersey, 1989. – P. 1–51.
337. Cunningham W. H. *Introduction to Business* / Cunningham W. H., Aldag R. J., Swift Ch. M. – Cincinnati : South-Western Publishing Co., 1984. – 574 p.
338. Curriculum Resource Centre : 1998 Spring Sessions Information Packet. – Budapest : Central European University, 1997. – 8 p.
339. *Daily Kent Stater*. – 1996. – Vol. 79, № 41 (April, 3). – P. 1–7. – Kent State University, 1996.
340. Darwin Ch. *The Origin of Species* / Ch. Darwin // *The Harvard Classics*. – Vol. 11 – New York : P.F. Collier & Son Company, 1909. – 552 p.
341. Darwin Ch. *The Voyage of the Beagle* / Ch. Darwin // *The Harvard Classics*. – Vol. 29. – New York : P.F. Collier & Son Company, 1909. – 547 p.
342. Ernst & Young Cs Consulting : A Letter from Ernst & Young Cs Consulting to David Burdon-Davies. – Bratislava – February 3, 1993. – 1 p.
343. Feigl D. M. *General, Organic, and Biological Chemistry. Foundations of Life* / D. M. Feigl, J. W. Hill. – New York, 1986. – P. 1–62.
344. Ferguson J. H. *The American System of Government* / J. H. Ferguson, D. E. McHenry. – Seventh edition. – New York : Mc. Graw-Hill Book Company, Inc., 1963. – P. 749–763.
345. Fulbright Scholar Program. 1997–1998 Academic Year : Information Packet. – Kyiv : United States Information Service, 1996. – 14 p.

346. FY 1998 Freedom Support Act Fellowships in Contemporary Issues : Information Packet. – The United States Information Agency, 1998. – 25 p.
347. Hall D. To Read Literature, Fiction, Poetry, Drama / Donald Hall. – Second edition. – New York, 1987. – 1281 p.
348. Hanham H. J. The Nineteenth Century Constitution. Documents and Commentary / H. J. Hanham. – Cambridge University Press, 1969. – 486 p.
349. Ibsen H. Emperor and Galilean: A World-Historic Drama / Henrik Ibsen. – Authorised English Edition / [ed. by W. Archer]. – London : Walter Scott, 24 Warwick Lane, Paternoster Row, 1890. – 353 p.
350. International Association of Teachers of English As a Foreign Language 29th International Annual Conference. 9–12 April 1995 : Informational Packet. – University of York, UK, 1994. – 5 p.
351. International Educational Advising Center : A Letter from International Educational Advising Center to a Fulbright applicant. – Kyiv, 1994.
352. Jackson A. Veto Message. Washington, July 10, 1832 [Електронний ресурс] / A. Jackson // Messages and Papers of the Presidents / [ed. by Richardson]. – Vol. II. – P. 576–591 / [transcribed and reverse-order proofread by T. Lloyd Benson, Department of History, Furman University] . – Режим доступу до документа : <http://history.furman.edu/~benson/docs/ajveto.htm>.
353. Junior Faculty Development Program. A Program of the United States Informational Agency : Information Packet. – Kyiv : The International Educational Advising Center, 1998. – 8 p.
354. King S. The Stand / Stephen King. – New York : A Signet Book, New American Library, 1980. – 817 p.
355. Kipling R. Poems. Short Stories / Rudyard Kipling. – Moscow : Raduga Publishers, 1983. – 457 p.
356. Ludlum R. Trevayne / Robert Ludlum. – New York : Bantam Books, 1989. – 469 p.

357. Masterpieces of the Drama / [composed by A. W. Allison, A. J. Carr, A. M. Eastman]. – New York : Macmillan Publishing Company, 1986. – Fifth edition. – 995 p.

358. Netherlands Institute for Advanced Study in the Humanities and Social Sciences : A Letter from Netherlands Institute for Advanced Study in the Humanities and Social Sciences to Ms Elena Tkatch. – Wassenaar. – December 9, 1997. – 1 p.

359. Platform of the American Anti-Slavery Society and its Auxiliaries. – New York, 1855. – P. 3–4.

360. Reader's Digest. – 1995. – Vol. 146, № 874. – 232 p. ; 1998. – Vol. 152, № 913. – 236 p. – New York : The Reader's Digest Association, Inc., 1995, 1998.

361. Regional Scholar Exchange Program : Information Packet. – The United States Information Agency, 1998 – 14 p.

362. Research Support Scheme : 1998 Campaign Information Packet. – Prague, 1997. – 6 p.

363. Scan : Lancaster's number one student newspaper. – 1999. – Issue Eight (February, 12). 32 p. ; Issue Nine (February, 26). – 36 p. ; Issue Ten (March, 12). – P. 1–14. – Lancaster, 1999.

364. Stanton E. C. et al. History of Woman Suffrage / Stanton E. C., Anthony S. B., Gage M. J., Harper I. H. – New York : Fowler & Wells Publishers, 1881. – Vol. I. – P. 593–595.

365. Stephens of Clerkenwell : A Letter from Stephens of Clerkenwell to Elena R. Bakieva / Stephens of Clerkenwell. – Diss, Norfolk, England. – March 31, 1993. – 1 p.

366. Stern K. R. Introductory Plant Biology / Kingsley R. Stern. – Fourth edition. – New York : Wm.C. Brown Publishers. – P. 4–67.

367. Summer School Program 1999 : Call for Proposals. – Budapest : Open Society Institute, 1998. – 2 p.

368. The Central European University Foundation : Invitation to apply for Post-Graduate Fellowships, the 1998/1999 Academic Year. – K., 1997. – 1 p.

369. The Charter of the United Nations // Browlie I. Principles of Public International Law. – Oxford : Clarendon Press, 1966. – P. 568–569.

370. The Daily Graphic : An Illustrated Newspaper. – 1892. – № 626 (January, 2). – P. 11 ; № 627 (January, 4). – P. 11 ; № 628 (January, 5). – P. 11 ; № 629 (January, 6). – P. 11 ; № 630 (January, 7). – P. 11 ; № 702 (April, 1). – P. 7–11 ; 1893. – № 938 (January, 2). – P. 1–10 ; 1894. – № 1, 484 (October, 1). – P. 7–11. – London, 1892–1894.

371. The Field : The Country Gentleman's Newspaper. – 1882. – № 1,516 (January, 14). – P. 53–56 ; № 1,527 (April, 1). – P. 418–441. – London, 1882.

372. The Guardian. – 1991. – April, 27. – P. 1–24. – London ; Manchester, 1991.

373. The Guardian International. – 1993. – February, 2. – P. 1–7. – London ; Manchester ; Frankfurt, 1993.

374. The Harvard Classics. – Vol. 30 : Scientific Papers. Physics, Chemistry, Astronomy, Geology. – New York : P.F. Collier & Son Company, 1910. – 367 p.

375. The Harvard Classics. – Vol. 38 : Scientific Papers. Physiology. Medicine Surgery. Geology. – New York : P.F. Collier & Son Company, 1910. – 440 p.

376. The Illustrated London News. – 1852. – № 539 (January, 3). – P. 7 ; № 542 (January, 24). – P. 66–71. – London, 1852.

377. The Independent. – 1991. – № 1,429 (May, 15). – 40 p. – London, 1991.

378. The Independent on Sunday : The Sunday Review. – 1991. – April, 21. – 64 p. ; April, 28. – 64 p. – London : Newspaper Publishing PLC, 1991.

379. The 1998 Edmund S. Muskie and Freedom Support Act Graduate Fellowship Programs : Information Packet. – The United States Information Agency, 1997. – 7 p.

380. The Parliamentary Diaries of Sir John Trelawny 1858–1865 (edited by T. A. Jenkins) // Camden Fourth Series. – London, 1990. – Vol. 40. – 349 p.

381. The Pictorial World : An Illustrated Weekly News. – 1885. – № 123 (January, 1). – P. 3–10 ; № 124 (January, 8). – P. 23–27 ; № 125 (January, 15). – P. 43–46 ; № 149 (July, 2). – P. 3–7 ; № 150 (July, 9). – P. 19 ; № 151 (July, 16). – P. 35. – London, 1885.

382. The speech made by a member of the House of Commons in Parliament in April 1956 // Galperin I. R. Stylistics. – Third edition. – Moscow : Vīsšaja škola, 1981. – P. 290–291.

383. The Wall Street Journal / Europe. – 1990. – Vol. VIII, № 195 (November, 6). – P. 1–3, 12. – Brussels : Dow Jones & Company, Inc., 1990.

384. Treaty of Commerce and Navigation Between the United States and the Ottoman empire ; February 25, 1862 [Електронний ресурс] // The Avalon Project at the Yale Law School. W. C. Fray and L. A. Spar, Co-Directors. – Режим доступу до документа : http://avalon.law.yale.edu/19th_century/ot1862.asp.

385. United States Information Agency 1999 Edmund S. Muskie / Freedom Support Act Graduate Fellowship Program : Information Packet. – The United States Information Agency, 1998. – 12 p.

386. United States Information Service : A Letter from United States Information Service to a Fulbright applicant. – Kyiv. – March 17, 1997. – 2 p.

387. United States – Ukraine Awards for Excellence in Teaching. English and American Studies: Information Packet. – K., 1998. – 15 p.

388. Volkomer W. E. American Government / Walter E. Volkomer. – Fifth edition. – New Jersey, 1989. – 408 p.

389. Wilde O. Plays, Prose Writings and Poems / Oscar Wilde / [with an introduction by T. Eagleton] // Everyman's Library. – London : David Campbell Publishers Ltd., 1991. – Vol. 42. – 678 p.

390. Wilde O. Selections / Oscar Wilde. – Moscow : Progress Publishers, 1979. – Vol. 1. – 392 p.

ДОДАТКИ

Таблиця 2.1

Частотність типів кількісного розподілу інформації
між суб'єктом і предикатом простого двоскладного речення *, %

Стиль	Художня проза				Публіцистика				Газета				Наука				Документи				Драма				
	Англ.		Укр.		Англ.		Укр.		Англ.		Укр.		Англ.		Укр.		Англ.		Укр.		Англ.		Укр.		
Століття	XIX	XX	XIX	XX	XIX	XX	XIX	XX	XIX	XX	XIX	XX	XIX	XX	XIX	XX	XIX	XX	XIX	XX	XIX	XX	XIX	XX	
S ₁ P ₁	1,4	2,6	4,3	2,9	0,3	0,6	0,3	0,6	---	---	0,4	0,3	0,1	---	1,7	0,1	0,3	---	0,1	0,3	4,8	7,9	6,8	9,5	
S ₁ P _n	37,2	48,5	33,5	38,9	39,5	43,2	29,5	33,3	14,1	18,3	20,4	20,9	29,4	18,2	34,3	16,5	26,6	24,3	22,7	21,3	64,9	67,0	41,4	57,1	
S _n P ₁	1,8	1,6	1,4	1,6	0,9	1,3	1,0	2,5	0,9	1,0	1,1	1,7	0,7	1,0	1,1	2,2	0,8	0,4	1,1	1,6	1,1	1,4	2,8	2,3	
S _n P _n	38,0	25,5	17,9	24,3	42,7	43,2	40,7	47,4	67,3	70,0	55,7	58,8	57,6	68,1	31,4	66,4	58,9	61,9	54,0	54,3	18,1	10,5	10,7	12,0	
S ₁ P _h	12,0	15,9	21,2	18,1	3,3	5,3	7,8	5,4	4,1	2,3	5,0	2,8	3,4	3,0	14,0	2,5	0,9	2,6	4,2	2,4	0,4	0,7	4,7	2,9	
S _n P _h	5,2	3,8	5,2	4,6	5,3	3,1	5,3	3,7	7,9	3,5	6,7	3,4	4,4	4,9	6,7	5,7	3,7	4,8	6,0	6,9	0,3	0,4	1,0	0,1	
S _h P ₁	0,4	0,3	0,1	0,5	0,1	0,1	0,2	0,1	---	0,3	---	0,5	0,2	0,1	0,2	0,1	0,1	0,1	0,9	0,1	0,2	---	0,4	0,2	
S _h P _n	3,1	1,3	3,1	2,2	6,9	3,1	6,5	6,6	5,0	4,2	7,0	11,3	4,2	4,5	5,5	6,3	8,1	5,7	8,9	11,9	0,5	0,3	0,8	1,3	
S _h P _h	0,9	0,4	1,4	0,2	1,0	0,1	0,2	0,3	0,7	0,3	---	0,3	---	0,2	1,0	0,2	0,3	0,2	0,4	1,2	---	---	0,1	---	
P ₁	---	---	0,3	---	---	---	0,1	---	---	---	0,1	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	1,2	1,2	4,3	2,8
P _n	---	0,1	6,3	4,5	---	---	6,6	0,1	---	0,1	3,0	---	---	---	3,0	---	0,2	---	1,4	---	7,4	10,0	21,8	10,7	
P _h	---	---	5,3	2,2	---	---	1,8	---	---	---	0,6	---	---	---	1,1	---	0,1	---	0,3	---	---	0,2	4,6	0,8	
S ₁	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	0,1	0,2	0,3	---
S _n	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	0,6	0,2	0,3	0,3
S _h	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	0,4	---	---	---
Разом	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

*

— Тут і далі тонуванням у таблицях виділено показники найвищої частотності вжитку та / або найбільшої графічної розчленованості досліджуваних одиниць.

Таблиця 2.4

Загальний характер розподілу інформації між складами суб'єкта і предиката
(без урахування стильової диференціації матеріалу), %

Мова	Англійська		Українська	
	ХІХ	ХХ	ХІХ	ХХ
Р>S	81,47	82,87	73,05	73,18
S>P	12,68	10,58	11,17	16,30
S=P	4,18	4,55	5,58	6,95
P	1,48	1,93	10,10	3,52
S	0,18	0,07	0,10	0,05
Разом	100	100	100	100

Таблиця 2.5

Частотність нижнього і верхнього порогів насиченості інформацією суб'єкта і предиката
(верхній поріг від 10 і більше одиниць), %

Стиль	Художня проза				Публіцистика				Газета				Наука				Документи				Драма			
	Англ.		Укр.		Англ.		Укр.		Англ.		Укр.		Англ.		Укр.		Англ.		Укр.		Англ.		Укр.	
Століття	ХІХ	ХХ	ХІХ	ХХ	ХІХ	ХХ	ХІХ	ХХ	ХІХ	ХХ	ХІХ	ХХ	ХІХ	ХХ	ХІХ	ХХ	ХІХ	ХХ	ХІХ	ХХ	ХІХ	ХХ	ХІХ	ХХ
S=1	50,6	67,0	59,0	59,9	43,1	49,1	37,6	39,3	18,2	20,6	25,8	24,0	32,9	21,2	50,0	19,1	27,8	26,9	27,0	24,0	70,2	75,8	53,2	69,5
S ≥ 10	4,9	1,4	1,4	1,4	8,2	6,5	6,6	6,4	12,3	9,4	6,4	15,9	11,7	9,6	2,6	6,5	12,4	10,6	10,2	12,6	0,7	0,2	0,2	0,1
P=1	3,6	4,5	6,1	5,0	1,3	2,0	1,6	3,2	0,9	1,3	1,6	2,5	1,0	1,1	3,0	2,4	1,2	0,5	2,1	2,0	7,3	10,5	14,0	14,8
P ≥ 10	51,7	35,1	23,4	22,1	46,3	48,4	42,5	33,3	58,8	63,9	39,0	35,7	69,8	57,8	40,1	32,5	53,5	67,1	50,8	49,8	9,7	7,1	4,8	4,1

Таблиця 2.6

Усереднений максимум насиченості інформацією S та P
(середня кількість максимуму слівформ)

	Художня проза				Публіцистика				Газета				Наука				Документи				Драма			
	Англ.		Укр.		Англ.		Укр.		Англ.		Укр.		Англ.		Укр.		Англ.		Укр.		Англ.		Укр.	
	XIX	XX	XIX	XX	XIX	XX	XIX	XX	XIX	XX	XIX	XX	XIX	XX	XIX	XX	XIX	XX	XIX	XX	XIX	XX	XIX	XX
S	17,80	13,29	17,71	11,57	15,17	13,17	15,12	14,94	15,56	14,44	17,83	18,48	15,91	13,96	15,04	13,20	19,67	15,18	16,95	17,58	11,86	15,50	13,50	10,00
P	18,68	14,72	14,42	13,68	17,00	16,78	17,00	15,74	17,67	17,68	16,03	16,79	19,22	16,90	14,86	14,41	18,61	19,89	18,43	19,28	12,64	12,77	12,58	12,95

Таблиця 2.7

Середні розміри складів суб'єкта і предиката та їх співвідношення
(кількість слівформ)

	Художня проза				Публіцистика				Газета				Наука				Документи				Драма			
	Англ.		Укр.		Англ.		Укр.		Англ.		Укр.		Англ.		Укр.		Англ.		Укр.		Англ.		Укр.	
	XIX	XX	XIX	XX	XIX	XX	XIX	XX	XIX	XX	XIX	XX	XIX	XX	XIX	XX	XIX	XX	XIX	XX	XIX	XX	XIX	XX
S	2,95	1,83	1,91	1,88	3,54	2,98	3,09	3,37	4,72	4,14	3,77	5,71	4,38	4,54	2,51	3,98	5,07	4,45	4,31	5,06	1,43	1,17	0,97	1,12
P	12,19	8,42	7,10	6,67	10,78	10,96	10,32	8,60	12,82	13,38	9,59	9,41	15,16	12,30	9,10	8,29	12,60	15,36	12,05	12,24	5,05	4,41	3,91	3,80
S:P	1:4,13	1:4,61	1:3,69	1:3,55	1:3,05	1:3,68	1:3,34	1:2,55	1:2,71	1:3,23	1:2,54	1:1,65	1:3,46	1:2,71	1:3,63	1:2,08	1:2,49	1:3,45	1:2,80	1:2,42	1:3,53	1:3,77	1:4,03	1:3,39

Таблиця 2.8

Співвідношення в розподілі інформації між складами речення при суб'єктах різного кількісного рангу
(в різних функціональних стилях)

а) художня проза

Ранг S	Англійська мова XIX ст.			Англійська мова XX ст.			Українська мова XIX ст.			Українська мова XX ст.		
	Р _{сер.}	Співвідношення S:P	Кільк. прикл.	Р _{сер.}	Співвідношення S:P	Кільк. прикл.	Р _{сер.}	Співвідношення S:P	Кільк. прикл.	Р _{сер.}	Співвідношення S:P	Кільк. прикл.
1	13,26	1:13,26	506	8,73	1:8,73	670	7,00	1:7,00	590	6,95	1:6,95	599
2	12,34	1:6,17	200	7,81	1:3,91	172	7,73	1:3,87	132	5,88	1:2,94	179
3	11,97	1:3,99	86	8,46	1:2,82	67	6,40	1:2,13	72	5,95	1:1,98	59
4	12,04	1:3,01	47	7,63	1:1,91	27	8,21	1:2,05	33	4,69	1:1,17	32
5	8,71	1:1,74	35	7,12	1:1,42	17	5,83	1:1,17	18	5,50	1:1,10	16
6	11,13	1:1,85	30	9,59	1:1,60	17	8,88	1:1,48	8	4,00	1:0,67	9
7	7,73	1:1,10	15	9,75	1:1,39	8	6,22	1:0,89	9	6,73	1:0,96	11
8	6,81	1:0,85	21	6,25	1:0,78	4	6,00	1:0,75	1	6,25	1:0,78	8
9	13,18	1:1,46	11	1,33	1:0,15	3	5,75	1:0,64	4	4,17	1:0,46	6
10	7,13	1:0,71	8	10,00	1:1,00	1	7,50	1:0,75	2	8,50	1:0,85	4
11	9,17	1:0,83	6	1,00	1:0,09	2	5,00	1:0,45	1	3,00	1:0,27	3
12	4,75	1:0,40	4	5,00	1:0,42	2	---	---	---	4,25	1:0,35	4
13	5,50	1:0,42	2	6,00	1:0,46	4	9,00	1:0,69	1	6,00	1:0,46	2
14	6,20	1:0,44	5	1,00	1:0,07	3	2,00	1:0,14	1	---	---	---
15	8,20	1:0,55	5	7,00	1:0,47	1	4,00	1:0,27	1	3,00	1:0,20	1

Таблиця 2.8

б) публіцистика

Ранг S	Англійська мова XIX ст.			Англійська мова XX ст.			Українська мова XIX ст.			Українська мова XX ст.		
	Р _{сер.}	Співвідно- шення S:P	Кільк. прикл.	Р _{сер.}	Співвідно- шення S:P	Кільк прикл	Р _{сер.}	Співвідно- шення S:P	Кільк. прикл.	Р _{сер.}	Співвідно- шення S:P	Кільк. прикл.
1	11,55	1:11,55	431	11,22	1:11,22	491	11,51	1:11,51	376	9,65	1:9,65	393
2	9,50	1:4,75	180	10,92	1:5,46	185	10,18	1:5,09	201	8,53	1:4,27	202
3	11,09	1:3,70	90	11,87	1:3,96	94	9,73	1:3,24	91	8,45	1:2,82	117
4	9,38	1:2,35	58	10,50	1:2,63	44	8,44	1:2,11	54	8,70	1:2,18	61
5	11,47	1:2,29	53	8,89	1:1,78	38	8,79	1:1,76	42	6,96	1:1,39	57
6	11,17	1:1,86	48	13,32	1:2,22	22	7,06	1:1,18	33	7,86	1:1,31	42
7	15,93	1:2,28	28	9,81	1:1,40	27	8,67	1:1,24	18	6,41	1:0,92	32
8	9,48	1:1,19	21	12,75	1:1,59	16	11,55	1:1,44	20	8,26	1:1,03	19
9	10,89	1:1,21	9	13,78	1:1,53	18	6,47	1:0,72	15	5,33	1:0,59	12
10	7,95	1:0,80	21	8,00	1:0,80	13	6,00	1:0,60	10	6,82	1:0,68	11
11	5,17	1:0,47	12	6,09	1:0,55	11	11,08	1:1,01	12	5,43	1:0,49	7
12	6,11	1:0,51	9	10,78	1:0,90	9	5,83	1:0,49	6	3,00	1:0,25	4
13	8,00	1:0,62	6	4,33	1:0,33	6	8,50	1:0,65	8	4,50	1:0,35	4
14	7,83	1:0,56	6	9,29	1:0,66	7	7,33	1:0,52	6	8,23	1:0,59	13
15	8,00	1:0,53	6	5,00	1:0,33	4	4,60	1:0,31	5	13,50	1:0,90	2

Таблиця 2.8

в) газета

Ранг S	Англійська мова XIX ст.			Англійська мова XX ст.			Українська мова XIX ст.			Українська мова XX ст.		
	Р _{сер.}	Співвідно- шення S:P	Кільк. прикл.	Р _{сер.}	Співвідно- шення S:P	Кільк прикл	Р _{сер.}	Співвідно- шення S:P	Кільк. прикл.	Р _{сер.}	Співвідно- шення S:P	Кільк. прикл.
1	14,09	1:14,09	182	14,20	1:14,20	206	10,17	1:10,17	258	10,62	1:10,62	240
2	13,76	1:6,88	273	13,94	1:6,97	276	9,65	1:4,83	245	10,64	1:5,32	176
3	12,99	1:4,33	146	14,92	1:4,97	144	9,85	1:3,28	116	9,33	1:3,11	126
4	13,43	1:3,36	69	12,17	1:3,04	84	10,50	1:2,63	103	10,59	1:2,65	68
5	13,08	1:2,62	60	14,77	1:2,95	66	8,63	1:1,73	60	8,00	1:1,60	63
6	12,96	1:2,16	53	15,68	1:2,61	47	7,72	1:1,29	47	8,87	1:1,48	52
7	10,38	1:1,48	34	10,09	1:1,44	32	8,89	1:1,27	37	6,50	1:0,93	48
8	11,76	1:1,47	29	10,47	1:1,31	34	9,36	1:1,17	19	9,26	1:1,16	42
9	10,32	1:1,15	31	12,06	1:1,34	16	11,43	1:1,27	14	8,04	1:0,89	26
10	10,33	1:1,03	18	10,28	1:1,03	18	7,00	1:0,70	12	9,43	1:0,94	21
11	12,82	1:1,17	22	8,30	1:0,75	20	6,17	1:0,56	6	7,59	1:0,69	17
12	11,11	1:0,93	9	9,00	1:0,75	5	7,00	1:0,58	9	13,06	1:1,09	17
13	10,50	1:0,81	6	11,10	1:0,85	10	6,33	1:0,49	6	9,15	1:0,70	13
14	5,71	1:0,41	7	10,22	1:0,73	9	4,00	1:0,29	2	5,82	1:0,42	11
15	10,69	1:0,71	16	8,00	1:0,53	4	6,00	1:0,40	3	4,71	1:0,31	7

Таблиця 2.8

г) наука

Ранг S	Англійська мова XIX ст.			Англійська мова XX ст.			Українська мова XIX ст.			Українська мова XX ст.		
	P _{сер.}	Співвідно- шення S:P	Кільк. прикл.	P _{сер.}	Співвідно- шення S:P	Кільк. прикл.	P _{сер.}	Співвідно- шення S:P	Кільк. прикл.	P _{сер.}	Співвідно- шення S:P	Кільк. прикл.
1	17,81	1:17,81	329	14,56	1:14,56	212	9,65	1:9,65	500	9,75	1:9,75	191
2	16,17	1:8,09	214	14,46	1:7,23	208	9,50	1:4,75	177	9,21	1:4,61	253
3	13,50	1:4,50	72	12,05	1:4,02	116	8,38	1:2,79	95	8,05	1:2,68	147
4	13,93	1:3,48	71	12,26	1:3,07	80	7,88	1:1,97	58	8,33	1:2,08	97
5	13,24	1:2,65	63	9,50	1:1,90	88	9,41	1:1,88	37	6,94	1:1,39	90
6	15,12	1:2,52	51	10,50	1:1,75	62	6,66	1:1,11	32	7,12	1:1,19	58
7	13,63	1:1,95	40	11,17	1:1,60	53	7,62	1:1,09	13	7,31	1:1,04	29
8	12,55	1:1,57	22	10,35	1:1,29	46	4,80	1:0,60	10	8,45	1:1,06	33
9	11,81	1:1,31	21	11,49	1:1,28	39	9,09	1:1,01	11	5,76	1:0,64	37
10	12,92	1:1,29	12	8,73	1:0,87	30	7,33	1:0,73	6	6,89	1:0,69	19
11	9,71	1:0,88	14	8,86	1:0,81	14	4,33	1:0,39	3	4,70	1:0,43	10
12	15,30	1:1,28	10	6,55	1:0,55	11	4,25	1:0,35	4	7,67	1:0,64	6
13	8,88	1:0,68	16	9,08	1:0,70	12	4,00	1:0,31	1	5,40	1:0,42	10
14	10,67	1:0,76	12	11,25	1:0,80	4	---	---	---	5,60	1:0,40	5
15	8,82	1:0,59	11	12,67	1:0,84	3	5,00	1:0,33	2	5,00	1:0,33	2

Таблиця 2.8

г) документи

Ранг S	Англійська мова XIX ст.			Англійська мова XX ст.			Українська мова XIX ст.			Українська мова XX ст.		
	P _{сер.}	Співвідно- шення S:P	Кільк. прикл.	P _{сер.}	Співвідно- шення S:P	Кільк. прикл.	P _{сер.}	Співвідно- шення S:P	Кільк. прикл.	P _{сер.}	Співвідно- шення S:P	Кільк. прикл.
1	11,95	1:11,95	278	16,39	1:16,39	269	14,02	1:14,02	270	12,73	1:12,73	240
2	14,05	1:7,03	218	16,24	1:8,12	218	12,17	1:6,09	230	12,55	1:6,28	195
3	14,02	1:4,67	117	17,82	1:5,94	115	12,98	1:4,33	124	15,77	1:5,26	121
4	15,06	1:3,77	62	15,21	1:3,80	62	11,59	1:2,90	78	12,85	1:3,21	93
5	11,02	1:2,20	58	16,12	1:3,22	73	12,38	1:2,48	56	11,48	1:2,30	73
6	10,95	1:1,83	44	12,03	1:2,01	65	9,77	1:1,63	43	12,02	1:2,00	46
7	8,59	1:1,23	41	12,34	1:1,76	35	8,40	1:1,20	30	11,49	1:1,64	43
8	14,00	1:1,75	33	13,05	1:1,63	38	7,26	1:0,91	31	8,84	1:1,11	31
9	9,55	1:1,06	22	12,26	1:1,36	19	7,11	1:0,79	19	10,81	1:1,20	32
10	12,50	1:1,25	20	15,50	1:1,55	18	7,25	1:0,73	16	8,79	1:0,88	14
11	13,22	1:1,20	9	11,93	1:1,08	15	9,25	1:0,84	16	7,64	1:0,69	22
12	16,56	1:1,38	9	8,33	1:0,69	12	7,80	1:0,65	10	10,79	1:0,90	14
13	8,64	1:0,66	11	12,00	1:0,92	10	8,90	1:0,68	10	8,00	1:0,62	8
14	10,71	1:0,77	7	14,80	1:1,06	5	12,30	1:0,88	10	13,73	1:0,98	15
15	2,75	1:0,18	4	16,20	1:1,08	5	6,00	1:0,40	4	7,50	1:0,50	6

Таблиця 2.9

Загальне співвідношення в розподілі інформації між складами речення при суб'єктах різного кількісного рангу.

Ранг S	Англійська мова XIX ст.		Англійська мова XX ст.		Українська мова XIX ст.		Українська мова XIX ст.	
	P _{сер.}	S : P	P _{сер.}	S : P	P _{сер.}	S : P	P _{сер.}	S : P
1	13,50	1: 13,50	12,33	1: 12,33	10,43	1: 10,43	8,62	1: 8,62
2	13,45	1: 6,73	11,70	1: 5,85	11,33	1: 5,67	7,86	1: 3,93
3	11,20	1: 3,73	9,57	1: 3,19	10,20	1: 3,40	8,80	1: 2,93
4	11,60	1: 2,90	10,32	1: 2,58	8,38	1: 2,09	7,27	1: 1,82
5	11,18	1: 2,24	9,47	1: 1,89	7,72	1: 1,54	7,62	1: 1,52
6	10,38	1: 1,72	9,47	1: 1,58	8,45	1: 1,41	7,09	1: 1,18
7	9,33	1: 1,33	9,87	1: 4,41	7,55	1: 1,08	8,34	1: 1,19

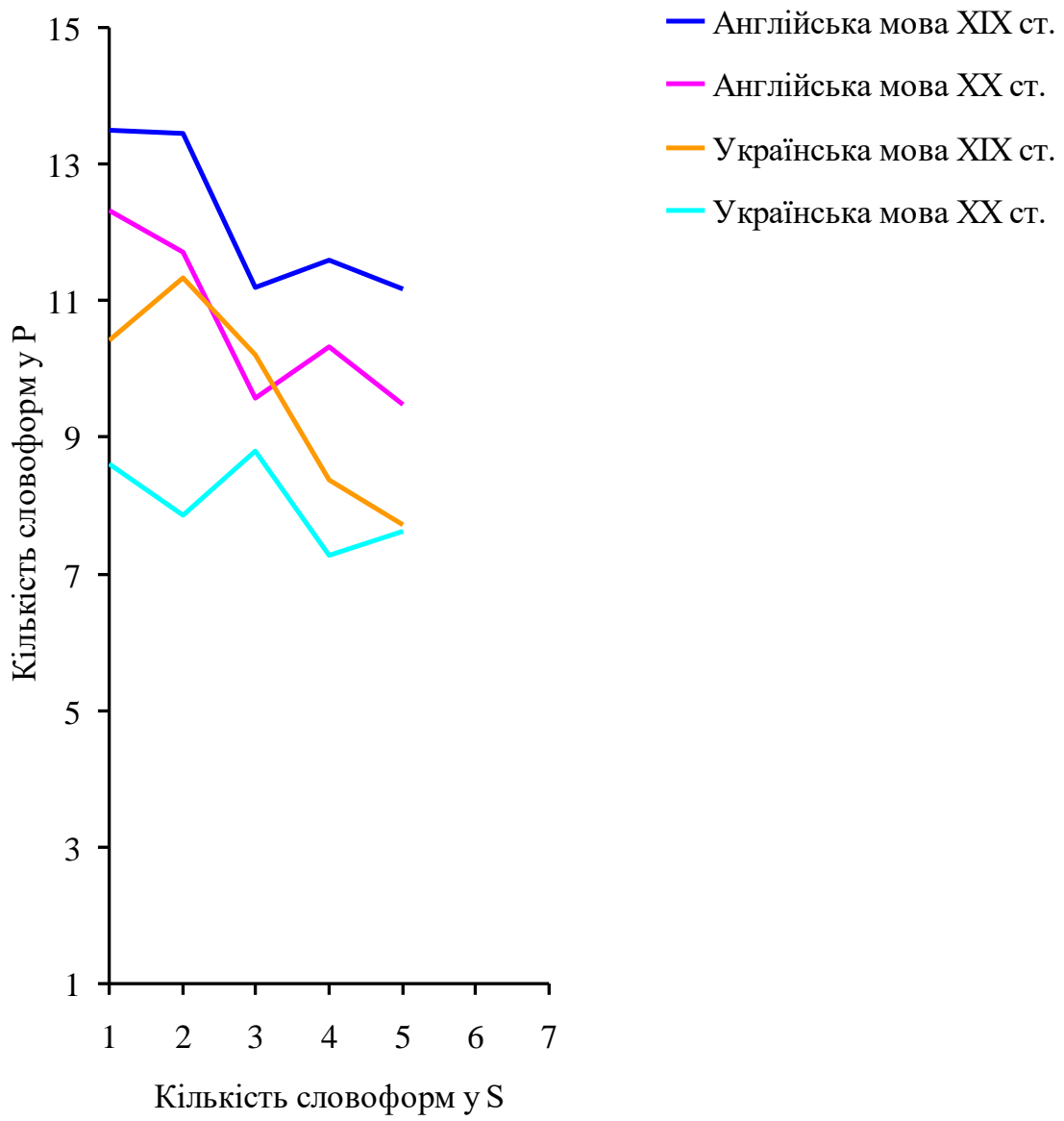

Рис. 2.1. Графік розподілу інформації між складами речення при суб'єктах різного кількісного рангу

Таблиця 2.10

Частотність композиційних варіантів предикативної пари, %

Стиль	Художня проза				Публіцистика				Газета				Наука				Документи				Драма					
	Англ.		Укр.		Англ.		Укр.		Англ.		Укр.		Англ.		Укр.		Англ.		Укр.		Англ.		Укр.			
Століття	XIX	XX	XIX	XX	XIX	XX	XIX	XX	XIX	XX	XIX	XX	XIX	XX	XIX	XX	XIX	XX	XIX	XX	XIX	XX	XIX	XX		
S	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	1,1	0,4	0,6	0,3
P	---	0,1	11,9	6,7	---	---	8,5	0,1	---	0,1	3,7	---	---	---	4,1	---	0,3	---	1,7	---	8,6	11,4	30,4	14,3		
SP	66,8	84,9	51,7	59,9	73,9	67,4	46,9	51,2	80,0	76,6	50,3	40,4	69,8	80,6	49,6	61,2	78,6	87,7	52,3	72,9	72,5	79,2	43,1	62,9		
PS	2,0	0,5	10,8	14,4	2,0	1,1	14,6	21,0	1,1	0,6	21,5	36,3	0,7	0,6	15,3	20,7	0,8	0,1	18,1	13,9	1,2	0,6	6,3	5,3		
SPS	1,8	1,6	0,3	0,3	2,0	2,1	0,4	0,1	1,4	2,1	0,4	---	2,3	1,3	0,9	---	3,2	1,2	0,7	---	2,7	0,8	0,5	0,2		
PSP	27,2	12,0	25,0	18,7	19,8	27,1	28,5	27,6	15,6	19,2	23,2	23,0	24,8	15,6	29,6	18,1	14,9	10,0	25,9	12,9	11,9	6,9	18,2	16,9		
SPSP	0,7	0,5	0,2	---	1,3	1,1	0,5	---	0,4	0,6	0,2	0,1	0,9	0,8	0,1	---	0,8	0,6	0,1	0,2	1,2	0,5	0,4	0,1		
PSPS	0,7	0,3	---	---	0,9	1,0	0,3	---	0,8	0,6	0,3	0,1	1,0	1,1	0,2	---	1,1	0,4	0,5	---	0,7	0,1	0,2	---		
SPSPS	0,2	---	---	---	---	0,1	---	---	0,3	---	---	---	0,1	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	
PSPSP	0,4	0,1	0,1	---	0,1	---	0,2	---	0,4	0,2	0,2	0,1	0,3	---	0,2	---	0,3	---	0,4	---	0,1	0,1	---	---		
SPSPSP	0,1	---	---	---	---	0,1	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	0,1	---	---	---	---	
PSPSPS	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	0,1	---	---	---	---	---	---	---	---	---	0,1	---	---	---	---	
SPSPSPS	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	
PSPSPSP	0,1	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	0,1	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	
PSPSPSPS	---	---	---	---	---	---	0,1	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	
PSPSPSPSP	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	0,1	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	
PSPSPSPSPSP	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	0,1	---	---	---	---	
PSPSPSPSPSPSP	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	0,1	---	---	---	---	

Таблиця 2.11

Частотність композиційних варіантів в межах різних типів
кількісного розподілу інформації, %

а) англійська мова XIX ст.

	S	P	SP	PS	SPS	PSP	SPSP	PSPS	SPSPS	PSPSP	SPSPSP	PSPSPSP	Разом
S ₁	0,02	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	0,02
S _n	0,10	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	0,10
S _h	0,07	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	0,07
P ₁	---	0,20	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	0,20
P _n	---	1,27	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	1,27
P _h	---	0,02	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	0,02
S ₁ P ₁	---	---	1,13	0,02	---	---	---	---	---	---	---	---	1,15
S ₁ P _n	---	---	26,73	0,03	---	8,52	---	---	---	---	---	---	35,28
S _n P ₁	---	---	0,48	0,03	0,52	---	---	---	---	---	---	---	1,03
S _n P _n	---	---	35,12	1,03	1,18	7,95	0,77	0,73	0,07	0,25	---	---	47,10
S ₁ P _h	---	---	3,03	---	---	0,98	---	---	---	---	---	---	4,02
S _n P _h	---	---	3,60	---	---	0,85	0,02	---	---	---	---	---	4,47
S _h P ₁	---	---	0,03	---	0,13	---	---	---	---	---	---	---	0,17
S _h P _n	---	---	3,07	0,17	0,40	0,67	0,10	0,13	0,03	0,02	0,02	0,03	4,63
S _h P _h	---	---	0,40	0,02	---	0,07	---	---	---	---	---	---	0,48
Разом	0,19	1,49	73,59	1,30	2,23	19,04	0,89	0,86	0,10	0,27	0,02	0,03	100

Таблица 2.11

б) англійська мова XX ст.

	S	P	SP	PS	SPS	PSP	SPSP	PSPS	SPSPS	PSPSP	SPSPSP	Разом
S ₁	0,03	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	0,03
S _n	0,03	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	0,03
P ₁	---	0,20	---	---	---	---	---	---	---	---	---	0,20
P _n	---	1,70	---	---	---	---	---	---	---	---	---	1,70
P _h	---	0,03	---	---	---	---	---	---	---	---	---	0,03
S ₁ P ₁	---	---	1,85	---	---	---	---	---	---	---	---	1,85
S ₁ P _n	---	---	30,05	0,05	---	6,48	---	---	---	---	---	36,58
S _n P ₁	---	---	0,50	0,08	0,53	---	---	---	---	---	---	1,11
S _n P _n	---	---	37,30	0,35	0,83	6,92	0,62	0,45	---	0,07	---	46,54
S ₁ P _h	---	---	4,13	---	---	0,83	---	---	---	---	---	4,96
S _n P _h	---	---	2,92	---	---	0,47	0,02	---	---	---	0,02	3,43
S _h P ₁	---	---	0,02	0,02	0,12	---	---	---	---	---	---	0,16
S _h P _n	---	---	2,45	0,08	0,03	0,43	0,03	0,13	0,02	---	---	3,17
S _h P _h	---	---	0,18	---	---	---	0,02	---	---	---	---	0,20
Разом	0,06	1,93	79,40	0,58	1,51	15,13	0,69	0,58	0,02	0,07	0,02	100

Таблиця 2.11

в) українська мова XIX ст.

	S	P	SP	PS	SPS	PSP	SPSP	PSPS	PSPSP	PSPSPS	PSPSPSPS	PSPSPSPSP	PSPSPSPSPSP	PSPSPSPSPSPSP	Разом
S ₁	0,05	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	0,05
S _n	0,05	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	0,05
P ₁	---	0,80	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	0,80
P _n	---	6,22	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	6,22
P _h	---	3,08	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	3,08
S ₁ P ₁	---	---	1,83	0,43	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	2,26
S ₁ P _n	---	---	16,12	1,70	---	12,48	---	---	---	---	---	---	---	---	30,30
S _n P ₁	---	---	0,70	0,65	0,07	---	---	---	---	---	---	---	---	---	1,42
S _n P _n	---	---	18,63	8,80	0,30	7,00	0,15	0,13	0,03	0,02	---	---	---	---	35,06
S ₁ P _h	---	---	6,12	0,02	---	3,35	---	---	---	---	---	---	---	---	9,49
S _n P _h	---	---	3,28	0,13	---	1,68	0,03	---	0,02	---	---	---	---	---	5,14
S _h P ₁	---	---	0,07	0,22	0,02	---	---	---	---	---	---	---	---	---	0,31
S _h P _n	---	---	1,87	2,47	0,15	0,43	0,05	0,12	0,13	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	5,32
S _h P _h	---	---	0,37	0,02	---	0,12	0,02	---	---	---	---	---	---	---	0,53
Разом	0,10	10,10	48,99	14,44	0,54	25,06	0,25	0,25	0,18	0,04	0,02	0,02	0,02	0,02	100

Таблиця 2.11

г) українська мова XX ст.

	S	P	SP	PS	SPS	PSP	SPSP	PSPS	PSPSP	SPSPSP	Разом
S _n	0,05	---	---	---	---	---	---	---	---	---	0,05
P ₁	---	0,47	---	---	---	---	---	---	---	---	0,47
P _n	---	2,55	---	---	---	---	---	---	---	---	2,55
P _h	---	0,50	---	---	---	---	---	---	---	---	0,50
S ₁ P ₁	---	---	2,20	0,08	---	---	---	---	---	---	2,28
S ₁ P _n	---	---	20,03	1,78	---	9,52	---	---	---	---	31,33
S _n P ₁	---	---	0,97	1,00	0,02	---	---	---	---	---	1,99
S _n P _n	---	---	24,80	11,65	0,05	7,28	0,07	---	---	0,02	43,87
S ₁ P _h	---	---	4,35	0,07	---	1,27	---	---	---	---	5,69
S _n P _h	---	---	3,03	0,13	---	0,90	---	---	---	---	4,06
S _h P ₁	---	---	0,02	0,20	0,03	---	---	---	---	---	0,25
S _h P _n	---	---	2,38	3,65	---	0,53	---	0,02	0,02	---	6,60
S _h P _h	---	---	0,30	0,03	---	0,03	---	---	---	---	0,36
Разом	0,05	3,52	58,08	18,59	0,10	19,53	0,07	0,02	0,02	0,02	100

Таблиця 2.12

Кількісні параметри складовості речення в різних композиційних варіантах (кількість словоформ)

1. Художня проза:

а) англійська мова XIX ст.

Композиційна модель	Параметри				
	Середній розмір складів		Співвідношення	Максимальний розмір складів	
	S	P		S : P	S
SP	2,77	10,71	1 : 3,87	78	59
PS	9,30	5,60	1 : 0,60	27	13
SPS	11,39	3,17	1 : 0,28	28	57
PSP	2,09	17,14	1 : 8,20	32	60
SPSP	4,57	8,14	1 : 1,78	9	14
PSPS	8,14	8,14	1 : 1,00	15	19
SPSPS	10,50	3,00	1 : 0,29	14	4
PSPSP	3,50	16,75	1 : 4,79	4	41
SPSPSP	9,00	12,00	1 : 1,33	9	12
PSPSPSP	8,00	13,00	1 : 1,63	8	13

б) англійська мова XX ст.

Композиційна модель	Параметри				
	Середній розмір складів		Співвідношення	Максимальний розмір складів	
	S	P		S : P	S
SP	1,65	8,01	1 : 4,85	18	59
PS	11,20	4,40	1 : 0,39	17	7
SPS	7,88	1,94	1 : 0,25	14	6
PSP	1,50	12,48	1 : 8,32	8	41
SPSP	3,80	7,60	1 : 2,00	6	24
PSPS	8,00	7,00	1 : 0,88	10	10
PSPSP	3,00	10,00	1 : 3,33	3	10

Таблиця 2.12

2. Художня проза:

а) українська мова XIX ст.

Композиційна модель	Параметри				
	Середній розмір складів		Співвідношення	Максимальний розмір складів	
	S	P		S : P	S
P	---	7,36	----	---	25
SP	1,84	6,80	1 : 3,70	37	37
PS	3,24	4,46	1 : 1,38	19	21
SPS	7,67	2,67	1 : 0,35	10	3
PSP	1,42	8,64	1 : 6,08	6	28
SPSP	5,00	6,00	1 : 1,20	6	7
PSPSP	4,00	21,00	1 : 5,25	4	21

б) українська мова XX ст.

Композиційна модель	Параметри				
	Середній розмір складів		Співвідношення	Максимальний розмір складів	
	S	P		S:P	S
P	---	9,15	---	---	23
SP	1,64	6,61	1 : 4,03	13	28
PS	3,30	3,76	1 : 1,14	15	13
SPS	5,33	2,33	1 : 0,44	7	3
PSP	1,50	8,34	1 : 5,56	13	36

Таблиця 2.12

3. Публіцистика:

а) англійська мова XIX ст.

Композиційна модель	Параметри				
	Середній розмір складів		Співвідношення	Максимальний розмір складів	
	S	P		S : P	S
SP	3,36	10,07	1 : 3,00	60	50
PS	9,25	5,40	1 : 0,58	25	15
SPS	10,35	2,85	1 : 0,28	25	7
PSP	2,54	14,73	1 : 5,80	21	149
SPSP	5,08	8,92	1 : 1,76	14	17
PSPS	10,00	13,56	1 : 1,36	26	49
PSPSP	2,00	21,00	1 : 10,50	2	21

б) англійська мова XX ст.

Композиційна модель	Параметри				
	Середній розмір складів		Співвідношення	Максимальний розмір складів	
	S	P		S : P	S
SP	2,84	10,23	1 : 3,60	20	49
PS	7,18	7,09	1 : 0,99	19	21
SPS	9,29	2,52	1 : 0,27	18	13
PSP	2,28	13,92	1 : 6,11	16	39
SPSP	5,36	11,27	1 : 2,10	14	42
PSPS	9,10	3,90	1 : 0,43	15	7
SPSPS	18,00	2,00	1 : 0,11	18	2
SPSPSP	3,00	8,00	1 : 2,67	3	8

Таблиця 2.12

4. Публіцистика:

а) українська мова XIX ст.

Композиційна модель	Параметри				
	Середній розмір складів		Співвідношення	Максимальний розмір складів	
	S	P		S : P	S
P	---	11,93	---	---	42
SP	3,06	9,99	1 : 3,26	24	63
PS	7,00	5,55	1 : 0,79	47	39
SPS	11,25	3,00	1 : 0,27	21	4
PSP	1,70	12,83	1 : 7,55	13	52
SPSP	10,20	9,40	1 : 0,92	37	13
PSPS	7,33	6,67	1 : 0,91	12	10
PSPSP	3,00	16,50	1 : 5,50	3	23
PSPSPSPS	11,00	34,00	1 : 3,09	11	34

б) українська мова XX ст.

Композиційна модель	Параметри				
	Середній розмір складів		Співвідношення	Максимальний розмір складів	
	S	P		S : P	S
P	---	5,00	----	---	5
SP	2,71	8,35	1 : 3,08	19	46
PS	6,78	4,80	1 : 0,71	30	19
SPS	6,00	1,00	1 : 0,17	6	1
PSP	2,00	11,13	1 : 5,57	14	43

Таблиця 2.12

5. Газета:

а) англійська мова XIX ст.

Композиційна модель	Параметри				
	Середній розмір складів		Співвідношення	Максимальний розмір складів	
	S	P	S : P	S	P
SP	4,47	12,60	1 : 2,82	36	62
PS	11,27	8,36	1 : 0,74	17	17
SPS	16,43	2,57	1 : 0,16	44	6
PSP	3,76	15,65	1 : 4,16	22	46
SPSP	8,50	9,75	1 : 1,15	10	17
PSPS	13,88	7,13	1 : 0,51	46	10
SPSPS	10,33	5,67	1 : 0,55	16	10
PSPSP	4,75	12,75	1 : 2,68	7	21

б) англійська мова XX ст.

Композиційна модель	Параметри				
	Середній розмір складів		Співвідношення	Максимальний розмір складів	
	S	P	S : P	S	P
P	----	18,00	----	----	18
SP	4,01	12,76	1 : 3,18	34	56
PS	15,33	5,83	1 : 0,38	34	8
SPS	11,29	2,76	1 : 0,24	29	10
PSP	3,37	17,46	1 : 5,18	24	51
SPSP	5,83	10,83	1 : 1,86	10	20
PSPS	12,67	6,33	1 : 0,50	25	11
PSPSP	3,50	8,50	1 : 2,43	4	9

Таблиця 2.12

6. Газета:

а) українська мова XIX ст.

Композиційна модель	Параметри				
	Середній розмір складів		Співвідношення	Максимальний розмір складів	
	S	P		S : P	S
P	----	11,95	----	----	28
SP	3,16	10,00	1 : 3,16	18	83
PS	7,13	5,38	1 : 0,75	55	14
SPS	7,75	1,75	1 : 0,23	20	3
PSP	2,28	12,42	1 : 5,45	13	40
SPSP	6,00	6,50	1 : 1,08	9	8
PSPS	11,00	5,00	1 : 0,45	14	8
PSPSP	8,50	8,50	1 : 1,00	12	9
PSPSPS	12,00	13,00	1 : 1,08	12	13
PSPSPSPSP	10,00	12,00	1 : 1,20	10	12

б) українська мова XX ст.

Композиційна модель	Параметри				
	Середній розмір складів		Співвідношення	Максимальний розмір складів	
	S	P		S : P	S
SP	3,54	10,73	1 : 3,03	36	73
PS	10,11	5,90	1 : 0,58	86	38
PSP	2,53	12,57	1 : 4,97	12	38
SPSP	5,00	6,00	1 : 1,20	5	6
PSPS	12,00	7,00	1 : 0,58	12	7
PSPSP	12,00	30,00	1 : 2,50	12	30

Таблиця 2.12

7. Наука:

а) англійська мова XIX ст.

Композиційна модель	Параметри				
	Середній розмір складів		Співвідношення	Максимальний розмір складів	
	S	P		S : P	S
SP	4,11	14,47	1 : 3,52	36	69
PS	12,86	8,57	1 : 0,67	21	17
SPS	15,00	2,43	1 : 0,16	37	4
PSP	3,35	18,57	1 : 5,54	22	76
SPSP	5,33	15,22	1 : 2,86	13	44
PSPS	16,60	11,70	1 : 0,70	33	26
SPSPS	9,00	7,00	1 : 0,78	9	7
PSPSP	5,33	19,67	1 : 3,69	7	31
PSPSPSP	18,00	13,00	1 : 0,72	18	13

б) англійська мова XX ст.

Композиційна модель	Параметри				
	Середній розмір Складів		Співвідношення	Максимум	
	S	P		S:P	S
SP	4,48	11,62	1 : 2,59	31	62
PS	12,83	9,50	1 : 0,74	53	15
SPS	11,85	1,54	1 : 0,13	22	5
PSP	3,12	17,29	1 : 5,54	12	39
SPSP	10,75	14,38	1 : 1,34	40	24
PSPS	10,91	5,55	1 : 0,51	19	10

Таблиця 2.12

8. Наука:

а) українська мова XIX ст.

Композиційна модель	Параметри				
	Середній розмір складів		Співвідношення	Максимальний розмір складів	
	S	P		S : P	S
P	----	11,51	----	----	22
SP	2,17	8,77	1 : 4,04	23	47
PS	4,78	4,92	1 : 1,03	29	21
SPS	6,89	4,11	1 : 0,60	17	8
PSP	1,75	11,93	1 : 6,82	9	44
SPSP	4,00	10,00	1 : 2,50	4	10
PSPS	6,50	8,00	1 : 1,23	7	10
PSPSP	3,00	14,00	1 : 4,67	4	20

б) українська мова XX ст.

Композиційна модель	Параметри				
	Середній розмір складів		Співвідношення	Максимальний розмір складів	
	S	P		S : P	S
SP	3,54	8,27	1 : 2,34	27	40
PS	6,26	5,69	1 : 0,91	25	27
PSP	2,88	11,35	1 : 3,94	11	26

Таблиця 2.12

9. Документи:

а) англійська мова XIX ст.

Композиційна модель	Параметри				
	Середній розмір складів		Співвідношення	Максимальний розмір складів	
	S	P		S : P	S
P	----	24,00	----	----	36
SP	4,40	12,26	1 : 2,79	78	74
PS	10,00	6,00	1 : 0,60	17	10
SPS	23,03	4,50	1 : 0,20	73	17
PSP	3,48	17,05	1 : 4,90	45	108
SPSP	9,25	7,25	1 : 0,78	29	13
PSPS	16,36	6,55	1 : 0,40	57	14
PSPSP	3,67	13,00	1 : 3,54	5	18

б) англійська мова XX ст.

Композиційна модель	Параметри				
	Середній розмір складів		Співвідношення	Максимальний розмір складів	
	S	P		S : P	S
SP	4,37	14,91	1 : 3,41	34	85
PS	20,00	1,00	1 : 0,05	20	1
SPS	11,67	3,33	1 : 0,29	23	10
PSP	2,97	21,08	1 : 7,10	32	66
SPSP	7,00	12,83	1 : 1,83	19	45
PSPS	29,75	15,00	1 : 0,50	60	26

Таблиця 2.12

10. Документи:

а) українська мова XIX ст.

Композиційна модель	Параметри				
	Середній розмір складів		Співвідношення	Максимальний розмір складів	
	S	P	S : P	S	P
P	----	14,94	----	----	24
SP	3,72	11,74	1 : 3,16	26	101
PS	8,04	5,44	1 : 0,68	109	17
SPS	5,71	4,71	1 : 0,82	10	10
PSP	2,57	16,88	1 : 6,57	37	104
SPSP	26,00	14,00	1 : 0,54	26	14
PSPS	8,80	10,00	1 : 1,14	12	14
PSPSP	11,75	19,75	1 : 1,68	17	35
PSPSPS	29,00	9,00	1 : 0,31	29	9
PSPSPSPSPSP	27,00	12,00	1 : 0,44	27	12
PSPSPSPSPSPSP	35,00	98,00	1 : 2,80	35	98

б) українська мова XX ст.

Композиційна модель	Параметри				
	Середній розмір складів		Співвідношення	Максимальний розмір складів	
	S	P	S : P	S	P
SP	3,76	12,66	1 : 3,37	24	136
PS	10,71	6,57	1 : 0,61	128	31
PSP	2,75	15,66	1 : 5,69	14	64
SPSP	9,00	13,50	1 : 1,50	15	15
SPSPSP	19,00	44,00	1 : 2,32	19	44

Таблиця 2.12

11. Драма:

а) англійська мова XIX ст.

Композиційна модель	Параметри				
	Середній розмір складів		Співвідношення	Максимальний розмір складів	
	S	P		S : P	S
S	3,73	----	----	9	----
P	----	3,87	----	----	17
SP	1,28	5,15	1 : 4,02	10	24
PS	4,08	2,42	1 : 0,59	15	4
SPS	6,15	2,63	1 : 0,43	13	6
PSP	1,32	6,52	1 : 4,94	7	28
SPSP	3,17	5,75	1 : 1,81	6	18
PSPS	6,00	4,29	1 : 0,72	13	6
PSPSP	3,00	3,00	1 : 1,00	3	3

б) англійська мова XX ст.

Композиційна модель	Параметри				
	Середній розмір складів		Співвідношення	Максимальний розмір складів	
	S	P		S : P	S
S	2,25	----	----	5	----
P	----	3,81	----	----	17
SP	1,22	4,40	1 : 3,61	7	25
PS	4,67	1,50	1 : 0,32	12	2
SPS	5,63	3,38	1 : 0,60	8	6
PSP	1,14	6,16	1 : 5,40	4	14
SPSP	4,40	3,40	1 : 0,77	7	6
PSPS	19,00	5,00	1 : 0,26	19	5
PSPSP	3,00	5,00	1 : 1,67	3	5

Таблиця 2.12

12. Драма:

а) українська мова XIX ст.

Композиційна модель	Параметри				
	Середній розмір складів		Співвідношення	Максимальний розмір складів	
	S	P		S : P	S
S	1,66	----	----	3	----
P	----	4,02	----	----	18
SP	1,24	3,80	1 : 3,06	6	26
PS	2,37	2,40	1 : 1,01	17	8
SPS	4,40	2,00	1 : 0,45	9	3
PSP	1,31	4,63	1 : 3,53	4	17
SPSP	2,25	7,50	1 : 3,33	3	17
PSPS	2,50	2,50	1 : 1,00	3	3

б) українська мова XX ст.

Композиційна Модель	Параметри				
	Середній розмір Складів		Співвідношення	Максимум	
	S	P		S:P	S
S	2,33	----	----	3	----
P	----	3,85	----	----	14
SP	1,20	3,34	1 : 2,78	4	23
PS	2,25	3,11	1 : 1,38	10	8
SPS	3,00	1,50	1 : 0,50	3	2
PSP	1,35	5,79	1 : 4,29	8	21
SPSP	4,00	3,00	1 : 0,75	4	3

Таблиця 2.18

Частотність семантичних типів
предикатів у позиції теми висловлення, %

Семантичний тип предиката-теми	Англійська мова		Українська мова	
	XIX	XX	XIX	XX
Ознака/стан суб'єкта	10,71	11,43	12,22	19,56
Дія суб'єкта або над ним	16,07	25,71	16,67	28,26
Просторова і часова локалізація суб'єкта	12,50	11,43	30,00	24,64
Презентація суб'єкта	32,14	31,43	25,56	13,04
Приналежність суб'єкта	3,57	----	3,33	7,25
Психічна реакція і суб'єктивна оцінка	23,22	20,00	10,00	5,80
Кількісна характеристика суб'єкта	1,79	----	2,22	1,45
РАЗОМ	100	100	100	100

Таблиця 2.19

Середні розміри теми і реми та їх співвідношення
(кількість словоформ)

а) англійська мова

	Художня проза		Публіцистика		Газета		Наука		Документи		Драма	
	XIX	XX	XIX	XX	XIX	XX	XIX	XX	XIX	XX	XIX	XX
T _{сер.}	5,01	1,80	3,88	3,42	4,11	4,11	5,79	4,68	6,41	5,02	1,16	1,39
R _{сер.}	13,14	8,02	10,76	9,78	13,20	12,86	11,99	11,86	12,37	16,02	4,08	4,71
T _{сер.} : R _{сер.}	1:2,62	1:4,46	1:2,77	1:2,86	1:3,21	1:3,13	1:2,07	1:2,53	1:1,93	1:3,19	1:3,52	1:3,39

б) українська мова

	Художня проза		Публіцистика		Газета		Наука		Документи		Драма	
	XIX	XX	XIX	XX	XIX	XX	XIX	XX	XIX	XX	XIX	XX
T _{сер.}	2,94	2,39	4,31	4,12	4,73	5,54	1,44	4,85	4,23	3,85	0,8	1,17
R _{сер.}	9,32	6,04	10,85	9,83	10,40	10,03	7,17	7,14	11,33	11,27	3,51	3,14
T _{сер.} : R _{сер.}	1:3,17	1:2,53	1:2,52	1:2,39	1:2,20	1:1,81	1:4,98	1:1,47	1:2,68	1:2,93	1:4,39	1:2,68

Таблиця 2.20

Співвідношення середніх розмірів теми і реми
за повністю інверсної перспективи (у кількості графічних словоформ)

а) англійська мова

Семантичний тип предиката-теми	XIX ст.			XX ст.		
	T _{сер.}	R _{сер.}	T _{сер.} : R _{сер.}	T _{сер.}	R _{сер.}	T _{сер.} : R _{сер.}
Ознака/стан суб'єкта	10,50	5,17	1 : 0,49	7,83	11,33	1 : 1,45
Дія суб'єкта або над ним	10,95	3,70	1 : 0,34	6,03	5,43	1 : 0,90
Просторова і часова локалізація суб'єкта	8,93	14,00	1 : 1,57	8,50	16,33	1 : 1,92
Презентація суб'єкта	4,50	9,94	1 : 2,21	3,47	6,33	1 : 1,82
Приналежність суб'єкта	10,00	6,50	1 : 0,65	----	----	----
Психічна реакція і суб'єктивна оцінка	6,20	11,14	1 : 1,80	7,95	11,83	1 : 1,49
Кількісна характеристика суб'єкта	10,00	5,00	1 : 0,50	---	---	----
Загальні показники	8,73	7,92	1 : 0,91	6,76	10,25	1 : 1,52

Таблиця 2.20

б) українська мова

Семантичний тип предиката-теми	XIX ст.			XX ст.		
	T _{сер.}	R _{сер.}	T _{сер.} : R _{сер.}	T _{сер.}	R _{сер.}	T _{сер.} : R _{сер.}
Ознака/стан суб'єкта	4,83	5,87	1 : 1,22	6,80	6,18	1 : 0,91
Дія суб'єкта або над ним	3,68	3,88	1 : 1,05	5,28	6,25	1 : 1,18
Просторова і часова локалізація суб'єкта	5,67	5,70	1 : 1,01	5,13	6,67	1 : 1,30
Презентація суб'єкта	4,52	5,48	1 : 1,21	4,32	4,53	1 : 1,05
Приналежність суб'єкта	4,75	7,50	1 : 1,58	4,23	9,78	1 : 2,31
Психічна реакція і суб'єктивна оцінка	4,93	6,25	1 : 1,27	3,80	8,58	1 : 2,26
Кількісна характеристика суб'єкта	4,00	1,50	1 : 0,38	7,00	8,50	1 : 1,21
Загальні показники	4,63	5,17	1 : 1,12	5,22	7,21	1 : 1,38

Таблиця 2.21

Середні розміри теми і реми та їх співвідношення
(без урахування стильової диференціації матеріалу)

	Англійська мова		Українська мова	
	XIX ст.	XX ст.	XIX ст.	XX ст.
$T_{\text{сер.}}$	4,39	3,40	3,08	3,65
$R_{\text{сер.}}$	10,92	10,54	8,76	7,91
$T_{\text{сер.}} : R_{\text{сер.}}$	1: 2,49	1: 3,10	1: 2,84	1: 2,17

Таблиця 3.1

Динаміка використання ПМА і НМА
протягом XIX–XX століть, %

Стиль	Англійська мова				Українська мова			
	XIX ст.		XX ст.		XIX ст.		XX ст.	
	ПМА	НМА	ПМА	НМА	ПМА	НМА	ПМА	НМА
Драма	82,30	17,70	74,30	25,70	94,20	5,80	81,50	18,50
Художня проза	100,00	---	99,80	0,20	100,00	---	99,80	0,20
Публіцистика	99,70	0,30	98,70	1,30	99,20	0,80	98,30	1,70
Газета	99,30	0,70	97,90	2,10	96,40	3,60	98,60	1,40
Наука	96,70	3,30	92,50	7,50	99,70	0,30	99,30	0,70
Документи	83,30	16,70	71,70	28,30	98,50	1,50	93,80	6,20
Загальне співвідношення	93,55	6,45	89,15	10,85	98,00	2,00	95,22	4,78

Таблиця 3.2

Частотність прагматичних типів НМА, %

Прагматичний тип НМА	Англійська мова		Українська мова	
	XIX ст.	XX ст.	XIX ст.	XX ст.
Директив	69,51	61,44	61,67	60,28
Експресив	20,93	16,44	24,17	26,13
Квеситив	1,81	2,46	-----	2,09
Комісив	1,03	2,92	3,33	0,7
Констатив	0,26	0,31	3,33	0,7
Синкретичний полілокутивний МА	6,46	16,44	7,5	10,1
Разом	100	100	100	100

Таблиця 3.3

Частотність прагматичних типів речень у НМА
(з урахуванням стильової диференціації матеріалу), %

Стиль	Художня проза				Публіцистика				Газета				Наука				Документи				Драма				
	Англ.		Укр.		Англ.		Укр.		Англ.		Укр.		Англ.		Укр.		Англ.		Укр.		Англ.		Укр.		
Століття	XIX	XX	XIX	XX	XIX	XX	XIX	XX	XIX	XX	XIX	XX	XIX	XX	XIX	XX	XIX	XX	XIX	XX	XIX	XX	XIX	XX	
Директив	---	---	---	---	100	100	62,50	47,06	100	100	97,22	28,57	87,88	97,33	100	85,71	94,61	73,14	80,00	100	40,68	33,46	32,76	50,27	
Експресив	---	---	---	100	---	---	37,50	52,94	---	---	2,78	7,14	3,03	---	---	---	4,19	2,47	20,00	---	41,24	38,91	37,93	34,05	
Квеситив	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	3,95	6,23	---	3,24
Комісив	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	1,41	---	---	2,26	5,84	6,90	1,08	
Констатив	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	0,57	0,78	6,90	1,08
Синкретичний	---	100	---	---	---	---	---	---	---	---	---	64,29	9,09	2,67	---	14,29	1,20	22,97	---	---	11,30	14,79	15,52	10,27	

Таблиця 3.4

Частотність семантичних типів предикатів
ЕПФ непрямих директивів, %

Семантичний тип	Англійська мова		Українська мова	
	XIX ст.	XX ст.	XIX ст.	XX ст.
Інструктувати Instruct	7,81	47,75	35,14	21,39
Вимагати Demand/require	4,83	14,00	4,05	16,76
Просити Ask	7,06	11,25	5,40	10,98
Запрошувати Invite	2,23	3,50	13,51	4,05
Забороняти Forbid/prohibit	0,74	4,75	2,70	16,18
Радити/рекомендувати Advise	65,43	10,75	21,62	12,14
Пропонувати Suggest/offer	5,58	2,00	1,35	6,94
Наказувати Order	3,72	0,75	1,35	2,31
Дозволяти Let/allow	1,49	1,25	----	1,16
Відмовляти (ся) Refuse	0,74	0,75	8,11	5,78
Молити/благати Beg	----	2,25	----	1,16
Закликати Appeal	0,37	1,00	6,76	1,16
Разом	100	100	100	100

Таблиця 3.6

Частотність семантичних типів предикатів
ЕПФ непрямих експресивів, %

Семантичний тип	Англійська мова		Українська мова	
	XIX ст.	XX ст.	XIX ст.	XX ст.
Дорікати Reproach	48,15	44,86	44,83	53,33
Обурюватися Resent	20,99	25,23	20,69	33,33
Проклинати Curse	3,70	0,93	----	----
Дратуватися Chafe	1,24	----	----	----
Дивуватися wonder	3,70	12,15	10,34	9,33
Дякувати Thank	8,64	5,61	3,45	----
Жалкувати Deplore	7,41	8,41	10,34	1,33
Вибачатися Apologize	2,47	0,93	3,45	2,67
Хвалити Compliment	3,70	0,93	6,90	----
Співчувати Condole	----	0,93	----	----
Разом	100	100	100	100

Таблиця 3.7

Семантичні типи предикатів ЕПФ непрямих експресивів у різних функціональних стилях, %

а) англійська мова

Семантичний тип	Драма		Наука		Документи	
	XIX ст.	XX ст.	XIX ст.	XX ст.	XIX ст.	XX ст.
Дорікати Reproach	42,47	44,00	100	----	100	57,14
Обурюватися Resent	23,29	27,00	----	----	----	----
Проклинати Curse	4,11	1,00	----	----	----	----
Дратуватися Chafe	1,37	----	----	----	----	----
Дивуватися Wonder	4,11	13,00	----	----	----	----
Дякувати Thank	9,59	3,00	----	----	----	42,86
Жалкувати Deplore	8,22	9,00	----	----	----	----
Вибачатися Apologize	2,74	1,00	----	----	----	----
Хвалити Compliment	4,11	1,00	----	----	----	----
Співчувати Condole	----	1,00	----	----	----	----
Разом	100	100	100	----	100	100

Таблиця 3.7

б) українська мова

Семантичний тип	Драма		Художня проза		Газета		Публіцистика		Документи	
	XIX ст.	XX ст.	XIX ст.	XX ст.	XIX ст.	XX ст.	XIX ст.	XX ст.	XIX ст.	XX ст.
Дорікати	45,45	55,56	----	----	----	100	100	44,44	----	----
Обурюватися	27,27	31,75	----	----	----	----	----	55,56	----	----
Дивуватися	9,09	7,94	----	100	100	----	----	----	----	----
Дякувати	----	----	----	----	----	----	----	----	33,33	----
Жалкувати	13,64	1,59	----	----	----	----	----	----	----	----
Вибачатися	----	3,17	----	----	----	----	----	----	33,33	----
Хвалити	4,55	----	----	----	----	----	----	----	33,33	----
Разом	100	100	----	100	100	100	100	100	100	----

Таблиця 3.8

Динаміка використання синкретичних НМА, %

Тип синкретичного НМА	Англійська мова		Українська мова	
	XIX ст.	XX ст.	XIX ст.	XX ст.
ІС директива + ІС експресива	24,00	6,54	44,44	24,14
ІС директива + ІС комісива	68,00	74,77	11,11	44,83
ІС експресива + ІС директива + ІС комісива	8,00	18,69	44,44	31,03
Разом	100	100	100	100

Таблиця 3.9

Динаміка використання синкретичних НМА
у різних функціональних стилях , %

а) англійська мова

Тип синкретичних НМА	Драма		Художня проза		Наука		Документи	
	XIX ст.	XX ст.	XIX ст.	XX ст.	XIX ст.	XX ст.	XIX ст.	XX ст.
ІС директива + ІС експресива	30,00	18,42	----	----	----	----	----	----
ІС директива + ІС комісива	60,00	34,20	----	----	100	100	100	100
ІС експресива + ІС директива + ІС комісива	10,00	47,37	----	100	----	----	----	----
Разом	100	100	----	100	100	100	100	100

б) українська мова

Тип синкретичних НМА	Драма		Газета		Наука	
	XIX ст.	XX ст.	XIX ст.	XX ст.	XIX ст.	XX ст.
ІС директива + ІС експресива	44,44	36,84	----	----	----	----
ІС директива + ІС комісива	11,11	15,79	----	100	----	100
ІС експресива + ІС директива + ІС комісива	44,44	47,37	----	----	----	----
Разом	100	100	----	100	----	100

Таблиця 3.10

Середня довжина лінійно-послідовних висловлень,
які реалізують ПМА та НМА, та їх співвідношення
(кількість словоформ)

Мовно-часове угруповання матеріалу	Середня довжина ПМА	Середня довжина НМА	Співвідношення ПМА : НМА
Англійська мова XIX ст.	15,43	13,49	1: 0,87
Англійська мова XX ст.	14,35	12,08	1: 0,84
Українська мова XIX ст.	11,46	9,70	1: 0,85
Українська мова XX ст.	12,09	7,80	1: 0,65

Таблиця 3.11

Середня довжина висловлень, які реалізують
несинкретичні НМА та пресупоновані ними ПМА, та їх співвідношення
(кількість словоформ)

Мовно-часове угруповання матеріалу	Середня довжина НМА	Середня довжина пресупонованого ПМА	Співвідношення НМА : ПМА
Англійська мова XIX ст.	13,72	12,17	1: 0,89
Англійська мова XX ст.	12,08	11,46	1: 0,95
Українська мова XIX ст.	10,02	9,45	1: 0,94
Українська мова XX ст.	7,90	7,41	1: 0,94

Таблиця 3.12

Середня довжина висловлень, які реалізують несинкретичні НМА та пресупоновані ними ПМА, і їх співвідношення в межах різних прагматичних типів (кількість словоформ)

Тип МА	Англійська мова						Українська мова					
	XIX ст.			XX ст.			XIX ст.			XX ст.		
	НМА	ПМА	НМА / ПМА	НМА	ПМА	НМА / ПМА	НМА	ПМА	НМА / ПМА	НМА	ПМА	НМА / ПМА
Директив	15,71	13,77	1: 0,88	14,18	12,88	1: 0,91	11,72	10,36	1: 0,88	8,58	7,41	1: 0,86
Експресив	8,21	7,77	1: 0,95	6,07	7,23	1: 1,19	7,38	8,66	1: 1,17	6,69	7,69	1: 1,15
Квеситив	6,14	5,43	1: 0,88	5,25	6,81	1: 1,30	---	---	---	6,17	5,83	1: 0,94
Комісив	7,00	7,25	1: 1,04	7,84	9,58	1: 1,22	4,25	4,50	1: 1,06	3,00	5,00	1: 1,67
Констатив	5,00	6,00	1: 1,20	8,00	8,00	1: 1	3,50	3,25	1: 0,93	4,50	4,50	1: 1
Загальне співвідношення	13,72	12,17	1: 0,89	12,08	11,46	1: 0,95	10,02	9,45	1: 0,94	7,90	7,41	1: 0,94

Таблиця 3.13

Середня довжина висловлень - НМА різних прагматичних типів

Тип НМА	Англійська мова		Українська мова	
	XIX ст.	XX ст.	XIX ст.	XX ст.
Директив	15,71	14,18	11,72	8,58
Експресив	8,21	6,07	7,38	6,69
Квеситив	6,14	5,25	---	6,17
Комісив	7,00	7,84	4,25	3,00
Констатив	5,00	8,00	3,50	4,50
Синкретичний	10,16	12,07	5,78	6,97

Таблиця 3.14

Частотність висловлень НМА у вибірках речень
довжиною від 1 до 30 і більше словоформ, %

Тип довжини	Англійська мова		Українська мова	
	XIX ст.	XX ст.	XIX ст.	XX ст.
1	0,26	0,31	0,83	0,70
2	0,78	3,07	0,83	3,48
3	1,81	5,22	13,33	10,1
4	6,46	8,14	12,5	13,24
5	6,46	5,99	9,17	14,29
6	7,75	8,91	14,17	11,15
7	7,24	6,3	4,17	11,15
8	6,98	5,84	5,83	8,01
9	6,72	6,14	5,83	6,27
10	5,17	4,61	5,00	1,05
11	5,17	3,53	1,67	3,48
12	4,91	3,69	3,33	3,48
13	3,62	5,22	2,5	1,74
14	2,84	2,15	1,67	1,74
15	2,07	2,92	1,67	1,39
16	3,36	2,61	0,83	1,39
17	2,58	3,07	1,67	1,39
18	2,07	4,15	1,67	0,70
19	3,10	1,23	3,33	1,05
20	2,58	2,46	2,5	0,35
21	1,03	2,15	0,83	-
22	1,55	1,23	-	0,70
23	1,55	1,38	0,83	-
24	1,29	1,23	-	0,35
25	1,29	0,31	-	0,70
26	1,29	1,38	-	-
27	2,07	1,23	-	0,70
28	1,55	0,92	-	-
29	0,78	0,31	1,67	0,35
30	0,78	0,31	-	-
більше 30	4,91	3,99	4,00	1,05
Разом	100	100	100	100

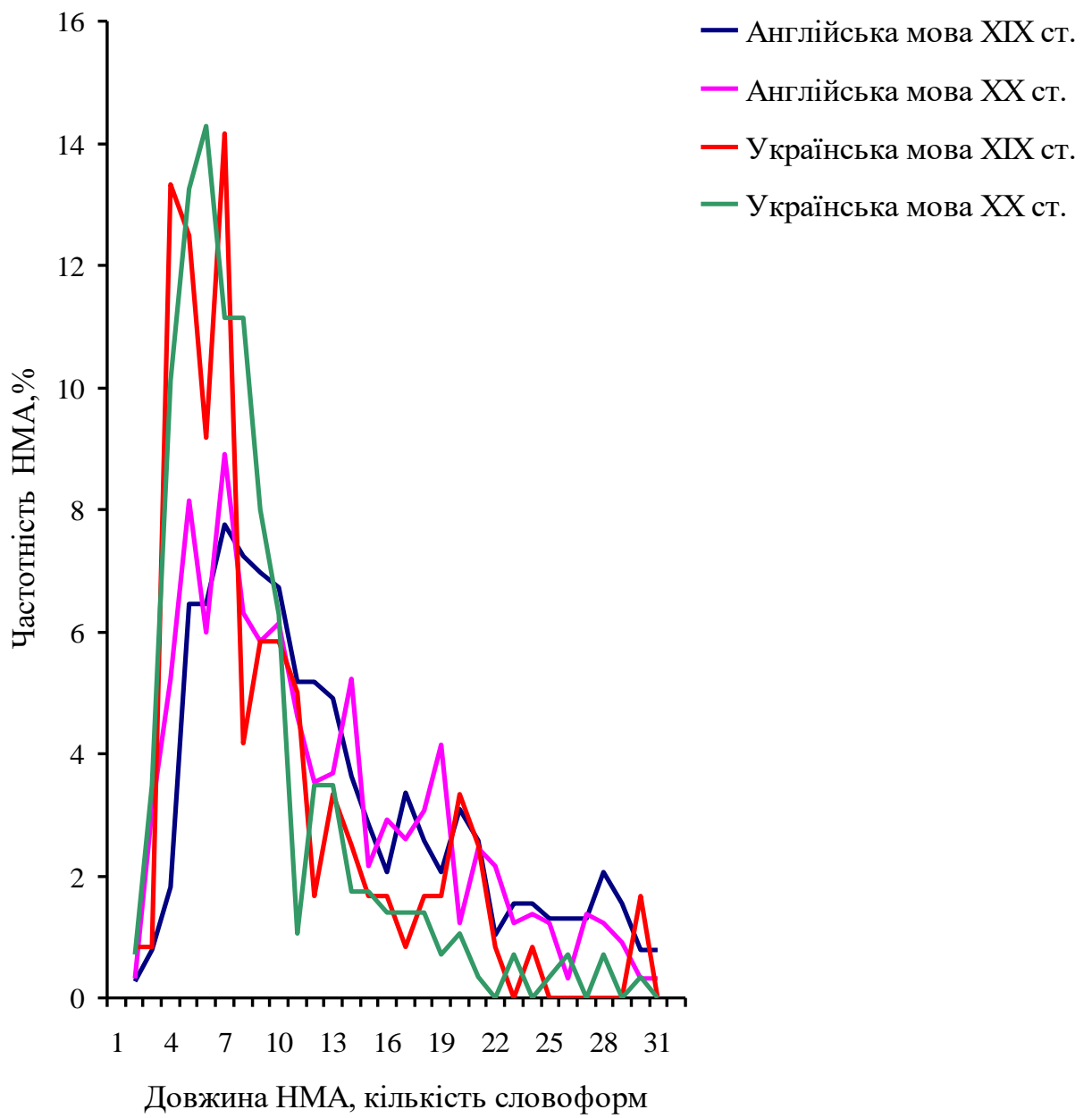

Рис. 3.4. Графік частотності НМА в динаміці

Залежність довжини висловлень-НМА від кількості пресупонованих ПМА, які містяться в них, %

Кількість пресупонованих ПМА	Середня довжина висловлень			
	Англійська мова		Українська мова	
	XIX ст.	XX ст.	XIX ст.	XX ст.
1	13,72	12,08	10,02	7,90
2	10,52	13,28	4,60	7,00
3	6,00	5,80	7,25	6,89

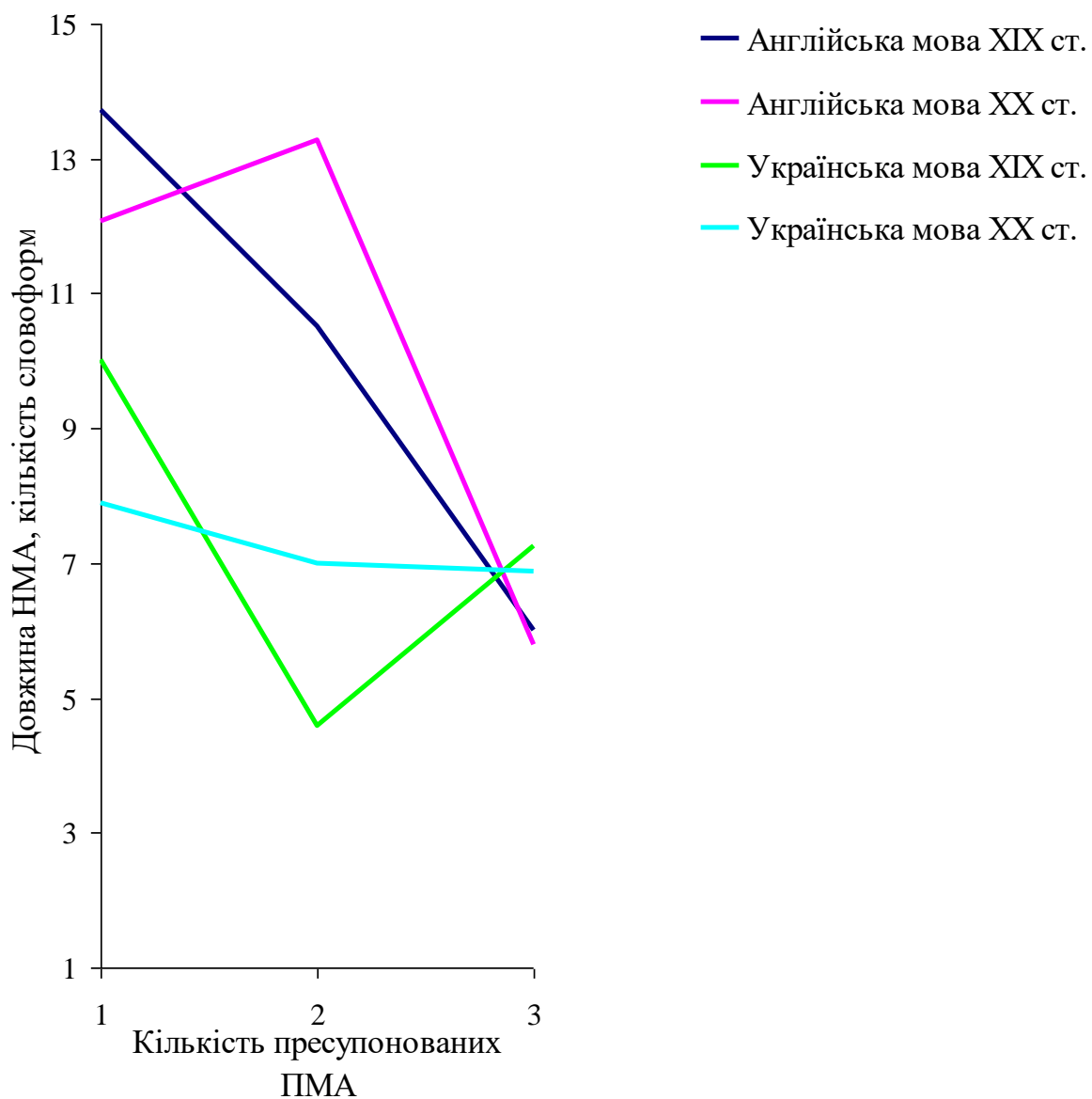

Рис. 3.5. Графік залежності довжини висловлень-НМА від кількості пресупонованих ними ПМА